

فهرست

.....	حافظیرلایانین اؤن سؤزو:	۱
.....	دکتر سلام اله جاویدین بیوگرافیسی:	۲
.....	اوخوجولارین دیقیتینه (اؤن سؤز یئرینه)	۱۱
.....	سبب نگارش	۱۴
.....	فولکلور - (آغیز ادبیاتی)	۱۸
.....	آغیز ادبیاتی	۳۳
.....	آذربایجان آغیز ادبیاتینین نوعلری	۳۴
.....	(۱) آتالار سؤزی - ضرب المثللر	۳۶
.....	(۲) بایاتیلار	۴۳
.....	لایلالار	۵۲
.....	اوشاق نازلاملاری	۵۵
.....	ناغیللار	۵۷
.....	داستانلار	۵۸
.....	قیقیل بندلر (باغلاملار)	۵۸
.....	باغلاملاردان (قیقیل بند) نمونه (۱)	۶۳
.....	آغیلار (اوخشاملار)	۶۵
.....	تاپماجالار (بیلمه جلر)	۶۸
.....	تاپماجالارین جوابی	۱۲۵
.....	تازا تاماجالار	۱۳۳
.....	حیکایه لر و ماهنیلار	۱۳۶
.....	ماهنیلار (شارکیلار)	۱۵۰
.....	ناغیللار - داستانلار	۱۵۴
.....	اونودولمار خاطیره	۱۵۶

۱۵۷	نظر قيرخيني بيردن ازر
۱۵۸	طمع كار تنز آلا نار
۱۵۹	بیره بگ بيت خانيم
۱۶۱	داد - بيداد
۱۶۳	آدي - بودي
۱۶۴	دده قورقوت داستانلاري
۱۶۵	كازيليك قوجا اوغلو يئنفك حيكايه سي
۱۶۷	ساوالي محمد خان ايله گر جي قيزينين ناغيلي
۱۷۳	بايقوش و قارقا
۱۷۵	سوپورگه
۱۷۶	تقي يورولوب داش داشيسين
۱۷۶	هاراليسان؟
۱۷۷	ايت و پيشيك آرزوسي
۱۷۷	ايتين وفاسي
۱۷۸	گنجي بگ
۱۷۸	آزادليق نه ياخشيدير
۱۷۹	اولمز بابك
۱۸۰	خوشبخت كيشي
۱۸۱	آتائين سون نصيحتي
۱۸۲	تولكونون آزادليغا حياتي
۱۸۳	نه بويوك گذشت - فداكارليق
۱۸۳	آتين كونه گي
۱۸۴	غنيرتلي خانيم
۱۸۴	سختوتلي فداكار تاجير

۱۸۶.....	ناغیلار و اوشاق اویونلاری.....
۱۸۶.....	ناغیلار یاراشیغی.....
۱۹۱.....	قاری ننه ایله خوروزون داعواسی.....
۱۹۲.....	قاری ننه نین خوروزی.....
۱۹۴.....	پیس پیسا خانیم و سیچان لی.....
۱۹۶.....	بیدلی بیدان دانا گودن.....
۱۹۸.....	یامان بوز.....
۱۹۸.....	آغاجین یاپراغی.....
۱۹۹.....	قوردون ناله سی.....
۲۰۰.....	گنجی ایله قورد.....
۲۰۲.....	اوج آروادلی.....
۲۰۳.....	نیفاق نتیجه سی.....
۲۰۴.....	تولکونون حیلە سی.....
۲۰۵.....	اورومیله یگ اوغلی، سوالي خان قیزی.....
۲۰۸.....	قوچاق ستار.....
۲۱۶.....	دوشونجه لی الیاس.....
۲۲۳.....	اوشاق اویونلاری.....
۲۲۳.....	ایگنه - ایگنه اویونو.....
۲۲۵.....	کوشکی بالابان اویونو.....
۲۲۵.....	تورپ بؤیله بیتر اویونو.....
۲۲۶.....	قوشوم پر اویونو.....
۲۲۷.....	بۇرک قاپدی قاجدی.....
۲۲۸.....	بنفشه اویونو.....
۲۲۹.....	قالاندار اویونو.....

۲۳۱	اويونلار
۲۳۱	قديم اوشاق اويونلاري
۲۳۲	يولداش سني كيم آباردي
۲۳۳	اوستا شاگيرد
۲۳۴	چيلينگ آغاچ - پيل دسته (الك دولك - بيمار - هلووكن)
۲۳۵	آشيق - آشيق اويونلاري (قاب بازي - جكن)
۲۳۷	بگمن گيزير - تورناووردي(شاه وزير - پادشاه وزير - شاه وزير)
۲۳۸	بوجاق توتدو
۲۳۸	آت - آت اويوني(- آچاچو - اسبيداري)
	ننه مني قوردا ونرمه - يا چويان قورد اويوني(گرك چويان - گرك گلّه - دايتام دب
۲۴۰	كورك)
۲۴۱	سوتلي سوموگ
۲۴۲	كونا - كونا چولا آتدي - كونا آتدي(چوله بازي - چالهدر كان -)
۲۴۲	چولا داش - يا مره داش
۲۴۴	قنيش آباردي اويونو
۲۴۴	منده دير هاي - منده دير
۲۴۵	توپ اويونلاري(كي بازي - كپه بازي - توپ را كژدن)
۲۴۶	توپ آادي قاچدي - توپ عربي
۲۴۷	چويان چويان سربان - سربان اويوني
۲۴۹	گردنه - مازاراق ايناتماق(كردالو - مزرقي)
۲۴۹	گيزلين پاچ - گلديم قاچ(قايم موشك - جوخوسي بازي - خوساز و تترك) ...
۲۵۰	گؤز ياغليجي اويونو
۲۵۰	(دانبالان - پيستان) ديمبله دوشو
۲۵۱	گوگده نه ار (پنبه ريسه)

جىمىيلىي مەتو	۲۵۲
تەك سەن جوت (جەت تاق - تاق جەت - تاق سەن جوت)	۲۵۳
بۇش داش (مۇش داش)	۲۵۴
پەشتەك گىچەدى - آرتىرما	۲۵۶
اوستا شاگىرد	۲۵۸
باغلاشمالار	۲۵۹
قارىز ايچىنىن و دىنەنىن رەنگىن يىلمەك	۲۵۹
(ئىل) ئىرەك - گۈلبىر - خىيار	۲۵۹
مىوھ ئىلمەك	۲۵۹
قەزە وللىلار (مەزەلى سۆزلەر) مەزەكلەر و بايرام شادلىقلار	۳۶۱
مەزەلى سۆزلەر (لەيلىلەر)	۳۶۱
سەنىن اوچەدە بىرىندىر	۳۶۲
جار جاويل	۳۶۲
آدامدا دوشمىنىيە يالوارار؟	۳۶۳
بۇيۇك يالان	۳۶۴
يۇددى مىوھ	۳۶۴
بالاي تىرىز	۳۶۵
سارى قلى خان و عىپچى اوغلى لەيلىلەرىندىن	۳۶۶
عىپچى اوغلى و اوغۇرلار	۳۶۶
عەسكەر قىلغىتى تەرەندە	۳۶۶
دوگۇنىمىي آچ	۳۶۷
دروازادان گەچمەك	۳۶۷
بىزىم ايمام زادەمىز يۇخدور	۳۶۸
بىر مۇللا بىسدى	۳۶۸

۳۶۹	 هنرين وار بونن باشيني سيندير
۳۶۹	 کندچي آروادلاري ايله شهر آروادلاريني تانيماق
۳۶۹	 ساري قلبي خان - قارا قلبي خان و عياچي اوغلونون متکلريندن
۳۶۹	 ايکي قيران آرتيق آليب
۳۷۰	 انششگين قوهوملاري
۳۷۰	 عياچي اوغلونون منبرده قاوال چالماسي
۳۷۱	 عياچي اوغلونون ونرگي (ماليات)
۳۷۱	 مني اوزدن آپاردي
۳۷۱	 عياچي اوغلونون منبرده اوخوماسي
۳۷۲	 قيزيل ونرمک
۳۷۲	 ساري قلبي خاندان
۳۷۲	 تپيک
۳۷۳	 اوژ جينسيمدندير
۳۷۳	 قارا قلبي خاندان
۳۷۴	 معلق دورماق
۳۷۴	 دوهيه مينمک
۳۷۴	 حسين فيشقاچي
۳۷۶	 اصغر قيليفتي نين سوزلريندن
۳۷۶	 انششکدن عودر ايسته مک
۳۷۶	 آسفالت لازيم دگيل
۳۷۶	 هنري وار ايکي دانه سنگک آلسين
۳۷۷	 قالخان لازيمدنير
۳۷۷	 عسگراني و باش دولانديرماق
۳۷۷	 ديل اوگر نمک

۲۷۸	باغیشلا اولماسایدی
۲۷۹	تیز اول!
۲۷۹	دوه
۲۸۰	موللا نصرالدین سۆزلریندن
۲۸۰	میلتن رجاسی
۲۸۰	آلاهی باشیمیزا چیخاردیلار
۲۸۱	عیسیز گؤزل اولماز
۲۸۱	من اولموشم
۲۸۲	بهلول لطیفه‌لریندن (مزه‌لی سۆزلریندن)
۲۸۲	بهلول قوللوقچی
۲۸۲	بهلولین هارون الرشیده نصیحتی
۲۸۳	کل نیت (کریلاي نیت)
۲۸۴	عینآلی ایستیسى
۲۸۵	دخو سۆزلریندن
۲۸۵	گیردکان و دخو
۲۸۶	دخو و ساققالی
۲۸۶	دخونین داعویه گنتمه‌سی
۲۸۶	اوغرولار و قیصی
۲۸۷	پولوبوغو
۲۸۸	سوسوز آپاریب سوسوز گنیرمک
۲۸۸	دلایلرین آدلاری
۲۸۹	پولوبوغي و اوغریلار
۲۸۹	گافلار
۲۹۰	نودان هوسی

۲۹۰	بىر خط اوخ گۇرك.....
۲۹۰	قازان دوغارمى؟.....
۲۹۱	منىم كىمى آغساققالىن سۇز ونه اينانمىرسان؟.....
۲۹۲	بىر توك ساققالىندىن بىر توك انىشكىن قويروغوندىن.....
۲۹۲	بوخوم قاچىب دىر آختارىرام.....
۲۹۲	اونى دامدان بىخىلان بىلر.....
۲۹۳	انىنى بويونا دوزلده جكدىم.....
۲۹۳	سن بۇيوكسن بىزدە كىچىك.....
۲۹۳	پول وئرن دودوگىدە چالار.....
۲۹۴	ايندىيەن اونلار بارىشىدىلار.....
۲۹۴	بىزدن سونرا گلنلر ئىير.....
۲۹۵	من بونلارى آنچاق ينيه بىلرم.....
۲۹۵	پىسلىك ياغ بارداغىندا اولوب.....
۲۹۶	بايرام شادلىقلارى.....
۲۹۷	ايلين آخىر چهارشنبه سى(گول چهارشنبه).....
۲۹۸	قورشاق سالاماق (شال سالماق).....
۲۹۹	سو آتناماق.....
۳۰۱	نورشىد يا (نوروزنامە).....
۳۰۴	تكە.....
۳۰۷	اوزرىك.....
۳۱۱	كوسا يا كوسا گلين اويونو.....
۳۱۳	كندىر باز - جىيە باز (رىسمان باز).....
۳۳۴	خالق دراملارى.....
۳۳۶	خالق مراسىم نغمەلرى.....

۲۳۶	خالق مراسيم نغمه‌لريني ايكي يئره آييرماق اولار.....
۲۳۷	نوئوروز (نوروز).....
۲۵۲	عادت عنعنeler.....
۲۵۲	اوشاغين آنادان اولماسي و اونا مربوط عادتler.....
۲۵۴	بويلو آروادلاري گؤزله‌مك.....
۲۵۵	يئريكلمه دؤوره‌سي.....
۲۵۵	دوغوش؟ (دوغماق).....
۲۵۶	اوشاغا پالتار آپارماق (سيسموني).....
۲۵۶	گؤيك كسدي.....
۲۵۸	آد قويدى.....
۲۵۹	قولاق دادي.....
۳۶۰	بئشيك.....
۳۶۰	ننني (ننو).....
۳۶۱	ديشليك يا هديك.....
۳۶۱	سونت تويي.....
۳۶۲	انولنمك و توي عادتleri.....
۳۶۴	قيز قاچيرتماق يا قوشولوب قاچماق.....
۳۶۵	اره گندن قيزين كدرلي اولماسي.....
۳۶۵	آذربايجانلilar آراسيندا توي عادتleri.....
۳۶۶	قيز سئچمك.....
۳۶۷	انششك مساله‌سي.....
۳۶۷	گؤيك كسدي.....
۳۶۸	فالا باخديرماق - ايستىخاره ائتمك.....
۳۶۸	رسمي ائلچي گئتمك.....

۳۶۹	 كيشيليرين رسمي دائيشيغا گىتمەسى.
۳۶۹	 عقد اتتمك (كىين كىسمك).
۳۷۱	 آداخلى بارلىق
۳۷۳	 بايرام تۇحفەلەرى.
۳۷۳	 تويلارين نوعلەرى.
۳۷۴	 گىنىش تويلار.
۳۷۵	 تويلاردا اويون چىخارتماق.
۳۷۶	 جەيز اوتاغى و جەيز آپارماق.
۳۷۷	 حنا ياخماق.
۳۷۷	 بىگ چىخارتمان.
۳۷۸	 گلەن گىيرەك.
۳۷۹	 گىردەك اوتاغى.
۳۷۹	 دىل آلتى.
۳۸۰	 بىل باغلاماق.
۳۸۰	 دواق قاپدە.
۳۸۱	 جەيز پايلاماق.
۳۸۱	 آياق آچدە.
۳۸۱	 نوى گونودور ال چالەن.
۳۸۶	 موھوم ايشلەر.
۳۸۸	 جادوچىلىق (جادوگرى).
۳۸۹	 افسونچولوق.
۳۹۰	 دوعا يازماق.
۳۹۳	 فاللار.
۳۹۳	 بوغاز باسان - چۆپچى - (تولۇردار).

۳۹۴	فالگیرها به کار خودشان اعتقاد ندارند.....
۳۹۶	یاس عاتلری وعزا ساخلاماق.....
۳۹۷	غسل وئرک.....
۳۹۹	جنازه تشیيعي.....
۴۰۰	قبر و اولو باسیرماق.....
۴۰۱	اوخشاماق.....
۴۰۲	ترسه قاوال چالماق.....
۴۰۲	ختم قویماق.....
۴۰۳	هفته‌لیک.....
۴۰۴	قبرخ ساخلاماق و قبری داشی.....
۴۰۵	قبر اوستونی یازیلاریندان.....
۴۰۵	ایل دؤنومو.....
۴۰۶	یاسلاما و یاسدان چیخماق.....
۴۰۶	موقدس یئرلرده اولولری باسدیرماق.....
۴۰۷	موقفه‌لر.....
۴۰۷	کندلرده بعضی خصوصیتلر.....
۴۰۷	آذربایجاندا عزا ساخلاماق.....
۴۰۸	قازغارا گنیرمک.....
۴۰۹	طشت گنیرمک.....
۴۱۰	مسجیدلرده آد یازدیرماق.....
۴۱۰	یاخا باغلاماق.....
۴۱۱	تکیه دوزلتمک.....
۴۱۱	قتل گونو (عاشورا).....
۴۱۴	ماهنیلار - ترانه‌لر.....

ستارخان حقييده	٤١٩
حيدر عمو اوغلي حقييده	٤٢٠
تبريز خلق ماهنيلا ري	٤٢١
خلق نوماييشلري	٤٢٥
ايسلامدان سونرا نوماييشلر	٤٢٧
اويونلار (شادليق نوماييشلري)	٤٢٩
مؤختليف خلقلر فولكلوري	٤٣٠
از ضرب المثلهاي فارسي	٤٣١
چيستانها - (تاپماجالاردان)	٤٣٢
ضرب المثلهاي گيلكي	٤٣٢
ترکمان فولکلوروندان	٤٣٣
کرکوک فولکلوريندن نومونهلر	٤٣٤
کرکوک اسگيلر سوزو	٤٣٦
ماهنيلار	٤٣٧
بيلمه جهلر	٤٣٧
ترکيه فولکلوروندان	٤٣٧
قايناقلار:	٤٣٩

حاضیرلایین اؤن سۆزۆ:

ایلرلر بویو فولکلور ساحه سینده چالیشیب اہک صرف ایلہ دییم حالدا یننہ اوزومو بو توکنمز دینیزینن کیچیک بیر اؤیرنجی سی کیمی بیلپ کچمیش اوستادلارمین یازدیقلارینی یننیدن مشق ایلہ می اوزومه بویوک ایقتخار ساییرام. بیلگین و دہیرلی عالیم دوستلاریم علیرضا صرافی و رضا ہمزاز جنابلارینین توصیه لری اساسیندا مرحوم سلام الہ جاویدین توپلادیغی و ایلرلر اوننجه اوچ جیلدیده چاپ اولموش «آذربایجان فولکلور نمونہ لری» کیتابلارینی یننیدن بیر آرایا گئیریپ توپلو شکیلده بیر جیلد اولاراق یننی نسیلہ و گنج فولکلور چالیشانلاریمیزین فایدالانمالاری اوچون حاضیرلادیم.

یئری گلیمیش کن اوز مینتدارلییمی بوتون دوستلارمیدان خصوصی ایلہ حورمئلی رضا بی ہمزاز کی کیتابلاری منہ تقدیم اندیب و خانیم سمیہ علیپوردان کی تایپ ایشلرینده چوخلو زحمت چکیلر درین تشکورلیری می بیلدییریم.

علی برازنده

۱۵-۰۸-۲۰۱۱

دکتر سلام اله جاویدین بیوگرافی‌سی:

مرحوم دکتر سلام الله جاوید در سال ۱۲۷۹ شمسی در خلخال دیده به هستی گشوده در حدود ده سالگی به همراه خانواده به باکو مهاجرت کرد در سالهای ۱۲۸۹-۱۲۹۰ در کلاس دوم مدرسه ی اتحاد ایرانیان واقع در بخش صابونچی با کو نام نویسی کرد . مدیر مدرسه نام خانوادگی او را به مناسبت نام پدر بزرگش ملا مدد ، مدد اوف ثبت کرد و از همان زمان وی به مدداوف یا مدد زاده معروف شد اما بعد ها نام خانوادگی جاوید را برای خود برگزید . دکتر جاوید از سالهای دانش آموزی و به ویژه پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ فعالیتهای اجتماعی - سیاسی خود را آغاز کردو از سال ۱۲۹۷ به تدریس در مدرسه اتحاد ایرانیان مشغول شد . اندکی بعد دوره سه ماهه ی تربیت معلم را گذراند و در مدرسه تمدن به مدیریت همشهری خود میر جعفر پیشه وری به تدریس پرداخت و پس از کناره گیری پیشه وری به مدیریت آن مدرسه منصوب گردید. او ،در همان ایام به گیلان سفر کرده و در نمایشی به منظور جمع آوری اعانه برای دانش آموزان تهی دست در رشت نقش ایفا نمود . همچنین در نمایشنامه ی شجاع الدوله نیز که در باکو به روی صحنه رفت نقش شهید شیخ سلیم را بازی نمود . دکتر جاوید به زبانهای ترکی، روسی، فرانسه ، انگلیسی و فارسی آشنایی داشته . وی پس از ۸۶ سال زندگی تلخ و شیرین در ۲۸ آبان ۱۳۶۵ با زندگی وداع و بنا به وصیتش در قبرستان وادی رحمت تبریز آرام یافت . از وی تالیفات چندی به زبانهای ترکی و فارسی به یادگار مانده اند که بخش عمده آنها چاپ و قسمت اندکی هنوز توفیق چاپ نیافته اند . دکتر جاوید از جوانی به کارهای سیاسی علاقمند بود و چندین دهه عمر خود را در عالم سیاست طی نمود . او که در سالهای ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ شمسی یعنی زمان حکومت ملی آذربایجان استاندار و وزیر کشور بود خدمات چندی به شهر و دیار خود نمود . بعد از فروپاشی حکومت ملی مدتی

گوشه نشینی و عزلت گزید اما بعدها به امر تألیف و طبابت دل بست و مابقی عمر خود را به امور یاد شده طی نمود. او همیشه از چشم تیز بین ساواک به دور نبود و بارها و بارها وی را خواسته و به زندان یا تبعید وادار کرده بودند. دکتر جاوید حتی در کنسرتی که خواننده جهانشمول موسیقی آذربایجان رشید بهبود اف در تهران اجرا کرده بود شرکت کرده و بنا به خواهش و پیشنهاد وی رشید یکی از آهنگهای زنده یاد استاد علی سلیمی را در خواست کرده بود. این خواهش به مذاق ساواک خوش نیامده و در گزارش هایش مبنی بر در خواست یاد شده به این مهم!! انگشت گذاشته بودند. پس از انقلاب پرونده قطور وی به مرکز اسناد انقلاب اسلامی سپرده شده و حالیا طی شماره ۲۰۵/۱ در آن مرکز نگهداری می شود.

دکتر جاوید بعد از کناره گیری از عالم سیاست عمده وقت و تألیفات خود را به تاریخ و فولکلور اختصاص داده بود. رشته و تاریخ مورد علاقه دکتر جاوید انقلاب مشروطیت بود که در آن مورد چندین کتاب و جزوه از وی به یادگار مانده است. بعد از تاریخ معاصر عمده فعالیت های دکتر جاوید به تدوین و گرد آوری فولکلور غنی آذربایجان بود. از وی سه کتاب در مورد رشته یاد شده چاپ و در دسترس است که در اعداد بهترین کتابها و نوشتجات در مورد فولکلور می باشند. وی در کنار این کارها گاهی اوقات نیز به تألیف یا تدوین دستور زبان یا سایر مسائل دیگر می پرداخت که خوشبختانه قسمت عمده آنها چاپ و نشر یافته اند. او گاهی اوقات نیز از بیم ساواک نام خود را پنهان نگه می داشت و با نام دیگری می نوشت اما چه سود که آنها نیز لو می رفتند. از امضاهای شناخته شده دکتر جاوید می توان به اینها اشاره کرد.

س. م. جاد

دکتر سلام الله جاوید

استاد شهريار وقتي خبر مرگ دڪٽر جاويد را مي شنود ناراحت گرديده و شعري را در
رٿايش مي سرايد كه چنين است .

دڪٽر جاويد ده گندي

دونيَا عوض دگيشدي	هنيوا و نرن نار آلي
آما منيم قليمده	گننيش يئرين دار آلي
(دڪٽر جاويد) ده گندي	ياراليپام ، يار آلي
قوجا ؛ اجل مالي دير	كهنه ني سيمسار آلي
ساري چكيرتگه گلسه	سئل قاباغن سار آلي
آما اجل قاباغن	نه بئل نه بئلدار آلي
يائي جان آلا ييلمهسه	قيش گولو چار - چار آلي
يوخ دان كي بير زاد چيخماز	بهشتي ده وار آلي
سن واري ايثار ائله	دارليقي ايثار آلي
شهيد اول يار يولوندا	شهيد اولان يار آلي
آلاه يولوندان چيخان	نورو ساتار نار آلي
ايمان اولسا ؛ آلاهين	ديليندن ايلغار آلي
من نه اوردا نه بوردا	هئيچ ييلميره م هارالي
بولبول چهچه آندا	قارقا دا قار - قار آلي
قارا بخت داغا چيخسا	داغين باشين قار آلي
	تبريز دي

ماه ۶۵

مرحوم استاد شهریار علاوه از این مرثیه سنگ مزار آن مرحوم را در پنج بیت نوشته بودند که ذیلا تقدیم می گردد .

جاویدین قیبر داشینا

بو تو پیر اقامه دو قنور (سلام اله جاوید) م	کی عومروم کنچدی آذربایجان خدمت اتمکده
کیتا بلاریا می شام اوز لهجه می زده آذری دیلده	دایان دیم نعمتی تاپدی قیجا شکر نعمت اتمکده
وصیت ائیلده دیم نعل شیمده اوز شهریمده قویلا نسین	باغیشلار دوستلاریم بونجا قبول رحمت اتمکده
گذارین دوشسه بو قبره عزیزیم سنده آغرینما	منیم حقیمده بیر کلمه دعای رحمت اتمکده
بو شعری (شهریار) یازمیش او معروف شاعر ملی	اودا اولموشه رحمت حق دیر بو همت اتمکده

بنا به وصیت آن مرحوم قسمت عمده کتابخانه وی که به ۷۸۰ عنوان و نزدیک به ۹۰۰ جلد بالغ بود به همت فرزندان برومند آذربایجان حسن مجید زاده (ساوالان)، علی خالط آبادی و فرزند دکتر جاوید در مورخه ۷۰/۴/۲ به کتابخانه ملی تبریز انتقال و مورد استفاده عموم قرار گرفت . دکتر جاوید آرزو داشت که کل کتابهایش را در کتابخانه ایی که خود شخصا به نام حیدر عمو اوغلو نام گذاری کرده بود قرار گیرند ولی فوسوسا که این آرزو علنا امکان پذیر نگردید . اکنون وصیت نامه دکتر جاوید برای اولین بار ذیلا درج می شود .

وصیت نامه

مرگ حق است . هر کسی روزی متولد شده و روزی هم خواهد مرد .
محققین؛ حد متوسط عمر را فعلا هفتاد سال پیش بینی کرده اند . من به سن هشتاد و
شش سال وارد شدم . از مرگ نمی ترسم . از علیلی می ترسم . برای دشمنان خود نیز
علیلی را آرزو ندارم .

بعد از ۵۵ (پنجاه و پنج) سال طبابت ؛ دارائی قابل ملاحظه ای غیر از دو دانگ خانه
مسکونی ندارم

آنهم بعد از مرگ ؛ طبق قانون بیشه غ بین وراث موجودیهایی دیگر اگر باقی مانده باشد
تقسیم شده ، ثلث آن برای تکمیل و دوام کتابخانه بنام حیدر عمو اوغلو به کتابخانه ملی
تبریز اهدا خواهد شد و خرج چاپ قرآن کریم با تفسیر شیخ عبدالکریم قاضی بادکوبه
بشود .

از وراث اگر در ایران باشند و از حاج ستار آقا حیاتی خواهشمندم به وصایای زیر عمل
نمایند . جنازه مرا در تبریز و در گورستان وادی رحمت در آرامگاه خانوادگی دفن
نمایند . مایل نیستم برای من مجلس ختم گرفته شود . مخارج آن به مستحقین داده شود .
ثلث اثاثیه قیمت دار؛ جهت تکمیل کتابخانه [حیدر عمو اوغلو] و چاپ قرآن خرج شود .

لباسهای شخصی اینجانب به مستحقین داده شود .
لوازم طبی من به محصل یا محصلین بی بضاعت دانشکده طب تهران یا تبریز داده شود .
برای دفن و کفن خود ده هزار تومان با یک سکه بهار آزادی در پیش حاج ستار آقا
حیاتی امانت گذاشته ام که مصرف شود . ضمناً مبلغ پنج هزار تومان در صورت کسری
مخارج دفن و کفن در پیش آیت اله چرندابي بطور امانت موجود است که عنداللزوم
استفاده شود .

تکمیل وصیت نامه

چون بیگه خانم فوت کرده است و اثاثیه خانه توسط اینجانب و بیگه خانم تهیه شده است بین وراثت تقسیم شود .

اثاثیه ایکه زینب ((همسر جدیحم)) با خود به خانه آورده عینا به مشارالیها مسترد گردد. (توضیح اینکه صورت آنها عینا برداشته شده و در پیش زینب موجود است)

مهریه زینب طبق عقد نامه اگر تا مرگم پرداخت نشده باشد به مشارالیها پرداخت گردد .
بعد از مرگ من؛ اگر زینب مایل شد در خانه بماند تا تعیین تکلیف قطعی خانه (متعلق به من و بیگه خانم) بماند و در دو اطاق با متعلقات زندگی نماید .

نظارت به کتابخانه اهدائی به کتابخانه ملی تبریز با دوستان زیر است
حاج ستار آقا حیاتی - آقای شیدا - آقای محمد علی فرزانه - آقای مهندس موحّدی پور و یکی از پسران که در ایران باشند .

اینجانب آقای مهندس ایوب موحّدی پور را بعنوان وصی تعیین می نمایم .

دکتر سلام الله جاوید ثابت

۶۵/۵/۲۱

نوشتجات دکتر جاوید را می توان به چهار گروه تقسیم نمود

۱- پزشکی ۲- تاریخی ۳- زبانشناسی ۴- فولکلور ۵- متفرقه

۱-۱- راهنمای بهداشت و معالجه

۲-۱- ضعف اعصاب و سستی روان

۳-۱- استعمال دخانیات و سرطان (این اثر به عربی نیز ترجمه و در روزنامه‌ی «الفری»

و به طور جداگانه در نجف چاپ شده است .

۴-۱- نقرس و دیابت

۵-۱- اصول پرستاری

۶-۱- سلامتی کودکان را حفظ نمایید

۷-۱- تراخم و عوارض آن

۸-۱- گلچهره چرا مرد (خطر دیفتری)

۹-۱- راهنمای پرورش کودکان

تاریخی

۲-۱- صفحات مصور از تاریخ مشروطیت ایران

۲-۲ دو قهرمان آزادی

۳-۲- فدائاران فراموش شده آزادی - تهران اسفند ۱۳۵۸

۴-۲- نهضت مشروطیت ایران و نقش آزادی خواهان جهان

۵-۲- برگزیده وقایع تاریخ مشروطیت ایران و مقدمات آن

۶-۲- گوشه ای از خاطرات نهضت ملی آذربایجان

۷-۲- نهضت ملی آذربایجان حاقیندا آمریکا خارجه وزارتینین مکتوبلاری

۸-۲- طاغوتی دوره سیندن خاطره لریم

۲-۹- ایران سوسیال دمکرات (عدالت) فرقه سي حقینده خاطره لريم

زبانشناسي

۳-۱- آذربایجان دیلینه مخصوص صرف و نحو (جاد)

۳-۲- خود آموز زبان آذربایجاني - تهران مرداد ماه ۱۳۴۳

۳-۳- آذربایجان دیل بیلگي سیندن بازي فايدالاري

فولکلور

۴-۱- نمونه هاي فولکلور آذربایجان دو جلد - تهران ۱۳۴۴

۴-۲- تاپماجالار

۴-۳- آذري فولکلور صفحه لري (جزوات کوچك كه در دي ماه سال ۱۳۵۹ يکجا چاپ

و نشر شده اند)

متفرقه

۵-۱- دوستلار گوروشو (ادبيات اوجاغي) - با مشارکت و همکاری حسن مجید زاده

(ساوالان)

آثار چاپ نشده

۶-۱- تلخیص تاریخ مشروطیت ایران

۶-۲- مشروطیت ایران و صابر طاهر زاده

۶-۳- مجموعه مقالات ترکي

۶-۴- مجموعه مقالات فارسي

۶-۵- بخشي از خاطرات

منابع و مآخذ

ماهنامه پیک آذر - سال اول - شماره ۳ - اسفند ۱۳۷۹ (گوشه ای از اسناد ساواک در

مورد یک کتاب - خود آموز زبان ترکی / علیرضا صراف صص ۲۶-۲۷

دیوان ترکی استاد شهریار - به کوشش اصغر فردی ، نشر الهدی - تهران

دانشنامه جهان اسلام - ماده دکتر جاوید به قلم رحیم رئیس نیا

رویت و مطالعه بعضی از کتابهای دکتر جاوید

یادداشت‌های شخصی رضا همراز

اوخوجولارین دیقینه (اؤن سۆز پئرينه)

عرب حرفلري، اؤزگه ميلتيرين ديلينه اويغون اولماديغي اوچون يازيدا دوز يازماماقلیق قاباغا گتيرير.

بو نقصي چوخدان بري ميلتيرين دوشونجه ليلري، علاقه مندلري، مادي منفعتي نظره آلمانلاري تشخيص ونريب يقين ائتميشلر، بوو باره ده و ديلين تمیز يازيلماسي حقينده ايقدام ائدئر، سابقكي کيمي يئنه واردير. بو خصوصدا «خودآمز زبان آذربايجان» کيتابينين موقديمه سينده معلومات ونريليمشدير.

فارس ديليني تمیز و دوز يازيلماسي حقينده ايقدام ائدئرلردين بيرى (انجمن ترويج زبان فارسي) دير كي بو ايشده يئني يئني قءملر گؤتورور.

روشنگر مجله سينين مديري ۶۲۸ نجي سايندا عرب حرفلرينين نقصيندن بحث ائدئر (مهين) کلمه سينين ۳۹ نوع يازيلماسيني گؤسترير. يوز ايل بوندان اول اوروميه لي شاعير (نظمي قوشان) تورک ديلينين تمیز يازماسي حقينده آشاغيداكي موناسيب شعرلري دنميش.

ديل وار ايکن گلين لسان دنمهين

دؤندريب فارسيا زبان دنمهين

هر کسين وار سؤزي ديلي آغزي

آغزا آند ايچين دهان دنمهين

بير نچه قافيه دوزتمک اوچون

يواميز اردير آشيان دنمهين

گوزدرورکن يازاق نه عين نه چشم

گيزليني گيزلديب نهان دنمهين

شعر یازدیقدا ترکجه نی گؤزله؟
 مو، تو که اورتیا میان دنمه یین
 رخ اوزه سر باشا زنج جنبه
 گنجهلر سؤیله یین شبان دنمه یین
 وارا یکن تورکلرین اخي يايي
 کیپر یگه تیر قاشا کمان دنمه یین
 کیشی سؤز ونرین هامی بیردن
 کیم دؤنوب قاچسا پهلوان دنمه یین
 یایماغا انتشار دؤزمگه صبر
 ییلیک سیز شاعیره قوشان دنمه یین

تقدیم الونان کیتابدا بعضی نقصلر نظره چاتارسا اونون بؤیوک سببی عرب حرفلرینین
 آذربایجان دیلینه اویغون اولماسیدیر بیرده بیغیلان فولکلورلار موختلیف لهجه لی
 آذربایجان وطنداشلاریمیزدان توپلانمیشدیر، اونلاری ادبی آذربایجان دیل قایداسینا
 سالماق موناسیب اولمازدی. آغیزلاردان انشیدیلن کیمی یازیلیمیش اونا گؤره بعضی
 جومله لرده و سؤزلرده گرامر قایداسی موراغات اولونمامیش. یازیلان موشوعلاری ماشین
 اتمک اؤزوده بیر چتینلیک ایدی. چاپخانه لرده آذربایجان حرفلرینی بیغان اولمادیغی
 ایشین اؤزگه بیر چتینلیگینی قاباغا گتیریردی.

بونلارلا برابر کیتابین آر نقصیله چاپ اولماسیندا موفقیت اله گلدی.

امیدوار کی عرب حرفلرینین تغیرینه قدر یئنی ییلیجی یازیچیلار موجود نقصلرین آرادان
 گؤتورولمه سینه چالیشیب و یئنی یئنی فولکلور چاپینا موفق اولسونلار.

تشکور و رجا

خلقلر فولكلولاريني توپلاييب چاپ ائتمگه موفق اولماق بير نغيرين ايشي دييل. اونلاري منيدانه چيخارتماق اوچوون بۇيوك سرمايه و علاقه‌مند شخصلرين بيرليگي همكارليغي لازيمدير.

اوخوجولارا تقدیم اولونان کیتاب آذربایجان خلق ادبیاتیندان ان کیچیک بیر نومونه دیر. بو کیتابین فولکلورونی توپلامقادا دوستلار، تانیشلار مریض و مریضه لرین بیر عیده سی باجاردیقلا ری کؤمگی انتمیشلر، اولاردان بعضی لرینن آدی مناسب گلدیگی یئرده دیگر اولونوموشدیر بعضی لر ی ایسه آدلارینی قید ائتمکدن عوزر ایسته میشلر.

بو کیتابین توپلام سیندا کؤمک ائدن شخصلردن عوموما و وعلی الخوص حورمتلر قیز نجیه استواردان کی بوتون ماشین ایشلرینین زحمتینی چکمیش، آقاي مجیدزاده^۱ دن کی کیتابین تصحیحینده جیدیت انتمیش و آقاي ابریشمیدن کی کیتابین چاپینین تسهیلینده لازیمی موساعیدت ائتمیشلر، ان صمیمی قلبیدن تشکور اندی ب موفقیتلرین آرزو اندیرم.

بوتون علاقه مند دوستلار وطنداشلاردان ایراندا چاپ اولونما میش آذربایجان فولکلورین منه گؤندریلمه سی رجا اولونور.

١ - آفای حسن مجیدزاده آنا دیل ادبیاتینه و فولکلورلارینین توپلاماسینا جیدی علاقه‌مند اولان، آنا دیلینده شعر دنمکده سابقه‌سی و ذوقی اولان بیر شخصدیر. انون جیدیتی نتیجه‌سینده ۲ جیلد تورکجه ترانه‌لر توپلانیب چاپ اولموشدور.

سبب نگارش

با اینکه بشر از روز اول تکامل خود همیشه با فولکلور سر و کار داشته و خود را نسبت به زمان و مکان با رقصها و آوازاها و موسیقی مشغول می‌کرده و با شنیدن قصه‌ها و چیستانها خوشحال می‌شده، ولی تا سال ۱۸۸۵ میلادی (۱۲۶۴ شمسی) کلمه فولکلور در مطبوعات وجود خارجی نداشته است.

مدهاست ملل مترقی علاوه از اختراعات و تنبغات با جمع‌آوری فولکلور ملت خود، سابقه آن را روشنتر کرده به جامعه معرفی نموده‌اند.

توجه به فولکلور ملل ایران از دوره مشروطیت شروع شده با گذشت زمان اهمیت آن افزایش یافته است.

در دوره مشروطیت مرحوم دهخدا در روزنامه «صور اسرافیل» از فولکلور فارسی مرحوم سیداشرف حسینی در روزنامه «نسیم شمال» از فولکلور گیلکی و نویسندگان روزنامه «آذربایجان» منتشره در سال ۱۲۸۲ در تبریز از فولکلور آذربایجانی نمونه‌ها آورده و در مقالات و اشعار خود از فولکلور استفاده کرده‌اند.

البته نوشته‌های مجله «ملا نصرالدین» چاپ تفریس و اشعار فکاهی میرزا علی‌اکبر طاهرزاده (صابر) در نشریه‌های فوق تأثیر به سزایی داشته است.

بعد از چاپ «نیرنگستان» مرحوم هدایت در سال ۱۳۱۲ فولکلور ایران از تمام جهات مورد توجه قرار گرفت.

از اشخاصی که در فولکلور ایران منفرداً کار کرده‌اند آقای جمال‌زاده با نوشتن کتاب «فرهنگ لغات عامیانه» و «یکی بود یکی نبود» آقای امیرقلی امینی اصفهانی با نوشتن کتاب «فرهنگ عوام»، آقای ابراهیم شکورزاده با نوشتن ترانه‌های روستایی و عقاید و رسوم خراسانی و مرحوم کوهی کرمانی با نوشتن ۷۰۰ ترانه و ۱۴ افسانه معروفیت پیدا کرده‌اند.

ایران‌شناسان خارجی از قبیل (ژوکوفسکی) (هانری مان) و (کالونو و ارسکارمان) که در جمع‌آوری فولکلور ایران زحماتی کشیده‌اند نباید فراموش شود. اغلب تألیفات آنان به زبانهای مختلف ترجمه شده است.

وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۳۵ اداره فرهنگ عام تأسیس کرده و به جمع‌آوری فولکلور اهمیت قائل شده است.

اداره رادیو نیز به رهبری آقای انجوي با گردآوری فولکلور مجدانه مشغول می‌باشد. برای این کار دولت بودجه مخصوص معین کرده کارمندان مناسب استخدام نموده است. محققان اداره فرهنگ عامه هر کس در نوبه خود در جمع‌آوری فولکلور کردی، لری، آذربایجانی، ترکمانی و لهجه‌های اصفهانی، شیرازی، دامغانی، موفقیته به دست آورده است. انصافاً قابل تحسین است.

آقای باوکباشی معاون اداره فرهنگ عامه علاوه از مقالات مفید راجع به فولکلور که در مجلات نوشته است در فولکلور کردها، بلوچها، لرها تحقیق نموده و فولکلور تهران را جمع‌آوری کرده برای چاپ حاضر نموده است.

متأسفانه از فولکلور جمع شده اداره فرهنگ عامه مقدار ناچیزی به چاپ رسیده است. علاوه از مقالات مجله ماهیانه «هنر و مردم» فقط کتابهای زیر منتشر شده.

۱- راهنمای گردآوری گویشها

۲- بازیها و بازیچه‌ها و افسانه‌های ایرانی

۳- پوشاک باستانی ایران.

۴- مجمع‌الامثال

۵- ترانه‌های جنوب.

فولکلور آذربایجانی در نوبه خود فوق‌العاده وسیع و در بعضی قسمتها از فولکلور فارسی متفاوت است.

۱۴ سال قبل از مؤلفین مرحوم ملامصطفی پسر ملا علی در نصاب ترکی و فارسی خود ۴۰۰ ضرب‌المثل آذربایجانی آورده است.

مرحوم محمداقبر خلخالی در کتاب تعلیه که در حدود ۷۹ سال قبل چاپ شده تعدادی ضرب‌المثل آذربایجانی آورده^۲ غیر از دو نفر نامبرده از قرار اطلاع نگارنده ۵۵ سال قبل مرحوم علینقی واعظ دهخوارقانی و ۵ سال قبل مرحوم محمد رحیم نصرت‌الملک ماکوئی جزوهای کوچک راجع به فولکلور آذربایجانی منتشر نموده‌اند. آقای علی‌اصغر مجتهدی در سال ۱۳۳۲ کتابی حاوی ۲۵۰۰ ضرب‌المثل آذربایجانی چاپ و منتشر کرده‌اند. آقای فرزانه نیز مشغول جمع‌آوری بوده و هستند. در سال ۱۳۴۳ به چاپ «باتیلار» موفق شده و در حدود ۸۰۰۰ ضرب‌المثل گردآوری کرده است.

مرحوم صمد بهرنگی و بهروز دهقانی نیز در سال ۱۳۴۵ از فولکلور آذربایجانی کتابی به نام «ملتها و چیستانها» منتشر کرده‌اند.

اشخاصی که به جمع‌آوری فولکلور مشغول بودند به جهاتی موفق به چاپ آن نشده‌اند خانم فاطمه سلطان‌القزائی و آقایان بخشی‌پور، یحیی میرزا آریانه‌پور، علیقلی کاتبی مجیدزاده و قدسی را نگارنده می‌شناسد. شاید اشخاص دیگری هم باشند برای من مجهول مانده است.

اما نگارنده مثل اغلب بچه‌ها شاید کمی بیشتر به شنیدن داستانها اشتیاق زیادی داشتم. در محلمان (هرآباد - خلخال) زنی به نام «قیزقایت» در تمام شبهای زمستان برایمان قصه می‌گفت. اگر اغراق نباشد باز هم تمام نمی‌شد.

از سن ۱۶ سالگی وقی که سوادکی پیدا شد شروع به جمع‌آوری بعضی قصه‌ها و قله‌بندها کردم ولی در نتیجه پیش‌آمدهای گوناگون تعقیب آنها ممکن نگردید و جمع شده‌ها از بین رفت.

از سالهای ۱۳۲۵ به فکر جمع‌آوری فولکلور آذربایجانی اقدام در سال ۱۳۴۴ کتابی به نام «نمونه‌های فولکلور آذربایجانی» در ۲۷۷ صفحه چاپ و منتشر نمودم. اینک بعد از چهار سال جلد دوم آن تقدیم خوانندگان محترم می‌گردد.

^۲ - تعلیه توسط خانم مهین دارائی و آقای طوقانپور به فارسی ترجمه شده است.

این موضوع برای من معین و مشخص بوده و هست که برای جمع‌آوری و تکمیل فولکلور پول و اشخاص لازم است که به محل رفته از معمرین محل انواع فولکلور را گردآوری نمایند.

متأسفانه برای نگارنده هیچکدام میسر نبوده و نیست فولکلور جمع‌آوری شده از آشنایان معمر از مریضها و مریضه‌های آذربایجانی به دست آمده است.

چون معتقد بوده و هستم ناقص بهتر از هیچ است لذا به چاپ آن اقدام کردم و یقین دارم که علاقمندان نواقص آن را رفع کرده و به تکمیل آن خواهند کوشید. و نیز روشن است هر قدر فولکلور دیرتر جمع‌آوری شود مقدار آن از بین خواهد رفت. چنانچه بچه‌ها از فولکلور اطلاع ندارند و جوانان دانستنیهای خود را فراموش کرده‌اند. از دوستان و آشنایانی که در گردآوری کتاب تقدیم شده کمک کرده‌اند سپاسگزارم.

از خانم فاطمه سلطان‌القرائی و از آقای عظیمی زنوزی و آقای علینقی کاتبی که یادداشتهای فولکلور خود را در اختیار من گذاشته‌اند ممنوم.

از آقای جواد کریمی و از آقای ابریشمی که در چاپ کتاب کمکهای مؤثری نموده‌اند ممنون و متشکرم موفقیت آنان را در کارها آرزومندم.

فولكلور - (آغيز ادبياتي)

آذربايجان فولكلور نومونه لر نين بيرينجي جيلدينده فولكلور حقينده بعضي معلومات و نريلميشدير، ايكنجي جيلده آكادميك سوكلوف فولكلور حقينده يازديغي جامع كيتابيندان و هابله مرحوم صادق هدايت يازيلاريندان و زيناللي حسين علمي مقاله سيندن ايستيفاده اندرك مؤحترم اوخوجولار داها گنيش معلومات و نرملر يئرلي گؤردوم.

(Folklorstir) (فولكلور تانيماقليق) (فولكلورشناسي) ادبيات شوناسليغين بير قيسمتيندن بحث اندير.

بعضي ميلترلر آلمانلار، فرانسيلار، روسلار اولرده تعصوب گؤستريب هر كس اؤز ديلينده فولكلوري آغيز ادبياتي يا شفاهي ادبيات آدلانديرديلار. ولي ايندي هامي ميلترلر فولكلور كلمه سين قبول اتميشلر.

فولكلور ايندي چوخ توسعه تاپميش تك حيكايه لر، افسانه لر، اوخوماقلار (آوازها)، ماهنيلار (ترانه لر) آنالار سؤزو (مثلر) دييل رقصلردن و چالقيدان دخي بحث اندير.

علمادان بعضيلري دنيلميش قيسمتلره قناعت اتمه ييب اعتقادلاري، موهوماتي، (خرافاتي) اولدوز تانيماعي، (بيش گويليق) گله جگي بيلمه گي فولكلور جرگه سينده حساب انديرلر.

حتي دوغوم^٤، اوشاقليق، جوانليق، اولنمك، توي اتمه يي، ياس ساخلاماعي فولكلور جرگه سینه ساييرلار.

³ Sooculove

^٤ متنيده دوغولوش يازيلىب.

هر ميلټين فولکلورو او ميلټين ايش و روحونو گؤسترير موحيطيني انعکاس انتديرير و صنفی موبارزه سينين وارليغيني بيلديرير فولکلورون چوخو ساوادييز شخصلر طرفيندن دنيلميش دير. فولکلور ميدانا چيخاردانلاردان بير قيسمي معلوم دنيلدير ولي بير قيسمي دنديکلري ماهنيلاردا و باياتيلاردا اؤز آدلاريني گنيرميشلر.

وارپانت - فولکلور چوخ وقت آغيزدان آغيزا دنيلديگي اوچون بعضي قيسمتلري دييشير. دنيلن ماهنيلار، باياتيلار، حيكايه لر بيرينجي شخص دنين کيمي يادلاردا قالماييلر بعضاً دنيلنلر بير قيسمتي آتيب اؤزلريندن آرتيرارلار.

بئيله دييشيکليکلر چاها قدر يازي ادبياتينده ده گؤزه چارپاردي. يازيچيلار بعضي کلمه لري قيسالديب بعضيلريني آتارديلار.

ميلترلده اولان فولکلورو موقايسه انتديکده اونلارين بير قيسمي بير بيريندن آينماسي آشکارا چيخير عادت و رسملرين دخي چوخي بئله دير. ميلتلر بير بيرلريندن اقتباس اتميشلر.

فولکلور خلق ياراديجيليغي اولماقلا برابر اونو هر ميلت ايجريسينده داها آرتيق ايجرا اندلر اولور. اونلاردان بعضيلري تويلاردا سؤيله مک بعضيلري ايسه ياسلاردا دنمکده داها باجاريقلي اولورلار. ناغيل دنمکده تخصص تاپانلار اولور. اونلار هر ميلت موعين آد وئر ميشدير مثلا آذربايجاندا آشيق و يا اوزان، فارسلا آراسيندا نقال، قصه گو اوزبکستاندا باخشي، تاجيکستاندا حافظ، قيرقيزستاندا آگين⁵، قزاقستاندا ژيرستي، فرانسادا ژانکلر⁶، آلماندا ماستيزنگر⁷ آدلارلا اؤز ميلتلري آراسيندا معروف دورلار.

⁵ Agin

⁶ Janger

⁷ Mastersinger

فولكلورو دۇورلەر بۆلۈم مومكۇن دىيىل. فولكلورون ھانكى قىسمىتى قاپاق، نە وقت مۇندانا چىخماسىنى دىنمك چىتىندىر. اوراسى موشخىس دىر كى فولكلور چوخ قىمىدىر. اېنسۇنلار اېيتىدائى كامۇنا دۇورەسىنى تشكىل ائىدن زامانلاردا اۆزلىرىنە مخصوص فولكلورو اولماسى نظره گلىر.

فولکلور يازي تاپيلاندان چوخ اول مئيدانا گلدييي حالدا يازي تاپيلاندان سونرا چوخ وقت يازيلمايش، فولکلورو يارادان خلق اولموشدور.

فولکلوردا روحانيلر، حؤکم سورنلر تنقييد اولوندوغو اوچون روحانيلر و حاکيم طبقه سي اولنلارين انتشارينا مانع اولموشلار.

سۈيەنيلديگي سبيلردن گۆره فولكلور چوخ وقت ديللرده ياشاييب، ييغينجاقلاردا اوخونار، باغلاردا، چۆللرده سس سالار، اتل ايله گولر شادليقلاريندا سسلەنير غميرلنەدە ايسە كدرلەنير.

فولكلور خلق روھونداڭ دوغۇلان و خلق اوچون يازيلان بىر ادبياتدۇر.

فولكلورو دۇورلەر بۇلمك مۇمكىن اولماسزا آڭاق اولارلن يازي ادبياتين اونا ئاثيريني گۇسترمك اولار.

ایرانیین مشهور شاعیری فردوسی‌نین یاراتدیغی شاهنامه‌نین اساسی خلق فولکلورو اوستونده قویولموشدور.

آذربايجان شاعيرلريندن نظامي، فضولي... فولكلوردان ايستيفاده اندرك ليلي و مجنون، فرهاد و شيرين، يئددې گؤزل يازيا گنير ميشلر، بؤيوك مهارتله تنظيملنميشلر.

نه تک فارس و آذربایجان شاعیرلری حتی دنیایین معروف شاعیرلریندن لافارک^۸،
تولستوی، پوشگین، گوگول، ماکسیم گورکی و باشقالاریدا فولکلوردان ایستیفاده اندیپ
اؤز شعرلرینه نومونه لر گئیرمیشلر.

ماکسیم گورکی روسیه یازیچیلارینین بیرینجی کنگره سینده ۱۹۳۴ - جی ایلده خلق
فولکلوروندان بحث اندرک آذربایجاندا بؤیوموش داغستانلی عاشق سلیمان استالسکینی^۹
آقیشلامیش و اونو آز میلنلر فولکلور یستلریندن نمونه گئیرمیشدیر.

خلق طرفیندن بارانان ماهنیلار، تصنیفلر، بایاتیلار بیر طبقه نین روحیه سیني گؤستریمه
باخمایاراق اؤزگه طبقه او تصنیفلرین هاواسیندان (آهنگیندن) خوشي گلدیگی اوچون
اؤز طبقه سینین روحونا مونسایب شعرلر دوزلدیپ ایستیفاده ائتمیشلر نئجه کی روسیه ده
مشهور اینقیلاچی استینکارازن حقینده دنییلن سؤزلری چار حؤکومتی طرفدارلاری
آهنگی مونسایب گؤروب سربازلاری اوچون مارش دوزلتمیشلر. فراسادا لافراک^{۱۰}
دندیکلری آهنگین حاکیم طبقه ایستیفاده ائتمیشدیر.

8 Lafark

۹ - آشیق سلیمان استالسکی ۱۸۵۹ - جو ایلده داغستان دا استال کندیپده آنادان اولموش آناسی آناسینی
بوشادیگی اوچون اوکئی آنا یابیندا کئنده اون اوچ یاشینا قدر قالمیش سونرا گنجه باکو دا ایشله میشدیر.
اوکیچیک یاشلاریندان شعر دنیمه ذوقی وار ایدی. دندیی شعرلری اؤز یولداشلارینا اوخویاردی و
چوخلاری اؤز یادیندا قالاردی. اکتیابر اینقیلاپیندان سونرا موحیط مونسایب اولدوغو اوچون زحمتکشلر
حایلینان صلح و آزادلیقدان شعرلر دنمیش و ۱۹۳۴ - جی ایلده موسکودا خلق یازیچیلار قورولتاییندا
اؤز شعرلرینی اوخوموش بؤیوک آقیشلار سبب اولموش یازیلدیگی کیمی ماکسیم گورکی اونو
آقیشلامیش او چالیشماغی نتیجه سینده لنین نیشانیی آلمیش. شورا نوماینده لیگینه سنجیلمیش ۱۹۳۷ -
جی ایلده وفات ائتمیشدیر.

¹⁰ Lafark

فولکلوروں ان قديم مونظم قيسمي هيندوستاندا ميلادين ۳ - جو عصرينده پانچاتانرا^{۱۱} آديله يارنميشدير. مختليف ديبلره ترجمه اولونموشدور. ايلک دفعه ايران عالمريندن ابن مقفع ميلادين ۶ - جي عصرينده عرب ديبلنه سونرا قديم فارس ديبلنده» کليله دمنه» آديله ترجمه انتميشدير.

۱۲ - جي عصرده همان کيتاب يهودي ديبلنه ۱۳ - جو عصرده لهستان ديبلنه سونرا ايسه زمانه نين علمي ديلى لاتين ديبلنه او ديلدن فرانسه ديبلنه و آلمان ديبلنه ترجمه اولموشدور.

۱۹ - جو عصرده آلمان فولکلوريستلريندن تنودور بنفس^{۱۲} همان کيتابي آلمانجايا ترجمه انديب گننيس موقدمه يازاراق چاپ اندير.

آذربايجان ديبلنين ايلک فولکلورو دده قورد داستانلاري دير ۷۰۰ ايل بوندان اول يازيلميشدير^{۱۳} ال يازماسي آلمان دؤولت کيتابخاناسينده ساخلانير و اورايا مصر کيتابخاناسيندان گتيريلميشدير. بو کيتاب ۱۲ نجي عصرين اولورينده بعضي قيسمتلري آلمان و روس ديبلرينه ترجمه اولونموش دور.

۱۹۳۹ نجي ايللرده ترکيه و شمالي آذربايجاندا چاپ اولوب انتشار تاپميشدير. ۱۳۴۵ - جي ايلده اونون اوچ حيكايه سيني آقاي سهند شيوا قلم ايله نظم انديب سازيمين سؤزو آديله ايراندا نشر انتميشدير.

¹¹ Pantchatantra

¹² Theodor benfes

۱۳ دده کيتابي هاسي تاريخده دنيلديگي بللي ديبل، جاويد يازديغي ۷۰۰ ايل تاريخ واتيکاندا اولان کيتابين يازيليش نسخه سينين تاريخي دير (مصص)

آذربايجان فولكلورينين يئني و گنىش دؤوره سي ميرزا جليل محمدقلي زاده و صابرين تاييفلرينده آشكارا چيخميشدير. شبيسترلي ميرزه علي معجز، محمدباقر خلخاللي ده اؤز اثرلرينده آذربايجان فولكلوروندان نومونه لر گؤسترميشلر.

شورالار حؤكومتني قورولاندان سونرا شمالي آذربايجاندا فولكلور بايوك اهميت و نريلميش فولكلورون هر قيسمتينده موختلي ف كيتابلار يازيلميشدير.

جنوبي آذربايجاندا فولكلورو ييغانلار چوخ اولموشدور ولي چاپ ائندن انتشارينا موفق اولانلار آز اولموشدور. او جومله دن دكتر علي اصغر مجتهدى اتالار سؤزو، آقاي فرزانه گؤزل بير شكلده باياتيلارين چاپينا موفق اولموشلار.

فولكلورون يازي ادبياتيندا يئني دؤوره سي ايراندا ۲۰ - جي عصرده باشلانميشدير و ايلك دفعه مرحوم دهخدا صور اسرافيل روزنامه سينده چرند - پرند آديله سيدشرف الدين (نسيم شمال) روزنامه سينده يازميشلار. سون ايللرده مرحوم صادق هدايت فولكلور يا فرهنگ توده آديله بير قيسمت يازيب معلومات و نرتميشدير.

مرحوم دهخداين «فرهنگ عامه سي» فارس ديلينده فولكلور حقينده گنىش يئر توتور. اونلاردان باشقا جمال زاده، ستوده، آل احمد و طاهبازي فولكلور حقينده كيتابلار يازميشلار.

بير مودت وزارت فرهنگ و راديو طرفيندن تك فارس فولكلورو دييل ايراندا ياشايان باشقا خلقلرينده فولكلورون اهميت و نرتم نومونه لري راديو و تلويوزوندا اجرا اولونور. دونيادا ياشايان ميلترلر فولكلوري اوللرده اينديكي كي مي گنىش و سعته ماليك دييل ايدى. ميلترلر آراسيندا موختلي ف دؤوره لر گنجميشدير.

نئجه كي فولكلورون روسيەدە موشخص صورتدە ظاهيره چىخماسي ۱۷ - جي عصرلردە اولموشدور. ايلك دفعە ايكي نغز انگليس سياحي رىچارديژيمي^{۱۴} (۱۶۱۶) و گوللين^{۱۵} (۱۶۶۰) اولموشدور.

۱۸ - جي عصر روس ميليتنين دوشونجه ليلريندن روس فولكلورو ايله ماراقلانلار اولموش روسيه خلق يازيلارينى چاپ انتمگه باشلامىشلار.

او عصرده روسيه اعياني اؤز تفرىخلري اوچون بعضي ناغيل دينلري اؤز يانلاريندا ساخلايب ياشايشلارينى تامين انتميشلر.

حؤكومتلر سرمايه دارلىق توسعه سي نتيجه سينده اؤز منفعتلريندن باشقا ميلي عنعنهلره، خلق ياراديجيليغينا اهميت و نرمرديلر ولي خلق دوشونجه ليلري فولكلور ايله ماراقلانيرديلار او جومله دن آلمان عاليملريندن گريم^{۱۶} آدلي ايكي قارداش فولكلور ايله مشغول اولوب اساطيري متالوژي چشمه سيندن ياناشيرلار. روسيهده ايسه آفانيسيف^{۱۷} ميللر بو نظريه نين طرفداري اولموشدور. آفانيسيف ۱۸۵۵ - جي ايلده ۸ جيلد روس فولكلورو چاپ انتميشدير.

ميتولوژيستلرين نظريه لرينجه فولكلور اساطيردن آينميشدير. اونلاردا ناغيللاردا اولان چارپىشمالاري ايشيق ايله قارائلىق قووه لرين موباريزه سي كيمي تصوير انديرلر. اونلارين عقيده سينجه آغيز ادبياتيندا انعكاس اتدن ياشايش و اعتقادلار هاميسي اولينجي اينسانلاردان آليينب بديعي بير شكله ساليتميشدير. اونلار حقيقي ياشايشدان اوزاق ايدلر.

¹⁴ Ricard Djimi

¹⁵ Golline

¹⁶ Grim

¹⁷ Afaniso

هر ميلټين ميلي دوشونجه لاري قارشيسيندا عاجيز قاليرديلار نتيجده گنت گنده ميتولوژي طرفدارلاري آزالدي.

يئني بير نظريه مئيدانا چيخدي بو نظريه اقتباسچيلار يا شرق نظريه سي آدلانير. بو نظريه نين مټکري آلمان شرق شوناسلاريندان تتحوربنفس^{۱۸} اولموشدور و اونون طرفدارلارينين نظرينجه اروپا فولکلورينين بؤيوک بير قيسمتي شرق فولکلوري تاثيري آلتيندا مئيدانا گلميش و موضوعلاري بؤيوک قيسمي شرقدن اقتباس اولونموشدور. او غرب فولکلوروندا اولان موضوعلارين شرق فولکلوريله اوخشايشي گؤسترير. او معتقددير کي ايکي يوز ايل ميلاددان قاباق اسکندر مقدونيه استيلاسي زمانيدان شرقين تاثيري باشلانميشدير. بو تاثيرين بير قيسمتي تاجيرلر و موسافيرلر واسيطه سيله هندوستان ايران و فلسطين يولي ايله اروپايا گيررک اورادا يئرلشميشدير.

روسيه ده بنفس نظريه سي اولجه چتينليگه اوغراي فولکلوريستلر آسانليق ايله قبول ائتمک ايستميرديلر سونرالار ايسه جيدي طرفدارلاري تاپيلدي او جومله دن شيفنير^{۱۹} ۱۸۶۶ - جي ايلده تک روس فولکلورو دييل تورک و مغول ناغيللاريني جمع انديب نشر ائدي روس فولکلورو ايله تورک و مغول فولکلورونو موقاييسه ائله دي شرق فولکلورونون غرب فولکلورونو تاثيريني داها آرتيق آشکارا چيخارتدي. بو موضوع روسيه معروف شرق شوناسي ميللر^{۲۰} تايد ائدي. ميللرين عقیده سينجه ايران و آذربايجان فولکلورينين تاثيري روس فولکلورونو داها آرتيق اولموشدور.

فولکلور تحقيقي نين جيدي طرفدارلاريندان فنلاند عالمي کارل کرون^{۲۱} اولموشدور. اونون ايتيکاري و سوند، دانمارک عالمرينين کؤمگيله ۱۹۰۷ نجی ایلده فولکلوريستلر

¹⁸ Thoodur benfes

¹⁹ Shifner

²⁰ Miller

²¹ Karl Kron

كۈنگرەسىيە تەشكىل تاپىدى مۇھىم بىر قىسىم ئىشلىرىنى شەرق فولكلورىنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ يىلى قىلىپ قارار قىلىندىكى فولكلور ئورگانىمىنىڭ بىرەر ئونون جىغراپىيە جەھەتتىن ھەسسىيە يوللار بىلەن تەتقىق قىلىنىپ.

فىلاندىيەلىك ئالىملىرىنىڭ سانىي ئورنى²² فولكلور تەتقىقىيە ئۆيۈك خىزمىتى ئولمۇشۇر. ئو، مىلىي فولكلورى بىن المىل فولكلور بىلە مۇقايىسە ئىدىيە گىنىش سورتىدە شىخ ئىتمىشىدىر.

ئىسكەندىنا فولكلورىستلىرى ئىشلىرىدە مۇىن بىر يول تاپماق ئوچون ۱۹۳۳ - جى بىلە سوند مەملىكىتىن ئوندى²³ شەرىدە كىفرانس ئىدىيە قارار گەمىشلىرى كى فولكلور ھەرىمىلەن ئۆز ئىچىدە ئۆزىنىڭ قەدىمىيە سالماقلا بىر بىن المىل مىقياسدا مۇقايىسە ئىتمە لازىمىدىر. ئىر ئولونان نەزىرىلەرنىڭ ئالاھىدە تارىخ جەھەتتىن فولكلور ئانا ئانا ئولمۇشۇر چالاشمىشلار كى ئاغلاردا ئولان ھادىئەلىرى بىر مەملىكىتىن كىچىمىشە مەربۇت ئىتسىنلار بو فىكىرىن جىدى طرفدارلار ئىدىن روسىيەدە واسىلوڧسكى²⁴ ئولمۇش بو باردە ۱۸۸۴ ئىلمىي ماقالە يازمىشىدىر.

ئىنگلىس ئالىملىرىنىڭ باشدا تەلىر²⁵ دورماق بىلە نەزىرىە ئۆزىنىڭ فولكلور ئۆزى²⁶ مەربۇت ئىتمىشلىرى.

ئۆزىنىڭ ئالىملىرىنىڭ فرىن²⁷ فولكلور پىكىولوژىيە جەھەتتىن ئانا ئاشمىش دىر. ئىر ئولونان نەزىرىلەرنى ھەسسىن ئۆز ئۆيەسىدە مۇئەسسىنىڭ طرفلىرى ئولماق بىلە بىرەر خەلقنى يارادىچىلىق رۇھونو كافي قەدر ئىدىن چىخارما مىشلار يا ئىغىر گۇسترمىشلىرى

²² Canti aorin(

²³ Lyndi

²⁴ Vasilvski

²⁵ Tehlor

²⁶ Antreopologi

²⁷ Feren

فقط ۱۹ - جي عصرين اورتالاريندا عاليملر فولکلور ياراديجيلىغيندا خلقين رولونا اهميت وئرميشلر او عصردين فولکلور علمي جنبه آلميشدير.

روس عالمريندن چرنيشيواسكي^{۲۸} ، نكراسوف^{۲۹} اثبات ائتميشلر كي فولکلورون باش ياراديجيسي خلق اولموشدور. گنت گنده بو فيكر طرفدارلاري چوخالدي خلق طرفيندن يارانان فولکلورو قيسمتلره بۆلدولر روسيه يازيجيسي و موفتكيرلريندن چيدوكو^{۳۰} كشيشرلر عليهينه يازيلان فولکلورو توپلادي، چاپ موقعينده دؤولت مأمورلاري اونو حبس انديب توپلايدقلاريني آرادان آپارديلار خلق خانلاردان مولكداردان طولم گوردوگو كيمي روحانيلردن ناحقليككر طولملر گۆرموشدولر اونا گۆره فولکلور يارادان شخصلري، روحانيلر لامذهب آلدانديرپ دؤولت مأمورلاريني وادار ائتديلر اونلاري توقيف ائتسينلر.

سؤيلهينلر تصنيفلره باخمايaraq خلق فولكلوريستلرينين سايب چوخالدي. روسيهده ۱۸۴۶ - جي ايلده جغرافيا جمعيتي آديله بير جمعيت دوزلديب اوجمعيت طرفيندن روسيه، اوكرائنا و بيلوروس خلق ادبياتيني توپلاييب ياراتماق ايله برابر روسيهده ياشايان آز ميلنلر فولكلورونو توپلاماغا باشلاديلار.

فولكلورون تحقيق و تكميلينه مور^{۳۱} معروف ديلچي بؤيوك كؤمك ائتدي. او اؤز وطني قفقازدا ياشايان ميلنلرين لهجهلريني بيلمك ايله برابر اروپادا ياشايان ميلنلرين چوخلارينين ديليني بيليردي. اودا فولكلورون تاريخي نظريه رد انديب فولكلورا ايجتيماعي جهتدن ياناشيب و اهميت قايبيل اولموشدور و صنفى جهتدن اهميت وئرميشدير.

²⁸ Cerneshevski

²⁹ Necrasof

³⁰ Chidoku

³¹ Morr

شورالار دؤوره سینده فولکلور داها آرتیق اهمیت وئرلیب و وئرلمکده دیر. تک ادبیات قیسمی دیبل موسیقی، رقص، و باشقا بو کیمی موضوعلارین هامیسینا توجه اولونور.

شورالاردا تک روسیه فولکلور یازانلارینی تقدیر ائتمه ییب حتی باشقا کیچیک میلترلرین فولکلور بارا تدقیقلا رینی آلفیشلاییر تقدیر ائدیرلر. او جومله دن گرجی خلق شاعیری روستویلی^{۳۲} ۷۵۰ ایلیک یولنیاسی بؤیوک طنطنه ایله جشن توتدولار اونون اثرلری حقینده بحث ائتدیله هابئله آذربایجان دا تربیت تاپمیش داغستانلی سلیمان استالسکی اثرلرینه نیسبت چوخ حؤرمهت بسله ییب اوکراین، بیلوروسیا، آذربایجان، ارمنستان، اؤزبک، تاجیک، قازاق، تورکمنستان خلق شاعیرلرینه بؤیوک احترام بسله ییر. فولکلور موضوعی اهمیت آلدیقا اونا علاقه مندلهر چوخالیر و روسیه ده یاشایان هر میلّت اؤز فولکلور توپلاماسینا ایقدا م ائدیر. دفعه لره خلق فولکلورو چاپ اولونوب و اولونماقدادیر.

من بو قیسا معلوماتی و نرمله ایراندا یاشایان خلقلرین فولکلور و نذران خصوصاً آذربایجان تورک خلقينین گنجیش فولکلور نومونه لرینی گتیرمک ایله ایران خلقلر فولکلور خزانه سینده مختصر معلومات علاوه ائتمک ایسته ییرم.

«آذربايجان فولكلور نومونه لري» بيرنجي جيلدينين چاپيندان دؤزد ايل گنجير، تقديم اولونان ۲ نجي جيلدين حاضيرانماسينا ايكي ايله ياخين وقت صرف اولموشدور. فولكلورون توپلانماسينا چاليشديقجا اونون اهميتي، خلق ياراديجيليغينين معناسي و فايدالي اولماسي داها آرتيق آشكارا چيخير اونوي توپلاماق داها لازيم و واجيب گؤرونور. تاسوفله اذعان ائتمك لازيمدير، اگر فولكلور تنزليک ايله توپلانمسا اونلارين بير قيسي آرادان گندهجک. ايندي آذري اوشاقلارينين بير قيسي تاپماجا، باياتي، آتالار سوزونون نه اولدوغونو بيلمه ييرلر، ميلي ناغيللارين داستانلارين آنلاييشيندان اوزاقديرلار. جوانلار دوغولدوغو يئرلردن اوزاق دوشدوكلري اوچون بيلديكلري فولكلوري اونوموشلار. ياشيلار ايسه تدح ايله آرادان گنتمكده ييرلر.

اوشاقلار و جوانلار تك فولكلور دگيل آنا ديليني دانيشماغا چتينليك چكىرلر و بعضيلري يئرسيز اولراق دانيشماغا اوتانيرلار. بو ايشينتقصيري بير عيدهنين آنا و آتاسيندادير. اونلاردان سيبيني سوروشدوقدا فارسي لهجه سيني ياخشي اوگرتمه يي بهانه گتيريرلر. اونلار يادلارينا سالماق ايسته ميرلر كي بير مودت ايرانين باش وزيرلري و وزيرلري و ايداره رييسلرينين بير قيسي آذربايجانلي اولموش فارسينيدانيشاندا آذربايجانلهجه سييله دانيشيب و اينديده دانيشيرلار.

تاسوفله دنمك لازيمدير ديل و ميلي عنعنه حقينده كچ دوشونلر تك آذريلر دگيل فارس، گيلك، كورد و باشقا ايراندا ياشايان خلقلر آراسيندادا واردير: اونلار قشنگ ميلي آذلاري قيوب اوشاقلارينين تينا، تاتيانا، فلور، آندري و بو كيمي آدلار ايله آدلانديرلار. بعضي بونگاهلاريميز ايسه اؤزلرينه خارجي آذلاري قوياندا خوشحالديرلار. تذكورلره باخمايaraq يئنه ده خارجي آذلاري مولنروژ، آهولو، امپاير و... دولم اندير.

^{۳۲} ايکينجي جيلدين اؤن سؤزو

آقای انجوي حقيقي اولاراق «سفید و سیاه» مجله سینین ۱۵ نجی ساینیدا (۱۹ آبان ۱۳۴۷) میلی دیل و عنعنیه اهمیت وئرمه ییب اولاری ناقیص بیلنلری «مرعوبان و محسوران مغرب زمین» (غرب اولکلریندن قورخانلار و سحره دوشنلر) آدلاندیریر.

ایران فولکلورونی دیریلتمک اوچون «من به خاطر فولکلور ایران از مردم دعوت عام می کنم» (ایران فولکلورونون نجاتی اوچون من بوتون خلقلردن دعوت اندیریم) مقاله سینیی یازمیشدیر. و خلقدن کولمک ایسته میش. ایران فرهنگ و هونر وزارتخانه سی و رادیو ایداره سی ایران فولکلورونون توپلانماسینا ایقدام اندیب موعین بودجه آیرمیشدیر. بو یاره ده موعین چالیشانلار واردیر.

آذربایجان فولکلورونون توپلانماسینا علاقه گولسترنلر چوخالمیشدیر او جومله دن مرحوم صمد بهرنگی آقای بهروز دهقانی «ملتها و چیستانها» کیتابین چاپینا موفق اولموشلار. آذربایجانین معروف شاعیری آقای اعتماد چهارشنبه بازاری موتتشر ائتمیشدیر. آقای قراچورلو (دده قورد) خلق داستانلاریندان ۳۱۳ قیشنگ صورتده نظمه سالیب انتشار ویرمیشدیر و اوچونوده چاپا حاضر ائتمیش، محمدزاده، اوختای، چای اوغلی و باشقالاری آذربایجان فولکلورونون بعضی تیکه لری تیریزده «مهدآزادی» روزنامه سینده چاپ ائتمگه موفق اولموشلار.

آذربایجان فولکلورونی توپلا بیه موختلیف سببلردن آسیلی اولاراق چاپینا موفق اولمایانلاردان من فاطمه خانیم سلطان القرانی، بخشی پور، یحیی میرزا آریانپور، مجیدزاده، علینقی کاتبی، قدسی، عظیمی زوزینی تائیرام. اولاردان خانم سلطانی، آقای علیقلی کاتبی و عظیمی زوزی توپلادیقلارینی منیم ایختیاریمای قویموشلار و من لازیم گلن قیسمت لرینی کیتابین متنینده گنیرمیشم. آقای علیقلی کاتبی اؤز توپلادیگی زجان خمس و قزوین ضرب المثللریندن علاوه خانم زیوردن اخذ ائتدیگی موختلیف فولکلوریده منه وئریمیشدیر. آقای فرزانه نین چاپ ائتدیگی باباتیلار و توپلادیگی ۸۰۰۰ آتالار سوژی حقینده کیتابین بیرینجی جیلدینده معلومات وئرلمیشدیر.

آذربایجان فولکلورینین توپلانماسینا علاقمند اولانلار ایندی دگیل ۱۳۰ ایل بوندان قاباقدا واریمیشلار. اوللاردان بعضیلرینین اثرلری آرادان گتمیش. ملاحسن ادیب اهری (طوطی) کیمی، بعضیلریندن ایسه آز چوخ اثر قالمیشدیر. اوللاردان ملامصطفی ملاعلی اوغلی اؤز یازدیغی تورکی فارسی نصابیندا ۴۰۰ آذربایجان آنالار سؤزی گتیرمیشدیر. هابئله مرحوم محمداقر خلخالی ۷۹ ایل بوندان اول چاپ ائتدیگی ثعلبیه کیتابیندا چوخلی آنالار سؤزی وارید ائتمیشدیر.

الده اولان معلوماته گؤره ۵۵ ایل بوندان اول علینقی واعظ دهخوارقانی ۵۴ ایل بوندان اول مرحوم محمدرحیم نصرت‌الملک ماکونی آذربایجان فولکلوریندن کیتابلار چاپ ائتمیشدیر. ۱۳۳۲ نجی ایلهده آقاي علي اصغر مجتهدی «امثال و حکم» ادلی تالیفینی ۲۵۰۰ آذربایجان مثلرینه ایختیصاص وئرمیشدیر.

آذربایجان فولکلورونی توپلایانلار اولان کیمی گیلک و کورد فولکلورونون اوستونده چالیشانلار واردیر.

کوردلردن آقاي سيف قاضي کورد آنالار سؤزلرینی توپلامیش و فارسی مینالاریله موقایسه ائتمیشدیر.

آذربایجان و تورک فولکلوری حقیقده خاریجلردن دکتر فرایلیخ (Fralich) مهندس راولیخ (Raulich) (مهندس راولیخین یازدیغی ۱۳۳۲ اینجی ایلهده تورکجه ترجمه اولموش) زحمت چکب بیر قیسمت توپلاماغا موفق اولموشلار.

من ایسه آذربایجان فولکلورونی توپلاماغا اؤزومه بورج بیلیرم. مومکون اولدوغو قدر اونون توپلانماسینا چالیشیرام و چالیشاجام.

باشقا اوشاقلار کیمی اوشاقلیق دؤوره سینده منده ناغیل انشیتمگه هوسیم وار ایدی. قونشوموز «قیزقیت» ادلی بیر آرواد ۳ آی قیش گنجه‌لری موختلیف ناغیلار دینردی اغراق اولمازسا یئنده قورتارمازدی.

۱۶ یاشیندا موختصر ساوادیم ایله هرودا (خالخادا) بیر نچه ناغیل و قیغیل‌بند جمع انلهمیشدیم، موتاسیفانه حادیه‌لر نتیجه سینده آرادان گئتدی.

۱۳۲۵-۶ نجی ایلدن ایسه یئنیدن فولکلور توپلاماغا باشلادیم ۱۳۴۴ نجی ایلده فولکلور نومونه لرینین بیرینجی جیلدی چاپینا موفق اولدوم.

بوراسی موعیندیر و من یقین ییلیرم نه قدر فولکلور محلده ییغیلسا داها یاخشی اولار. بو ایشه پول و وسایل لازیمدیر موتاسیفانه منه مومکون دگیل. من توپلادیغیم فولکلور یاشلی دوست آشنا و آذربایجانلی مریضلردن ایله گلمیشدیر.

منه کولمک اندن دوست آشنالاردان فوق العاده ممنونم خانم فاطمه سلطان القرائی، آقایان زوزی و علینقی کاتبی یازیلارینی منیم ایختیاریمدا قویدوقلاری اوچون داها آرتیق تشکور اندیرم.

آقای جواد کریمی و حسین آقا ابریشمی کیتابین چاپینا عملا کولمک انتدیکلری اوچون کامیلا ممنون موفقیتلرینی آرزو اندیرم.

آغیز ادیاتی

اینسانلارین حیوانلارا نیسبت یوکسکلیکلری اونلارین دانیشیغیندا و عملیندهدیر. تکتک اینسانلار اؤز احساساتلارینی و احتیاجلارینی موختلیف سسلر و حرکت ایله بیلدیرمه چالیشمیشلار. احتیاج اونلاری بیرلشمیه، دستهلر جمعیتلر دوزتمیه وادار اتمیش دیر.

دوزلمیش دستهلر آراسیندا قاباغا گلن ایشلری بیر بیرینه بیلدیرمهک ایچین داها آرتیق سؤزلره، جوملهلره احتیاج گؤرولموش و جوملهلر گنت گنده تکمیل اولماغا باشلامیشلار. اینسانلار طایفالارا، ائللره و میللتلره تقسیم اولدوقجا هر میلتن جغرافیا وضعیتی، موحیطی سؤزلره، جوملهلره داها دوغروسو بوتون دیله تأثیر اندیب اونو موعین شکله سالمیشدیر.

ایندیده میللتلرین بعضیسینده ایبتیدائی شکیلده ایجتیماع دا ایشلنیلن سسلر ائشیدیلیر. بنلهکی شمالي آمریکا وحشیلری کورک چکرکن (آه - آه) سسلرینی بیر یئرده ایشلدرلر. یا چینیلر عومومی بیر ایشی گؤرنده (هی - هو) سسلرینی چوخ ایشلدرلر. آذربایجانلیلار بیر آغیز شئی قالدیردیغا (هین - هون) سسی چیخاردیلر.

اوولرده سؤیله نیلن سسلر (ندالار) چوخ وقت ایشین ریتمی (حرکتی) ایله اویغونلاشیر بو سؤزلر زحمت نغمه سی شکلینده انجام تاپیر، اونا گؤرده آغیز بیر شئی قالدیراندا، منیوه بیغاندا، یوک چکنده سسلر ریتملر ایله اولور، گاهدان دا موسیقی ایله بیر یئرده انجام تاپیر. دیل بیلن و تانیان عالیملرین دوشونجه سینه گؤره بو ریتملی سؤزلر (نغمه لر) ایندیکی شعرلرین باباسی دیر.

خولاصه، یازلمیش ترتیب و تدریج ایله میللتلرین آغیز ادیاتی منیدانا گلیر. هر میللتین آغیز ادیاتی چوخلی دؤوره لر گنجیریب ایندیکی شکله دوشموشدور. بیر ادیاتین کی

يازاني معین بیر شخص اولمايیب ديلحن -ديله دئيلسه آغيزدان آغيزا سؤيلهئيلىسه آغيز (شفاهي) ادبياتي آدلانير بو ادبيات اولدوقچا گئنيش و موختليف نواعلره بؤلونموش دور. بو ادبياتين هارادا، نه وقت، هاجان دوغولدوغو نه يوللار ايله گليب بؤيوك عالم ياراتديغي معلوم دئيلدير. آغيز ادبياتي ديللرده ياشار، يغينجاقلاردا اوخونار، داغلاردا چؤللرده اوبالاردا و باغلاردا سس سالار، ائل ايله گولر ائل ايله آغلار، ائل ترقي اتديكجه اودا قاباغا گئدر. آغيز ادبياتي كوتله روحوندا دوغولار، گئنيش كوتله اوچون ياراديلان بير ادبيات دير. آغيز ادبياتي هر زمانين اوزونه مخصوص واسيطه لر ايله اوزگه ميللتلر مخصوصاً قونشو ميلتلر آراسيندا ياييلار.^{۳۴}

آذربايجان آغيز ادبياتينين نواعلي

۱- آتالار سؤزي يا ائل سؤزلري

۲- باياتيلار

۳- لاي لالار

۴- تاپماجالار

۵- ناغيللار

۶- داستانلار

۷- شاركيلار (ماهييلار)

۸- حيكايه لر

۹- اويونلار

^{۳۴} - بو قيسمتده اوزومده موجود كيتابلار و انسيكلوپيدلردن باشقا آقاي مجيدزاده نين و نرديگي ادبيات ايش كيتابيندان داھي ايستيفاده اولونموش دور.

۱۰- آغیلار (اوخشامالار)

۱۱- گافلار

۱۲- قره ولیلر (مزهلی سۆزلر - مضحکهلر - لطیفهلر)

۱۳- قیغیل بندلر (باغلامالار)

بونولا دىمك ايسىتەيىر، اگر اولاد شوعورلو اولدى اۇر چالاشماغي ايله پول جمع اندىب ياشايش دوزلده يىلر، اگر بيشوعور اولدى آتادان قالان ماليدا ساتىب خراج اندىر.

بوتون آتالار سۆزلىرىنى تحليل انتىك ھىرىرىندە موختىلىف نىتىجەلەر آلماق اولار.

آتالار سۆزى فولكلورون ان بۆيوك قىسمىنى تشكىل اندىر و ان قديم زمانلاردان باشلانمىشىدىر. اولار ان اىلك دىنىي معلوم دگىلىدىر.

آتالار سۆزى ھىر مىلتىن خصوصىتىلرىنى، ايجتىماعىي وضعىتى انعكاس اندىر. ھىر مىلتىن اۆزۈنە مخصوص آتالار سۆزى اولدوغو كىمى اۆزگە مىلتلردن آينىمىش آتالار سۆزلىرىدە آزدىگىلىدىر.

آتالار سۆزى مىلتلرىن مىن ايللار ايله تجروبه سى نىتىجەسىندە عملە گلەمىش سۆزلردىر، كى قىسسا جۈملەلردە عمللرىن موثىب و منفى طرفلىرىنى گۆستىرىر و اوللاردان فايدالانماغي بىلىدىرىر.

مثلا دىلىدىكىدە:

«ھىر ادە ايكى قارىز توتماق اولماز»

بو قىسسا جۈملەنى تحليل و تجزيە انتىك نە قدر نىتىجەلەر آلماق اولار. مثلاً بىر ارلى آرواد اىستىبە ھىم اوشاقلارنى ساخلىيا و ھىم انو ايشلىرىنى گۆرە و ھىم ايشە يا درس اوخوماغا گندە، ھامىسىنىن كامىل اولماغي ممكن دگىل، حتماً بىرى ناقيص اولاجاقدىر. و يا بىر نفر اىستىبە بىر ساعىتدە مقاله يازا و يولداشلارلا جىدىي صۇحبت اندە ايكىسىدە ناقيص قالار.

«ئەك الەن سىس چىخماز»

مثلىندە آتالار دىمك اىستەمىشلر كى بىر عومومىي ايشى گۆرۈمك اوچون ايتىجاد لازىمىدىر. گرەك مىلت فردلرى بىر بىرىلە ال الە ونرسىنلر بىر بىرىنە ايناسىنلار تا ايشدن نىتىجە آلىنسىن.

يا اۆزگە بىر مثلىدە «داما داما گۈل اولار آخا آخا سىل»

بو سۆز نه قدر بۆيوكدور. آتالار دنمك ايسته ميشلر هر كس اوڭر گليريندن گونده بير تومان قيرغا قويسا، قناعت انله سه ايلده اوچ يوز آلتيميش تومان اولار و يا بير تومان آرتيق خرج انله سه يئنه ۳۶۰ تومان اولار. مقصدي اودور كي هر كس گرگ گليرين يئرسيز خرجه مه سين، گونده ليك گليردن آزدا اولموش اولسا آرتيرسين. **«داما داما گول اولار، دادا دادا هنج»** يازيلميش مثلين اوڭرگه نوعيدير.

«اوزوه اينه باتير اوزگه به چوالدور» مثليينده تحليل اندنده خلقي اينجيدمك مصلحت گورونمور. و يا بو قيسسا جومله ده:

«ايشله مين ديشلمر»: نه قدر معنا ليدير. آتالار دنمك ايسته بيرلر كي هر كس گرگ اوڭري ايشله سين اوڭرگه سينين حسابينا ياشاماسين. بير نفر ايشلمك ايله راحت ياشايا بيلر هر كس ايشلمك نتيجه سينده ترقي انده بيلر، ايشلمه ينلر آخيردا آردان گنر يازيلان مثاللار سايسيز حسابسيز دير و موختليف شكللرده تحليل تجزيه ائتمك اولار.

اونلاري اغلب ميلتئر ۱۷ نجي عصردن توپلاميش و نشر ائتميشدير. مرحوم دهخداين يازديغي امثال و حكم فارسى ضرب المثللردن بير نومونه دير و اينديده اونون تكميلينه ايقدام اولونور.

آذربايجان ديلينده توپلانان مثاللار حقينده «نومونه هاي فولكلور آذربايجان» نين بيرينجي جيلدينده معلومات و نريلميش ولي موتاسيفانه آقاي فرزانه نين توپلاديسي ۸۰۰۰ امثال هنوز چاپ اولونماييبدير.

آتالار سوزلريني ساوادلې ساوادسيز، جوان قوجا، كيشي آرواد هر كس اوڭر نوؤبه سينده بنله يئري گلنده ايشلدر و چوخدا يئرلي چيخار. مثلا بير عاييله دوست و يا بير شخصدن كؤمكليك گؤزلينده و او شخص كؤمكليگي انجام وئرمه ينده دنير.

«سنده گرديگم داغلار سنه ده قار ياغارميش»

و يا اوڭرگه بير يئرده بير نفر اوڭرگه سيني تحقير ائتمك اوچون دنير:

«هاميا ايت هورر بيزه ده چاققال»

بو سؤزلر ايله طرفي آچاق تحقير ائدر. و هابنله بونا اوخشار بير يئرده دنيرلر

«دوه نه قدر اولي اولسا دريسي بير انششگه يوككور»

آتالار سۆزلرينين بير قيسمتي زماندان آسيلي اولراق دگيشيلر موختليف وارياتلار (نوعلر) تشكيل وئير.

بعضي شاعيرلر فولكلوردان ايستيفاده انديب اؤز شعرلرينده گنيرميشلر. بيرينجي جيلده يازيلديغي كيمي آذربايجان فولكلورلريني توپلايان فردلر آز دگيلدير. اونلاردان فاطمه خانيم سلطان الغراني ۷۰۰ آتالار سۆزيني، آقاي منصور ۹۵۰ آقاي يعقوب قدسي ۱۸۲۵ آتالار سۆزي، عليقلي كاتبي خمسه و قزوين حقينده توپلاديغي آتالار سۆزيني و هابئله آقاي حسن مجيدزاده تك آت حقينده دنييلن ۴۲ آتالار سۆزلريني منيم ايختياريمدا قويموشلار. آقاي فرزانه ۸۰۰۰ آذربايجان آتالار سۆزيني حاضير انتديگي اوچون من ذكر اولونان شخصلرين آتالار سۆزلريندن نومونهلر گنيرميشم.

۱- آز اولسون ياخشي اولسون

۲- آغاجي ايجيندن قورت يئير

۳- اوزوندن آشاغايا باخ دم انله - اوزوندن يوخاري باخيب غم انلهمه

۴- اولاد كي وار تورش آچادير يئسن ديش قاماشار يئمهسن كوئول ايستر

۵- آرواد وار كي آرپا اونون آش ائيلر، آرواد كي وار كرتيك باشين ياش ائيلر.

۶- آلايه آدامين كور قوشوشوندا اهل انلهسين

۷- ائل گوجي سئل گوجي

۸- آغاج اوجاديقجا، كؤلگه سالار

۹- آدام چوخ بيلر آز دانيشار

۱۰- اؤزگه آئينا مينن تنز دوشر

۱۱- اوزاقدان باخانا دؤگوش آسان گلر

۱۲- آرتيق طمع باش يارار

۱۳- آتا اولميان آتا قدريني بيلمز

۱۴- آز ايشيم - آغريمار باشيم

- ۱۵- آتالار سۆزۈنە باخمىيان گىرى قالار
- ۱۶- اوچ دفعە اولچ بىر دفعە بىچ
- ۱۷- باغدا اريك وار ايدي سلام عليك وار ايدي
- باغدان اريك قورتاردي سلام عليك قورتاردي
- ۱۸- بۇيۇك باشين بۇيۇكدە بلاسي اولار
- ۱۹- بولانماسا دورولماز
- ۲۰- بو گۈنۈن ايشين صاباحا قويما
- ۲۱- باجاريسان اسلان اول، تولكي اولماق آساندير
- ۲۲- پيس قونشو آدامي وارلي انيلر
- ۲۳- پيسلىگين قاباغيندا پيسلىك ائتمك هر كيشينين ايشيدير - پيسلىگين قاباغيندا ياخشىلىق ائتمك نر كيشينين ايشيدير.
- ۲۴- تيرمه قورشاق اوغولدان، قاتما قورشاق ار ياخشيدير
- ۲۵- جاهل ايله با ينمه اهلي ايله داش داشي
- ۲۶ - چاليش دوست قازان دوشمن باش آلتينداير
- ۲۷- چوخ ايشلين انششگين پالاني ييرتيق اولار.
- ۲۸- حق حسابين دوز انله هر يئردە يئرين اولسون
- ۲۹- خير ايله شر، قارداشدير
- ۳۰- دوست توتاندا دوستلارينا باخ
- ۳۱- زحمت چۇرگىنين لذتي چوخدور
- ۳۲- سۇزي آغيزندا پيشير چىخاررت
- ۳۳- سارالا سارالا قالينجا قيزارا قيزار اول
- ۳۴- شرطي شوخوملوقدا كسك - خرمنده داعواسي چىخماسين.
- ۳۵- عقل عقيلدن اوئگون اولار
- ۳۶- قىلينچ ياراسي توخدار، ديل ياراسي توخداماز

- ۳۷- قوجا آدام اوشاق طبعته اولار
- ۳۸- گنجه نامرد کورپوسوندن قوي آپارسين سنل سني
- ۳۹- گوژول سئون ياخشې اولار
- ۴۰- کيشيني آرواد ائو انلر
- ۴۱- گاه مينير بابا داييني گاه دايي باباني
- ۴۲- ماوال بوجاغي اولسون اوژر ائوين اولسون
- ۴۳- مکه ائوين ايچيدير
- ۴۴- ماليندان گنچن جانيندا گنچر
- ۴۵- هر گولمه گين بير آغلاماغي وار.
- ۴۶- هر اوخويان موللا پناه اولماز
- ۴۷- وارين وئرن اوتانماز
- ۴۸- يامان ينيچين اولسون يامان دنيچين اولماسين
- ۴۹- يئل ايله گلن يئل ايله گنچر
- ۵۰- ياخين قونشو اوزاق قوهومدان ياخشيدير
- ۵۱- اوزگه مالينا گوژر تيکن اوزر ماليندان قالار
- ۵۲- باشيمي سينديريب ائگيمه قوز توکورن؟
- ۵۳- قونشويا اميد اولان شامسيز قالار، اويناشا اميد اولان ارسيز
- ۵۴- قارين دووارين آشي گوژر تائير
- ۵۵- هر کس اغيره دولاييني اوزو بيلر قولاييني
- ۵۶- حيف اولسون مرد اييدلر قوجالسين
- نامردلر گلسين اوندان باج آلسين
- ۵۷- گنت دوست قازان دوشمن اوجاق باشيندا
- ۵۸- آت مينيجيسيني تائير
- ۵۹- آت ايگيدين يولداشيدير

۶۰- آتا دوست کیمی باخمالي دوشمن کیمی مینمه‌لی

۶۱- آتا منیمه‌دن آياقلارینی سالاما

۶۲- آتی آت یانیندا باغلاسان هم رنگ اولماسا هم خوي اولار

۶۳- آتیلا ایت، ایستگی یاخشی دویار

۶۴- آتینا باخان آردینا باخماز

۲) باياتيلار

باياتيلار ائل سۆزلري كيمي آغيز ادبيياتينده گننیش يئر توتورلا، اونلار چوخ وقت آشيقلر طرفيندن سؤيلهنيلميش دير. باياتيلاري دنين آشيقلر اؤزلريني تانيتديرماماق ايجين باياتيلاري «من آشيق» «عزيم» كلمه لري ايله باشلاميشلار. اونلارين چوخلاري، ساوادي سوز اولماغي باخميا يراق، دنيكلري باياتيلاري شعر قاعيدهلري اوزره دوزگون دنميشلر.

باياتيلار رباعي طرزنده دنيلميشدير. باياتيلارين ايكي اولينجي مصرعلري ايكي آخيرينجي مصرعلرين موقدمه سي اولور ايكي آخيرينجي مصرعلر باياتينين مقصدين گؤسترير. ايكي اولينجي مصرعلر چوخ وقت دوردونجي مصرعين قافيه سيني نظمه سالماقدان اؤتري گلير.

باياتيلارين نواعلري چوخدور. اونلارين چوخ قيسمتي عشقي محبتي تصوير اندير. بير قيسمتي ايسه ايگيت ليگكن، نجاتدن، وطن محبتيندن، قوللارين زحمتيندن، يوخسوللارين تحقيريندن و حيوانلارا اولان اينسيندن دانيشير.

ميثال اولاراق:

گنجهلر ياتان يئره

گون گندير باتان يئره^{۳۵}

سينمه نيشان قويا رام

يار اوخون آتان يئره

^{۳۵} - بيكه خانيمين بيلديگي باياتيلاردان.

كۈيىڭىن تىكەن اۋلسون
قاتدىيىپ بۈكەن اۋلسون
مەنمە گۈزۈم سەندەدەر
سەنە گۈز تىكەن اۋلسون

مەن آشىق دالداسىنا
مەرد اېگىت دالداسىنا
نامەرد اسلان اولسادا
سەيغىنما دالداسىنا

آغ آلمانا قىزىل آلمانا
نەمچە دوزول آلمانا
چىركىن آل نەجىب اولسون
بەداۋىل گۈزەل آلمانا

غەزىمەن ۋەتەن ياخشى
كۈيىڭى كەتەن ياخشى
غەزەت يەر جەننەت اولسا
يەننە دە ۋەتەن ياخشى

مەن آشىق آھ ۋە زاردا

جانيم درده آزاردا
او گوندن كي قول اولدوم
ساتيلديم هر بازاردا

عزيزيم گول اللر
آغ بيلكلر گول اللر
درياجا عقلين اولسا
يوخسول اولسان گوللر

ننهم او نازلي قويون
قراقول گؤزلي قويون^{۳۶}
پنيري كسمه كسمه
قاتيغي اولزلي قويون

باياتيلار تۇركيه، شورالار آذربايجانيندا، عراقدا ياشايان كر كوك توركلري^{۳۷} آراسيندا
دفعه لر ايله مجله لرده روزنامه لرده و كيتابلاردا چاپ اولموشدور. ايراندا باياتيلار
توپلايانلار اولموش او جومله دن آقاي كمال بخشي پور (۸۰۰) يحيي ميرزا آرياني پور
(۷۰۰) مجيدزاده، برزويي، ارقاتي ولي چاپ ائتمگه موفق اولماميشلار، ولي آقاي م -

^{۳۶} - يوخاريدا يازيلان باياتيلار آقاي فرزانه نين باياتيلار كيتابيندان ايقتياس اولونموشدور.

^{۳۷} - عطا درزي باشي قلميله ۲۰۵۰ باياتي يازيلميش و چاپ اولموشدور.

فرزانه آغير زحمت و گوركملې بير طرز ايله ۱۴۰۰ ياخين باياتيلاري گوزل و تقدير اولونمالي بير حالده تبريزده شمس كيتابخانه سي واسيطه سيله چاپنا موفق اولموشدور. آذربايجان فولكلوريندن نومونه لر كيتابينين بيرينجي جيلدينده باياتيلار حقيبنده موختصر معلومات ونريلميشدي و نومونه اوچون بير نچه باياتي گتيريلميشدي. آقاي فرزانه نين توپلادېغي ۱۴۰۰ باياتي چاپ اولدوغي اوچون باياتيلاردان آرتيق نومونه لر گتيرمك ايسته مه ديم...

آذربايجان باياتيلارينين سايب چوخ و نوعلري موختليفيدير اونلارين هم قديم همده تازالېغي وار انلار قيزيل كيميدير هر دووره ده موختليف دگيشكلره دوشسه ده قيزيللېغيني و طراوتيني ايتيرميه جكدور.

باياتيلارين ديلي قارداشليق ديليدير اونلار ياخين شرق ميلتيرينين عومومي ديللريدور، اونلارين هاميسيني توپلاماغا وقت و لازيمي قدر وسايل ايستر.

من فولكلور بيلنلري تشويق ائتمك مقصيده آقاي يحيي دكانين ياديندا قالان باياتيلاردان، ساوه آذيرلرندن ۸۵ ياشيندا شمسيدن بيكه خانيم و كبري خانيمين بيلديكلري باياتيلاردان و هابئله ميانادان گوندريلميش باياتيلاردان نومونه اولراق بير نچه باياتيني گتيرمگي لزوملي گوردوم تا باياتي بيلنلر تشويق اولب بيلديكلري باياتيلارين ايتيشارينا چاليشسينلار.

آغ اللر آغ بيلكلر
چشمه ده قار كولكلر
يار ياريني ايسته سه
گاه يئرير گاه ايمكلر

دگيرمان اوستي چيچك
اوراق گني گول بيجك
منيم ياريم گوزل ادير
دنيرم بوني گرچك

داما چيخما گوزلرلر
بويون گولون دررلر
ساجين شيروان ايپگي
خنجر باغي هوژرلر

ميخك اكديم ياس ايله	يار سئوديم هوسيله
مني ياردان انلين	الين قولون كسييله

دامدا قويدوم گوڭ كوزه كوزه نين سويي سوزه	
ديواره كولگه دوشدي	سانديم يار گلير بيزه

آخشاملار آي آخشاملار	شاملار يانار آخشاملار
ا٧وليلر ا٧وه گنډر	غريب هاردا آخشاملار

عزيزيم من قورباني	گو٧زلرين من قورباني
آپارسينا داغينا	كسگيلن من قورباني

عزيزيم بير دانه سن	صدفسن دور دانه سن
من اولسم سنه قوربان	سن اولمه بير دانه سن

عزيزيم ديليم ديليم	كس قوهون ديليم ديليم
من ديليمدن گنچمرم	كسسهار ديليم ديليم

عزيزيم ايل گنجهار	گنجهار ايل گنجهار
بوردا من چوخ آغلاديم	اوردا سن گول گنجهار

قيزيل گول دن دن اولدي	درمه ديم خندان اولدي
من سندن آيريلماز ديم	آيريليقي سندن اولدي

گندیریم اوتورمارام	طعنه سۆز گۆتورمرم
دونیانی گۆزل توتسا	سندن ال گۆتورمرم

عزیزیم قالا - قالا	بورج اوسته قالا - قالا
نامرد گلیب مرد اولماز	بویونجا قیزیل قالا

آرخالیغین سات وئر آته	دیزلرین گلکسین قووته
قونشو انوده ات دوگور	گلین گندک زیارته

داغلاری گزدیم گلدیم	داشلاری دوزدوم گلدیم
یاری وفاسیز گوزدوم	ایمی اوزدوم گلدیم

عزیزیم گوله بنحم	بولبولم گوله بنحم
من گندرگی قوناغام	بیر شیرین دیله بنحم

صاباحین ینلی اسدی	سویوغي منی کسدی
ساغ گوزوم دوستا قوربان	سول گوزوم منه بسدی

عزیزیم آهیسته ینری	صبریمی کسدی ینری
آیاقلارین قویما ینره	گل سینم اوسته ینری

عزیزیم آتار منی	یادلارا ساتار منی
وفالیا جان قوربان	وفاسیز آتار منی

عزیزیم بودا منی
گوژ من نه گونه قالدیم

خنجر آل بودا منی
بگنمیر بودا منی

عزیزیم هر گلنه
باغین جنت باغیدیر

سوز دئمه هر گلنه
یول وئرمه هر گلنه

من عاشیقام آغ آما
اصیل آل چیرکین اولسون

گوژل آما آغ آما
اصیل سیز گوژل آما

من عاشیقام بئل باغلا
نه نامرددن سوز ائشیت

آل کمردن بئل باغلا
نه دوشمنه بئل باغلا

چالادا سو دوروبدی
بیر کومادان دؤرت اولدی

چادیری بورونوبدی
عزرائیل قودوروبدی

گوندن گنچدیم کولگییه
زحمتیوی من چکدیم

دسمال ونردیم سنوگییه
قیسمت اولدون اوژگییه

سو گلر آخار گندر
بو دنیا پنجره دی

هر یانی بیخار گندر
هر گلن باخار گندر

قاییدان بیری گلدی
بو آرخی کیم آرتیدی

گوژومون نوری گلدی
سو بئله دوری گلدی؟

بو درد مني گنگ ائيلر آييريلىق آدام اولدورمز	وورار باشا منگ ائيلر سارالدار بدرنگ ائيلر
عزيريم وطن ياخشى غريبليك جنت اولسا	كولينگين كنان ياخشى گننه ده وطن ياخشى
خوش گوردوك داغلار سني دوشمن گورر شاد اولار	قار ياغار باغلار سني دوست گورر آغلار سني
آرازدان گنچه نه قوربان ياخشىلىق ايله ياماني	سويوندان ايچنه قوربان اىل ايچرسه چنه قوربان
عزيريم نئجه يارام سن بيلمه خدام بيلر	سيزيلدار گنجه يارام من سنه نئجه يارام
عزيريم بو داماغدا خدام سني ساخلاسين	شاه اولماز بو داماغدا هميشه بو داماغدا
عزيريم وطن ياخشى گزمگه غوربت اولكه	گييمگه كنان ياخشى اولمگه وطن ياخشى
من عاشيقام ها سني خسته كوئول نار ايسته	حق ساخلاسين ها سني منيم كونلوم ها سني

گون گندیر باتان یئره
یار اوخون آتان یئره

گنجهلر یاتان یئره
سینه‌می نیشان قوررام

قاتیب بوکن اولسون
سنه گؤز تیکن اولسون

کولینگین تیکن اولسون
منیم گؤزوم سنده‌دیر

مرد ایگیت دالداسینا
سیغینما دالداسینا

من عاشیق دالداسینا
نامرد اسلان اولسادا

نیمچه دوزول آما
بداصل گؤزل آما

آغ آما قیزیل آما
چیرکین آل نجیب اولسون

لايلار

لايلاري چوخ وقت آنالار اؤز اوشاقلاريني ياتيرداندان دئيرلر. لايالار، باياتيلارين بير قيسيميدير، قافيه جھتين جه چوخلاري دوز اولوب معنالي اولورلار. لايالاردان نومونهلر.

۱

لايلاي دنديم اوجادان	سسيم چيخماز باجادان
تاري سني ساخلاسين	چيچككن قيزيلجادان

۲

لايلاي دنديم ياتينجا	گؤزلرم آي ياتينجا
جانيم جفايه گلدي	سن حاصيله چاتينجا

۳

لايلاي بنشيجيم لايلاي	اٲويم انشيجيم لايلاي
سن گنت شيرين يوخويا	چكيم كنشيجين لايلاي

۴

لايلاي دنديم ياتاسان	قيزيل گوله باتاسان
قيزيل گولون ايچينده	شيرين شيرين ياتاسان

۵

لايلاي دنديم جان دنديم	يوخودان اويان دنديم
سن يوخودان دورانجا	جانيمي قوريان دنديم

۶

لايلاي دنديم يات دنديم ياستيقا باش آت دنديم
بالا چكيم نازووي بويلا باشا چات دنديم

۷

لايلاسي درين بالا يوخوسي شيرين بالا
آلاهدان عهمم بودور بويووو گوروم بالا

۸

لايلاي دنديم گونده من كؤلگهده سن گونده من
ايلهده قوربان بير اولسا سنه قوربان گونده من

۹

لايلاي دنييم سسييله سنده يات هوس ايله
باغچادا بوليول اوخور گول آچار هوسيله

۱۰

لايلاي دنييم هميشه الين دوتوب گوموشه
ياستيغيندا گول چيچك دوشگينده بنفشه

۱۱

لايلاي لالاسي گلير ياتار يوخوسي گلير
اوزاق اوزاق يوللاردان آقا داييسي گلير

۱۲

لايلاي لايون قورباني ياتار يوخون قورباني
اوزاق يولدان گلهميشم آييل بويون قورباني

۱۳

لايلاي دنييم ياتاسان قيزيل گوله باتاسان
گول ياستيغين ايجينده شيرين يوخو تاپاسان

۱۴

لايلاي گوزوم آغلاما
يات بوخون شيرين اولسون
اورگيمي داغلاما
قلييمي سن داغلاما

۱۵

لايلاي امگيم بالا
گوزليرم بويويه سن
دوزوم چورگيم بالا
گوزوم کومگين بالا

۱۶

بالامي يارادان آلاه
هر کس بالامي ايسته مه سه
تئلرين دارادان آلاه
گوئورسون آرادان آلاه

۱۷

لايلاي دنيم بير دانا
ايلده قوربان بير اولار
بير دانا، دانا دانا
سنه گونده بير دانا

۱۸

لايلاي دنيم انشيدين
سن گنت شيرين يوخويا
قيز يلداندير بنشگين
آنان چکسين کنشگين

۱۹

لايلاي دنديم هميشه
ياسديغيوا گول دوزدوم
کاروان گنجير گننیشه
بنشيگيوه بنفشه

۲۰

يوخو بيلمز گوزلريم
منيم اورک سوزلريم
دورموشام کنشکينده
سسله نير بنشيگينده

لايلاي حياتيم لايلاي
قولوم قاناتيم لايلاي

۲۱

گۆز ايشيغسان غولرومه
سن حياتين اؤزوسن
لايلاي حياتيم لايلاي
قولوم قاناتيم لايلاي

ياراشيغسان كوئلومه
اورگيمين سؤزوسن

اوشاق نازلاملاري

بالاما قوربان اينكلر
بالاما قوربان ايلانلار
بالاما قوربان سرچهلر
بالاما قوربان آغ آتلار
داغدا داريلار
بو بالاما قوربان

بالام هاچان ايمكلر
بالام هاچان ديل آتلار
بالام نه وقت ال چالار
بالام هاچان چاي آتلار
ايپليك قاريلا
او بالاما قوربان

داغدا چوبانلار
قاچدي ياغيشدان
بو بالاما قوربان

قويون ساغانلار
دوردي ياتانلار
او بالاما قوربان

داغين مارالي
اووچي گؤرنده
بو بالاما قوربان

گؤزلر قاراري
قالماز قراري
او بالاما قوربان

۱

۲

سوت دىيى قايماق دىيى

قوربانون اولسون بىيى

سوت يالا قايماق يالا

قوربانون اولسون خالا

۳

تولوق سنى آسايدىم

ياغىن تاسا باسايدىم

اوغلوم بۇيوك اولاندا

قىيلى قازان آسايدىم

چالخان چالخان ياغ اولسون

اوغلوم يىنىب ساغ اولسون

۴

داغىن مارالى

سونبول سارالى

حاجيلارين مالي

بو بالاما قوربان - او بالاما قوربان

۵

آتار آغ آتار

آتار گۇگ آتار

ارسيز آروادلار

بو بالاما قوربان او بالاما قوربان

۶

آي بوني وئرن، تايىني وئر

اوخيني گيزلت يايىني وئر

بو ايل بوني وئرميسن

گلن ايلده تايىني وئر

۷

بوني وئرنه قوربان اولوم

گۇنل گۇرنه قوربان اولوم

من كي فريك دنميشديم

خوروز وئرنه قوربان اولوم

۸

داغدا داريلار

سونبول ساريلا

بو بالاما قوربان

او بالاما قوربان

۹

داغدا داغانلار

قويون ساغانلار

اوغلان دوغانلار

بو بالاما قوربان

او بالاما قوربان

۱۰

علي آقا خاندی خاندی

باغچادا قوش قوواندی

میسری قیلیج بئلینده

وورماغا پهلواندی

ناغیلار

دوینا میللتلری آراسیندا اولان ناغیلالارین بیر قیسمی موشرک دیر. اولارین هانکی میللت ده ایلک دفعه منیدانا گلمه سینی موغین ائتمک آسان دیل. موشرک قیسمته نومونه اوچون: «قوردون قوزویا ووردوغو تۆهمتدن»، «سوت کوزه سینی ساتیب بیزو آلماقدان»، «پیس پسا خانیمدان»، «ایتین وفاسیندان» آد آپارماق اولار. ناغیلالارین بؤیوک قیسمی هر میلتن اؤز حیاتی، قورولوشونو، تاریخی، اینعکاس ائتمیش دیر. آذربایجان دیلینده اولان ناغیلار موختلیف و چوخ دور اولاردا آذربایجان خلقینین خصوصیات، گؤسترلیر بو خصوصیات یقین ائتمک اوچون مرحوم صبحینین توپلادیغی اوچ جلد افسانه لرنی مطالعه اندیب اولاری اوشاقلیقدا انشیتدیگیم ناغیلار و سون زاماندا تبریزده شمس کیتابخاناسی طرفیندن فارس دیلینده چاپ اولموش «افسانه های آذربایجان» ایله موقایسه ائدیکده اولارین آراسیندا چوخ قیسمت ده اوخشاییش اولماماغی ظاهیره چیخدی. اساسی اعتبار ایله آذربایجان ناغیلاری آشغیداکي قیسمتله بؤلونور.

۱- اویچورما (فانتاستیک) ناغیلار.

۲- حیوانلار حقیقده

۳- یاشاییشدان آیینمیش ناغیلار

۴- تاریخی ناغیلار (روایتلر).

داستانلار

داستانلار ناغیلا رین بیر قیسمی دیر، اونلاردا لازیم گلنده ناغیلین بعضی قیسمتلری شعر ایله دیلر. آذربایجان دیلینده یازیدا اولان قدیم داستانلار ده قورقوت داستانلاری دیر، تقریباً ۱۰۰۰ ایل بوندان اول یازیلیمیش ۳۵- هجری ده، ۱۸ نجی عصریده مصر کیتابخاناسیندا تاپیلیمیشدیر، اونون بعضی قیسمت لری آلمان و روس دیللرینه ترجمه اولونموش عینی ایسه ترکیه و سونرالار آذربایجانیندا دفعه لره چاپ اولموشدور. خطی نسخه سی آلمان دولتی کیتابخاناسیندادیر.

آذربایجانین، بوتون شرق اولکه لرینده معروفیت قازانمیش. «کوراوغلی»، «قاجاق نبی»، «اصلی کرم»، «عاشق غریب» شؤهرتلی داستانلاریندادیر.

منیم بو کیتابدا توپلادیغیم ناغیلا رین چوخو اوشاقلار اوچوندور. بیلدیگیمدن ایراندان آذربایجان دیلینده چاپ اولمامیشلار.

قیغیل بندلر (باغلامالار)

قیغیل بند کلمه سینین من ایلک دفعه ۵۲ ایل بوندان اول هرودا (خلخالدا) یاشلی بیر، قادیندان اشیئتدیم اونون دندیکلرینی یازدیم، موتاسیفانه او یازدیقلاریم، حادیشه لر نتیجه سینده، باشقا کیتاب و تاریخی یازیلا ایله برابر آرادان گتتمیش.

۱۳۳۶ نجی ایلهده بیر ساوالی و بیر همداندا یاشایان ژاندارمانین توپلادیغی قیغیل بندلری گؤروب اوزونو گؤتوردوم آذربایجان آغیز ادبیات نومونه لرینی توپلاماق ایسته دیگده بو کلمه ایله ماراقلاندیم ادبی کیتابلاردا اونا نومونه گؤرمه دیم. ولی تحقیقات نتیجه سینده معلوم اولدی قیغیل بندی آشیقلا (اوزانلار) دنیرمیشلر. بیر آشیق بیر مقدار قیغیل بند

دنیب او بیري آشیقین دوگمه‌لرینی (چال گنجیرتلری) باغلارمیش بیرینجی آشیق سۆزلرینی قورتاران‌دان سونرا ایکینجی آشیق شعرلر دنیب دوگمه‌لرینی آچارمیش، اگر بوتون دوگمه‌لری آپسایدی قرار قویولموش شرطی آپارارمیش، اگر آچا بیلمه‌سه‌ایدی شرطی اودوزارمیش.

همدان و ساوالی آذربایجان تورکلر طرفیندن یازیلان قیفیل‌بندلر دیلدن دیله یازیدان یازیبا گنج‌دیگی اوچون تکمیل دئیلدی بعضی بندلری دوشموشدو، ینی موکمل قیفیل‌بند آختریردیم خوشبختانه آذربایجان خلق شاعیرلریندن م.ع. محزونون خاطیرینده قالان ارمنی وارتان آدلی خویلو شاعیرین دئیدیگی قیفیل‌بندی یازیب منه یئتیردی. او قیفیل‌بندی اساس اولراق قبول اندیب کیتابدا یازماغی مونسایب گؤردوم. بو زحمتی چک‌دیگی مونسایبتیله خلق شاعیری آقای محزون‌دان تشکور اندیرم.

قیفیل‌بندلر آذری فولکلورینین بیر نوعیدیر. اونلار حقینده الده اولان معلومات «نومونه‌های فولکلور آذربایجان»نین بیرینجی جیل‌دینده یازیلیمیش‌دیر. خلخال، خوی، مراغه، ساوه و همدان دا یاشایان آذریلر آراسیندا موجود اولان فولکلوردان الده اولانلاری حقینده معلومات وئريلمیش.

اونلارین هامیسی اینسانین نطفه باغلاماسیندان اولمه‌سینه قدر تصویر ائتمیش. ولی موتاسیفانه بیر قیسمتلری اونودولموش‌دور، الده ائتمک مومکون اولمامیش و ناقیص‌دیر من ناقیصلیگی ایله برابر چاپ ائتمگی مونسایب گؤردوم. نومونه گنجیرلن قیفیل‌بندلر آذری فولکلورینده موعن یئر توتماسینی گؤستیر. اونلار تک اوشاقلارین مثیدانه گلمه‌سی و اولمه‌سی دگیل باشقا موضوعلار حقینده ده دنیلمه‌سینی بیل‌دیریر ولی موتاسیفانه الده ائتمه‌سی مومکون اولمامیش. اومید اندیرم کی علاقه‌مندلر بو ایشی تعقیب اندیب داها آرتیق توپلانماسینا موفق اولسونلار.

بیر قیزین دونیایه گلمه سی و سونی

ازل گوندن بو دونیایه
 آنا رحمینه قانا بوروندي
 دوققوز آي دوققوز گون دوققوز ساعتده
 گوزدو سيفيشماير داها او حدده
 گلدی جهانہ اغلادی گولدی
 بیر یاشیندا چیچگه بنزر اولدی
 ایکي یاشدا سوت ایسته دی ایچمه دی
 اوچ یاشیندان دوزد یاشینا واراند
 اون یاشی گنجیب حد بلوغ اولاند
 اون بیرینده کان اورتدی یاشینا
 انله کی دولدی اون اوچ یاشینا
 اون دوزدوندہ گوزلره قاریشدی
 اون آتیدا گلینه توی تودولار
 اون بئددیده گلین، بولی اولدی
 اون دوققوزدا شوخ مہلر سالاندي
 اوتوزوندا اوغول اوشاق چوخالدي
 الیسینده کؤهنه اورتدی یاشینا
 آتمیشیندا باخمادیلار سوزونه
 هشتادیندا ال گوتوردی اوزونحن
 انله کی یاش چاتدی یوزه

تاری امریله دوشدی ارکانه
 بورونوب دؤندی بیر قطره قانا
 باش یازی یازیلدی قودرت خط ده
 تمام اولدو وقتی چاتدی سون وعده
 شاه مهلردن بوللی سوت ایچدی
 یاش یاریمدا دوزد ایاقلی یتیردی
 بوئوک کیچیک بیر بیریندن سنچمه دی
 گوزل گونچک گوزوندي هم باخاند
 غنچه تک آچیلیب خوب نرگس اولدی
 اون ایکیده وسمه چکدی قاشینا
 قوهوم قارداش آرا او بیر سوز اولدی
 اون بنشینده انچیلره ساتاشدی
 قیز اوغلانا یاشی گردک قوردولار
 اون سگگیزده اونون بیر اوغلی اولدی
 ایگیرمیده ینین اونی آلاندي
 قیرخ یاشیندا قیز جیغاز ناچار قالدی
 هنج کیمسه دن ایسته مدي یاشینا
 یتیمشینده آغ نور گلدی گوزونه
 دوقسانیندا نیفرت اتدی اوزونحن
 گرک اینسان هر بیر بلایه دوزه

قیغیل بند نومونه لر (اینسانین یارانماسی و دونیایه گلمه سی)

ازل گوندن بو دونیایه گلنده
 آنانین رحمینه قاینایب دؤندوم
 دوققوز آي دوققوز گون دوققوز ساعتده
 گوزدوم داها سيفيشمارام بو حدده

خدادان امر اولدو دوشدوم ارکانا
 بورولوبان دؤندوم بیر قطره قانا
 باش یازیم یازیلدی قودرت خطده
 وعدم تمام اولدی گلديم جهانا

جھانا گلندھ گلدی بیر قاری
 ایکي شامامان امدیم نوباری
 آیین گونون ایشیقی دوشدو اوزومه
 اغلاماق پردهسینی چکدیم اوزومه
 بیر یاشیندا چیچگه بنزرایدیم
 پالچیقدا توپراقدا جانیم سورودوم
 ایکي یاشدا سو ایستدیم ایچمەدیم
 نه داشدان، آتشدن، سودان قاچمادیم
 اوچ یاشیندا دۇندوم اچیلیمیش گولله
 گلن گدن ایستردی دیندیره گولله
 دۇرد یاشیندا افساریمی چنیدیم
 آتئی یاشدا یادداشیم لا اوینادیم
 اون یاشیندا اوشاقلیقان آیریلدیم
 عشق اوینادی هر طرفه بایلدیم
 اون بیرینده بئدیم عقل نوباری
 اون اوچونده اینیرمه دیم دیناری
 اون بشینده بدیرلنمیش آی اولدوم
 بنلیم قووتلندی قانی یایی اولدوم
 ایگیرمی یاشیندا سریمدن گچدیم
 قولم قووتلەندی حدیمدن آشدیم
 اوتوزوندا هنج کیمسه نی سایمادین
 قیصاصی می هنج کیمسه ده قیما دیم
 قیرخ یاشیندا نیزه کیمی قرولدوم
 سنل تک بولانیب پئل تک بورولدوم
 اللی سینده بیر از کتفیم پوزلدو

آر آجیق اوسته دوز سیدی باری
 یئنی ییلدیم کی گلمیش بو یانا
 شاد اولویان گولدم اوزوم اوزومه
 هم گنجه هم گوندوز اینجیدی آنا
 یاش یاریمدا دۇرد ایاقلی یئریدیم
 نه اؤگوتە باخدیم نه یالوارانا
 بۇوک کیچیک بیر بیریندن سنجەدیم
 بنزه ییردیم دیل آنلاماز نادانا
 آچیلویان دیلیم دۇندو بولبولله
 شیرین دیلیم اوخشاتدیلار بال شانا
 بنش یاشیندا بیر آه آجیق قاینادیم
 سککیزینده سوو تک آخدیم هر یانا
 بۇوک کیچیک آراسیندا ساییلدیم
 گۇرن دندی منه دلی دیوانا
 اون ایکیده فهم ائلەدیم هونری
 اون دۇردونده کۇلوم گلدی جولانا
 آتامانا کالو های اولدوم
 دۇنموش ایدیم شیمشاد کیمی جوانا
 کۇنول هالواندی قایناییب جوشدوم
 گولە نیب زورلایب دۇنم اسلانا
 مردلیک آتدیم نامردلیگی دویمادیم
 هر نه ایش توتدومسا مرد مردانا
 عشقن اوساندیم یاردان بورولدوم
 دالغام یاتدی داها گلمز چالخانا
 عۇمروم دامارلاری بیریر سوزلدو

يىر آياغىم بىلەكاندان اوزولدى
 ائتمىشنىدا گىتدى قىلىنجىم سووي
 ناچارلىقدان يىننە چكىردىم دووي
 يىتمىشنىدە آغرى جانا دويوردو
 ياندردى كولهشىم يىنلە سووردو
 ھىتادىندا اوغول سوزوم توتماي
 كۈنول ايستر يىنرە آياق گىتمەدى
 دوقساننىدا اجل گلدى آسلىدى
 برج كىمى بىدىم يىنرە باسلىدى
 جان جىسدە ھاللاشىب آيرىلدى
 اۋلۇندە رويەمى تمام سويدولار
 بىش آرشىن آغ اچىرە مەنى قويدولار
 خىر شر كىتايىن الە الدىلار
 جىتنە ھەم جەنمە سورىدولر
 ملاكلەر اوندانە يار ايدى
 خويلو وارتان قوي دىلدە ازىر اولسون
 غنى مولام ھەر كىمىسە يار اولسون
 مال كىي واردىر امانتىدىر اينسانا
 ابلە او دور دونيا اوچون غم بىيە
 نە قارونە قالىدى دولت نە تخت سلیمانا

اوندا بىلدىم دونيا قالماز اينسانا
 چوخ چالىشىدىم الا بىلمەدىم اووي
 گوج يىتمەدى دوستلوق سالىدىم دوشمانا
 بىغدى بىنلارىم سىنەم قووردو
 دىش آغرىسى گىتدى مەنى امانا
 قوھوم قارداش مەنە كۈمك ائتمەدى
 گىندە دگىردى بو يان او يانا
 يوز ياشىندا لاپ نىسىم كىلىدى
 جان گىتدى جىسدە قالىدى ويرانا
 او يول اوستە چوخ بىنلار ار ايدى
 قوھوم قارداش آغلادىلار دويدولار
 آباردىلار تاپشىرىدىلار زىندانا
 اوخودولار پاك ناپاكي بىلدىلر
 آيىردىلار ھەر بىرىسىن يىر يانا
 نە زىمىتلر چكىدىم گىچدىم او يانا
 اوخويانلار ھامى خىردار اولسون
 اولار صدقەسىنچن خويلو وارتانا
 اينسان كىي وار امانتىدىر دونيايا
 تارى بىلىر كىم قازان كىم بىيە

سوال:

مىنەن سىلام اولسون آشۇق حوسىنە
اۋ نەدى كىي غۇمىرى بىر ايل ياشار ھىي؟
نە كىلامدى مەكب سىز يازىلار؟
اۋ نەدى كىي گۈنەن گۈنە جوشار ھىي؟
جواب:

آل جۈاىن دىنىم آي كىشى قىزى.
سىمىندى غۇمىرى بىر ايل ياشار ھىي.
اۋ گۈنەل دىي مەكب سىز يازىلار.
عشق دىياسى گۈنەن گۈنە جوشار ھىي.
سوال:

اۋ نەدى كىي نەفسى وار جانى يۈخ؟
اۋ نەدى كىي بىدىنى وار قانى يۈخ؟
اۋ كىمىدى كىي اونون دىن - ايمانى يۈخ؟
اۋ نەدى كىي اۋد آتەش سىز داشار ھىي؟
جواب:

اۋ كۈرۈكىدى نەفسى وار جانى يۈخ.
اۋ آرىدى بىدىنى وار قانى يۈخ.
اۋ شىطاندى كىي دىنىي ايمانى يۈخ.

تو زمرىدى او آتش سىز داشارھى.

ساوادا ياشايان آذربايجانلىلار آراسىندا معمول اولان قىيىل بندلردن بير نومونه:

ايكى ياشار اولدوم اولدوم قيزيل گول
گفتاريم شيريندي ميثال بولبول
اوچ ياشيندا اولدوم داهادا گويچك
دنديلر ساق قويسا قيزيلجا چيچك

همداندا ياشايان آذربايجانلىلارين دنديكلري قىيىل بنددن نومونه:

اوچ ياشيندان دؤرت ياشينا واراندا
بير آلا گوز گوزل گويچك قيز اولار
اون ياشينا دؤنوب بالغ اولاندا
غونچه تك آچيلار بير نرگيز اولار

اون بيرينده كنان اوڤرت ياشينا
اون اوچونده وسمه ياخار قاشينا
بوي آتيب، دولاندا اون دؤرت ياشينا
قوهوم قوشويا بير صؤحت، سؤز اولار.

آغیلار (اوخشاملار)

آغي موصییت گونلرینده اولن بیر شخصین حقینده اونون حالینه نیسبت، دنییلیب
اوخونان سؤزلردیر.

آغیلار چوخ وقت معین آروادلار (آغیجیلار)^{۲۸} طرفیندن دنییلر.

میثال اوچون

۱

داغلاردا قار سسی وار	یاغیدیر گیره سسی وار
بوردا بیر غریب اولموش	ایللر ایله یاسی وار

۲

بو داغلار اولو داغلار	چشمه لی سولو داغلار
بوردا بیر جوان اولموش	گۆک گیشر بولوت آغلار

۳

غریب اولدی گۆتورون	یاد کوچهدن اوتورون
غریبین وای خبرین	ننه باجیسینا یتیرین

۴

بو داغلار اولو داغلار	چشمه لی سولو داغلار
تهراندا غریب اولموش	گۆگ کیشر بولوت آغلار

۵

عزیزیم گول آغلار	بولبول آغلار گول آغلار
جوانی اولن کیمسه	باشا سپر کول آغلار

^{۲۸} تبریز شهرینده بو آداملار اخیث دنییلر. بو سوزون آخوند سوز ایله ایلگی سی یوخ.

عزیزیم مه دومانې
هامینین مهریسی گلدي
مه اسدي مه دومانې
پس منیم مهریم هاني

عزیزیم قازان آغلار
بورداییر غریب اولموش
اوت یانار قازان آغلار
قبرینی قازان آغلار

عزیزیم یاسمنی
اؤزون اولدون قورتار دین
گوللرده یاسمنی
باتیر دین باسه منی

آغ آلمانی سویمازلار
اوغلی اولن ننه نین
آغ بوستانا قویمازلار
سلامینی آمازلار

آغ آلمانی سویارلار
اوغلی اولن ننه نی
آغ بوشقابا قویارلار
انودن انوه قویارلار

فلک منی آغلار قویوب
من فلکه نئیله دیم
سینه مه داغلار قویوب
قاییمی باغلار قویوب

داغلارا بولوت دوشر
قبریمی یول اوسته قویون
قار یاغسا دولو دوشر
ایستکلیم یولو دوشر

قارادیر قاشین ککلیک
گندنده جوت گنتمیشدین
یاشیلدیر باشین ککلیک
هانی یولداشین ککلیک

۱۴

دگيرمانين بوسكونه
سن اوڭزون اولدون گنتدين
آغاچ قويدوم اوستونه
مني قويدون پيس گونه

۱۵

آي دوغدي بيزه دوشدي
سن تڭ ايگيت جوانلار
گون دوغدي دوزه دوشدي
تتزيگلن يئره دوشدي

۱۶

آغاجدا خزل آغلار
بنله اوغلي اولن آنا
ديبينده گوزل آغلار
سرگردان گزر آغلار

۱۷

آمان آمان اولدي گل
بيرده سني گوزمگيم
حاليم يامان اولدي گل
آخير زمان اولدي گل

۱۸

شاليم قارا بوياندي
منيم آه و نالمدن
اوجي يئره داياندي
گوڭگده ملك اوياندي

۱۹

ياشيم گوزوم دولوسي
غير قايدان ايچري
آخار يوزوم دولوسي
باخيم گوزوم دولوسي

تاہماجالار (ییلمه‌جلر)

تاہماجالار آغیز ادبیاتی‌نین بیر نوعی دیر اونلارین باشقا آغیز ادبیاتی کیمی هارادا، هاجان دوغول‌دوغو معلوم دییل. اوراسی موعین‌دیر کی اونلاری هر میلّت اؤز روحیه و ایجتیماعی قورولوشونا نیسبت یاراتمیش‌دیر. تاہماجالار، فیکری آچماق و گنیش‌لندیرمک اوچون مونسایب دیر اونلارین چوخو شعر قاعیده‌لرینه اویغون دیر. تاہماجالار چوخ وقت یاشیدلار آراسیندا دنیلیر. آذربایجان دیلینده دنییلن و شؤهرت تاپان تاہماجالار حقیقته نه قدر صلاح‌تلی شخصلردن تحقیق ائتدیمسه چاپ اولونموش بیر کیتاب یا ریساله خبر ورنن اولمادی. بو کیتابدا توپلانیان تاہماجالارین آز قیسمی اؤز و خانیمیم بیکه خانیمین یادیندا قالانلار، بؤیوک قیسمی ایسه دوستلار، مریض و مریضه‌لر طرفیندن ییغیلیب منه وئرلمیش‌دیر.^{۳۹}

تقدیم اولونان تاہماجالارین توپلام‌سیندا ایگیرمی‌بنش نفردن یوخاری شخصلر کؤمک اتمیشلر، من ایسه اونلاری قاعدا یا سالیب مؤحترم اوخوجولارا تقدیم ائدیرم بو ایشده صمیمی اورکله منه کؤمک ائندلردن تشکور ائدیب موفیتلرینی آرزو ائدیرم. بونو دئمک لازیم دیر تاہماجالار عادت اوزره اگر «**یلدین بو نحر**» یا «**تاب تاہماجا**» کلمه‌لری ایله باشلانیر مونسایب قاعدا یا سالماق اوچون تاہماجالارین اولینده اولان بو کلمه‌لر ائیلیمیش‌دیر.

^{۳۹} - کؤمک ائندلردن خانیملار: خدیجه بهبود، شفیقه صدقی، منیره پروانه‌پرست، کبری مددی، آق‌لار: ونوقی، فرزانه، فرهانچی، سیدئرب سیدهادی خلخالی، قولم، مجیدزاده، سیاح، اروانی منوچهر ماشینچی محی‌الدین و باشقالاری.

تاہماجالار، یلمہ جہار باغلامالار دخي آدلانیر. «نمونه های فولکلور آذربایجانین بیرینجی جیلدینده یازیلدیغی کیمی تاہماجالار فولکلور عالمینده معین یئر توتور. فیکری آچماق اوچون مونا سب سؤزلردن ترکیب تاپیر. چوخ وقت تفریح اوچون ایشله نیر.

بعضاً قیزلار اره گتتمک اوچون بیلدیکلری تاہماجالاردان آچیلما سینی ایستکلیلریندن طلب اندیرلر. قدیم زماندا گاهی دیپلوماتیک ایشلرده تاہماجادان ایستیفاده اندیردیلر.

تاہماجالار چوخ وقت منظوم اولار. عاشیق لر بعضاً اولار ی بایاتی کیمی اوخویارلار.

آرتیق موترقی میلنلر بوتون فولکلوری توپلادیغی کیمی تاہماجالاریدا توپلامیش چاپ ائتمیشدیلر.

روس عالمریندن سادو و نیگوف ۲۵۰۳ تاہماجانی توپلامیش ۱۹۵۹ نجی ایلده چاپ اولموشدور.

فارس دیلینده تاہماجالار آز دگیلدیر وزارت فرهنگ و هنر دخي بو ایشده فعالیت اندیر. مرحوم صادق هدایت اوژ «فرهنگ توده» سینده فقط ۱۳ تاہماجا گتیرمیشدیر.^{۴۰}

آذربایجان دیلینده تاہماجالارین سای چوخدور. شمالی آذربایجاندا نه قدر توپلامیشلار منه معلوم دگیلدیر. من «نمونه های فولکلور آذربایجان» نین بیرینجی جیلدینده ۴۰۷ تاہماجا توپلامیشدیم.

سونرا مرحوم صمد بهرنگی و بهروز دهقانی اوژ یازدیغلاری «ملتها و چیستانها» کیتابیندا ۳۴۱ تاہماجا گتیرمیشلر کی اولارلدان ۳۰ بو کیتابدا تقدیم اولونور.

آقای «ح» توپلادیغی تاہماجالاردان قیرخ تاہماجا گتیریلیمیش قالان تاہماجالار ایسه موختلیف شخصلردن اله گلمیشدیر. البته ایستر بیرینجی جیلده ایستر ایسه ۲ ینجی جیلده گتیریلیمیش تاہماجالار نومونه دیر.

آذربایجان خلقی آراسیندا تاہماجالار چوخ و توپلانما سی وقت و وسیله ایستر.

بعضی آذری و فارس شاعیرلری خلق تاہماجالارینین معرفتیندن ایستیفاده اندرک اونی شعرلرینده گتیرمیشلر. نئجه کی

^{۴۰} - فارسجا معمولا چیستان - آدلانیر، مرحوم صادق هدایت رمز آدلاندیرمیشدیر.

او ياپيشار بوداغا اينجه ظريف سسي وار
گنجهلر اوخوماغا اونون چوخ هوسي وار
(ايلبيس)

اوڭز انجيجيني آتميش گنجه گوندوز دالينا
ايستهير ياغسين ياغيش کار انتمهير حالينا
(جيرجيرا)

يا عاشيق حسنين دنديگي
او ندير كي اونون اوجي هاجادير؟
او ندير كي جواشير قوجادير؟
او ندير كي باشميزدان اوجادير؟
(قلم - علم - بايراق)

تاہماجالار و جوابلاری

»

۱

ایگنه گۆزوندن باخارام

جومله جهانې بیخارام

۲

آچاق دامدان قار یاغا

۳

اوزون ایلیجیم قیسا قیلیجیم

دندنه بور کیم مرندي کور کیم

۴

آتام حیاط ده یاتار

کۆلگه سینی اوزاغا آتار

۵

آتام بورادا... اورادا

۶

اوستي زمي پیچرلر

آلتی بولاغ ایچرلر

۷

او یان قالا محمد

بو یان قالا محمد

یاش ووردوم قوری چیخدی

صل علي محمد

۸

اتل یاتدی اوبا یاتدی

اۆلی... اوزاتدی

۹

ایلیم ایلیم دوگمه سی

ایلیم خاتون دوگمه سی

هر کس اونی تاہماسا

ینددی ایلین خسته سی

۱۰

آغدير پئير دييل

قويروغي وار سيچان دييل

۱۱

اوزادیم چوخورویا

۱۲

اوزون اوزون اوزانار

هفته ده بیر بزهر

۱۳

او یان مرمر بویان مرمر

ایچینده بولبول اوینار

سالدیم قویروق	۱۴
اریدی قازان	ایکی قارداش دیر همیشه قاچارلار
قالدی قویروق	بیر بیرلرینه چاتمازلار
۲۱	۱۵
آلتی آشیق بویي وار	اوسته گئندنه یوکي وار
هر گنجده تويي وار	آشاغا گلنده ايشي
۲۲	۱۶
اويدورموش - هاي - اويدورموش	اوندي چووالدي وردنه
چولاسيندا سو دورموش	۱۷
آچين سيزين قيلليني	او يان داش بو يان داش
گلير بيزيم قودورموش	ايچينده قيرخ اللي باش
۲۳	۱۸
اوزون اوزون اوزانميش	اله مني الهديم
اوزانميشدا بنش قاميش	دولاماني دولاديم
قاميشلار قار باغيب	قورتان غازا مينديم
قار اوستونه قان داميب	ترپنمزده سوردوم
۲۴	۱۹
آغ قورون هارادان گليرسن؟	اوزون قير
قان ويلايتيندن.	كؤلگه سي يوخ
هاني قانون؟	۲۰
يوخدور تاري قودرتيندن.	آلديم قازان

گيرر ايچري تيتيرر باشي	۲۵
چيخار انشيگه تۆكر گۆز باشي	اوزاديم سنه
ملافاني ياش انلر ايكي كۆنول خوش	توستوسو گلسين منه
انلر	۲۶
۳۰	الله اكبر دره سينده
اوزون اوزون قميشلر	قىل بيتر دؤوره سينده
او قدر ايشله ميشلر	چارلايىپ چاديرلايىپ
يورقون دوشوب	ايمان اونون آراسيندا
ياتميشلار	۲۷
۳۱	آشيقين قان آياغي
اوزون بويى وار	قان الي قان آياغي
ساري ساققالى	آشيق بير شني
۳۲	اوچ باشي اون آياغي
آغاجدان آلتى	۲۸
دميردن قاتى	آشيق انلحن يوخاري
اينسان الينده	شانه بئلحن يوخاري
تاري قودرتى	آشيق بير شني گورودور
۳۳	ديزي بئلحن يوخاري
آغزينا باخ آغزينا	۳۹
يازيلار كاغزينا	اوزوندور قيسادير چلتيكدير باشي
هر كس بونو تاپماسا	يائيندا وار بير جغت يولداشي

دليگي اونون آغزينا	آت باشي
۳۴	فيل بويي
اوبالار - هاي - اوبالار	عقرب قارني
آغ ساققالار تاپالار	۴۱
اوزوني چوخورونا	او يان قايا
گيردهلري چاپالار	بو يان قايا
۳۵	ايچينده ساري مايا
آغ آتيم آبيار آتيم	۴۲
ساري قايدان قوپماز آتيم	ايم اتده
۳۶	باشيم گوتده
ايكي داغ آراسيندا دانا بويورر	گوتيم يئرده
۳۷	۴۳
آياغي يوخ اما يئرير	آلتيندان ايچر
۳۸	اوستوندن دوغار
آدامي اوتار جاني يوخ	۴۴
۳۹	او يان برچين
آش دادي	ايچينده وار گويرچين
گوت دوواغي	۴۵
اوسون ددهوين آغزينا	ايكي داباني وار
دده به ددهوين آغزينا	آلتي قيچي
۴۰	۴۶

آخشام ساليڻير سحر بيڱيلير	آنتي دريا
۵۳	اوستو اود
ايڪي آياقلي فيل	۴۷
اورتاسيندا وار بير ديل	آخشام باخديم چوخ ايدي
۵۴	سحر باخديم يوخ ايدي
آغزي وار ديلي اولماز	۴۸
يوز آغاچ وور چيغيرماز	ايچي انشيگي داش
۵۵	گير ايچينده هادولاش
الي يوخ قاپيلاري آچار	۴۹
قاناڊي يوخ گؤيلره اوچار	آغدير تارلاسي،
۵۶	قارا تخمي،
آغ يئرده قارا تخم	ال ايله اڪيلير
قميش ايله اڪيلر	ديل ايله بيچيلير
آغيز ايله دريلر	۵۰
۵۷	اوزون اوزون عبالار
ايچي قيرمزي انشيگي قارا	آغ ساققالار تاهالار
ايچينه قويسان قيزيشار	آتيم گئديب گلنده
۵۸	آياقلاري چابالار.
آغير آغير حالالير	۵۱
گؤيدن يئره سالالير	ال قدر مزار هريري گزر
۵۹	۵۲

سونرا ايکي	آغ چادرلوي ني گورجک
آخيره ايسه اوچ آياغلي	باشيني قالخيزار
۶۶	۶۰
ال سيز آياق سيز	اذان اوخور
شکيل چکير	ناماز قيلماز
۶۷	آرواد آلاز
اودسوز يانار	کين قورماز
قانات سيز اوچار	۶۱
آياق سيز قاچار	آغريسيز غمسيز آغلدار
۶۸	۶۲
اوزون اوزون اولاما	ايچي قيرميزي شيرين
قويروغلاري دولاما	پالتاري ياشيل قالين
گوندوز گزر باغلاري	۶۳
گنجه گلر سلاما	آغاج دييل ياپراغي وار
۶۹	کونک دييل تیکيليب
آچارام قاچار	آدام دييل دانيشار
باغلارام ياتار	۶۴
۷۰	السيز ماشين سيز
ايکي يول آراسيندا	توقوجي کيمدير؟
قيرميزي دسمال	۶۵
۷۱	او دورد آياغلي

اوستالار ھا اوستالار	الله اكبر دره سينده
شفا تاپسين خستهلر	قىل بيتيب دۇرە سينده
او نجه قوش دور	سو دوروب چولاسيندا
اۈز باغیر ساغین دستهلر	شیرینلیکدن چانالیب
۷۲	دیل چیخیب آراسیندان
اودا قویاندا اریبیر	۷۸
سویا قویاندا دونار	اوجاغی وار گۆزی یوخ
۷۳	ایستیسی وار اۈزی یوخ
آناسی بنشیکده	۷۹
بالاسی بازارا گئدر	ایلیم ایلمز
۷۴	دریسی چورومز
ایچی قیرمیزی	آند ایچییدی
یانلاری قارا	یولی ینریمز
۷۵	۸۰
اۈزی کیچیک یوللار	اوزون اوزون اوزانار
قویروغو اوزون سالانار	اوزونه کۆینک قازانار
۷۶	۸۱
اوجا دامدان	آغ آتیمی نالادیم
آچاق داما	گوریستانا یولادیم
اون الهنر	۸۲
۷۷	ایکی دامین آراسیندا کیلیم سرمیشم
	هئج وقت قوروماز مگر بیر دفعه

۸۳-۸۴	ال وورسان شيللاق آتار	۹۱	اودسوز يانار
۸۵	اتي وار سوموگي يوخ	۹۲	سوسوز سوئر
ايکني اوچ ائيله ميشم		۹۳	ان قيمتلي شئي دونيادا ندير؟
اوتوزي هئچ		اوتي تاختا اوستي تاختا	
اوزاغي ياخين		اوتوروب بير آغ اوتاقد	
۸۶		تويوق دگيل يومورتار	
اينگيم وار اوزمهلي		قويون دگيل اوت يئير	
اوستي قيزيل دويمهلي		۹۴-۹۵	
هر کيم اونوي تاپماسا		اوجاغدان قميش سالانيب	
بير جوت اوپوش وئرمهلي		آراسي جهنم دؤوره سي دريا	
۸۷		۹۶	
آياقسيز السيز		ايپيم ايپيم دوگمه سي	
قاپلاري آچار		ايپيم خاتون دوگمه سي	
۸۸		هر کس اونوي تاپماسا	
اوددا يانماز		يئندي ايلين خسته سي	
سودا بوغولماز		۹۷-۹۸	
۸۹		اوستونده وار قالاسي.	
ايکي قارداش بير ييري بيرين قووار		اتدن ميلي گوموشدن کابابي	
بير بيرينه چاتماز		۹۹-۱۰۰	
۹۰		آووجدا دورماز داماگيرير.	
آياقسيز قاچار		ايکيسيده بير قويويا داش آتار	
هاميني قورخودار			

- ۱۰۱ ۱۰۹-۱۱۰
اگرې اوگري يوللاري وار آناسي وار آتاسي يوخ
اينجه کيمي بئللري ار اوڭر اوشاقلاريني اودار
- ۱۰۲
ايچريسي داش ديشاريسي داش
ايچيني هادولاش هادولاش
- ۱۰۳
آغزي وار ديشي يوخ - هر نه آغزينا
ساليנסا تيکه تيکه اندر.
- ۱۰۴
اوچ باجي بير ياشدا اوزلري قارالميش
- ۱۰۵
او ندير کي هاميدان اوسته گندر
- ۱۰۶
او گوزمور سحرچاغي
چوخ ايتيدير ديرناغي
گنجهلر قيريب چاتير
گونوزلر دوشوب ياتير
- ۱۰۷
او هانسي جانليدير هنج سسي يوخدور
قورويا چيخماغا هوسي يوخدور
- ۱۰۸
آياغسيز قاچير - گوزسوز گوزورور -
آغرسيز اودور.

سحره قالما	«ب»
۶	۱
بابامین بیر دونو وار قاتلاماق اولماز	بیر چاللاکدا (کاسادا)
ایچی دولو اشرفی دیر ساناماق اولماز	ایکی جور سو
۷	۲
باشینی کسرلر قانی چیخماز	بیز ایدیك
۸	اوتوز ایکی قیزلار ایدیك
بالالارین بیغار باشینا	ازیلدیک
جیرجیر آغلار	بوزولدوک
۹	بیر تاقچایا دوزولدوک
بیر حیوان گۆردوم	۳
بیر باشی وار	بو گون شنبه دیر
آلتی قولي، ایکی آياغي	گۆلومه دوشن ندیر
حیرتده قالدیم هانی بدنی	اود یوخ اوجاق یوخ
۱۰	قازاندا پېشن ندیر؟
بوردان بیر ماما چیخدی	۴
الینی قویوب دامایا چیخدی	بیر بالاجا بویو وار
۱۱	قیرمیزیدان دونو وار
بیر آتیم وار درینده	۵
آرپا بییر سرینده	بیر طبق آما

۱۸	گنجه گونوز يول گنجر
بايامين بير آتي وار	يئرینده دير يئرینده
دیندیرمک اولماز	۱۲
بير قامچي سي وار	بيزيم انوده دوشوب ياتيپ
يئندیرمک اولماز	قوللا ريني قيسيب ياتيپ
۱۹	تبيک ووردوم اويانمادي
بويان چير اويان چير	انله بيلديم پورسوق ياتيپ
ايچينده آتلي چاپار	۱۳
۲۰	بير بالاچا بويو وار
بويان ديوار اويان ديوار	داغدان شله انديرير
ايچينده بير آينا وار	۱۴
۲۱	بير نفر گندنده ايکي شنيي قالار
بير گنجي وار بالاچا گول ايچينده	۱۵
سو تربشنده شاپيلدار	بوردا ووررام قيلينجي
۲۲	بغداددا اوينار اوجي
بيزيم انوده بير کيشي وار	۱۶
آغزیندا ايکي ديشي وار	بير قليل آشيقيم وار
۲۳	ايچينده بير ساققاسي
بير آغاجيم وار اوتوز ياپراغي	۱۷
بير اوزي قارا، بير اوزي آغ	باشيني بولاديچقا
۲۴	بورني شيشر

باغدان گلیر باغلي خانیم

الري حنالي خانیم

۳۰

بیر بالا جا هند داشي

يانديرير داغي داشي

۳۱

بیر گلینیم وار قیرخ بیر دوني

۳۲

بیز بیزیدیک

یوز قیزیدیک

بیزی ازدیلر

ساپا دوزدولر

۳۳

بیزدن سیزه یول گندر

ان سوندا قول قول گندر

۳۴

بیزده بیر کیشي وار

کوندهلن یاتیشي وار

۳۵

بیر بالا جا میدینی

وورار سیندیرار ایگیدینی

بیزیم انوده کندي وار

کندینین کمندی وار

گؤیدن گندن قوشلارین

آیاغینین بندی وار

۳۵

بیر اینگیم وار نهانی

گزر جومله جهانی

اوني ساغان مرد گرک

آناسیندان نر گرک

۳۶

بیزده بیر درین قویو وار

ایچینده سرین سویو وار

ایچینده ایلان بالاسي

آغیزیندا گوهر داناسي

۳۷

بالا جا گونبد

قایسی یوخ

۳۸

بیزیم انوده یوسف یاتیب

قولقلارین قیسیب یاتیب

۳۹

گندیر گلیر خبره	۳۶
۴۳	بیزده بیر کیشی وار
بیر آغ اوتاقیم وار ایچینه یول یوخ	نه مزه‌لی ایشی وار
۴۴	۳۷
بیر اوتاق آدام	بیر دامیم وار تکدیر کلی
جان‌ی آغ باشی قیرمیزی	۳۸
۴۵	بیر دامیم وار نه آغیزی وار نه گوتی
بازاردا اولماز	۳۹
ترازیدا قالماز	بیزه بیر قوناق گلدی وحیدن
اوندان شیرین شئی اولماز	اونا ناهار ونردیک اتدن
۴۶	نه قوناقیمیزین دیشی وار
بیر نفر قارا چادیرلی	نه ایتیمیزین سوموگی
	۴۰
قوجاغیندا آغ اوشاق	بیر اییم وار بیر قویوم
اوشاگی دوگرلر	تک قاتی قویویا چاتماز
	ایکی قات اولاندا چاتار
قارا چادیرلی دینمز	۴۱
۴۷	بیر بوغوم بوی وار
بیر بالاجا اوداجیق	قیرمیزیدان دونی وار
	۴۳
ایچی دولی آغ مینجیق	بیر زره‌جه هیره

بوداق اوسته ساري اوغلان	۴۸
۵۴	بیز ایدیگ - ها - بیز ایدیگ
بوداق اوسته آغ یاناق	
۵۵	یوز مینلرجه قیز ایدیگ
بازاردان آلدیم بیر دانا	گنجه اولدی دوزولدوگ
ایچینده وار ایدی مین دانا	گوندوز اولجاق سوزولدوگ
۵۶	۴۹
بازاردا قاپ قارا	بیر چادیردیر ناقیشلی
انوده قیپ قیرمیزی	گوندوز بوش گنجه دولی
۵۷	۵۰
بدنی وار	باشا یاپیشیق
	بیر ساپسیر قاشیق
قانی یوخ	۵۱
۵۸	بیر قیزیم وار گلن اؤبر گنن اؤبر
بئش جوریمیش	۵۲
اوچی گون گۆرموش	بیلمجه بیلدیرهجه
ایکیسی گون گۆرمه میس	شکیل سالار گوندوز گنجه
۵۹	۵۳

بیر آغاجی اویموشلار

بیر قوشوم وار آلاجا

ایچینده سس قویموشلار
یانلیمیش یالان سؤیله مییش

گندر قونار آغاجا
اؤزونه بیر انو تیکر

قولاغینی بورموشلار

نه قاپی قویار نه باجا

۶۰

۶۳

بیر آتیم وار مهربان

بیزیم باغدا ایکی جور میوه وار

کوکسو سودا هر زمان
گنجه گوندوز کیشنه مز

قارا آغ
قاراسین یئیرلر

آرپا سامان ایسته مز

آغی قالار.

۶۱

۶۴

بیر قوشوم وار قانی یوخ

بیر ساری اینگیم وار یاتار دورماز

آغاجا قونار یاپراقی یوخ
آغزی اولمایان بیر قیز

بیر گؤک اینگیم وار گندر گلمز
۶۵

باشی گؤگ آلتی قیرمیزی

قانات سیز قوشلاری یئیر

یئرلرده بیتیر اولمازدا آجی

۶۲

اوشاقلاريني يىغدى آغلادي	۶۶
۷۳	بىر دىشىكدە يۈز دىشىك
باخديم سەنە گۆردۈم اۆزۈمى	۶۷
۷۴	باشى وار بىنىي يۈخ
بىر سىچانيم وار اويناماز	بىلى وار سوموگى يۈخ
گىندر دلىگە دا چىخماز	۶۹
ملا اونا پىتىك ياز	بالاجا كىشى
گۆرك چىخار يا چىخماز	سوموكدن كوركى
۷۵	۷۰
بىر بۈيلە ست داشى	بىر اوزى قارادىر
ياندىرير داغى داشى	بىر اوزى آغ
۷۶	۷۱
بىر طۈيلە مالىم وار	بابادا وار بالىقدا وار
ھامىسى قاشقا	مىۈدە يۈخ دور باغدا وار
۷۷	۷۲
باشىنى كىسىم قانى يۈخ	باشىنا شلمە باغلادي
يۈمورتاسىنىن سايى يۈخ	
۷۸	

بیزیم انوده دورد گلین وار

دوردوده بیر قویو داش آتار

۷۹

بیر قوشوم وار اؤگمه‌لی

بوینی قیزیل دوگمه‌لی

هر کس اون‌ی تاپماسا

بیر قوناقلیق وئرمه‌لی

۸۰

باغچادا باغلی اولار

ایتن..... یاغلی اولار

۸۱

باغلارلار قاچار

آچارام یاتار

۸۲

باشیندان اود توتوب یاتار

ناله اندیب دیدن قاینار

۸۳

باس دالینا

باخما حالینا

۸۴

بیر دهنن ننه‌نین

اون‌ایکی اوغلو وار

اوچی اونا یاغی‌دیر

اوچی جنت باغی‌دیر

اوچی ییغیب گئیرر

اوچی ویرار داغی‌دیر

۸۵

بیر بالاجا بویو وار، شاه‌ی آتدان اندیرر

۸۶

بیر دینیللی بۆزک

بیری قیسا غلام

بیری اوزون غلام

۸۷

بیر آغاجیم وار

آغاجلارین اوزونی

ایلدن ایله گئیرر

اوتوز باتمان اوزومي	ايکيسي گؤزر
آغين يئسين حرامدير	۹۵
قاراسين يئسين حلال	بابا سيرتيقي
۸۸-۸۹	تاقچادا دورماز
تويا چارشابلي گندير	۹۶
بير گيردهده بئش ديشيگ	بو درهن اون گلير
۹۰	اوني گؤزل کهر آت
بير فينديق آراسيندا	آياغيندا قيل سيجيم
بير عومان گؤزدوم	دوگونو گؤزل کهر آت
۹۱	۹۷
تاهماجا تاپديم قوجا	باغلارام يئرير
مشدعلي سققللي خوجا	آچارام دورور
۹۲	۹۸-۹۹
بردان ووردوم بالثاني	بير دام قيز وار هاميسي شليته تومان.
اوردان چيخدي قالخاني	بير ديشيگده يوز ديشيگ
آنام بير اوغلان دوغدي	۱۰۰
يئرین گونيون سولطاني	بيزه بير قوناق گليب خيلي زماندير
۹۳	اوچ يوز ياشي وار هنوز جواندير
بالدان شيرين دميردن آغير	قيرخ سککيز قيزي وار ماه تاباندير
انوده اولماز	اون ايکي اوغلي وار اوچي عوامدير
بازاردا ساتيلماز	۱۰۱
۹۴	باشيندا وار بوداغلي
بير دانيشار	گزيړ منشهني داغي
ايکيسي قولاق آسار	

۱۰۲	تاپماجا
بوستاندانار کیمیدیر	آياقلاري ياپماجا
آغ آبياغ قار کیمیدیر	
اوست اوسته گئینیپ دوني	گۆزلري وار بالاجا
سویوق کسمه سین اوني	۳
۱۰۳	تاپ ندیر تاپیش ندیر
پالتار ایله ایستی سویا سالارلار	
آسانلیقلا پالتارینی سویارلار	
۱۰۴	گول باهارا گوموش ندیر
پالتارینی چیخارداندا آغلار	ننهم توخور چوخلي کتان

«ت و پ»

۱	گلین گۆرک بو ایش ندیر
۴	تاپ بو ندیر تاپماجا
قاپ آلتاجا	ددهسی میمون قوجا
یومورو بۇچه (فریک)	ننهسی گیرده خالا
چیت آرخالیق	باجیسی شیرین شکر
۲	قارداشی حرامزاده
تاپ بو ندیر	۵

ياپېشان دیر ياپېشقان دييل

آغ دیر قار دييل

شيرين دیر بال دييل

۱۰

تاختادان آتې

دميردن قاتې

تانري قودرتيندن

بنده ياراتميش

۱۱

طبيعت دن نالانير

۱۲

پيلهكان قيرخ پيلهكان

مين اوتاق قيرخ پيلهكان

‘ح-ه-ج-ج’

۱

حيواندیر آغزيندان يئير

آغزيندان سيچار

تاپ بو ندير تاپماجا

آياقلاري ياپماجا

ياتانلاري اويادار

قيرميزي پاپاقلېجا

۶

توكليجه اوزونو آچار

لوت اورايا قاچار

۷

تاپ تاپماجا

گوتي قليجا

۸

تتر تتر گزه

آغ توز تۆكر

۹

تميزدير سو دييل

۹	ههچ بىر يئري آغرىماز	۲	جاجىلى ھاي جاجىلى
	ھمىشە زارىلدار		قارا تازلى
۱۰	چل چنارن باشىندا		چىخدىم دونيا اوزونە
	چىل قارا قوش اوتورموش	۳	گۈلدۈم قىرىم قازىلى
	ھر خاناسىن سىلكندە		جاجىلار حاجى ايدى
	بىر اووج قوم تۈكۈلمۈش		باشماغى نارىنجى ايدى
۱۱	جانلى قابقدان قاچار		سو آماز ياپراق آچىپ
	جانسىز دالدان قووار		بس بوو نە آغاجىدى؟
۱۲	چروكى يوخ	۴ - ۵	ھانسى سو چوخ آلداداندېر؟
	آغىزدا دادى چوخ		ھمىشە سوپورر
۱۳	چۈلە گىندە بوغاز	۶	ھب ھبە قىزىل كپە
	انودە قالاندا قىز		دۈۋرە دوشەر چىچك سېھ
۱۴	ھاپ ھاپى - گىر سايى - بىر توماغى	۷	ھندوستاندان ھندوستانا
	بىش بارماغى		کردستاندان کردستانا
۱۵ - ۱۶	ھر كس كىسە آغلایار		دۈۋرد قاپىدىر
	ھمىشە آياق اوستەدىر		دۈۋرد آستانا
۱۷		۸	ھر زادىن يىتىشمىشىنى يىتىرلەر اونون
			كالىنى

۵	ھم آغیزدا اولار ھمدە آدم آدیڭیر.
دورھسي قارا علامت	۱۸
ايچي قيرميزي سلامت	چىتتمەمیش ياخشى اودولار
ياش ووردوم قوري چىخدى	«۵»
صلعلي محمد	۱
۶	ديوار اوستە آغ تويوق
داغدان گلي داغ کيمي	۲
قوللاري بوداغ کيمي	درەدە قالخان
اگيلير سو ايچمگە	اوستونده يورغان
آنغيرير اولاغ کيمي	بالاجا اوغلان
۷	بۇرکونە قوربان
دۇرت گلينيۋ وار	۳
ھر دۇردى بىر بويدا	دنيە بيلمز سۇزونو
۸	تتۈ ياندېرار اۋزونو
داشدان دوشدى اۈلمەدى	۴
سوا دوشدى اۈلحو	درەدە دواسي وار بونون
۹	سردە شغاسي وار بونون
دۇرت قارداش وار	خنجر ايله دليک دليک
ھر جور قاچار	گۇر نە جغاسي وار بونون
بىر بىرلرينە چاتماز	
۱۰	

دده چۇلده ياتار	قاييغي آجي
آياقلاريني اوزاغا اتار	۱۷
۱۱	داغدان سالدين اۆلمه دي
ديزه چوكوم	داشداڭ سالديم اۆلمه دي
اليوه تۆكوم	ايكي داغ آراسيندا قويدوم اۆلدو
۱۲	۱۸
دريادان بير باليق چيخدي آدي يوخ	داليندا قالاسي وار
شيرينليكدن يئمك اولماز دادې يوخ	۱۹
۱۳	دلم اوسته
داشداڭ آغبر بالداڭ شيرين	دايلاق اوينار
بازارا گنذر ساتيلمز	۲۰
۱۴	دلم داليندا
دوهن اوجا	دنيزدن بير باليق توتدوم قولسوز
كرسي بويونجا	قانادسيز
۱۵	اونو پيشيرديم اودسوز اوجاقسيز
داغدان دوشدي سينمادي	مجلسه گنيرديم قابسيز قاجاسيز
بير تپيك ووردوم سيندي	گۆرنلر دنديلر به به نه گۆزل دير
۱۶	۲۲
دوهن اوجا	ديليم ديلم نار
سرچه دن كيچيك	ديزيمه جك قار
ايچي شيرين	اوچدي ككليك

۳۹	قالدي ديلبرلر
داغي درهني آشار	۳۳
دونيلاري دولاشار	دۇرت گۇزلي بير بولاغ
آناسينا چاتاندا	اونون سويي آغ
سسسىز اونا قووشار	۳۴
۳۰	دۇرت قارداش بير پاپاق
دوزوم دوزوم نار	۲۵
ديزه قدر قار	درمه قالخان
ددهسي قنبر قيزي قيامت	اوستونده يورقان
۳۱	هاستاجا ترين
دۇرت قيچي وار حيوان دييل	كوركووه قوربان
توكلري وار اوچان دييل	۲۶
بدني وار اينسان دييل	دوقسان دوققوز جماعت
۳۲	ايكي آزانچي بير ايمام
ديري دييل نفس چكير	۲۷
۳۳	داغدان گلير خومور خومور
ديلسيز عقيلسىز	آياغيندا كۇهنه دمير
اۋزونو بيلديرير	۲۸
۳۴	داغدان گلير رنگ به رنگ
دامدان داما توپ گئدر	ياشماقلاري قيرمیزی
۳۵	پالتارلاري ينددي رنگ

داغدان گلیر یاغلی خانیم

الری حنالی خانیم

تاقنا کؤینک چیت آر خالیق

فارسی دیر دیل آنلاماز

۳۶

دام دالیندا

آت کیشنر

۳۷

دالاریندا شو چوبوغي

۳۸

دو گیر سن سس سالیر

دولانیر قورخماییر

ایللری آیلا ری ساییر

۳۹

دوه دابانی

گزر اوبانی

آلتی قیچی وار

ایکی دابانی

«ز»

۱

زر گیلیم زنجیر گیلیم

ها سیلکهرم آغیر گیلیم

۲

زنگ زنگ ایچینده

زنگ فرنگ ایچینده

نه یئرده وار نه گؤیده

اصل فرنگ ایچینده

۳

زر زره یاپیشدی

زر دیوارا یاپیشدی

زر آقا گلینجک

زر دیواردان قوپماز

۴

زر زر اوسته

زر دیوار اوسته

من گلنه جک

قال دیوار اوسته

۵

ضرباتی وار بونون

زردن عباسی وار بونون

بدنی دلیل دلیک

گۆر نه صفاسي وار بونون

۷

داغدان هله ديم سينمادي

داشداڭ هله ديم سينمادي

يوموروق ووردم سيندي

۸

ووردوقجا بورني شيشر

۹

دمير يئمه مېش الا

گلېن درمه مېش اولا

گوئلوم بير كاباب ايستر

قصاب الي اونا دگمه مېش اولا

۱۰

دام اوسته دير وييش اوينار

بوژكي بنويش اوينار

۱۱

داشداڭ دميردن

يئمگي خميردن

آنا بير ميوه يئديم

آغاجي دميردن

۱۲ - ۱۳

دام اوسته كوموش سني

دگيرمان داشي آلتيندا قاليب ازيلمز

۱۴

داغداڭ گلير عربلر

(د - ر - ن)

۱

دېلسيز دانېشېر

آياغسيز قاچېر

۲

دونياني گزر آدام دگيل

بوئيوك ايش گوژر آلايه دگيل

۳

داليندان باسدېم آغيزي قالدي آوارا

۴

دغير دغيرديلار

ديغري قاراديلار

هر كس اوني بېلمه سه

آخيردا قاراديلار

۵

دوه دن دوشدي توخماق

اوني بېلميه ن آخماق

۶

دره ده قانقان

باشيندا يورقان

سن سن اولسون

من سنه قوربان

زېري ساواشيدي	قيچيندا قيل جورابلار
زوينده قاچدي	قويما يون كند گلسين
۲۰	گنډر اوباني خرابلار
زر زر عباسي وار بونون	۱۵
زردن چوخاسي وار بونون	دريا قيراغي دوزدي
خنجر ايله باجا باجا	چايلار اوستي بوز ايدي
گوژ نه صفاسي وار بونون	اوغلي گنتمه ميشدن بازارا
	ننه سي انوده قيز ايدي
«ج - چ - خ»	۱۶
۱	دوهن يوكسل
جانسيز گلر گوزويه	سيچاندا كيجيك
اوزونو گورستمز اوزويه	هم كۆمور كيمي ايدي
۲	همده قار كيمي
جام سيندي	۱۷
خايم قانا بوياندي	دورد قارداش
۳	بیر کۆينکده
جاني قيرمزي	۱۸
باشي گوک	رنگ به رنگدير چليك دگيل
۴	زولاقليدير پلنگ دگيل
جاني بوخدور فريلانار	گونده گير ماوي دوني
گنجه گوندوزي قانار	اوز بنلينه دولار اوني
۵	۱۹
	زېري زوينده
	ايکيسي بير انوده

۱۰	جىقئىلى قۇيى
چىن اتاق	چىقئىلدار سۇيى
چىن چىن اتاق	۶
قىرخ پىلەكان	جىقئىلى قۇيى
مىن بىر اتاق	ايكى رىنگ سۇيى
۱۱	۷
چىخدىم تېپە	چال آتىم
دوشدوم كوزىيە	چالبار آتىم
۱۲	چال قايدان اوچماز آتىم
چىكدىكجە فېسسالار	يوك چاتارام آپارماز
۱۳	بولا ساتارام گىتىمىز
چولده يوخدور	۸
داغدا وار	چايدا چاپىلار
يىئردە يوخدور	داغدا تاپىلار
درەدە وار	كەندە سلىمان
۱۴	اوبادا مېمان
خىجر ايله دىلىم دىلىم	۹
ئىشتىر ايله دىلىك دىلىك	چىل تويۇق
زردە چوخاسى وار بونون	چىلمە تويۇق
گۇر نە ھاواسى وار بونون	باشىنى كىسرلر
۱۵	قانى يوخ

خىرلەمەسىن آزالار	ئىيە گلمىش؟
خىرلەسىن چوخالار	آلالە ھىكىتىندىن
۱	۶
«ھ - ھ»	ھانسى بىر دىر
۱	اىكى اولماز
۱	۷
ھاجىلار ھاجا گىندىر	ھانسى اىكىدىر
ھەت اىلەيىب گىنە گىندىر	اۈچ اولماز؟
بىر يۈمۈرتانين اىچىندە	۸
يۈز اللى جۈجە گىندىر	ھانسى اۈچدۈر
۲	دۇرت اولماز؟
ھامىنى بىزەر	۹
اۈزۈ لۈت گىزەر	ھانسى دۇرتدىر
۳	بىش اولماز؟
ھا بىشىرىدىم ھو بىشىرىدىم	۱۰
چاتدا غۇيا يا بىشىرىدىم	ھىنى ھىنىچە
۴	بىرچە بۇيلەچە
ھاي - گىندىر - ھوي - گىندىر	بۈيىنى اگىرچە
بىر چارىك يۈل گىندىر	كۈرسىدىن آچاق
۵	دۈەندىن اۈجا
ھاردان گلمىش؟	۱۱
قان ويلايتىندىن	

۱۶	هر نه‌یه قونار
ه‌دیانی - آی ه‌دیانی	۱۲
	هر نه وئرسن آلالنیر
آلتی قیچی ایکی دابانی	۱۳
۱۷	هزار هزاره گندر
هر سؤز اونا محتاج دیر	دوکان بازار گندر
۱۸	دده‌سی اوچ یاشیندا
هو بندی - ها - هو بندی	اوغلی بازاره گندر
	(آتا یاتیپ بنشیکده)
نه قیقیلی وار نه بندی	۱۴
۱۹	هینی هینیجه
هامی اوندان قورخار	بوینی اگرچه
ولی چالیشار اونا یوخونلاشین	هارا گندرسن
۲۰	بویاردی گنجه؟
حسن آقا خسته‌دی	۱۵
	هار اولموش - آی - هار اولموش
قوللاری قفسده‌دی	
نه یئرده‌دی نه گۆیده	باجاسیندا سو دورموش
	آچین سیزلر باشیزی
تخت روان اوسته‌دی	
۲۱	گل‌سین بیزیم قودورموش

چكمز اونون گوجونو	هالالار
۲۷	آي هالالار
ساريدير زعفران دييل	چؤاده دوشان
ياز يليدير قرآن دييل	بالالار
گيرهدير گيردكان دييل	آياغيندان سو ايچر
۲۸	ديمديگيندن بالالار
سيلدريم سوپوردوم گول اوتي	۲۲
۲۹	هامبيا يئديردر
سلام عليک قصاب باشي	اؤزي يئمز
	۲۳
مني گوندردي يوز باشي	هانسي آنادير اؤز اوشاقلارين اير
بير ات وئر نه ارکک اولسون نه ديشي	۲۴
	ها زارياني - هو زارياني
نه يايي گؤرسون نه قيشي	آلتي قيچي وار ايکي داباني
۳۰	۲۵
شؤعله وئرر باخانا	هيني هينيجه
۳۱	دوهدن اوجا
شكلي بنزر باداما	دوه بويونجا
دولار سوخولار آداما	۲۶
۳۲	هوجوني آي هوجوني
ساريدير زعفران کيمي	يئددي قاتار دوه گلسه

۳۹	يازىلىر قرآن كىمى
سندە وار منىدەدە وار	الحن اله دولانىر
مىصرىدە يوخ شامدا وار	قصرده سولطان كىمى
۴۰	۳۳
سىلدىم سوپوردوم	شام آغاجىنى اويارلار
اويناغىم گل	اوستونه سىم قويارلار
۴۱	آغلاما سىمىم آغلاما
سوخارام چكرم تۆكولر ياشى	قولاقلار ين بورارلار
اونى ساتار عطارلار باشى	۳۴
اونى چوخ آلار مىرزاي كاشى	سودا گزر ايزى يوخ
	درىسى وار توكى يوخ
«ع»	۳۵
۱	سكودا ياتار
عزيزىم بازارا گنذر	يومورتا تۆكر
خالين بازارا گنذر	۳۶
اوندىر آتاسى بنشيكده	سحر سحر آغ اوغلانى ووردوم يئره
بالاسى بازارا گنذر	۳۷
۲	سحر سحر قاتلايم ونرىم الويه
عزيزىم آي دوغار	۳۸
بولوت آلتدان آي دوغار	سويا دوشر آچىلار
اوندىر آناسى بنشيكده	سودان چىخار يىغىلار

قىزى چوخ اوشاق دوغار.

۳

عاشيق الحن يوخاري

شانه بىلدىن يوخاري

عاشيق بىر شئي گۆرۈدۈ

دىزى بىلدىن يوخاري

۴

عاشيقىن قان آياغي

قان الي قان آياغي

عاشيق بىر شئي گۆرۈدۈر

اۈچ باشى اون آياغي

۵

عربلر ها عربلر

آياغىندا جورابلار

يوخاري باشا قويمايىن

يوخاري باشى

«ف - ق»

۱

فيل دن بۇيۇك دور

يومورتادان كىچىك

بىل دن قارا

۲

قارا نظر

قاپلاري گزر

۳

قاپى داليندا

گىزگىنلى درويش

۴

قاپى داليندا يوسوب اۋتورۇب

بوينوني چىگىننه قويۇب

بىر تىپىك ووردوم مايالاق اشدى

اۋىله بىلدىمكى پورسۇقدور قاچدى

۵

قلبي قارا يارىخ باشى

گىدر گلر تۇكر باشى

۶

قارا تويۇق

قارنى يارىخ

۷

قولاق وئىر سۇزۇنه

هتچ گۇرۇكمز گۇزۇنه

۸

قاناتلى دىر قوش دىيل

قاشىقىدا اوتتورۇب آياقلاريني ساللاير	بوينوزلي دير قوچ دييل
۱۶	۹
قابىسي پنجرهسي يوخ	قاپي داليندا كىلكهلي قيز
اچيننده اونلارين سايي چوخ	۱۰
۱۷	قاراجي چالار
قىرميزيدير قيزيل دييل	كورد اوينار
قويروغو وار سىچان دييل	۱۱
۱۸	قنىشدىن آلتى
قانادي وار اوچانماز	دميردم قاتى
قىچي يوخدور قاچا بيلمز	اينسان اينده
۱۹	تاري قودرتي
قارا تويوق چؤكدي يئره	۱۲
باغيرساغيني تۆكدي يئره	قانيني ايجمك حلال
۲۰	اوزونو يئمك حرام
قىرميزي ديواراوسته آغ جوجهلر	۱۳
دوزولوب	قىچلاري واري الي يوخ
۲۱	يانلاري وار قابورغاسي يوخ
قالاين دؤرت بير ياني برج وطن دير	۱۴
ياشيل اكرسن قيرميزي چىخار بس بو	قارا تويوق قيرميزي يومورتا اوسته
نحن دير	اوتورموش
۲۲	۱۵

قارادير قيرمیزی دیر دورنگ دیر	۲۹
خانلاری خانیملاری اویاتماقدا زرنگ	قلعه‌نین دؤرت طرفی برج بدن‌دیر
دیر	یاشیل اکرم قیرمیزی بیتیر بس بو نحن
۲۳	دیر؟
قانی وار	۳۰
جانی یوخ	قودورموش – های – قودورموش
۲۴	چولاسیندا سو دورموش
قارا موللا	۳۱
آغ عمامه	قارادی قیرمیزی
۲۵	دورنگیدی
قاره یئره گندر چیخار	آتیلار دوشر فرنگی دی
آغ دؤشگی یاش انلر	گنجهلر او چالار من اوینارام
ایکی اورگی خوش انلر	گونوزلر من بیرم او مات قالار
۲۶	۳۲
قارادی اوزون دی گیردهدی باشی	قویماغی واجیب‌دیر
سوخارام چکرم تۆکولر باشی	ترپتمگی مستحب
۲۷	۳۳
قاتارلانمیش گندر	قنادی وار
۲۸	قانی یوخ
قاتات وورار بیر آندا	۳۴
گزر جومله جهاندا	

گيربيدير يورغانا باخ	قوم قومبيلار
بیر يورغاندا اوچ باش آلتی آياق	جوم جومبيلار
۴۱	حيوا چالار
قاليندير دريسي	نار اوينار
اوز اقدان گلير سسي	۳۵
۴۲	قوجا بابا حاللاندي
قانادسيز اوچار	قيرميز يلاري ساللاندي
آياقسيز يئرير	۳۶
۴۳	قويروغوندان باساندا قوسار
قيرميزي اينگ - باشيني كسنده قان	۳۷
گلمز	قانادي وار اوچانمار
۴۴	قورولو قدا قاچانماز
قولاقلاري انششگه	۳۸
آياقلاري ايتە	قارني آلتدا آغزي وار
قاچماسي گنچيه بنزر	۳۹
۴۵	قارادير قيرميزي دي هاجادير باشي
قيرميزيدي قيزيل دگيلدي	اله آلاندا تۆكر گۆز ياشي
ياشيلدي آغاج دگيلدي	انشيگدن باخار بير
۴۶	جوت يولداشي
قابيداكاي ايت نه هورر، نه قاچار	۴۰
هئج كسي ايچري قويماز	قارائليقدا گلدي تاباخ
۴۷	
قويروغون كسمينجه	
طوليهه گيرمز	

ایکی دابانی	۴۸
	قویودا قیرمیزی بوغدا
«ک - گ»	دانه‌سی آغ اوزی قیرمیزی
۱	۴۹
گۆزی بنزر جیرانا	قاییدا یاتار یلپی چالار
خیدمت اندر اینسانا	۵۰
آدام چیخسا اوستونه	قند قند قالاسی
باشی اگمز هنج سولطانا	قند پیالاسی
۲	نحن ینیه‌نه سو ایچر
گندن لک‌لک گلن لک‌لک	بیردن اوچار بالاسی
بیر قیچ اوسته دوران لک‌لک	۵۱
۳	قوش گلنده قانادینی گؤستریر
گلیردیک آدام ایله	سیچان گلنده دیشینی
بیر بوشقاب بادام ایله	۵۲-۵۳
نه دیلی وار نه آغزی	قیرخ گۆزی وار بیر بورنی
دانیشیر آدام ایله	قیشدا دونار یایدا آچیلار
۴	۵۴
گیردی چیخمادی	قیزيله بنزر
۵	یئره دوشر سس سالماز
گندر گلر یاش انلر	اونی تاپمایان آنلاماز
ایکی گۆنولی خوش انلر	۵۵
	قوری قلیانی
	گزر اوبانی
	آلتی قیچی وار

يئره دوشر حلقه دمير	۶
وير باشينا	گليرديم بئدند
اوتور گمير	سس وئردى کئدند
۱۱	آغيزي سوموکدن
گنجه لر آغيزي آچيق ياتار	ساققالى اتدن
۱۲	۷
گنجه گزر اوزون قيز	گئتديم دنديم قصاب باشي
گوندوز گزر اوزون قيز	قنارييه قويگيلان داشي
هئچ يورولماز اوزون قيز	بیر چرک ات وئر
۱۳	نه قيشي گورسون نده يازي
گؤيدن يئره سالانير	۸
۱۴	گؤيدن گلر گيرده دمير
گندر گلر	وور باشينا اونى گمير
انوه گيرمز	۹
۱۵	گؤتوروم قويوم
گؤزي يوخ قولاغى يوخ	ايکي ساللايم
کورلاري آپارير	بیر برکيديم
۱۶	قوري قويوم
کيم گؤبکسيز دوغولوب؟	ياش چىخاردیم
۱۷	۱۰
گنجه گوندوز قيشقيرارا	گؤيدن گلير حميل حميل

يايىلىر حىصير كىمى	نە يۈرۈلەر نە دە سىسى تۈتۈلەر
سۈرۈشۈر اسىر كىمى	۱۸
۲۴	گاھ بالاسى وار بونون
گىدر گىدر يىرىندە	قان پىالاسى وار بونون
آلتىن كىر بىلىندە	نە يۈمۈرتار نە كۈرت دۈشەر
گىجە گۈندۈز	سرباز بالاسى وار بونون
يول گىدر	۱۹
گىنە دورۇب يىرىندە	گىلەردىم گىندىن ھاي وئردى بىندىن
۲۵	اصلى فولاددان آسلا ماسى اتىن
كىم چۈخ دولتىلدىر؟	۲۰
۲۶	گۈزلىگىمى قاپاغلادىم
كربلايى من حاجىام	دۈرت يىر يانين ساچاغلادىم
يىر جۈت قوشا خالىن مۇحتاجىام	۲۱
ايكىمىز يىر آغاجىن ميوەسىيىك	گاھ تىرپەر قاشىنار
نىيە سىن شىرىنسىن من آجىام	داغدان يۈكۈي آشىرار
۲۷	۲۲
گىچىن ايل غۇموردىدى	گۈندۈزلەر دولانار
قارا داغ كۈمۈردىدى	گىجەلەر آغزى آچىق ياتار
بازاردا يىر ميوە گۈزۈدۈم	۲۳
چىردەگى دىمىردىدى	گۈرۈشى اسلان كىمى
۲۸	دۈرۈشى قاپلان كىمى
گۈيىچىن گىلەر ھىنەر ھىنەر	
يىرە دۈشۈر سۈلۈ پىنەر	

۳۹

گویندن بئش یئمیش

بیری بیریندن خوش یئمیش

سگیزی گون گورموش

دوققوزي گون گورمه‌میش

۳۰

گندر علامت قویماز

یئرہ دشنده توز سالماز

۳۱

گوندوزلر یاتار

گنجه‌لر آییلار

۳۲

گونتورنده آغلار

قویاندا ساکیت اولار

۳۳

کونینگین دگیشر آدام دگیل

یومورتار، تویوق دگیل

۳۴

گوگدن دوشر

یئرہ یاییشار

۳۵-۳۶

کیم چوخ دؤولتلیدیر.

گوندوز نوکر گنجه آقا

۳۷

گویندن سوري قاز گندر

قاققیلداشار قاز گندر

تاب گوروم او ندیر کي

ینددی ایل بوغاز گندر

۳۸

گوژی یوخدور اما آغلیبار

«ل - م - ن»

۱

لاله‌لر - ها - لاله‌لر

ایچی قیرمیزی کاسه‌سی یاشیل لاله‌لر

ایلدہ چوخلی بالالار

عقیللیلر عقیل ایله تاپالار

عقیل سیزلر مات انوینده قالالار

۲

من منیجه

مندن اوجا

کرسی بویونجا

کرسیدن اوجا

۳

۱۱	من گندرم اودا گندر
من آشيق بوداغ آتار	۴
بوداغي او داغ آتار	من گندرم او قالار
توپراغسيز يئرده يېتىب	۵
ياپراقسيز بوداغ آتار	منيم دۇرت گلنيم وار
۱۲	دۇردوده بير بويدا
مجنون دا يوخدور ليلي ده وار	۶
يوسف ده يوخدور زليخا دا وار	من گندرم او گندر
۱۳	اوستونده كۆلگه اندر
منشهده بويوموش	۷
ديواردان آسيلميش	من گندرم او گندر
الده آغلار	جيبيمده چيک چيک اندر
انشيدني قيديقلار	۸
۱۴	مرکب سيز يازيلار
منشه لرده چوللرده گزر	۹
يېتىشميش يېتىشمه مېش ميوه لري اوزر	مني يئمز لر منسيز هئچ نه يئمز لر
۱۵	۱۰
نار داناسي نور داناسي	مينديرديلر آغاچا
يئر اوزونون بير داناسي	چيخار تديلار ياماچا
۱۶	آپارديلار قويدولار
نه ديلي وار نه آغيزي دانېشار آدميله	نه قاپي وار نه باچا

نه اوجاډير نه قيسسا	۱۷
ياپراقلا ري بوليجا	نه آغيزي وار نه باشي
۲۲	نه گوزي وار نه قاشي
نه اكينچيدير نه باققال	بيير گولر شاد ياشار
نه دمير چيدير نه نجار	زينت ائلر يار باشي
اكين ايشينده بيرينجي	۱۸
آختار اونې سن تتر تاپ	نه نقاشام، رنگيم وار
۲۳	نه نجارام، تاختام وار
نه بويي وار نه اني	نه دگيرمانچيام، اونوم وار
بوتون اينسانلاردا اولار	۱۹
۲۴	ننه يه دگمز
نه چوخ ياخشيليق و پيسليك انده بيلر؟	بابايا دگر
۲۵	خالايا دگمز
نه زهردن آجي دير؟	بيبي يه دگر
۲۶	دگره دگمز
نه حيوان دير او سو ايچر دوشونحن	دگمزه دگر
گنجه گزر گونوز قورخار او گونحن؟	آلاها دگمز
۲۷	بالاها دگر
نه حيوان دير ممه سي قانادي وار	۲۰
نه حيوان دير قانادي هم ديشي وار؟	نفسې وار جاني يوخ
۲۸	۲۱

- نە حيوان دىر توپراقلىقىدا ياشايار
نە حيوان دىر گۈرمز اما گۈزي وار
نە حيوان دىر الي گۈرچك دوشونور
نە حيوان دىر يىتمىش دانە گۈزي وار؟
- نە حيوان دىر جنوار تەقان سورار
نە حيوان دىر اورگي يوخ قاني يوخ
نە حيواندىر ايللر ايله اويويار
نە حيواندىر آييلاندا قان سورار
- من گندندە او گندر
دايانارام يىننە گندر
مجري ها مجري
نە قدر آدام يىغىشسا چكە بيلمز
- گوجوني
من باسارام، او ياتار
نە چوخ ياخشىلىق و پىسلىك اندە بيلر
نە هر شئيىدن آجيدىر
- ننە دوغار قيزي
نە الي وار نە آياغي
قيز دوغار ننەني
هم الي وار هم آياغي
- يئر آلتيندا قانلي كوپە
يئر آلتيندا ياغلي قميش
يئر آلتيندان غاز گلر
قاقيلداسي ياز گلر
- يولدان گلن حاجي ايدى
باشماغي نارينجي ايدى
قولي وار ياپراغي يوخ
اگر بيلدىن نە آغاجي ايدى؟

آغیر گوموش خالتانی	۳۳
۳۰	یول اوسته یورغون قاتیر
یوک آراسیندا یاریم نزدیک	هنج دورماز هر گون یاتیر
۳۱	۳۴
یول گندر ایزی یوخ	یونجه یئیب مشروطه آلام کیملر دیر؟
یئمک یئر دوزی یوخ	۳۵
سو تکینده قیشلار	یوخاریسی اوزون
دریسی وار توکی یوخ	آشاغیسی انلی
۳۲	۳۶
یاخاسیز کؤینک باجاسیز دام	یاتاندا یوموری یاتار
۳۳	اتینی درمانا ساتار
ینر آلتیندا چوللی دوشان	هر کیم ایسته سه اونې دوتا
۳۴	تیکانلاری الینه باتار
یلدا گنجه سی بیر دیر	۳۷
ایلده بیر اولار یلدا	یاخشی چئینر اودا بیلمز
آلا ه بو نتیجه سوز دور	۳۸
بیر اوزده ایکی یلدا	یازیلی دیر قرآن دییل
۳۵	بوینوزلودور قوچ دییل
ینرده دوغار	قانادی وار قوش دییل
گوئگده اولر	۳۹
۳۶	یئر ووردوم بالتانی
یایدا، سویوخلار	

قىشدا ايستى اندر	يئردە بسلەنيىب دريسي وار
۳۷	توكي يوخ
يوخاري دئشيك	۴۴
آشاغا دئشيك	ياپراق قدر خفيف
اورتاسيندا	داغلار قدر بويوك
اود اودون	۴۵
۳۸	يئر آلتيندا اتولري وار
ياشدير قوروماز	اگرې اوگرې يوللاري وار
دوزسوز ايلنمز	اينجه كييمي بئللري وار
۳۹	
يئر آلتيندا چوللي دوشان	
۴۰	
يولدان گنذر كييشي	
الينده قليان قميشي	
گل سنه بير قويون ونريم	
نه ارککدير نه ديشي	
نه ياي گولرموش	
نه قيشي	
۴۲-۴۱	
يول گنذر دالينا باخماز	
يوموري ياستي قىچ قوزاد؟	
۴۳	
يئريير ايزي يوخ	
توپوخ چالار ديزي يوخ	

ياھالماجالار

- ۱ من ايديم حاتم ايدى
حاتم منيم اتام ايدى
حاتم ايله قارداشيدىق
- ۲ اوراق اگري
دوز آجي
ايكى سرچە دۇرت گۇزى
آت اوستونده گنحن آروادا باخ گۇر
كىشىنى نئجە قوجا قلايىب.
آرواد دندى بو كىشىيە قوربان اولوم
بونون آروادىنىن قارداشى منيم دايم
دير.
- ۳ اوراق اگري
دوز آجي
ايكى سرچە دۇرت گۇزى
آت اوستونده گنحن آروادا باخ گۇر
كىشىنى نئجە قوجا قلايىب.
آرواد دندى بو كىشىيە قوربان اولوم
بونون آروادىنىن قارداشى منيم دايم
دير.
- ۴ درەدە بىتر
چومىلن چوپ
ايكى سرچە نىن
گۇزلىرى دۇرت
دوھدن اولان كۇشك دير
- ۵ بىر آتا آنادان بىر اوشاق
ولى ھنچ بىر بىرىنىن اوغلى دىيل.
يىندى قارداشىن ھرەسىنىن بىر باجىسى
وار ايدى نئجە باجىدىلار؟
ار ايله آرواد، قارداش ايله باجي و
كورەكن بىر يىردە گندىردىلر اونلار نئجە
نفر ايدىلر؟
ايشلە شويە آرمودي
آت باشىندان يىكە اولار
دئم توسباغاسى
دوھ باشىندان يىكە اولار
- ۶ يىندى قارداشىن ھرەسىنىن بىر باجىسى
وار ايدى نئجە باجىدىلار؟
ار ايله آرواد، قارداش ايله باجي و
كورەكن بىر يىردە گندىردىلر اونلار نئجە
نفر ايدىلر؟
ايشلە شويە آرمودي
آت باشىندان يىكە اولار
دئم توسباغاسى
دوھ باشىندان يىكە اولار
- ۷ بىر يىردە اوچ پىشىك واريمىش و ھر
پىشىگىن قارشىسىندا ايكي پىشىكدە
اوتورموش ھامىسى نئجە پىشىك ايدى؟
- ۸ بىر يىردە اوچ پىشىك واريمىش و ھر
پىشىگىن قارشىسىندا ايكي پىشىكدە
اوتورموش ھامىسى نئجە پىشىك ايدى؟
- ۹ بىر يىردە اوچ پىشىك واريمىش و ھر
پىشىگىن قارشىسىندا ايكي پىشىكدە
اوتورموش ھامىسى نئجە پىشىك ايدى؟
- ۱۰ بىر يىردە اوچ پىشىك واريمىش و ھر
پىشىگىن قارشىسىندا ايكي پىشىكدە
اوتورموش ھامىسى نئجە پىشىك ايدى؟

ارابه تکریندن بۆیوک

کاروانسرا قاپسینا سیغیشماز

فیندیق قاباغینا سیغیشار

۱۱

اول ندیر ایکیدیر هر جاندا

لاکین اوچ اولار هر حیواندا

شاهی ده هم قانع ده اولار اولار

مصره گتتدیم گۆرمدم بیر دانه سی

شامیده گۆردوم دوروب اوچ دانه سی

سندده وار منده وار آدم دا یوخ

جومله ده واردیر دئسم عالمده یوخ

بیر ایکي اوچ دن زیاده اولمامیش

دۆردونی عالم ده هئچ کس گۆرمه میش

۱۲

آقار آقاسی بگلرین بگی^{۴۱}

^{۴۱} - بیر قوناقلیقدا بیر نوکر آقاسینین ساققالیندا

اولان دوگیلری دنمک ایسته بیر ایکینجی بیر

بگ موستراحه گئندنه اؤز نوکرینه اولنجی

بگین نوکرینی تعریف اندیر بیر اؤزگه

مجلسده ایکینجی نوکر آقاسینین ساققالیندا

دوگیلری گۆروب اوجا سسله ندیر آی آقا!

موستراحداکی بو سۆزلر اورادا اولانلارین

گولوشتنه سبب اولور.

سیزه بیر سۆز دئسم دانلما منی

صلوات داغیندا واردیر حرامی

بنش اوغلان گۆندر اندیر سین اونی

۱۳

بیر دوهم اولدی آریغلیدان بس کی پیی

چوخ ایدی. نه ینرده اولدی نه گؤنگده

شاما یاخین صوچ زامانی (یوکی پی -

کورپی اوستی شام شهری)

۱۴

سفردن گلیمیش بیر کیشی قاپیدا اولان

اوغلونا دئیر

خوش گۆردوک خوش نشین اوغلان

آتامدان اولان قارداشیم اوغلان

گئت آتیوا دنگیلن اوغلون گلیب

آتیوا دنگیلن ارین گلیب اوغلو

۱۵

بیر ننه بیراوشاگی چوخ ایستری سببینی

سوروشدولار آرواد جواب وئردی بو

مینم اوغلویم وار مین قارداشیدیر.

۱

آي گوگ آلا قارا قارغا قارداش منيله،
قارداش اولسوندا قارداش اولاجاغام،
اولماساندا سنيله گوگ آلا قارا قارغا
قارداش اولاجاغام.

بو ميس نه پيس ميس ايميش

۵

بو ميس کاشان ميسي ايميش

۲

چيخدیم سابانا سرک باشینا
سوروشدوم دوشدوم دیک باشینا

ککلیک کهنک گلین گندک گولگه‌لیگه

گۆرک گلین گلیبدیر؟^{۴۳}

۶

گئتدیم گۆردوم بیر آغاجدا شیشک اتی
او بیري آغاجدان انششک اتی آسیلار
شیشک اتیني اوددوم انششک اتیني
آتدیم انششک اتیني آتدیم شیشک اتیني
اوددوم.

۳

گئتدیم گۆردوم ایکی کرکور کیرپی
یاتیدیر هنج بيلمه‌دیم ارکک کرکور
کیرپی دیشی کرکور کیرپینن کورکیني
یامیر یا دیشی کرکور کیرپی ارکک

۷

کرکور کیرپینن کورکیني.^{۴۴}

۴

دیلیم دیلیم اولاسان
آي دیلیم دندیم دینمه
دندي دینمز ایدیم

^{۴۲} - فارسي ادبیاتینده بو کیمی سۆزلر عقده‌وي

آدلانیر.

^{۴۳} - فارس درستانیندان آقاي امیرکانه

واسیدن انشیدیلیمیش.

^{۴۴} - ۸۱ یاشلی وطنفدا آدلي بیر آذربایجانلیلیدان

انشیدیلیمیش.

۸

دیندیریرلر دیندیم من

چاتي گنير چاي اچينده

دگير مانچي دگير ماناي اھيم لھه

چال قاتيرا چاي چاتاق

۹

گيرديم تنديره سيلديم

سوپوردوم سيلکينديم چيخديم.

۱۰

جمعه آخشامي جمعه مسجدده جوره

جبارين جو آلاقلار جوبه سيني

جوبوتديلار.

۱۱

شنبه گوني شجاع الدوله

شيرشيرا باشيندا شرشريللا ديردي

۱۲

باجادان دامجي دوشدي

شيپ ننه مين ديرناغينا

۱۳

قاري پوخيني آنديم

آري پوخيني اوددوم

۱۴

✓ دىپلماتىك تاپماجالاردان

بىر گون بىر پادشاه طرفىندىن بىر اۈزگە پادشاھىن يانينا نومايىندە گليب قصر حېتىپىندە گىردە بىر جىزىق چكەدى و حلىپىنى ايستەدى. پادشاھىن وزىرلرى مسالەنى حل ائتمەكن عاجىز قالدىلار.

وزىرلار بىر توخوجونى تاپىپ گىتىدىلار، توخوجى گليب نومايىندە قارشىسىنا بىر جوت قولچاق آتدى. نومايىندەلر يىردىن سېدىلار. توخوجى حېطە ايكي تويۇق آتدى. تويۇقلار باشلايدىلار دىلرى يىمگە. نومايىندەلر دوروب گىتىدىلار. اونلار گىندىن سونرا پادشاه مسالەنىن حلىپىنىن آشكارىنى ايستەدى. توخوجى دىدى:

اونلار گىردە جىزىق چكەب دىمەك ايستەيدىلار كى يىز سىزىن شەرى موھاسىرە اندىجەيىك. مەن بىر جوت قولچاق آتەب دىدەم كى تىز گىدىن سىز عروسك ايله اوينايىن سونرا اونلار دىن سېدىلار دىمەك ايستەيدىلار كى يىزىم قوشونموز چوخدور. مەندە تويۇقلارى آتەدەم دىمەك ايستەدەم كى يىزدە سىزى بىر بىر دىلەيىك. ايشلرىنى مولاھىظە اندىب گىتىدىلار.

✓ «دونيائىن مەركىزى ھاردادىر؟»

قىدىم زامان خان خانلىق (دە بىلىك) دۇرۇملرىندە بىر خان او بىرى خاندان باج آلماق اوچون بھانە آختاردى. بەزى اۈز نىزلىرىنە گلەن چىتىن مسالەنى طرفلىرىنە گۆتىرىپ اونون حلىپىنى ايستردى. حل ائتمەيدىكە اوندىن باج طلب اندردى. باج ونرمەيدىكە داعوا اندردىلار.

بىر گون بىر خان بھانە اوچون اۈزگە خاينى يانينا نومايىندە گۆتىرىپ آشايىداكى مسالەنىن حل ائتمەگىنى ايستەدى.

۱- دونيائين مركزي هارداير؟

۲- گويده اولدوزلارين ساپي نچهدير؟

۳- دنيا نه شكيلدهدير؟

۴- نه قدرې سوودور نه قدرې قورودور؟

مساله نين حلينده عاجيز قالان وزير چاره آختراماغا باشلادي.

اونا بير مکتبخانه ده درس وئرن موللار نين يانينا گنتمگي مصلحت گوزدولر.

وزير گنتمگي موللار نين اونييه گوزدي موللا ايکي قاتما قورشاغينا باغلاميش، قاتمالاردان

بيريني باجادان چيخارديب بير قاميشا باغلاميش، قاميشين باشيندا ايسه بير پارچا

سالانميشدير. او بير قاتمادا بشيگه باغانميشدير. وزير بولار نين سبيني سوروشدي.

مولا بوييله جواب وئردي:

من درس وئرنده كي ترپشيرم نتيجه سينده بشيک ترپير و بولار اوشاغين اويانماسينا

مانع اولور، او بير قاتمادا قاميش واسيطه سيله دامدا سريلميش بوغدالاري قورويورام

قوشلار اونلاري ينمه سين.

وزير اوژ يانيندا سويندي كي ياخشي تاپميشام موللايه دندي دور گندک خانيمين يانينا.

مولا بير نچه فطير بير آز سوغان گوتوروب وزير ايله يولا دوشدولر.

مولا انلچي ايله اوتوروب دانيشماغا باشلاديلار. انلچي سوروشدي دونيائين مركزي

هارداير؟ مولا جواب وئردي منيم انششگيمن ميخيني باغلاديغيم يئرده.

انلچي سوروشدي گونون اولدوزلاري نه قدردير؟ مولا جواب وئردي منيم انششگيمن

توگي قدر.

سونرا انلچي يئرده بير دايره چکدي مولا اونون ۱/۳ آيبردي. انلچي بير دانه يومورتا

گوستردې. مولا سوغاني خورجونوندان چيخاريب گوستردې.

انلچي اوژون حاضيرلاي گنتمگه.

مولا اولميان يئرده انلچيدن سوروشدولار:

سن نه سوروشدون؟ مولا نه جواب وئردي؟

انلچي دندي:

من دنديم دونيا گيردهدير او خط چکيب نيشان وئردي ۱/۳ قورودور.
من يومورتاني گؤسترديم كي يئر بير قدر يومورتا کيمي چکيلميشدير. او سوغاني
گؤستريب نيشان وئردي كي او سوغان کيمي پرده پردهدير.
سونرا مولادان تڭ سوروشدولار.
او دندیکی من بير فطير يئيرم. من جواب وئرديم. من اوچده بيريني يئيرم.
او دندي من يومورتا ايله يئيرم. من دنديم سوغان ايله يئيرم.
اودور كي او من وئرن جوابلاردان راضي قاليب گئتدي.

✓ آلماني بؤلک

بير يئنده ايکي آتا وار ايدي ايکي اوغول اونلارين اوچ آلماسي واريدي او آلمالاري انله
بؤلک لازيمدير كي آلمالار بوتون يئتيشسين.

✓ اوچ نفرين چايدان گچمه سي

چاي قيراغيدا اوچ نفر آدم وار ايدي بيريسي يوز ايکينجيسي و ۳نجي ايسه هره سي ۵۰
کيلو ايدي چاي قيراغيدا اولان قايق يوز کيلودان آرتيق يوک آپارا بيلمزدي. بو اوچ
نفرين گچمه سيني حل اندين .

✓ گنجي قورد و اوت

چاين بير طرفينده بير باغلي اوت، بير گنجي و بير قورد وار ايدي، بونلاري چاين او بير
طرفينه گنجيرتمک لازيم ايدي، نه طور گنجيرتمک كي گنجي اوتي يا قورد گنجيني
ينمه سين؟

✓ قىز كىمە چاتىر

اۈچ يولداش وار ايدى، اولارين بىرىندە بىر آينا وار ايدى كى اوزاقدان اونىلا گۇرمك
اولاردى ايكىنجىسىندە بىر خالى وار ايدى اونىلا طيارە كىمى اۈچۈب گىتمك اولاردى
اۈچۈنجۈسۈندە بىر آرمود وار ايدى هر ناخوش يىسە ايدى ساغالار ايدى.

آيناسى اولان يولداش آينا ايله باخىب گۇردى بىر پادشاهىن قىزى چۈخ ناخوش دىر،
خالچاسى اولانا دندى:

«اۈچاق گىدك اونى ساغالداق» آرمودى اولان دندى مندە حاضىرام، اۈچۈب گىتدىلر.
قىز آرمودى يىنىب ساغالى، پادشاه معطل قالدى كى قىزى بو اۈچ نفرىن هانسىنا
ونرسىن.

اوشاقلار – سىز دىنىن گۇرك هانسىنا ونرسىن؟

«ا»

- ۱- تننگ ۲- الک ۳- ساپ - ايگنه - اسکوک - ايش ۴- تاق ۵- قارپيز تاقى ۶- قويون ۷-
تندير- چۆرک ۸- مارا - (کلید) ۹- اوزرىک ۱۰- آغ توررب ۱۱- کسوو تندير ۱۲- ايپ -
شريت ۱۳- ديش- ديل ۱۴- گوز ۱۵- قاشيق ۱۶- ايگده ۱۷- حمام ۱۸- اون -
يوماق- قاتير - يئر ۱۹- چاي ۲۰- باشماق - آياق قابى ۲۱- چراغ - لامپا ۲۲- باش -
پياله (جام) توک - اولگوج ۲۳- قول - بارماق ديرناقلار - فينديقچا (مانیکور) ۲۴-
اوشاق ۲۵- چوبوق ۲۶- بوغدا ۲۷- اينک - بوزو - و اينک ساغان ۲۸- چکيرتگه
۲۹- قلم - دوات - يازماق کاغيز ۳۰- سنگگ چۆرگي ۳۱- قميش ۳۲- کمان ۳۳-
تولوق ۳۴- قلیان ۳۵- ساققىز ۳۶- يئل چيخاتماق ۳۷- ايلان ۳۸- قبر ۳۹- قوبروق
۴۰- باليق ۴۱- يومورتا ۴۲- اينک ساغان ۴۳- اکين ۴۴- گوز ۴۵- ترازي ۴۶- قلیان
۴۷- اولدوزلار ۴۸- مینار ۴۹- نامه - يازي ۵۰- فرش درگاهي ۵۱- باشماق ۵۲-
ياتاجاق ۵۳- ترازي ۵۴- باليق ۵۵- يئل ۵۶- يازي ۵۷- قاشيق ۵۸- ياغيش ۵۹-
قلم ۶۰ خوروز ۶۱- سوغان ۶۲- قارپوز ۶۳- کيتاب ۶۴- هورومچک - شيطان
توري توخويان ۶۵- اينسان ۶۶- شاختا ۶۷- گون - يئل - چاي ۶۸- قويون ۶۹-
دگيرمان ۷۰- ديل ۷۱- چهره ۷۲- موم ۷۳- اوزوم ۷۴- قازان ۷۵- اتر ۷۶- قار
۷۷- آغيز ۷۸- حيوان ۷۹- سھنگ - کوزه ۸۰- قلمه آغاجي ۸۱- مکتوب ۸۲- ديل ۸۳-
قيغیل ۸۴- مھه ۸۵- قوجاليق ۸۶- باليق ۸۷- يئل ۸۸- بوز ۸۹- گنجھ گوندوز ۹۰- ايلان
۹۱- اورک ۹۲- صميمي دوست ۹۳- چاناغلي باغا ۹۴- دوه قيروغى ۹۵- سماور ۹۶-
قارپيز ۹۷- چاناغلي باغا ۹۸- بارماق اوزوک ۹۹- ايشيق ۱۰۰- گوز ۱۰۱- قاريشقا ۱۰۲-

قالا ۱۰۳- قايچي ۱۰۴- ساج آياغي ۱۰۵- كولاگه ۱۰۶- بايقوش ۱۰۷- باليق ۱۰۸- چاي ۱۰۹- بال آريسي ۱۱۰- دنيىز.

«ب»

۱- يومورتا ۲- ديش ۳- پئير ۴- ايگده ۵- اولدوز ۶- گوگ - اولدوزلار ۷- فرش ۸- سماور ۹- ترازى ۱۰- پيشيك ۱۱- دگيرمان ۱۲- موتال ۱۳- اولگوج ۱۴- اولمكدن سونرا ياخشىلىق و پىسلىك ۱۵- ايلديريم ۱۶- گوگ - اولدوز - آي ۱۷- يوماق ۱۸- ايلديريم ۱۹- گوز ۲۰- پنجره - اوروسي ۲۱- قليان ۲۲- پيشيك ۲۳- گنجه - گوندوز ۲۴- ترازى ۲۵- شير ۲۶- چيراغ - نفت - شؤعله ۲۷- يومورتا ۲۸- قايچي ۲۹- ككليك ۳۰- ايلديريم ۳۱- كلم ۳۲- مينجيق ۳۳- ياغ موتالي ۳۴- مفرش ۳۵- توفنگ ۳۶- نهره ۳۷- گوبلك ۳۸- يومورتا ۳۹- اوشاق ۴۰- آغيز - ال ۴۱- ايگده ۴۲- كاغيذ (مكتوب) ۴۳- يومورتا ۴۴- كييريت ۴۵- يوخو ۴۶- قازان - پلو ۴۷- آغيز - ديشلر ۴۸- اولدوزلار ۴۹- گوگ ۵۰- قولاغ ۵۱- سونگي (دوستلوق) ۵۲- آينا ۵۳- هيوا ۵۴- آما ۵۵- نار ۵۶- كومور ۵۷- آري ۵۸- نماز ۵۹- كمانچا - تار ۶۰- قاييق - گمي ۶۱- قار - قيشدا آغاج - گون ۶۲- باراما ۶۳- اوروجلوق ۶۴- اود - توستي ۶۵- چوغوندور ۶۶- اوسگوك ۶۷- باشماق ۶۸- الجك ۶۹- گيردكان ۷۰- گنجه - گوندوز ۷۱- «ب» حرفي ۷۲- سماور ۷۳- آينا ۷۴- آچار - قيفيل ۷۵- باروت ۷۶- قارا بزرگ ۷۷- قاريشقا ۷۸- حيوان امجگي ۷۹- باليق ۸۰- ساريىمساق ۸۱- دگيرمان ۸۲- قليان ۸۳- حامل ۸۴- ايل فصللري - قيش - باهار - ياي - پايىز. ۸۵- ايشله مك ۸۶- اوسلوك - اينه - ساپ ۸۷- اوروجلوق ۸۸- دولما ۸۹- باش ۹۰- گوز ۹۱- گنجي ۹۲- گون ۹۳- يوخ ۹۴- باش گوزلر قولقلار ۹۵- داري ۹۶- عاشيق سازي

۹۷- باشماق ۹۸- ايگده ۹۹- اوسلوك ۱۰۰- ايل - هفته - آي ۱۰۱- مارال ۱۰۲- كلم
۱۰۳- ينر آلماسي ۱۰۴- سوغان

«ت»

۱- قونشو پايي ۲- دوه ۳- هورومچك ۴- موو - باپراق - اوزوم - شراب ۵- خوروز
۶- جوراب ۷- ازگيل ۸- دگيرمان ۹- سوت ۱۰- گمي ۱۱- حيوان آياغي ۱۲- كلم.

«ح - ه - ج - چ»

۱- آري ۲- بشيك ۳- مارال بوينوزي ۴- گوز ياشي ۵- كيپريك ۶- تندير و خمير
كوندهسي ۷- كورسي ۸- گوليسر - و خيار ۹- دونقوز ۱۰ - ال بارمقلار و ديرناقلار ۱۱-
سوغان ۱۲- قاپي ۱۳- مينا ۱۴- داري ۱۵- اولي ۱۶- انجير ۱۷- باشماق ۱۸- سو

«د»

۱- ديش ۲- نهرة ۳- قورغا ۴- شان بال ۵- تندير - چورك ۶- سل - مانجاناق ۷- بوجاق
۸- كاغيذ ۹- چرخلر ۱۰- تاق ۱۱- آفتابه لگن ۱۲- اولاد ۱۳- يوخو ۱۴- دوه پالاني ۱۵-
گيردكان ۱۶- گيردكان آغاجي - گيردكان ايچي - تازه گيردكان قابوغي ۱۷- بيت ۱۸-
توسباغا - چاناقلي باغا ۱۹- دولي ۲۰- دولي ۲۱- ياخشى سوز ۲۲- كولش - بوغدا ۲۳-
اينك همجگي ۲۴- بوجاقلار و باغدادى ۲۵- نهرة ۲۶- تسبيح ۲۷- آرايا ۲۸- گوي
قورشاغي ۲۹- چاي ۳۰- كونده - اون - تندير - چورك ۳۱- تخت خواب ۳۲- كوريك
۳۳- آغري ۳۴- دولي ۳۵- آري ۳۶- ناودان ۳۷- ساچ - خانيملارين هوزوگي ۳۸- ساعت
۳۹- ترازى.

«ز»

۱- دیوار ۲- ساعت ۳- مارا (کلید) ۴- قیغیل ۵- پرتقال

«د-ر-ز»

۱- چاي ۲- پول ۳- قیچی ۴- اوسنوت ۵- دوه قیغی ۶... ۷- سوغان ۸- تنشي ۹- دنیلان
۱۰- توتون ۱۱- کباب ۱۲- آی ۱۳- کاغیذ ۱۴- تویوق ۱۵- اوزوم و مو ۱۶- گیردکان
۱۷- گیردکان ۱۸- گوگ قورساغی ۱۹- سوپورگه - زنبیل ۲۰- نارنج

«ج-چ-خ»

۱- سس انعکاسی (سسین قاییتماسی) ۲- نار ۳- یئرکوکي ۴- ساعت ۵- قوري ۶- یومورتا
۷- ایلان ۸- بالیق - بالتا - خوروز - ایت ۹- قالي توخوماق ۱۰- کلم ۱۱- چکمه ۱۲-
سیگار ۱۳- (د) حرفي ۱۴- مرکبات ۱۵- علم.

«ح-ه»

۱- نار ۲- ایگنه ۳- یاماق ۴- ننني ۵- اوشاق ۶- آلا ۷- گنجه - گوندز ۸- فصل آیلاري ۹-
ایل فصللري ۱۰- نخود ۱۱- آد ۱۲- اوشاق ۱۳- مو - اوزوم ۱۴- توستي ۱۵- باش توکي -
جام و اولگوج ۱۶- ترازاي ۱۷- الفبا ۱۸- یومورتا ۱۹- اولوم ۲۰- بیج بوخاري ۲۱- سطل ۲۲-
دیگیرمان ۲۳- دنیز ۲۴- ترازاي ۲۵- دوه پالاني ۲۶- قیغیل.

«س-ش»

۱- قیزیل ۲- کرسی ۳- اهجک ۴- گوزگي (آینا) ۵- قاشیق ۶- لیره ۷- کمانچا - تار ۸-
بالیق ۹- چورك کوندهسي ۱۰- فیرتیق ۱۱- بلله (ساندویچ) دورمش ۱۲- کاغیذ
۱۳- نقطه ۱۴- چورك کوندهسي ۱۵- مورکب کولگه ۱۶- ساري ياغ ۱۷- قیزیل

۱۸- اود ۱۹- قلمدان ۲۰- يوخو ۲۱- ايت اينگ امجگي ۲۲- چيراغ پيلته سي ۲۳- كولاگه
 ۲۴- ساري ياغ ۲۵- قيزيل ۲۶- اود ۲۷- قلمدان ۲۸- يوخو ۲۹- ايت اينگ امجگي ۳۰-
 چيراغ پيلته سي

«ع»

۱- تاق ميوه سي ۲- اوزوم ۳- چگيرگه ۴- اينگ بوزو و سوت ساغان ۵- تويوق

«ف»

۱- دگيرمان ۲- ساج ۳- سوپورگه ۴- موتال ۵- قلم ۶- بوخاري ۷-
 قولاغ ۸- كېنك ۹- سوپورگه ۱۰- دگيرمان ۱۱- چاخچاخي سي ۱۱- توفنگ
 ۱۲- چاي ۱۳- سندلي ۱۴- قازان ۱۵- اود ۱۵- ارشته ۱۶- خيار ۱۷-
 يتركوكي ۱۸- باليق ۱۹- بوخاري ۲۰- ديش ۲۱- حنا ۲۲- بيره ۲۳-
 قارا توت ۲۴- باديمجان ۲۵- قلم ۲۶- كاغيذ ۲۶- قلم و موركب ۲۷- اولي
 ۲۸- گوز ۲۹- حنا ۳۰- اولگوج و جام ۳۱- بيره ۳۲- اولي ۳۳- كېنك
 ۳۴- دگيرمان ۳۵- ايگده ۳۶- قوري ۳۷- باليق ۳۸- صدف ۳۹- قلم و
 بارماقلار ۴۰- اوچ نفر ۴۱- طبل ۴۲- بولوت ۴۳- چغندر ۴۴- دوشان ۴۵- يتركوكي
 ۴۶- قيفيل ۴۷- كيشميش ۴۸- گيلديگ ۴۹- ايت ۵۰- آري ۵۱- ۵۲- چاريق ۵۳- قورود
 ۵۴- گون ايشيغي ۵۵- ترازاي

«گ»

۱- آت ۲- قاپي ۳- كيتاب ۴- اولي ۵- قلم كاغيذ ۶- خوروز ۷- ديل
 ۸- گيردكان ۹- يهر ۱۰- ازنكي ۱۱- اورك ۱۲- جيلو ۱۳- گيردكان ۱۴- باشماق
 ۱۵- چاي ۱۶- ياغيش ۱۷- قاپي ۱۸- چليك ۱۹- عصا ۲۰- يومورتا ۲۱-
 شيرشيرا ۲۲- آري ۲۳- توفنگ ۲۴- گوز ۲۵- توك اولگوج ۲۶- باشماق

۲۳- پېشېك ۲۴- دگيرمان ۲۵- وارليغينا قانع ۲۶- اوزوم - شراب ۲۷- كاباب - ميل
۲۸- توت ۲۹- گنجه گونوز نامازي ۳۰- گون ۳۱- اولدوزلار ۳۲- زنجير ۳۳- ايلان ۳۴-
ياغيش ۳۵- «ز وارليغينا قانع اولان ۳۶- باشماق ۳۷- يونجا ۳۸- سوغان

«م - ن»

۱- قارييز ۲- چيراغ - لامپا ۳- كۈلگه ۴- آياق يئري ۵- بوجاق ۶- چتر ۷-
ساعت ۸- محبت ۹- دوز ۱۰- اۋلي ۱۱- مارال بونوزي ۱۲- (ل) حرفي
۱۳- تار كمانچا ۱۴- اۋلوم ۱۵- قرآن ۱۶- كيتاب ۱۷- مينجيق ۱۸- ايگده
۱۹- دوداق ۲۰- كوروك ۲۱- كلم ۲۲- آت - اۋكوز ۲۳- عقل ۲۴- عقل
و هوش ۲۵- ناخلف اولاد ۲۶- گنجه قوشي ۲۷- گنجه قوشي ۲۸- كور
سيچان ۲۹- ميلچك ۳۰- بيت ۳۱- كنه ۳۲- چاي ۳۳- يئر ۳۴- ميتكه (باليش)
۳۵- پول ۳۶- اولادين پيسي ۳۷- يومورتا و تويوق

«ي»

۱- چوغوندور ۲- ايلان ۳- گوز ۴- خيش (گاواين) ۵- مارال بونوزي
۶- ديش ۷- آچار - قيقيل ۸- قاريشقا ۹- سوديك ۱۰- اينك فضلەسي ۱۱-
آي ۱۲- جيب ۱۳- قويي ۱۴- نفس ۱۵- سيچان ۱۶- دامجي ۱۷-
پول ۱۸- بوغدا ۱۹- كفن ۲۰- گاواين ۲۱- باش اورادا اولان يئىددى باجا
۲۲- قاريشقا ۲۳- كۈرپي ۲۴- تيريزليار ۲۵- كله قند ۲۶- كيرپي ۲۷- اره
۲۸- كېنك ۲۹- بوغدا ۳۰- آي ۳۱- بيت ۳۲- قير ۳۳- اۋلي ۳۴- قادين
ساچي ۳۵- ۱- توستي ۳۶- نفس ۳۷- بوخاري ۳۸- ديل ۳۹- اۋلي ۴۰- گۈللك ۴۱-
تنشي ۴۲- چاي ۴۳- آغاچ ۴۴- بولوت ۴۵- قاريشقا

ياھالماجلار و مسائلرين جوابي

- ۱- آتا اوغول ۲- اوراق - دوز - سرچە ۳- آتا ايله قيز ۴- چوپ - سرچە -
كوششك ۵- قيز ۶- بير نفر ۷- اوچ نفر ۸- آت باشيندان و دوه باشيندان يئكە
اولار ۹- اوچ پيشيك ۱۰- آرابا تكريندن بويوك
ألما بۇلمەسي
اولار اوچ نفر ايدي ايكي آتا بير نوه.

اوچ نفرين گچمهسي

- ۱- ۲ نفر اللي كيل اغيرليغي اولانلاري آپارماق
۲- بير نفر اللي كيلو لوغو قايتارماق
۳- ۱۰۰ كيلو لوغو آپارماق
۴- ۵۰ كيلو لوغو قايتارماق
۵- ۲ اللي كيلو لوغو آپارماق

اوت گنجي قورد

- ۱- اوت ايله قوردي آپارماق
۲- اوتي قايتارماق
۳- گنجيني آپارماق
۴- قوردي قايتارماق
۵- اوت ايله قوردي آپارماق

قيز كيمە چاتير

قىز آرمود وئرنە چاتىر

آينا صاحىبى دىيىردى من گۆرمسە ايدىم ھارادان بىلردىك كى قىز ناخوش دور.

خالچا صاحىبى دىيىردى اگر من خالچا ايلە گىنەرمسە ايدىم گلە بىلمەيدىك.

آرمود صاحىبى دىدى آرموودى وئەرمسە ايدىم قىز ساغالماز ايدى. بونلا بىلە مەنىم

آرمودىمى وئەرنە من قىزى اېستەمەيم.

پادشاھ و اونون مەسلەتچىلەرى گۆردولەرى كى او ايكى نەزەرىلەرى گۆرۈلەرى ولى

جەنسەلەرى يەرنەدە قالىپ اما آرمود كى آرادان گەتمەشەدىر اونا گۆرە قىزى آرمود صاحىبىنە

وئەرنە او بىرلەرنەدە راضى سالدىلار.

آغيني يئسين حرام دير

قاراسين يئسين حلال

۷

بیر قلیبل نار

ال وورما قانار

۸

تویوق دیبل یومورتلایور

قویون دیبل اوتلاییر

۹

دریا آراسیندا اود

۱۰

دورت قارداش

بیر طرفی سولار

۱۱

ایچینیده ایکی رنگ سو

اودا قویاندا بوز باغلار

۱۲

گنتدیم بابام گیله

گوی چپیشی ویردیم یئره

۱۳

گنجه سپدیم نخودی

تازا تاما جالار

۱

اتینخن کباب اولماز

قانبندان کاسه دولار

۲

آلتی تاختا اوستی تاختا

اوتوروب بیر آغ اوتاقد

۳

بیر سئحریلی فانارام

کیپریتسیزده یانارام

۴

بیر سوری آتلار

چمنده اوتلار

وقتی گلنده

درسی چاتلار

۵

باجادان دوشر سینماز

تاچچادان دشر سینار

۶

بیر باغیم وار اوزون اوزون

ایلده گئیرر اوتوز باتمان اوزوم

سحر گۆردوم بوخيدي

۱۴

قوجا بابام يوللاندي

قىرميز ياري سالاندي

۱۵

شگيل شگيلي آچار

شگيل اوچ گول آچار

گونده بير آيدا ايكي

هفته ده اوچ گول آچار

۱۶

من گنتمه ميش او گنذر

۱۷

ياشدير قوروماز

يوموشاخدير چورومز

جوابلار

- ۱- قارپيز ۲- توسباغا ۳- الكتريك ۴-
- پانييق قوزاسي ۵- يومورتا ۶-
- اوروجلوق ۷- قاراتوت ۸- توسباغا ۹-
- سماور ۱۰- اينگ امجگي ۱۱-
- يومورتا ۱۲- فيرتييق ۱۳- يولديز ۱۴-
- خوروز ۱۵- نوقطه ۱۶- سس ۱۷-

ديل

هيكاپهار و ماهيلار

■ ايشله مك نتيجه سي

دميرچي دوكانيندا ايكي گاو اين (گا و آهن) وار ايدي بونلاردان بيريسيني بير كندچي آليب آهاريب ايشه سالدي اونلا شوخوم سوردې. گاو اين گتديكجه ايش نتيجه سينده پارلا دي.

بير مودتن سونرا كندچينين اينده اولان گاو اين ايله دميرچي دوكانيندا اولان گاو اين بير بيرينه راس گلديلر.

دميرچي دوكانيندا اولان گاو اينې پاس باسמידې. او يولداشيندان سوروشدي: «آي يولداش بيزيم ايكيميزيده بير دميرچي قايرميش نحن دير سن اوو قدر آغ پارلاق من ايسه قارا، پاس باسميشام؟»

كندچي يانيندا اولان گاو اين دندې: من ايشلمك ايله پارلاق اولميشام هر كس ايشله سه پارلدار ياخشيلار.

آي يولداش بونو سن بيل اينسانلاردا بيزيم كيمي دير ايشله سه لر غقيللري آرتار اوزلري قيوراق و بارلاق اولارلار.

■ يئرسيز دعوا

بير گون بير كيشي يولدا گنچنده بير تاي آت نعلي تاپدي. نعلي گتيريب آروا دينا وئريب دندې:

آي آرواد گل بو نعلي ساخلا، سونرا اوچ دانه نعل اله گتيريب بير آت آليب گندرم كرلايه.

آرواد دندې: «چوخ ياخشي سن كربلادن گلندن سونرا آتا مينيب گندرم آتام انوينه». كيشي دندې «آي آرواد آت ترلي اولار سويوق دگر» بو دندې او دندې دعوالاري اولدي سوگوشدولر دوگوشدولر بير بيريندن كوسدولر.

بودور يئرسيز دعوادان بير نومونه بير نعل ايله آت اولماز، هر اوخوبان مولا پناه!

▪ چوخ دۇولتلى سن

بىر گون بىر كىشى خىيالىدىن گىچىدە بىر
جوان اوغلان اونا ال اوزادىب كۆمك
ايستەدى.

كىشى دىدى «آي جوان سن چوخ
دۇولتلى سن نيه يولچولوق اندىرسن؟»
جوان تعجب اتتى، كىشى دىدى: «من
۵۰۰ تومن ونىرم الين كسىم» جوان
راضى اولمادى. كىشى دىدى: «من تومن
ونىرم قىچلارن كسىم، جوان راضى
اولمادى. كىشى دىدى: «آمين تومن
ونىرم گۆزلرن چىخاردىم» جوان يىنەدە
راضى اولمادى.

كىشى دىدى گۆردون چوخ دۇولتلى
سن گىت ايشلە زحمت چك پول قازان
أوز ياشايشىوي دوزلت. جوان بو
سۆزلرن عىبرت آيىب گىدىب ايشلەدى
و ياخشى ياشايش اوزونە دوزلتدى.

▪ اۆزگە كاغىزنا باخماق

بىر گون بىر كىشى اۆز عايىلەسىنە كاغىز
يازىدى، بىر ياد شىخس اونون يانىندا
اوتورموشدى يازىلان كاغىزنا باخىردى.
كاغىز يازان شىخس ناراحات اولوب بىر
آز ال ساخلادى، كى يانىندا كى گىتسىن.
او شىخس گىتمك اىستەمىردى. كاغىز
يازان اۆز كاغىزىندە يازدى: «منم يانىمدا
بىر پىس، اينسانلىق وظىفەسى
دوشونمىن بىر شىخس اتوروب دور
كاغىزىمى اوخويور اونا گۆرە
اىستەدىگىمى يازا بىلمەيمىر.

يانىندا كى شىخس دىدى: «آقا منى نيه
تحقىر اندىرسن؟»

كاغىز يازان دىدى: «ھاردان بىلىرسن؟»
كاغىزە باخان كىشى اوتانىب گىتتى و
اۆزونە قول وىردى كى ايجازەسىز
اۆزگەنىن كاغىزنا باخماسىن.

▪ كىم ياخشى دىر

حاجي شجاع الدوله آزادخواهلا را جور به جور اڏيتلر انتديردي، بير گون آزادخواهلا رڊان حاجي احمد نقاشي توتحردي، اوني بير نڄه گون ساخلياندان سونرا اللريني و آياقلاريني باغلا تديرپ قباقدان آج ساخلا نيلميش ايتلرين قباغيئا سالديردي. حاجي احمدن ال آياغي باغلي اولدوغو اوچون اوزون مودافيعه انده بيلمه بيردي. ايتلر اوني مودافيعه سيز گوردوكلرينه گؤره هوجوم انتمه ديلر.

حاجي شجاع الدوله تعجوب اندير، ايتلري ساخليانلارا تغيير انديب سوروشور: «مگر اونلارا غذا و نر ميسيز» اونلار جواب وئريرلر: «قوربان غذا و نر ميشيك ولي حاجي احمد مودافيعه قاديرو اولما ديغي اوچون ايتلر هوجوم انتميرلر.»

شجاع الدوله دستور وئرير حاج احمدن ايتلريني آچيرلار. اوندان سونرا ايتلر هوجوم انديب حاج احمدني داغيديرلار

شجاع الدوله و اونون دؤورينده اولانلار گولوشورلر اوشاخلار! سيز دوشونون کيم ياخشي دير.

■ ايگيتليك صيفتي

ستارخان سردار ميلي تبريز اطرافي دعوالرينين بيرينده (آلوار دعواسينده) بؤيله بير نقشه چکميشدي کي دوشمن قوشونيني آرايا آلسين. مرند اطرافينده اولان موجهيدلر، دستور و نر ميشدي شمالدان، اوزوده بير آز قوه ايله تبريزدن گنديب شجاع نظام دسته سين آرادان آپارسينلار.

دوشمن سردار ميلي نين نقشه سيندن خبر توتور، بير دسته گوندير مرند طرفيندن گلن موجهيدلرين قباغيئي آلسينلار. بو ايشي مرند موجهيدلري ستارخانا خبر وئره بيلمه بيرلر. (او وقت اينانيلميش واسيطه خبر وئرملک اوچون قاصيد ايدني تيلگيراف خانه ده دوشمن ائينده ايدني).

مردن موحاھىدلرې گلە بىلمەدىكلرې
 اوچون تېرىزدن گئىن قوۋە موفىت قازانا
 بىلمەيىب تىلفات وئىرىلر، اولار يىن
 ايچرىسىنىدە بىر نەردە گرجى
 موحاھىدلرىنچن وار ايدې اونو دوشمن
 اۆلدوور، ھاوا قارائىلقلاشېر موحاھىدلر
 دىستە دىستە قايدىرلار حتى ستارخان يىن
 ياخىن كۆمكلرىنچن يارمحمدخان دىخى
 قايدىر.

تېرىزدە اولانلار ستارخان يىن
 سىلامتلىگىنچن ناراحات اولورلار.
 اولاردان بىر دىستە آنا مېنىب ستارخان يىن
 يانينا گىتمەك اېستەيىرلر. ستارخان يولدا
 گۆرورلر اولاردان بىرى سووروشور:
 «سردار ھارادا قالدىن؟» ستارخان يانيندا
 اولان دروشگە يە ايشارە اندىب دىيىر:
 «من بونى قويوب نە جور گلە بىلردىم،
 او اۆز وطنىنى، اناسىنى باجىسىنى
 قويوب بىزىم آزادلىغا كۆمەك اتمەك
 اوچون يانيمىزدا گلەمىش دىر اونون
 اۆلوسونو من ھىچ وقت راضى

اولماز دىم دوشمن اىنىدە قالسىن.
 گۆزلەيىردىم ھاوا قارائىلقلاشسىن تا
 اونى گىتىر. اورادا اولان موحاھىدلرىن
 آفرىن و ياشاسىن سردار مىلى سىسى بىر
 سۇردە اوجالدى:
 بودور اېگىتلىك صىقتىنچن نومونە.

■ آجسىنىز سوسوزسىنىز آزادسىنىز

۵۹ ايل بونچان اول محمدعلي شاه
 مشروطىتە خىيات اندىب مىللى مجلسى
 توپا باغلادى.
 تېرىزدە، آزادىخواھلار مشروطەنى
 گۆزلەمەك آزادلىقى ساخلاماق اوچون
 صىمىي صورتدە ايتحاد اندىب جىددىت
 ايلە مشروطەنى الدە ساخلاماغا
 چاليشىردىلار.

اونلارې آرادان آپارماق اوچون
 محمدعلي شاه عىن الدولەنى، چوخ
 قوشون ايلە آذربايجانا (تېرىزە)
 گۆندردى عىن الدولە، محلى خانلار:
 شجاع الدولە، رحىم خان قاراداغى،

شجاع نظام مرندي و شهر مورتجعلي
دوه چي اوباشلاري واسيطه سيله
آزادخواهلاري زحمته سالماق اوچون
عين الدوله دستور ونردی اولارين
محللرينه گندن يوللاري باغلاسينلار تا
آذوقه اولارا چاتماسين.

آزادخواهلار اللرينده موجود اولان
آذوقه ني عاديلانه يول ايله اؤز آرالاريندا
تقسيم اتديلر. آذوقه قورتاراندا سونرا
بير نچه مودت باغلارين يونجالاريني
يئمگه مجبر اولدولار.

جماعتي ايستيقامته، دؤزومه تشويق
اوچون ميتينگلر ونرديلر. ميتينگلرين
بيرينده آزادخواه ارميلردن بيرى كي
ترکيه ده ياشاميش ايدي بؤيله دنميش:
آجسينيز سوسوزسينيز اما آزادسينيز.

او تاريخدن بو سؤزلر ديللرده دنييلر
اينديده يئري گلنده بو سؤزلر
آذربايجاندا تکرار اولار:

آجسينيز سوسوزسينيز آزادسينيز

■ دوشاب معاليجه سي

شجاع الدله، خان، بؤيوك مايك،
آزاديليغين دوشمني، آزادخواهلاري
اؤلدورن، ايتلره بوغدوران، شاققا انديب
دروازادان آسيديران بير شخص ايدي.

سفرلرين بيرينده كي آزادخواهلاري
تعقيب اتتمك مقصديله حركت
اتتميشدي، يولدا اسهال دوتور يانيندا
اولانلار نه قدر داوا و غذا ونريرلر
موعاليجه نتيجه نرмир. دستور ونرير
كنده اولان قوجا كيشي و قاري
آرادلاري جمع اتسينلر.

جمع اولان آروادلاردان بير دئيير: «آي
خان دوشاب ايله حورره يني ياخشى
اولارسان».

شجاع الدوله حورره يئيندن سونرا
ياخشى اولور.

گؤنديرپ قارينى گنيريرلر سوروشور:
«آي قاري بو معاليجه ني هاردان
اؤگرنميشسن». قاري جواب ونرير «آي
خان قورباين اولوم بير گون بيزيم قازان

دئشيلميشدى هر نه انله ديم دوتولمادي
 بير گون دوشاب ايله حورره نې توكدوم
 توتولدي. من يقين اتتديم كي خانين
 قارني دئشيليپ اودور كي حورره ايله
 دوشاب مصلحت گورم، آلاها شوكر
 ياخشي اولدون.
 شجاع الدوله قاري اوني قازان
 اووخشاتديغي اوچون قووور و اونا
 آجيقلاير.

■ بيزيم ينرلي دير

ققيم زاماندا بير گون بير حاكم اوز
 فرراشينا دستور نرير كي گنتسين بير
 گوناھكاري گنيرسين.
 فراش گنديپ گوناھكاري گنيرير. شهر
 ياخينليغيندا اونون آياقلارينى باغلاييب
 قويور اورادا اوزي گلير.
 حاكم نتيجه نې سوروشور مامور دنيير
 كي ته باشيندا آياقلارينى باغلايم.
 حاكم دنيير: احمق كيشي او اللري ايله
 آياقلارينى آچيب قاچار.

مامور جواب ونرير: قوربان اودا بيزيم
 ينرليدير قاچماز.

■ گونو سويانورمه

بير تاجيرين بير نچه شاگيردي وار
 ايدي هميشه اونلاري دانلاييب
 آجيقلاييب دنييردي: «گونو سويانورمه
 سينلر شاگيردلر چوخ
 چالشارديلار كي گوني س آپارماسين.
 شاگيردلردن بيري بير گن چايدا گوني
 تميزليينده سو گوني آپارير.

شاگيرد قورخوسوندان ۱-۲ گون
 تاجيرين يانينا گلمه بير ۳نجي گون
 قورخا - قورخا گنذر، او گوزله بيردي
 كي تاجير اوني سوگوب دؤگه جك.
 گوردې تاجير هنج بير سوز دئمه دي
 تعجب انديپ دئدي:

حاجي آقا! باغيشلاين سيز بيزي هميشه
 دانلاييب قيشقيرارديز كي گوني سويانورمه
 وينميك ايندي كي گوني سويانورمه
 ونرميشم بير سز دئمه بيرسيز.

تاجير دندى: بالام منىم مقصديم بو
ايدى كى گون سوا وئىلمىه ايندى كى
وئىلىب گنجىدير چاليشين كلجده
گونى سوا وئىمىسىز.

■ بىرىنچى شك انحن (شكاك)

بىر گون ايكى دسته موسلمان شيعه - و
سننيليك حقىنده بحث اندىرديلر بىر
عیده دىردى علي حقدیر اۆزگه بىر
عیده عمرين حق اولماسىنى تصدیق
اندىردى.

شيعه لردن بىرى دندى: «بىز نىيه چوخ
بحث اندك گلبن اتاق آلچى، توخان،
جيك، بۇك گلسه عمر حقدیر انبا گلسه
علي حقدیر» او كىشىنى يانيندا اولان
بىر شيعه اونا دىر: «آ كىشى بو نه شرط
دیر انتدين آشيق يوز دفعهده بىر دفعه
اونبا دورماز».

او آدم جواب وئىر: معلم اولان شكاك
(اولىنچى شك انحن) سن ايمىشسن.
(اينانلارین عقیده سینه گۆره چون علي

حق ايدى گرگ آشيقى اتان كىمى اونبا
دورارمىش).
بو حىكايه نىن نتيجه سى بودور كى
اينسان اومانيدان (دوستوندان) كوسمگه
داها حقدیر دوست دوستون سۆزونه
گرگ اينانسين.

■ مینت قویماق

بىر گون بىر كىشى مؤحتاج قالىب اۆز
قونشوسوندان پول بورچ اىستهدى
قونشو جواب وئردى: «پول وئره بىلرم
ولى سنه مینت ده قويورام».

بورچ اىستهين كىشى سوروشدى: «آي
قونش قارداش پول وئىمىرسن داها
مینت نه دیر؟».

قونشو دندى: «مینت اونون اوچون دور
كى سنى معطل ائتمه يىب بو گون صاباح
دئمەدیم».

بو جوابدان سونرا بورچ اىستهين قونشو
سوندان ممنون اولدى.

نە ياخشىدېر كى ھامى بۇيلە اولوب
طرفلرينى معطل انتميه». تيز و قطعى
جواب ونره.

▪ طمعكار اوشاق

بىر گون بىر كىشى خىياباندا كىچىدە
گوردى بىر اوشاق آغلاير: سورشدى.
«آي بالام نيه آغلايرسان؟»

اوشاق جواب ونردى: «بىر شاهي پول
ايتيرمىش» كىشى چىخارديب بىر شاهي
اوشاغا ونردى گوردى يئنه اوشاق آغلاير.
كىشى سوروشدى ايندى نيه آغلايرسان
اوشاق دندى: اگر بىر شاهيني
ايتيرمىسايدىم ايندى ايكي شاهي پولوم
وار ايدى.

▪ انشاءالله اوزوم

اوتوموبىل، دورشگه حتى آرابالار
عوموميت تاپمادان اول حاكىملر، خانلار
اوز شئىلرينى يايلاق قىشلاغا آپارانداندا و

موسافىرته گىندىدە اوزگه قاتىرلارينا
چاتدىراردىلار.

بىر گون بىر كىشىنين كى ۳ قاتىرى وار
ايدى صويچ اوند چىخاندان آرادينا
دندى: چاي چورگى حاضىرلا من
گىدىم قاتىرلار سونىم «آرواد دندى:
آ كىشى انشاءالله دنى» كىشى اهميت
نرمه يىب گىتدى بولاق باشينا دنمه او
گون مال دوتدى ايمىش، كىشىنينده
قاتىرلاريني اوزگه قاتىرلار قاتىب
آپاردىلار تا خانىن مالاريني داشىسىنلار.
بو ايش ۳ آي كىدى.

۳ - آيدان سونرا كىشى قاتىرلار گىتيرىر
و انولرىنين قابىسىنى دۇگور. آروواد
سورشور: كىمدى؟

- انشاءالله اوزوم، انشاءالله اوزوم.

بىچاره كىشى قورخوردى كى اگر
انشاءالله دنمىسين يئنه اونون قاتىرلاريني
آپارسىنلار.

▪ باشى آشاغى سالماق

بیر آتا اۆز اوغلانلارینا نصیحت نریب
دنیردی. اوغلانلاریم یول گندنده
باشیزی آشاغایا سالین بونون اوج
فایداسی وار:

۱- پالتاریزین بونیی چیرک اولماز.

۲- مومکوندور یولدا بیر شنی تاپاسیز.

۳- اۆزگهلری سیزی باشی آشاغی بیلیب
سیزه حؤرمّت اندرلر.

اقتصاد اوستادی آی ایشیغیندا طلبه‌لر
اوجون اقیصاد و قناعت دن دانیشیردی.
برقلر دخی یانیردی، اصفهانلی طلبه
ایجازه آلیب دندی: «بیز کی یازی
یازما بیریق، گنجده قارائلیق دییل، آی
کاملا ایشیق انتمیش بو موقع ده برقلرین
یانماسی قناعت سیزلیک و اقتصادی
جهت دن غلط دیر». اوستاد بو اعتراضی یئرلی بیلدی.

■ باش قیرخدیрмаق

قدیم زامانلاردا کیشیلر حاماما گندنده
باشلارینی آردا قیرخدیاردیلار بیر آتا
اۆز اوغلونا دنیر: اوغلو «باشیوی
حامامدان چیخانا یاووق قیرخدیر بونون
ایلده دؤرت باش یا ۲ شاهي سنه
فایداسی واردیر».

■ بیر اصفهانلینین قناعت چیلیگی

بیر تاریخ بیر اصفهانلی اقیصاد درسی
اوخوماق اوجون اروپایا گتمیشدی،

■ شلواریم خراب اولار

بیر گون بیر اصفهانلی بیر ایتقتصاد
اوستادینین یانینا گندیب بعضی سواللار
انتتمک ایسته بیردی.
اوستاد دندی چون یازی ایشیمیز
یوخدور یاخشی دیر کی چیراغلاری
خاموش اندک و انتدیلر.
اوستاد سؤزونو قرتاریب چیراغی
یاندیرماق ایسته دیکده گؤردی طلبه
شلوارینی گئیر، اوستاد سببینی
سوروشدو، طلبه جواب وئردی: « چون

قارائلىق ايدى بىر بىرىمىزى گۇرمىيە جىك
ايدىك شىلوار مىندىيە سورتوشوب
گلە جىكە تىز خراب اولاردى اونا گۇرە
چىخارتىدىم».

▪ تېرىلەرلەرنى زىرگىلىگى

بىر گون بىر يهودى تېرىزدە ايش
آختارىپ پول قازانماق مقصد ايله يولا
دوشور. بىر نىچە مودت يول گىدىن
سونرا تېرىزىن ياخىنلىغىنا چاتىر. بو
يهودىن بىر انىشك و بىر خوروزى
وار ايدى پولىنداندان بىر قىران
قالمىشىد.

فىكر اندىردى نە انلەسىن گۇردى بىر
كىدىچى گلىر اىستەدى اونى اىمتاحان
انتىسىن دىدى، منىم بىر قىران پولوم وار
من اوزوم انىشكىگىم و خوروزومدا
آجدير من نە اندىم؟ كىدىچى جواب
ونردى: سن بىر قىرانا قاوون آل اتىن
اوزون بىي قايبىغىنى ونر انىشكىگە دىلرىن
تۇك خوروزون ىسىن». يهودى بو

سۇزى بىر كىدىچى دن، انىشىدىب فوراً
قايتماغا حاضىرلاندى و اوز اوزونە
دىدى دىدى بىر ىرىن كى كىدىچىسى
بۇيلە دىشونجەلى و مقصد اولسا
شهرلى نىچە اولار؟

بو ايش نىتىجەسىندە يهودىلر تېرىزدە
ياشاماغا اوزلرىنە زمىنە تاپمادىلار.

▪ اوزى آغ چىخىم

بىر مالىك اوز رعىتلرىنى، چوبانلارنى
چوخ ايجىدىردى. بىر گون باش چوبان
اوزونە ياخىن چوبانلارنى بىغىب دىىر.
من اىستەيىرم اربابىن مىندە الدوغىز
قويونا بىر حساب دوزلحم سونرا
قويونلارنى اوزوموز اوچون اوتاراق و
اىستىفادە اندىك. اونلار راضىلاشىرلار.
باش چوبان بىر كوزە قاتىق گۇتوروب
بىر نفر اوزگە چوبان ايله شەرە گلىرلر.
چوبان اربابىن يانىنا گلىب دىدى:
گلىمىش قويونلارنى حسابىنى ونرم.
ارباب دىدى ونر گۇرك.

چوبان دندی: قیرخینی وئردیم قصابا

قیرخین گئیرمه حسابا.

یئرده قالدی ایگیرمیسی

دوققوزی داغدان اوچدی

دوققوزی درییه دوشدی

یئرده قالدی ایکیمیسی

بودا بیریسینین دریسی

یئرده قالدی بیریمیسی

منه وئیرسن وئر

چوبان حقى حساب اندیرسن انت.

ارباب عصبانی اولوب قاتیق کوزه سینی

ونردی چوبانین باشینا قاتیق داغیلدی

چوبانین اؤزونه گؤزونه.

چوبان قابیبا چیخیب اوزونده اولان

قاتیقی یولداشینا گؤسترک دندی:

«گۆردون اوزی آغ چیخدیم.»

تاریخده بو گونکی کیمی مرتب روزنامه

یوخ ایدی رادیو تلویزیون دا اختیراع

اولمالمیشدی اونا گره فوری خبرلری

جارچی واسیطه سیله خلقه بیلدیردیلر.

شجاع الدوله طرفیندن بیر جارچی تبریز

بازارینا گۆندریلدی کی جار چکسین.

جارچی قیشقیراراق دندی: «ای تبریز

اهلی عدلیه قدغین نظمیه قدغن، اوز

قیرخدیماق قدغن (سونرا فیکر انلهدی

گۆردی کی گرک چوخ ایشلری دنیه)

خولاصه قایتدیك اولدوق اولکی

کیمی».

بو کلمه لر ایندیده تبریزده میثال کیمی

تیکرار اولار.

■ کیم چوخ آخماق دیر

بیر کیشی چمنده اوتروب بالیق توتماق

ایسته بیردی. بیر اؤزگه کیشی اورادان

گئچنده سوروشدی: نه اندیرسن؟ «بالیق

توتورام» او اینده اولان سیدی بالیق

ساتانا وئریب دندی: «آل منیم اوچون ده

■ قایتدیك اولدوق اولکی کیمی

شجاع الدوله روسیه چار حؤکومتینین

علنی کۆمکی و انگلیس لرین موافقتی ایله

تبریزه حؤکومت تعیین اولوندی او

ساخلا» بىر آردان سونرا اوچونجي بىر
نفر اورادان گنچندە بالىق توتانې گۆردى
و دندې: «آي كىشى نە ئندىرسن؟»
جواب وئردى: «بالىق توتورام.»
دندى: «آي آخماق چمىندەدە بالىق
توتارلار؟»
بالىق توتان دندى: «گۆر او بىرى كىشى
نە قدر آخماق دىر كى مىن پاي اومور»
دىيىپ كى اونا دا بالىق ساخلايام.

▪ كارىن گولوندىكى

بىر گون بىر نفر كى قوولاقلاري ياخشى
ئىشېتمەيىردى گىدىردى اۆز دوستونون
گۆرۈشەنە. يولدا فىكر ئالەدى كى مىن
مىرىزىن سىرشارام: «حالىن ئىجەدەر ا
دنيەجك: «ياخشىدەر» مىن دىيرىم «آلاھا
شوكر» سونرا سوروشارام: نە
يىمىشسەن؟ البتە دنيەجك آش، سوپ يا
سوت، مىن دىيرىم: نوش جان. سونرا
سورشارام: «حكىمىن كىمدىر؟» دنيەجك
فىلان حكىم باشى مىن دىيرىم: قىدىمى

ياخشى اولسون. نىن سە او گن
مىرىزىن حالى خراب و چوخ
عصبانىدى كار سوروشاندا كى حالىن
ئىجەدەر؟ او دندى: چوخ پىس. كار
دندى: «آلاھا شوكر». كار سوروشاندا نە
يىمىشسەن؟ جواب وئردى: زەرمار. كار
دندى: نوش جان، كار سوروشاندا:
حكىمىن كىمدى: دندى: عزرائىل، كار
دندى قىدىمى ياخشى اولسون. مىرىزى
داھادا عصبانى اولوب گۆرۈشە گىلنە
ساواشدى. او دا گىتمىگە مجبور اولدى.

▪ بو گونون ايشىنى صاباھا قويماق

بىر گون بىر آنا اوغلونا نصىحت اندىپ
دىردى: بالام آدم گىرك بو گونون
ايشىنى صاباھا قويماسىن.
اوشاق دندى: بس آنا جان قوي بو
شىرىلرى بو گون يىيىم صاباھا
قالماسىن.

▪ پارچا ساتان مغازاسىندا

بىر گون بىر خانىم مغازادان پارچا آلماق
ايستەيىردى. ساتيحي دىدى: خانىم بو
پارچاني بو گون تازە گىتمەيشىك. خانىم
دىدى: قورخورام رنگى گندە ساتيحي
دىدى: ايكي آي دىر بورادا گون قاباغىندا
قالىب رنگى گىتمەيشى.

■ بىر قىراندا يوخدور؟

يىري وار ايدى يىري يوخ، يالان آز
ايدى دوغري چوخ، ايناماق وار ايدى
ايناناماق يوخ، يازي آز ايدى دوز سۆز
چوخ. بئله بىر دۇوراندا بىر مالىك وار
ايدى بىردە اونون نۇكرى. بو تاريخده
آلىم- ساتىم چوخ وقت سۆز ايله
اولاردى. اينسانلار بىن سۆزي دوز ايدى
يالان دانىشان آز اولاردى.
يازديغىمىز مالىكىن بىر نىچە دوكانى وار
ايدى سۆز ايله ايجارىيە ونرميشدى
ايجارلەر هر گون يىغىلمالى ايدى.

مالىك اۆز نۇكرىنى گوندىرىدى گندىب
ايجارلەري يىغىسىن، نۇكر چوخ وقت

گلىب دىيردى كي آقا دندىلر پولوموز
يوخدور.

مالىك تعجوب اندردى. بىر گون اۆز
نۇكرىنە بىر قىزىل پول ونردى. نۇكر
گىتدى كىرايەلري يىغماغا، كىرايە ونرلر
دندىلر كي پولوموز يوخدور.

نۇكر سوروشدى بىر قىرانىزدا يوخدور
ونرسىز؟ بىر قىراني اولانلار ونردىلر بو
يول ايله نۇكر بىر مىقدار ايجارە
توپلايىب مالىكە گىتىدى.

نۇكرىن جىيىندە پول اولماياندان فوراً
گىرى قايىداردى. چون اۆزونون پولى
يوخ ايدى هامىنى پولسوز بىلىردى.

اوشاقلار! سىزە تعجوب گلر بىر قىران نە
پولدور؟ سىز بىر، ايكي قىران آدمىس
آلىرسىز اوچ - دۇرت قىران بىستەنيە
ونىرسىز.

ولى هامى بئله دىيىل اوشاقلار وار كي
بىر قىران تاپىب دفتر قلم آلا بىلمەيىرلر.
پولى چوخ اولان آدمالار وار كي گونده
مىن تومنلر بوش يىرە خرج اندىرلر.

سىز! ياخشى اوشاقلار اولون، قناعت
اندىن بوش يئره خرچلمەين مۇحتاج
يولداشلار يرا كۆمك اندىن.

ماھىيلار (شاركىلار)

ماھىيلار احساساتى بىلدىرمك اوچون
تك چوخ وقت دسته ايله اوخونان
سۇزلردير.

آذربايجان دىلىندە ماھىيلار ساي سىز
حسابسىزدير نومۇنە اوچون خلق
ماھىيلارىندان «ياناسان تويوق توتان»
«كۇشگى بالابان» «قوشلار» تازالاردان
ايسە «جوجەلریم» «موعلیم» و «قار»
ماھىيلاري گنيريلمىشىدیر.

ياناسان تويوق توتان

بیر قارىنین جوت تويوغي وار ایدی
هر گون اونا قوشا يومورتلار ایدی
بیر گون قاري تويوقلاري گۆرمەدی
چووخ آختاریب ینلرینی بیلمەدی
یقین ائتدی تويوقلاري دوتوبلار
آپارییلار بازارلاردا ساتییلار
آھلار کچکب بو سۇزلري سۇیلەدی
گلیب گئدن اونى گۇروب دینلەدی

ياناسان تويوق توتان
اودلاناسان تويوق دوتان
نجه كي من يانيرام
سندە ياناسان تويوق دوتان
منیم تويوقوم آغیدی بالام
دریسی دولو یاغیدی بالام
دونن بو وقت ساغیدی بالام
يانديم ياناسان تويوق دوتان
اودلاناسان تويوق دوتان
منیم تويوقوم چیلچیل ایدی
قانادلاري میل میل ایدی
تويوق دیییلیدی بولوبیلیدی
آي ياناسان تويوق دوتان
اودلاناسان تويوق دوتان
منیم تويوقوم سازیدی بالام
اونا بنزهين آزیدی بالام
تويوق دیییلیدی غاز ایدی بالام
اودلاناسان تويوق دوتان
يومورتاسي دادیلیدی
قوش کیمی قانادیلیدی
هر توکي بیر سازیلیدی

يانديم ياناسان تويوق دوتان
 اودلانسان تويوق دوتان
 منيم تويوقوم آغباش ايدي
 اونى دوتان قراشيدي
 اوغرولارلا يولداش ايدي
 سنى ياناسان تويوق دوتان
 اودلانسان تويوق دوتان
 منيم تويوقوم هاوادا بالام
 ايكييسي گلير تاوادا بالام
 خبر وئرين جوادا بالام
 آي ياناسان تويوق دوتان
 اودلانسان تويوق دوتان
 نجه كي من يانيرام
 سنده ياناسان تويوق دوتان

كوشگى بالابان

كوشگى بالابان آراسا باخار
 آراسين سويي گۆزلردن آخار
 آي آراس قوري آخما بير زمان
 آي ييزي اودا يانديريب ياخان
 كوشگى بالابان آراسا باخار

آراسين سويي گۆزلردن آخار
 آي جانيم آراس آي گۆزوم آراس
 سن دايانماسان من اودلانارام
 گون باتان زمان قليم دارالير
 باغريم اولور قان رنگيم سارالير
 باخارام سنه هاوا قارالير
 كوشگى بالابان آراسا باخار
 آي جانيم آراس آي گۆزوم آراس
 سن دايانماسان من اودلانارام

قوشلار

قوشلار قوشلار آي قوشلار
 قارانقوشلار آي قوشلار
 قوشلار هارا گنديرسيز
 يوخسا كي سئير انديرسيز
 آي قوشلار! جان قوشلار!
 گۆزلري مرجان قوشلار! (۲ دفعه)
 آي قوشلاريم گنتمه بين
 مني غمگين انتمه بين
 قوشلار اوچدي اينيلدي
 واي سسلري كسيلدي

آي قوشلار! جان قوشلار!

گۈزلىرى مرجان قوشلار! (۲ دفعه)

يىر سس گليز اوزاقدان

من دىنلرم باياقدان

صبر انله قوي ياز اولسون

يىر قار ياغيش آز اولسون

سقات گئيرر قوشلار

سيزه گۈزل ماهىيلار

آي قوشلار! جان قوشلار!

گۈزلىرى مرجان قوشلار!

جوجهلریم

جيب جيب جوجهلریم

جيب جيب جيب جيب جوجهلریم

منیم قشنگ جوجهلریم

توكي ايپك جوجهلریم

گۈزله ييرم تتر گليينيز

گوگ چمنده دينجه لينيز

آي منیم جوجهلریم (۲)

منیم گويچك جوجهلریم

جيب جيب جوجهلریم

جيب جيب جيب جيب جوجهلریم

منیم قشنگ جوجهلریم

توكي ايپك جوجهلریم

نه دنسه نيز من وئررم

سو وئررم دن وئررم

آي منیم جوجهلریم

منیم گۈيچك جوجهلریم

جيب جيب جوجهلریم

جيب جيب جيب جيب جوجهلریم

آي منیم جوجهلریم

منیم قشنگ جوجهلریم

توكي ايپك جوجهلریم

معلیم

الده قلم دوتماغي

بيزه سن اۈگرتميسن

محكم آددیم آتماغي

بيزه سن اۈگرتميسن

دونمه لر

هئچ زامان اونوتما ريق

اويناماغا	بۇيوك امگىني بيز
اويناماغا	اي مهربان دوستوموز
گل قالمىياق	عزيز موعلىمىمىز
بيز اوتاقددا	گليب دوغما مکتبه
قار گولەسى	بيز سندن درس آليريق
آناق باغدا	آيشيريق زحمته
پالتو گنيك	بوي آتيب اوجاليريق
اوشومبيك	دونمه لر
گندك باغا	هنچ زامان اونوتما ريق
اويناماغا اويناماغا	بۇيوك امگىني بيز
	اي مهربان دوستوموز
	عزيز موعلىمىمىز

قار

آغير آغير
 آغ قار ياغير
 گۆيده اوچوب
 يئره دوشور
 پالتو گنيك
 اوشومبيك
 گندك باغا

ناغیلار - داستانلار

ناغیلار و داستانلار فولکلورون ان بۆیوک قیسمتیدیر اونلار چوخ قدیم زمانلاردان بوتون میلترلر آراسیندا یارانمیشدیر بعضیلرینی میلترلر بیر ییریندن ایقتیباس ائتمیشلر. ایقتیباس اولونموش ناغیللاردان چوخلی نومونهلر گئیرمک اولار مثلا سوت کوزه سی - قورد قوزی و بو کیمیلری، آذربایجان دیلینده اولدوغو کیمی فارس، آلمان، فرانسیز، روس و هابنله باشقا دیللرده اؤزونو یا واریاتینی تاپماق اولار.

فولکلور اهمیتی حقیقده عومومی معلومات قاباقکی صفحه لرده ونریلمیشدیر. ناغیللار گلدیگده بونی علاوه ائتمک لازیمدیر اونلاری گئیش صورتده توپلاماق ۱۶ نجی عصرده (میلاددا) آلماندا گریم grim قارداشلاری طرفیندن باشلانمیشدیر. روسیه ده ایسه ۱۷ نجی عصر میلاددا ایقدام اولونموش. فارس فولکلوری حقیقده فردوسی یارانیدیگی شاهنامه نی نظرده توتماساق مرحوم صادق هدایتین یازدیغی گؤره ۱۹۱۹ نجی ایلده لوریمیر^{۴۵} آدلی بیر انگلیسلی طرفیندن کرمان و بختیاری ناغیللاری انگلیسجه یه ترجمه اولونموش بعضی فارس مثلرینی توپلامیشلار^{۴۶}.

آذریلرین ان قدیم ناغیل و داستانلاری دده قورقوت داستانلاریدیر. ناغیللارین بعضیلرینده خلق اؤز نیفرینی حاکیم طبقه و روحانیلره نیسبت بیلدیرمیشدیر. اونلارین ناحق ایشلرینی و ظولملرینی آشکارا چیخارمیشدیر. بونا گؤره هر خلقین روحانیلری فولکلوریتلر علیینه ایقدام ائتمیش و اونلاری لامذهب آدلاندیرمیشلار و اونلاری آرادان آپارماق اوچون دولت قوه سینه متوسل اولموشلار.

۱۶۴۹ نجی ایلده روسیه ده روحانیلر دولت ایله فولکلوریتلرین ائولرینی غارت و اؤزلرینه اذیت و نریمیشلر بو فشار و ظولملره باخمایاراق فولکلورون قاباغینی آماق مومکون اولمامیش فشار گؤرموش روسیه ده، روسیه عالیملریندن دال^{۴۷} مین ناغیل بیغیب انتشارینه موفق اولموشدور.

⁴⁵ Lorimer

⁴⁶ A. chuvust. Marse

⁴⁷ Dal

فولکلور بسترلرین چوخی ناغیللاری اوج اساسی قیسمته بؤلوموشلر: ناغیللار عومومی صورتده آشاغیدکی موضوعلاری احاطه اندیرلر.

۱- تقصیر سیز مظلوملار ۲- تنبل و احمق قهرمانلار ۳- اوج قارداش ۴- ازدها اولدورنلر ۵- عقیللی قیز ۶- طلسم و عجایب صاحیبی اولانلار (سلیمان پیغمبرین خالچاسی و اوزوگی) ۷- آیین یازیلاری ۸- وفاسیز آروادلار ۹- بشرین حیوانلارا علاقه سی و نظرلری. بوتون ناغیللاری تحلیل و تجزیه انتدیکده اورادا ایجتیماعی حیاتین بیر قیسمینین انعکاسینی گؤرْمک، و بیر اخلاقی نتیجه آماق اولار. ناغیللار، میثاللار، بایاتیلار کیمی دگیل کی هر کس تکلیکده اؤزی اؤزونه اوخوسون و دنسین ناغیل دنمک اوچون گرک موناسیب موحیط آز چوخ قولاق آسان حاضیر اولسون. ناغیللارین دنمک و انشیتمگین ان موناسیب وقتی قیش گنجهلریدیر. بو فصلده کندچیلرین ایشلرینین آز و گنجهلرین اوزونلوغو و قیشین سویوغو، اوللاری کورسی باشینا توپلار قایده اوزره چیرهویز «شب چره» ده (ایده، گیردکان، کیشمیش، قورغا بو کیمی قوری میوه) داییردیر. عادت اوزره آنالار - آتالار آز چوخ ناغیل بیلرلر اوشاقلارینی نوهرلرینی مشغول ائتمک اوچون دیرلر.

بعضی عاییلرلر مخصوص ناغیل دنین دعوت اندرلر. بیزیم ناغیل دنیه نیمیز هرودا (خالخالدا) قیزقاییت آدلی گؤزدن معیوب بیر آرواد ایدی. قیزقاییت بوتون قیش فصلی ناغیل دیردی یئنده ناغیللاری قورتارمازدی.

ناغیللارین جذب اندیجیلیگی. ناغیل دنیه نین مهارتیندن آسیلیدیر. ناغیل دنین گرک انشیدنلرین نه کیمی ناغیللاردان خوشی گلمه سینی نظره آلسین انشیدنلردن بعضیلری گولمه لی، بعضیلری حیوانات حیاتیندان، بعضیلری ایسه پهلوان ناغیللاریندان داها آرتیق خوشی گلیر.

عوموماً فولکلوری و هابنله ناغیللاری جنوبی آذربایجاندا تک - تک توپلایان آز دگیلیدیر. موتاسیفانه بیرلشیک (تمرکز) اولمادیگی اوچون هر کس اؤزی اوچون، اؤز سلیقه سیله توپلامیش و موختلیف سببلردن تولایی چوخو چاپینا موفق اولمامیشدیر.

من فولکلوري جمع انتمک اوچون دوستلار تانیشلار موراجیعه انتدیگیم کیمی مریض و مریضه لایمه ده موراجیعت انتمیشدیم.

مریضلرده اوژ نوؤبه سینده دوستلارینا موراجیعت انتمیشلر اونلاردان حیدرقلی صادقی اوژ بولیوک آناسی، بی بی سیندن انشیتدیگی ناغیللاری منه گؤندریمشدر.

حیدرقلی صادقین گؤنردیگی ناغیللار بونلاردیر:

- ۱- محمدشاه ۲- عرب جنگی ۳- پادشاه و اوچ قیزلار ۴- امانتچی کیشی یا طمعکار ۵- حاجی صیادقیزی ۶- اوزون آدام ۷- علی ایله خانین دوستلوغو ۸- جعلیچی احمد ۹- قورد آبی و شیر دوستلوغو ۱۰- شاه وزیر ۱۱- شنگل منگل ۱۲- آرمود تک ۱۳- حیله چی تولکی ۱۴- نظر قیرخین از ۱۵- قاری و اینگی ۱۶- حضرت یحیی نین دیش آغریسی ۱۷- یتیم محمد ۱۸- بلالی اوغلان ۱۹- چول بشمی ۲۰- قاری و بوزو ۲۱- حاجی لیلج ۲۲- احمق قورد ۲۳- قورخاق اوشاق ۲۴- عبدالرحمان ۲۵- تولکی ۲۶- اوچ باجی ۲۷- ناغیل موقده سی.

اونودولماز خاطیره

من (۱۹۱۰ میلادی) ۱۲۹۰ شمسیده اون یاشیندا اننه ایله باکویا گئتمگه مجبور اولدوم ۱۲۹۳ نجی ایله ۳ ایل تحصیلدن سونرا یای تعطیللرینه خالخال قاییتدیم قوهوملار دوستلار منیم ناغیلا علاقمند اولماغیمدان خبرلری وار ایدی سعی اندیردیلر منی ناغیل، قیغیل بند و بایاتیلار ایله مشغول انتسینلر من آز سوادیم ایله اونلاردان بعضیلرینی یازدیم و اوژومله باکویا آپاردیم موتاسیفانه حادیثه لر نتیجه سینده آرادان گنتدی قوهوملاریمیزدان میربابا آدلی بیر شخص منی هرووین یاخین کندلریندن گورانسارایا دعوت انتدی.

یای گنجه سی ایدی اوتوردوغوموز بیر بالاخانا (۲نجی مرتبه) گورانساراین چؤلونه، باغلارینا و کنددن چیخان بولاغا و اونون اوستونده دوزولموش نودانا موسلط ایدی. آی ایشیغی یولدوزلارین پارلاغلیقی گؤزل منظره دوزتمیشدی.

بو منظره لر دهن من اولدوقجا حظ آليرديم و اينديده خاطيريمه دوشنده محظوظ اولورام. انو صاحيبي ميربابا گوئدرب کنددن بير ناغيل دئين و بيريني چالان گيترتددي. خاطيريمده قالان ناغيل اصلي کرم ناغيلي ايدي ناغيل دئين مهارتله ناغيل دئييب اوخوماق يئرلرينه گلنده اوخوياردي و ني چالاندا اونون اوخوماينا موناسيب ني چالاردي. انل عاشيغينين چالماسي ناغيل دئيه نين اوخوماسي چوخ وقت خاطيريمه دوشر. موحيطين گوزلليگي خلقيميزين پارلاق گنجه جگيني و اينديکي حاليني گوزومون قارشيسيندا جانلانديرار و اونون گله جگينه اميدوار اندر.

نظر قيرخيني بيردن ارر

بيرري وار ايدي بيرري يوخ ايدي آلاهدان باشقا هنج کس يوخ ايدي. بير قاري آرواد وار ايدي اوژ تکجه اوغلي نظر ايله ياشاردي. نظر چوخ قورخاق ايدي قارقادان داها آرتيق قورخاردي. او قورخوسوندان ان انون انشيگه چيخمازدي بيچاره قاري ننه سي زحمت ايله چورک قازايب اونا وئردي.

قاري اوغلونون ايندن تنگه قاليمشدي. بير گون قونشولارا دندي:

آي باجيلار من بو اوغلو منظرين ايندن بيلميرم نه انله ييم: قارقادان قورخور، انون انشيگه چيخمايير هميشه ايسته بير من ايشليم او يئه. منه بير چاره قيلين. قونشولار هاميسي دنديلر:

سن خورگي پيشير قوي قاپيسينا و نظره دني منيم ايشيم وار گنت اوژون خورگي گوئور. او خورگ اوچون گندنده سن قاپيني باغلا. قاري ننه قونشولار دئين کيمي انله دي. نظر قاپيدان چيخان کيمي قاري ننه قاپيني باغلا دي نه قدر نظر اتماس انله دي آغلادي ننه سي قاپيني آچمادي و دندي: سن بوئوک اوغلانسان گنت اوژووه چورک قازان. نظر دندي:

ننه جان ایندیکه منی انوه قویمورسان منه بیر آز اون ۳ - ۴ یومورتا و بیر آغاچ وئر. قاری
ننه نظرین ایسته‌دیگینی وئردی.

نظر یولا دوشوب گئتدی. بیر مودتدن سونرا بولاغ باشیندا یاتدی. دنولر گلمیش‌دیلر سو
آپارماغا، نظرین باشی آلتیندا آغاچا باخیب گۆردولر یازیلیب «نظر بی چوماغدا قیریخن
ازر» دنولر قورخدولار. نظر یوخودان آییلدی دنولر نظره دندیلر:

سنبله بیز قدیمدن بولداشلیق گل گندک انومیزه. دنولر اونوی انولرینه آپاریب یاخشی
یئمکلری وئردیلر او انوده قالیب دنولر شیکاره گئتدیلر. انوه گلنده اونا حورمت اندیب
شیکاردان اونا یاخشی پای وئردیلر.

بو حیکایه خلق آراسیندا مثل قالمیش
«آقا نظرم بنله گزم»

طمعکار تر آلانار

بیری وار ایدی بیری یوخ ایدی بیر زحمت‌کش کاسیب وار ایدی. بو کاسیبین اؤز
شهرینده ایشی یاخشی گنجه‌بیردی او پول قازنماق اوچون اوزگه شهره گئتدی. بو
شهرده غریب اولدوغونا گؤره ایسته‌دی اولان پولونی بیر کیشینین یانیندا امانت قویسون.
بازاردان گنچنده بیر نفر بزازی گۆردی اینده تسبیح ساققال حنالی دوکاندا اوتوروب
تیجارته مشغول‌دور.

کاسیب یقین ائتدی کی بو گرک یاخشی آدام اولسون سلام‌علیک اندندن سونرا بیر آز
دانیشب موقتی صورته پوللارینی اونا تاپشیردی و گئتدی باشقا ایشینین دالینجا.
بیر نچه گوندن سونرا گلیب پولون ایسته‌دی. بزاز دانندی، نه قدر کاسیب یالواردی
چالیشدیس بزاز قبول ائتمه‌دی.
کاسیب مایوس حالدا گئتدی قدیم دوستلاریندان بیرینه توش گلدی و پول موضوعینی
اونا دندی.

دوستی دندی: من پوللارین آلام فقط گرک من دینه قولاق آسان.

کاسیب راضي اولدي.

دوست دندي من گنديرم بزازين يانينا اونىلا صوحت ائنده سن گل و پولووي ايسته.

ياقئيمعلي (دوست) بزازين يانينا گليب سلام عليکدن سونرا باشلا دي:

آي حاجي من جوت سورنده بيردن خيش بير شئيه ايليشدي باخديم گوردم بي خمره قيزيلدير سوز بورا چاتاندا کاسيب گليب پولوني ايسته دي بزاز فوراً پولوني وئرديو دندي هايدي تتر گنت.

سونرا اوزوني کندچيه توتوب دندي:

سوزون دالين بويورون.

ياقئيمعلي دندي:

بو خمره ني قويلاديم كي آخشام انوه آپارام و خرچلمگه باشلا يام. بيردن قضانين ايشي فلکين گرديشي آيلاديم گوردم يوخو ايميش بزاز عصيانى اولوب آجقلاندي. آکيشي سن بوني اولجه دنه يدين كي يوخدور تا من او کيشينين پولوني وئرميه ايديم من خيال ائتديم سنله او خمره ني بير يئرده خرچلييه جه ييک.

کاسيب آدام اوز پولونا چاتدي سيزده اوزو مورادوزا چاتاسيز.

آتالار دنييب

يالانچي طمعکاري آلالدار.

بیره بگ بيت خانيم

بیر گون قيش گونونده بیره بگ چيخدي داملارينين قارين کوره سين، دامدان دوشدي اولدي. بيت قارا گنيدي.

اورادان گنچن قارقا بيت خانيمدان سوروشدي: نييه قارا گنيميسن؟ بيت دندي: بیره بگ قار کورينده دامدان دوشوب اولدي اونا گوره قارا گنيميشم. قارقا قارا گنيدي.

گوگرچین قارقانی گۆروب، قارا گنیمه سینین سببینی سوروشدی. قارقاندی: بیره بگ دامدان دوشوب اولموش بیت خانیم قاراگنیمیش منده قارا گنیدیم، گوگرچینده گوگ گنیدی.

گوگرچینی آغاچ گۆردی، گوگ گنیمه سینینسببینی سوروشدی گوگرچین دندی: بیره بگ دامدان دوشوب اولموش بیت خانیم قارا گنیمیش قارقا قارا گنیمیش منده گوگ گنیمیش.

آغاجدا یاپراقلا رین تۆکدی.

بولاغ آغاجین یارپاقلارینین تۆکولمه سینین سببینی سوروشدی. آغاچ دندی: بیره بگ دوشوب اولموش، بیت خانیم قارا گنیمیش، قارقا قارا گنیمیش، گوگرچین گوگ گنیمیش، منده یارپاقلاریمی تۆکدوم. بولاغیندا سوی قورودی. قراواش گلدی بولاغدان سو آهاری گۆردی بولاغین سوی قوروموش سببینی سوردی. بولاغ دندی:

بیره بگ اولموش، بیت خانیم قارا گنیمیش، گوگرچین گوگ گنیمیش، آغاچ یارپاقلارین تۆکموش، منیمده سویوم قوروموش، قاراواش کوزهلری وئردی سیندیردی گنتدی انوه. خانیم سببینی سوروشدی.

قاراواش جواب وئردی:

بیر بگ اولموش، بیت خانیم قارا گنیمیش، گوگرچین گوگ گنیمیش، آغاچ یارپاقلارین تۆکموش، بولاغین سوی قوروموش منده کوزهلری سیندیردیم.

خانیمدا امجکلرینی کسدی. آقا گلیب خانیمین گۆروب سببینی سوروشدی خانیم دندی: بیره بگ دوشوب اولموش، بیت خانیم قارا گنیمیش، قارقا قارا گنیمیش، گوگرچین گوگ گنیمیش آغاچ یارپاقلارین تۆکموش، بولاغینسوی قوروموش، قاراواش کوزهلری سیندیرمیش، منده امجکلریمی کسدم.

آقا او یومورتالارینی کسدی.

چول اولدي پالان اولدي هاميسي پالان اولدي. گوڭگدن اوچ آلمانا دوشدي. ييري منيم،
ييري ناغيل دنيه نين بيريدە اوڭومون.

داد - پيداد

ييري وار ايدي ييري يوخ ايدي آلاهدان باشقا هنج كس بوخيدي. بير جوتچي وار ايدي
اوڭ آرواديله زحمت چكيب ياشاردي.
بير گون زميده جوت سورن زمان گاوآيني يئره برك دگدي جوتچي داياندي گوردي
بارداقدير بارداغي قازيب چيخارتدي گوردي ايچينده قيزيل سيكه لر واردير. چوخ
سنويندي. جوت ايشيني يئر به يئر انله دي و بارداغي موناسيب بير يئرده گيزلدي. گليب
آروادينا ايشين اولاجايني دندي آرواديدا چخ شاد اولدي.
كيشي دندي:

آي آرواد سنين عقلينجە ييز بو پولي نه ائليليك؟

آرواد دندي:

آي كيشي بو پولي ييز تك يئيه بيلمريك، گرگ پادشاها دنيه سن. او اوڭي گونورسون
ييزه ده بير قدر ونرسين تا ياشانميري ياخشىلاق.
كيشي دندي: ياخشى دنيرسن آرواد من صاباح گنديب پادشاهين يانينا و اولاجاين
دنيرم.

صاباح سحر تئردن گنتدي پادشاهين قصرينه چوخ زحمتدن سونرا ايجازه ونرديلر ايچري
گيرسين، اونى آپارديلار وزير يانينا. كندچي بيچاره عومرونده شاهي گورمه ميشدي،
وزيرى، انله بيلدي كي شاهدير. بارداغين تاپماسيني دندي.

وزير فورصتي الحن ونرمه ييب كندليبه دندي گنت انوه منده گليم. صويح اول وقت گليب
كيشيني چاغيردي و جوتچيله زميه گنتديلر و بارداغي وزير گونوروب گنتدي اوڭ انويه
و جوتچيه هنج بير شئي ونرمه دي.

بیر نڇه گونڊن سونرا وزیر قورخدي ایشین اوستي آچیلین جوتچینی چاگیردي. جوتچی یقین انله دیگی اونی اولدوره جکلر آروادینا دندی سن کی حامیله سن اگر بیر اوشاق اولدی ادینی «داد» اگر ایکی اولدی اوو بیرسینی «بیداد» قویارسان و منیده حلال انله شاه منی اولدورمگه آپاریر.

او وقتدن سونرا جوتچیدن خبر اولمادی آرواد، اوشاقلاری زحمت ایله بویوتدی.

بیر نڇه ایلدن سونرا دندیلر پادشاه شهردن قیراق احسان ونیردی.

قونشولاری کندچی آروادینی دانلادیلار، دندیلر کی یازیق سنده گنت احسان آل اوشاقلارا کولمک اولسون. شهر اهلی هامیسی شهردن قیراغا گنتمیشدیلر جماعت چوخ ایدی آرواد اوز اوشاقلارینی ایتیردی قیشقیردی «داد - آی - بیداد» بیر قدردن سونرا شاه متوجه اولوب دستور ونردی آروادی گنیردیلر جریانی سورشدی.

آرواد ایشین اولیندن اولدوغو کیمی دندی کی سیز اونی چاگیریب آپاراندان سونرا داها خبر یوخدور.

شاه دندی:

سن چاگیرانی گوزدون؟ آرواد جواب ونردی خیر فقط سسینی انشیتدیم. شاه دندی او سسی انشیتسن تانیبارسان؟ آرواد جواب ونردی بلی.

شاه خلوت انتدی. وزیر وکیل، اوزی و بیرده آرواد اولدی دستور ونردی آروادین گوزلرینی باغلادیلار. گوزلرینی باغلایاندان سونرا اوزی قیشقیردی تنز اول گل گندک.

آرواد جواب ونرمه دی.

سونرا وکیل دندی.

تنز اول گل گندک یئنه آرواد جواب ونرمه دی.

سونرا وزیر دندی:

تنز اول گل گندک آرواد قیشقیردی قوربان بو ایدی.

آروادین گوزلرینی آچدیلار. وزیري وادار انله دی حقیقتی دنسین. شاه دستور ونردی وزیري اولدوردولر. آرواد ایله اوشاقلارین یاشاییشی تأمین انتدیلر.

يئڭىلەر ايجدىلەر مورادلارينا يئڭىشدىلەر.
سىز دە مورادوزا يئڭىشەسىز.

آدى - بۇدى

بىر گون وار ايدى بىر گون يوخ ايدى آلاھدان سونرا ھىچ كس يوخىدى.
بىر گونلرين گونۇندە مەندىم، آيدى، بۇدىدى، كوراوغلى كوساچىدى، عبدالرحيم
زىناچىدى، گەندىك شىكارا، گۆرۈمەمىش كول دىيىندە دوغمامىش دوشان بالاسىنى
گۆزدوخ. آدى سەندە توفىگ وار؟ يوخ، كوراوغلى كوساچى سەندە توفىگ وار؟ يوخ؟
عبدالرحيم زىناچى سەندە توفىگ وار؟ يوخ.

مەندە بىرى وار ايدى. لولەسى يوخىدى، قونداغى وارىدى اوندان دوشانى ووردوغ.
آدى سەندە پىچاق وار؟ يوخ، بۇدى سەندە پىچاق وار؟ يوخ، كوراوغلى كوساچى سەندە
پىچاق وار؟ يوخ.

مەندە بىرى وار ايدى تىەسى يوخ ايدى دىستەسى وار ايدى اوندان دوشانىن باشىنى
كەسدىخ.

آدى سەندە قازان وار؟ يوخ، بۇدى سەندە قازان وار؟ يوخ كوراوغلى كوساچى سەندە قازان
وار؟ يوخ.

مەندە بىرى وار ايدى دىيى يوخ ايدى، دۆۈرەسى وار ايدى دوشانى اوندا پىشىدوخ.
بۇدى گەلى يىنى دۇيدى، كوراوغلو كوساچى گەلى يىنى دۇيدى، عبدالرحيم زىناچى
گەلى يىنى دۇيدى مەن يىنىم اونان بىر تىكە قالدى.

آدى گەلى گۆتۈرنەمەدى، بۇدى گەلى گۆتۈرنەمەدى، كوراوغلى كوساچى گەلى
گۆتۈرنەمەدى، عبدالرحيم زىناچى گەلى گۆتۈرنەمەدى اونى چاندوخ بىر قىچى سىنىخ
قارىشقايا.

گەندوخ گۆزدوخ بىر بالان، اونون آلتىندا بىر قورآن. اونى اوخودوخ گۆزدوخ ھامىسى
يالان.

دده قورقوت داستانلاري

آذربايجان فولکلوريندن ايلک يازيليسيني دده قورقوت کيتابي حساب ائتمک اولار. الده اولان معلوماته گؤره دده قورقوت کيتابي هيجرتين ۸نجي عصرينده يازيلميشدير. ۱۸ نجی ميلاد عصرينه قدر آشکارا چيخمالميشدي. ال يازيسي مصر کيتابخانهلرينين بيرينده ساخلانميش اوردان آلمان دؤولتي کيتابخانه سینه اينتيقال وئريلميش. سون ايللرده قورقودون بير نوسخه ال يازيسيندا واتیکان کيتابخانه سينده تاپيلميشدير.

۱۸ نجی عصرده آلمان شرق شوناسلاريندان (ديتس Dets) اونون بعضي بؤلوکلريني (قيسمتلريني) آلمان ديلينه ترجمه ائتميش، اوندان سونرا روس شرق شوناسلاريندان بارتولد (Bartold) کيتابي تدقيق انديب بعضي قيسمتلريني روس ديلينه ترجمه ائتميشدير. ۱۹۱۵ نجی ایلده ترکیه عالیملريندن موعليم رفعت دده قورقوت کيتابيني استانبولدا چاپ ائتميشدير.

جنوبي آذربايجاندا آقاي سهند کيتابين ۶ بولوگونې بير موقديمه ايله نظمه ساليب اوچ بولوگيني چاپ ائتميشدير.

دده قورقود کيتابي ۱۲ بولوکدن عيبارتدير. بوتون يازيلار آذربايجان ديلينه داهي اويغوندور. داستانلاردان آپاريان يئر آدلارينين (دمير قابيلي دربند، برده، گنجه، گؤجه، ولوکي) چوخي آذربايجان شهرلريني آديدير. کلمه لرین ده چوخي اينديکي آذربايجان ديلي ايله وفق وئرير.

دده قورقودون يارادان چاليشميش زمانينه نيسبت ميلي کلمه لر ايشلتسين بعضي يئرلرده باشقا کلمه لر ايشلتيديگي اوچون خلق طرفيند اشاعيداکي شعر اونون حقينده دنييلميشدير.

انگنيه تيکن دنمه دين آي دده قورقوت

تيکانا سوکن دنمه دين آي دده قورقوت

گلينه آيران دنمه دين آي دده قورقوت

آيرانا دويوران دنمهدين آي دده قورقوت
تقديم اولونان كازيليك خوجا اوغلو حيكايه سيندن پارچا نومونه اوچون دده قورقوت
داستانلار يندان گنيريلير.

كازيليك قوجا اوغلو ينفك حيكايه سي

كام خان بايندر، يئر ينده برقرار اولموشدو قارا يئر ين اوستونده بويوك آغ انوين بنا
اتتميشدي. مين يئر ده ايپك قالي دولشه ميشدي. ايچ اوغوز و ديش اوغوز بگلري
صوحتيني ائشيتمگه چاغير ميشدي. يئمك و اچمكه دايير ايدي. بير زماندان سونرا
كازيليك قوجا آدلي بير كيشي گلدي، بايندر خانين وزيري ايدي، شراب ايچيب نشه سي
باشينا ووردي. قوتلي ديزينين اوستونده اوتوروب بايندر خاندان هوجوم امري ايسته دي.
بايندر خاندان دستور وئردي:

هارايا هوجوم ائتمك ايسترسن آزادسان. كازيليك قوجا ايش بيلن و باجارقلي بير آدام
ايدي. لاييق كيشيلري باشينا ييغدي حاضريلقلار گوروب يولا چيخديلار. چوخلي
داغلار، دره لر، تهلر آشديلار. گونلرين بير ينده قارا دنيزين قيراغيندا (دوزمورد) قلعه سي نه
چاتديلار. و اونون يانيندا اوتراق ائتديلر او قلعه نين بير قلعه بگي وار ايدي آدينا «آرشين
اوغلو ديرك تكور» دنيديلر. او كافرين آتتميش آرشين بويو، آتتميش باتمان گورزونين
آغريلغي وار ايدي و چوخ ياخشي اوخ آتاردي. كازيليك قوجا گلير گلمز ساواش
باشلا دي.

تكور قلعه دن ديشلري چيخدي ميئدانه گلدي. ميئدان اوخويوب حريف ايسته دي.
كازيليك قوجا اونو گورر گورمز يئر يندن قالخدي (قارا قوچ) آئينا ميندي تا قارا دينلي
كافره ايلدير يم كيمي ايندي كافرين پئيسرينه بير قيلينچ ووردي ذره قدر تاثير ائتمه دي.
نوبت كافره گلدي او آتتميش باتمان گورزيله كازيليك قوجايا چالدي. يالان دونيا باشينا
فيراندي آغريلغي يندان بورنودا قان شورولدا دي.

كازىلىك قوجانى قالدېرىپ توند قلعه يە آپاردىلار ايگنلر اونى گۇرۇپ پوزولدىلار. و دورمادان قاچدىلار.

كازىلىك قوجا اون آلتى ايل تمام حصاردا دوستاق اولدى.
سونرالاردا (آمين آيندا) بىر كىشى آلتى كرە حصارا ھوجوم گىتېرىپ كازىلىك قوجانى زىندانان قورتارا بېلمەدى.

كازىلىك قوجا باياندر خانىن الين اوپوب ساواش مۇيدانىنا گىندىدە بىر اوغلانچىغى وار ايدى كى بىر ياشىندا ايدى او قىدن برى اون بىش ياشىنا گىرمىش و بىر ايگىت اولوب و باباسىنى اولموش بىلىردى. اطرافىنداكىلار قىدغن ائتمىشىدىلر كى باباسىنىن دوستاق اولدوغونو اونا دىنمەسىنلر.

– او اوغلانىن آدىنا نىفك دىرىدىلر.

گونلرىن بىرىندە نىفك اوتروب بىگلرلە صۇحبىت ائىن زمان قارا گون اوغلى بوداغلا سۆزلەشىدىلر. بوداغ بورادا اونا خطاباً دىدى: نە اوزوندىن بو قدر تعريف اندىرسن و بىلە مۇيدان توتوب موبارىزە اىستىرسن اون آلتى ايلدىر آتان بىر كافىرىن اىندە دوستاق دۇورانى قورتارسانا؟ نىفك بو خىر انشىدر انشىتمز اورگى چىرىندى و رنگى قارالدى. قالخىب باياندر خانىن حوزورون گىتدى اوزونى يترە قويدى و آشاغىداكى سۆزلرى سۆيلىدى

قالمىش ايگىت آرخاسى يوكسول مسكىن اومىدى

تركىستانىن دىرگى تولوقوشون يوواسى

دۇولتلى خانىم بىنم

من بابامى اولدى سانىردىم

شمىدى بىلدىم كافىردە دوستاق ائتمىش

دۇولتلى باشىن اوچون مدد بانا عىسگر وئر

بنى بابامىن دوستاق اولدوغو قلىعە گۇئدر.

باياندرخان نىفكە قوۋە وئردى او گىندىب آغىر موبارىزەدە سونرا آتاسىنى آزاد ائتدى.

بگلرله هاميسي بير يئرده هوجوم انديب حصاري ييغمالاديلار. يئقنك باباسيله قول بويون اولوب قوجاقلاشديلار و ايكي حسرت بير بيرينه قاتيشديلار. و تانريا شوكر قيلدیلار. حصاري آليب قالان كليسالاري ييغيب يئرینه مسجد قوردولار. كيشيشلري قاووب آدان اوخوتتولار و عزيز تانري آدينا خطابه اوخوندي. قوشون - قوماشين ياخشيسي قيزين گوگچه گيني - قيزيل ايپلرله برك توخونموش چوخاني بايندر خانا پنجك چيخارديلار و قالانلاريندا ساواشچيلارين آراسيندا بولوشدوروب انولرينه قايتتديلار. دده قورقوت گليب بوي بويلا دي، سوز سويله دي گوز نهلر سويله دي: بو اوغوزنامه يقينكين اولسون. بندن سونرا آلپ ارنلر سويله سين. آلني آچيق جومرلر قولاق وئرسين. قارلي قارا داغلارين ييغيلماسيني كولگه لي قابا آغاجين كسيلمه سين. آغ ساقالي بابانين يئري اوجادا اولسون. آغ ساچلي آنالارين يئري جتته اولسون. آغ آلفلا بنش كلمه دوعا اتتديك قبول اولسون. گوناھيميزي آدي گوزل محمد مصطفى يوزوسونا باغيشلا سين. آمين.

ساوالي محمد خان ايله گرجي قيزينين ناغيلى

ساوالي محمد خانين آتاسي سفردن گلنده اوغلي محمد خانا بير گرجي قيزي و بيرده كنيز گنير ميشدي. كنيز قارا ايدي گرجي قيزيدا اوزونه قارا نيقاب سالميشدي. محمدخان قارا نيقابي گوزدوكده خيال انله دي كي گرجي قيزيدا كنيز كيمي قارا دير. اونا گوزه يئندي ايل قيزي دانيشديرمادي يئندي ايلدن سونرا بير گون قيزين اوزوني گوزور چوخ تاسوف اندير كي نيه بو چاقا تك گوزمه ميشم. قيز ياتميش ايدي اونني اوياتماغا نظم ايله آشاغيدكي شوزلري دئير:

ييغديم اوتاغين گنجه سين

سنوديم گرجستان بجه سين

يار بونوندا عنبرجه سين

آچارام ياريم اويانماز

بيغديم اوناقين قاليسين

نئيلرم دونيا ماليسين

يار قولوندا قول باغيسين

آچارام ياريم اويانماز

يئددي ايل چكدين عذابى

گنتدي اورگين تابى

دوردا ييغيم رختخوابى

اويانماز ياريم اويانماز.

عولمروم انتدين تالان گرجيم

مني درده سالان گرجيم

قيز يوخودان آييلير و دنير:

يئددي ايل هاردايدين كي هنج حاليمي سورمادين؟

تويدان قاباق ييزيم رسميميز بودور گلين ايله كوركن بير گون چولاي دولانارلار سونرا

توي اندرلر. بيزده دولناق. محمد اتلاري حاضير ائتمگه گنتدي. قيز دا قيمتلي شئيلري

خورجونا قويوب آتاسيندان ياديگار قالميش شش-پري گوئتوروب محمددين حاضير

انتديگي اتلارا مينيب محمددين باغينا گنتديلر.

بورادا قيز اوغلاني وادار انتدي آتدان آشاغييا دوشسون اوغلان آتدان دوشندن سونرا قيز

ششپر ايله ويردي اوغلانين باشيني ياردي و اولزي گنتدي. بير آزدان سونرا قايديب

اوغلانين باشيني اولز دستمالي ايله باغلادي محمددين اينده اولان اوزوگي گوئتوروب

بارماغيئا تاخير. محمده دندي من گنتمهلي اولدوم.

محمد موتائير اولوب شعر ايله دنير:

داغلارين باشين گزرسن

بو داغلاردان گول درس

محمد باغرين اوزرسن
عۇمروم انتدين نالان گرجيم
مني درده سالان گرجيم
محمد غمىم چوخدور
يانيمدا قارداشىم يوخدور
گنتسين سنين وفان يوخدور
عۇمروم انتدين نالان گرجيم
مني درده سالان گرجيم

قىز محمدىن شعرلرين انشىدندن سونرا دندى: مني گوارمگين قالدي قياته.

محمد مايوس اولراق اولرينه قايتىدى و اناسينا اولان ايشلري خبر وئريب دندى:
اگر گرجي قىزىني اله گيتيرمه سم داهان مندن سنه اوغول اولماز. اناسيندان پول آيب ات و
باشقا لازيم اولان شئيرلر گوتوروب يولا دوشدى. بير مودت يول گندندن سونرا امامزاده
اسماعيلدا: ياتدى سونرا امامزادهني زيارت اتتى يئنه يولا دوشدى. بير نچه گنجە
گوندوز گتتدى. بير بولاغ باشينا چاتدى. گوزىدى بير قاري بولقدان سو آبارير. قارىيا شعر
ايله دندى:

من گنديرم گرجستانا
يالواريرام بوييله سانا
باشينا دوتدوگوم آنا
سوييله گوزوم اتل كيميندير؟
گر جي قىزىلا گوزوشدوم
آنادان آنادان گنچديم
آخىردا چوللرله دوشدوم
سوييله گوزوم اتل كيميندير؟

قاري محمدىن سوزلريندن موتاثير اولوب شعر ايله دئير:

منيم سینه‌می اوخلادین
گندن یولومدان ساخلادین
دردله منی آلاولادین
بو ائل گرجستان ائلیدیر.
اوغول هانسی ائلردن سن؟
نه یئر اولموش سنه وطن؟
آدین نه‌دیر؟ کیملردنس؟
بو ائل گرجستان ائلیدیر.

محمد قارینین سوازلریندن شاد اولوب شعر ایله دندی:

دردین سینه‌سی داغلییام
حقه ایمانه باغلییام
محمد سوداگر اوغلییام
ایندی تانی آنا منی
قاری محمدی تانیب دندی:

من سنین بیبینم منیم ینددی اوغولم وار گندک بیزه سنه کونک اندرلر. اوشاقلار محمدی
گوزوب دنیرلر: اگر بیزیم داییمیز اوغلودور یا ینمگی یاوورماغی گرك بیزه اوخشایا.
شام گتیردیلر محمد شامی یندی و دندی کی من گلیمیشم گرجی قیزی آپارام. قاری ننه
و اوغلانلاری محمده کونک ونرمگی وعده ونردیلر.

قاری گنتدی گرجی قیزینین یانینا و محمدین گلمه‌سینی دندی. گرجی قیزی نیشانه
ایسته‌دی. قاری قیزین محمدین باشینا باغلا دیقی دستمالی گؤستردی. قیز شاد اولوب
دستور ونردی قاریبا خلعت ونرسینلر و نظم ایله دندی:

قاری ننه خنیر بهره گؤره‌سن
غم یولوندا خراساندا اوله‌سن
محشر گونی مطلبینی آلاسان

بیزه گلن آياقلارين قورباني

گر جي قيزي محمدین اوزوگونوي وئردی. قاري آباردي محمد اوزوگي گوروب
سنويندي.

قارينين اوغلانلاري ايله گر جي قيزينين قاچيرتماق نقشه سيني چکديلر. ائل بويوکلريندن
نجف خان گر جي قيزينا علاقمند اولوب اونون اوچون يئددي گنجه يئددي گون موفصل
توي انتدي. قيز اوچون مخصوص بير آغ چادير وورموشدي.
يئدينجي گنجه محمد گنديب چاديرين داليندا گيزلندي نجف خان ايله گر جي قيزينين
دانيشيغينا قولاق آسدي.

نجف خان چاديرا گيريب گر جي قيزينا آجي سوزلر دندي. گر جي قيزي ناراحات اولوب
نظم ايله دندي:

آه جيگريم يانا - يانا باغلي قالا گردك خانا

دونه چرخ زمانا آلاه ياريمي ايستم

محمد گر بورا گله گرچينين حالين گوزره

دينمزجه سني اولدورر آلاه ياريمي ايستم

نجف خان گر جي قيزينين سوزوني انشيديب آچيقلاندي و مسخره ايله دندي يارين
گلنده خبر ائلم.

بو حالدا محمد ايچري گيريب نجف خان ايله ووروشوب اونوي يئره ووردي آياقلارين
باغلادي. گر جي قيزيله گوزوشدور، اوئوشدور، قارينين اوغلانلاريدا گلديلر گر جي
قيزي ايله محمدي قارينين يانينا آپارديلار.

قاري اونلاري گوروب سنويندي و اوغلانلارينا دندي: اوچ دوزد آعاج اونلاري
اوتورسونلر

محمد نظم ايله قاري دان خدا فيظليك (خدا حافظليك) ائله دي.

قاري آنا قسمت اولسون زيارت

قبول اولسون ائله ديگين عيادت

سندن اولدي منه چوخلي محبت

قاري آنا خانمانين آبادان

تاري سنین اوغلانلارين ساخلاسين

دوشمنلرين گوزلريده چاتلاسين

سندن اولدي منه چوخلي محبت

قاري آنا خانمانين آبادان

گرچي قيزيني ۴ - ۳ آغاچ آپاريب اوئوردولر، اوئلري قايتيديلار. گرچي قيزي ايله محمد بير نچه آغاچ گندن سونرا ايستيراحت ائتمك ايستهدير، محمد باشيني گرچي قيزينين ديزي اوسته قويوب ياتدي. نجف خان و قيزين آتاسي بير عيده ايله بونلارين دالينجا گلدير چمنليکده بونلارا چاتماقدا ايدير. گرچي قيزي نظم ايله محمدي يوخودان اوياتدي.

اوئلوني ياره يئتيردين	گرچي قيزيني گوئوردون
ايندي دوشمن گلير چوخلي	اويان ياريم اويان ياريم
گلدي آتامين قوشوني	من تانيمام هنج کسيني
نجف خاندا آتاملادير	اويان ياريم اويان ياريم

محمد ايليپ قوشوني گوزدي. قيز محمده دندي:

سن گري گنت من اوئلوم دانيشارام.

آتاسي قيزي گوزوب اونا تغيير ائلهدي. قيز دندي: آتاجان منيم سنه بير سوزوم وار. اول مني اصفهانا نيهه گوئردين. ايکينجي من يئددي ايلدن سونرا قايتيداندا نيه سببيني سورمادين؟

من نجف بگه وئردين. ايندي قايتدين گندين و يا نه بيليسيز اندين.

آتاسي قيزين سوزوني عقيللي بيليب دستور وئردي آتيلاري قايتيدي. محمد ايله گرچي قيزيدا اصفهانه طرف يولا توشدولر. اورايا چاتاندان سونرا يئددي گون و يئددي گنجه توي ائلهديلر يئديلر ايچديلر مورادلارينا چاتيديلار. سيزده موراديزا چاتاسيز.

بايقوش و قارقا

آي اوشاقلار! كنجميشدن بئله نعل انله ييرلر.

بير اوجا داغين اطرافيندا بويوك آغاچلار وار ايدي بوداغلار و ياپراقلار اونلاري بوروموشدي. بو آغاچلاردا يوزلرجه قارقالار يووا ساليب باشايرديلار. قارقالارين بير پادشاهي وار ايدي قالان قارقالار اونون سوزونه قولاق آسيرديلار.

قارقالاردان بير آز اوزاق بايقوشلاردا اوزلرينه يووا تيكيب عومور سورودولر. بايقوشلارين قارقالار ايله دوشمنچيلىكلي واري ايدي بير گون فورصت تاپيب بايقوشلار پادشاهي دستور وئير قارقالارين يووالارين داغيديب اوزلريني آرادان آپارسينلار. قارقالار غافيلگير اولدوقلاري اوچون چوخلي تلفات وئيرلر.

صوبح كي گون قارقالارين پادشاهي قالان قارقالاري ييغيب اولار ايله مصلحت انلهدي. پادشاه بير بير اولارين نظرلريني بيلمك ايستهدي. بيرينجي مصلحتجي (مشاور) دنيير: «قوتولي و غاييب دوشمنله ووروشماقدا نسلار يريميزي بوراخيب اوزگه يئره گئتمك، تا دوشمندن اوزاق اولاق.»

ايكينجي مشاور: من بيرينجي مشاورين نظرلريني مصلحت گورمه ييرم وطني ترك انتمگدسه قوه جمع انديب دوشمن ايله ووروشماق و مغلوبيت خجائينني آرادان آپارماق.»

پادشاه اوچونجي مشاورين نظرلريني بيلمك ايستهدي. اوچونجو مشاور: ياخشى بودور اولارين يانينا انلچي گوندرك اگر راضي اولسالار بيزدن خراج آليب بيزي راحت قويسونلار. آز ميقدار خراج وئيرب اوز يئرميزده قالاق. دوردونجو مشاور دندي: منجه وطني ترك انله ييب گئتمك باج وئرمكن ياخشيدير. پادشاه بشينجي مشاورين نظرلريني ايستهدي.

بشېنچي مشاور ايسه ايشده عجله ائتمك لازيم دگيل بعضي نظريه لريم وار ايستيرم تك حضوروزده دئيم. بعضي سؤزلري عموم آراسيندا دئتمك مصلحت دگيل. شاه ۵ نجى مشاورين نظريه راضىلاشيب اونى خلوته دعوت ائتدى.

خلوت ائندىن سونرا بشېنچى قارقا سؤيله دي بيز بايقوشلار آراسيندا اولان دوشمنليگين كوكي هاردادير؟ و نه وقتدن باشلاشيب؟ شاه جواب وئردى

بىر زمان قوشلار ييغيشيب بايقوشي اؤزلرينه رئيس سئچمك ايسته ديلر. قارقا اورادا اؤزوني بئله دئير:

اگر طاووسلار، آل قوشلار و باشقالاري آرادان گئتميش اولسالار يئنه ده بايقوش رييسليگه ياراماز. بايقوشون صورتى پيس، قديمي شوم، عقلى آز گونون ايشيغيدان قورخار رييس سيز قالماق اوندان ياخشيدير.

بايقوش بو سؤزلري انشيدىب اوقات تلخ اولور و دئير: ييزيم ايله سيزين آرازدا بو دوشمنليك قالاجاق تا تلافي ائدك.

شاه بشېنچى مشاور دئدى: ايندى كي بو سؤزلري انشيتدين اؤز نظرين دني گؤرك. بشېنچى قارقا دئدى:

گرگ اؤز ايشيميزي حيله ايله گؤرك تا موفق اولاق. سيز دستور وئرين منى دؤگوب آچا ديبينده قويسونلار سيز هاميز گئدين و منيم ايشيمين نتيجه سيني گؤزله يين.

شاه مشاورين دندىگيني عملي ائتدى بايقوشلار همان گنجه يئنه هوجوم ائتديلر ولي قارقالاري گؤرمه ديلر. مگر بىر قارقا كي اولومجىل حالدا آچا ديبينده توشموشدور.

بايقوشلارين پادشاهي اونا ياخينلاشيب حاليئي سوروشدى.

قارقا جواب وئردى سيزين هوجومدان سونرا من اؤز پادشاهيميزا دنديم بايقوشلار قووتلي و جسارتيديلر اولار ايله ووروشا بيلمريك گرگ اولار ايله صولج ائدك و ايسته ديكلرينى وئرك، بو سؤزلري دندىكده منى دؤگدولر و دنديلر سن بايقوشلارين طرفداريسان. بايقوش پادشاهي اؤز وكيل وزيرلريله مصلحت ائتدى. اولارين بعضيلري اولدورمگي بعضيلري ايسه مهربانچىلىق ائتمگي مصلحت گؤردولر. قارقاني اؤز يانلارينا

آپاردیلار قارقا موختلیف حیكایه‌لر ایله اونلاری مشغول اندیردی، بیر مودت قالاندان سونرا گیزلی حالدا اؤزونی قارقالارا یئتیردی دندی: بايقوشلار پادشاهی منه اینانیب اونلار داغین باشیندا مغازه‌ده اولورلار دستور وئرین اونون قایب‌سیندا چور - چوپ توکسونلر و اد حاضیر انتسینلر من ایشاره اندنده چور - چوپه اود وورسونلار نتیجه‌ده چیخان بايقوشي اود یانديرار مغازه‌ده قالانلاري ايسه توستي بوغار. بو سؤزلري دینحن سونرا گیزلی حالدا بايقوشلارین یانینا قاییتدی و مونسایب وقتده یانديرماغا دستور وئردي. نتیجه‌ده بايقوشلار آرادان گتتدي و قارقالار راحت یاشاماغا باشلادیلار.

سوپورگه

بیر کیشی چوخ مریض ایدی. عومرونون آخیر گونلرینده اؤز اوشاقلارینی چاغیریب دندی:

بالالایم نجه کی گؤرورسوز من مریضم اؤزومده قوجالمیشام گتتمگیم یاخینلاشیر، اونا گؤزه سیزه بیر عملی نصیحت ائتمک ایسته‌ییرم.

بونی دنییب سسله‌دی:

«آی اوشاق بیر تازا سوپورگه گتیرین» بیر تازا سوپورگه گتیردیلر.

کیشی سوپورگه‌نی اول وئردي بونیوک اوغلونا و دندی:

«بونی سیندیر» سیندیرا بیلمه‌دی.

وئردي او تانجیل اوغلونا. اودا سیندیرا بیلمه‌دی. وئردي کیچیک اوغلونا اودا باجارا بیلمه‌دی سیندیرسین.

سونرا دستور وئردي سوپورگه‌نین دسته‌سینین باغین آجسینلار. طبعی سوپورگه داغیلدی.

کیشی دندی ایندی سیندیرین. هره‌سی بیر قیسمتینی سیندیردیلار.

کیشی دندی:

بالا لاريم گواردوز سوپورگه باغلي اولاندا مؤحکم ايدي هئچ بيرينيز سينديرا بيلمه ديز. آچاندان سونرا سينديرديز حتي بالا جا اوشاقلاردا سينديرا بيلرلر. سيز سوپورگه دن نتيجه آماليسيز بير بيزيز ايله ايئتihad ائتمه ليسيز كي هئچ كس سيزي بيخا بيلمه سين. تمام ايشلرده موفقيت الهه انده بيله سيز. اگر ايسته بيرسيز خوشبخت اولاسيز منيم بو نصيحتيمي ياددان چيخارماييم و عملي اندين. نتيجه - هر ميلت متحد اولوب بير بيرينه كؤمك ائتسه موفق اولار و مستقبل ياشار.

تقي يورولوب داش داشيسن

بير مالكين تقي آدلي بير نوكر ي وار ايدي. بير گون تقي چوخ ايشله ميشدي اربابا (مالكه) دنديلر كي تقي يورولوب اينصافسيز مالك تقي به ايستيراحت ونرمك عوضينه دندي «تقي يورولوب داش داشيسن».

بو سؤز ساوه توركلري آراسيندا بير مثل اولاراق قاليب. بونا ياخين موضوعلار آراسيندا ايشله نير « تقي يورولوب داش داشيسن».

هاراليسان؟

بير جواندان سوروشدولار: هاراليسان؟

جواب وئردي هله انولتمه ميشم.

بو بير حقيقتدير چوخ وقت انولندن سونرا آروادين ميلي يئر تعيين ائتمكده موثردير.

ايت و پشيك آرزوسي

انوده الان ايت آرزو اندر و ذنير آلايه منيم صاحبيمه ينددي اوغلان نر كي گنسينلر
شيكارا، شيكاردان قايداندان سونرا اونلار شيكارين ايتيني ينسينلر منده سوموكلريني
ونرسينلر.

پشيك ايسه آرزو انديب ذنير آلايه منيم صاحبيمه ينددي قيز ونر كور اولسونلار اونلار
غذا ينينده من اللريندن قايم و ينيم.

ايتين وفاسي

بير گون بير تاجير موسافيرتدن گليردي، او آتئين يهرينين دالينا خورجوندا پولوني
باغلاميشدي، اونون وفالي ايتي آتين دالينجا يوگورردي.

بير مودت يول گندندن سونرا خورجون آتين داليندان يثره دوشدي تاجير بوني بيلمهدي،
ايت گواروب باشلاي هورمگه گاهي آتين قاباغيندا آتيليب هوروردي گاهي دالينا گاهي
يانلاريندا هوروردي ايت صاحبي نه قدر ديل ائلهدي ايت ساكيت اولمادي، آجيفلاندي
ايت ساكيت اولمادي. تاجير يقين ائتدي كي ايت قودوز اولموشدور. گولاله ايله ووروب
ايتي اولدوردي و پولوني توتوب گئتدي.

بير مودتدن سونرا باخيب پول خورجونيني گورمهدي، گري قايتدي. بير مودت يول
گندندن سونرا گوردي اونون وفالي ايتي باشيني خورجون اوستنه قويوب اولموشدور.
نه قدر تأسوف ائتديسه ده نتيجه آلا بيلمهدي.

بو حيكايه ايتين وفاسيني گؤسترملك ايله برابر اوگرهدير كي اينسان گرک ايشده عجله
اتمه سين و ايشين اطرافيني دوشونسون آتالار دنميشكن تله سن تنز كليگه دوشر.

گنجي بگ

گنجينين کافي قدر توکي اولماديغي اوچون قيش گونلرينده قويونون دالينا سيخيشار تا ايستي اولسون.

قويون سوروشار کيمدير؟ گنجي جواب ونرر نوکرين گنجي. باهار و يايذا گنجي سورونون قاباغينا دوشر و هر دن بير داش دگيرلهدير.

قويون سوروشار کيمدير؟ گنجي غرور ايله سويلر گنجي بگ.

اينسانلارين بير قيسمتي بويلهدير. احتياج اولاندا تملق دنيير اولماياندا غرور گوسترر. يولداشلاريني سايمار.

ازاطيق نه ياخشيدير

بير کنده حسن آدلي بير اوشاق وار ايدي اونون آتا آناسي اولموشدي. بير گون حسنين داييسي شهره گلنده اونودا گيبردي. بير مالکين يانيندا قارينا و اگينه نوکر قويدی.

حسن بايراما قدر مالکين يانيندا ايشلەيندن سونرا مالک بايراطليق اولاراق اونا بير قيران پول وئردی و دندې کي گنديب شهري گز.

حسن هفته بازار ميديانينا گتتدي اورادا هاي کوي چوخيدې هر کس اوژ مالين ساتماق اوچون تعريف انديردي. ميديانين بير طرفينده بير نغر جور به جور قوشلار ساتيردي، حسن قوش ساتان طرفه ياخينلاشدي و اولارا ديقت ايله تاماشا ائتمگه باشلاي. بورادا قوشلار کثيف ففسلرده زحمت ايله بو طرف او طرفه قاچيرديلار. بعضي آداملار بو قوشلاردان آيب آزاد انديرديلر. آزاد اولموش قوشلار فرحله اوچوب ميدياندان يوخاري قاچيرديلار، گوزدن اييتيرديلر. حسن قوشلارين آزاد اولماسيندان خوشي گلدي. او اينده اولان بير قيراني قوش ساتانا ونريب قوشلاردان بيريني آلدی.

حسن خوشحال اولاراق قوش ساتان کيشيدن اوزاقلاشدي قوش ضعيف ايدي حسن قورخدي اينده اولسون، قوشي بوراخدي قوش اوچا بيلمهدي، او وقت حسن قوشو اينه آيب شهر دن قيراغا چيخدي و قوشو بير آغاچ اوستونه قويدی.

ياز وقتي ايدي قار تازا اريميشدي كولك تازا آچيلميش آغاجلارين يارپاقلاريني ترهديردي. حسن يولون قيراغيندا اوجا بير آغاجين آئيندا داش اوسته اوتوردې. و دىقت ايله بالاچا قوشلارن اوچماسينا باخيردي و دوشونوردې. بيردن وطني، آتا آناسي يادينا دوشدي.

چوخ غمگين اولدي و آرزو ادلهدي كي اؤز وطنينده اولسون. اؤزي اؤزونه دندې او يئرلر ايندي صفالدير. آغاجلار باپراقلانميش، اكينچيلر ياز اكينله مشغولدار، قوشلار اؤزلىرىنه يويوا تيكيرلر، قونشو اوشاقلاري درسه گنديرلر. اوزي قارا اولسون كاسييليغين اگر منيمده پولوم اولسايدې درسه گنديرديم.

حسن بو فيكرلرده اولدوغو حالدا آغاجدان بير قوش اوچماسيني حيس اتدي قوشا باخاندا آزاد انتديگي قوشي گؤردې او آچاق بوداغلاردا بو طرفن او طرفه اوچوردې، جير - جير اندرك اؤز ديليله حسدن راضيليق انديردي و بير آردان سونرا قوش اوچالدي گؤزلردن ايتدي.

حسن ايسه وطنه چاتماق آرزوسيله كندلىرىنه طرف يولا دوشدي. تا اورادا آزاد ياشاسين، ايشله سين و بير كسدن آسيلي اولماسين.

اولمز بابك

اوشاقلاريم بو گون سيزه بابكدن دانيشاجام. آذربايجان قديم مملكتلردن بيريدير. بؤيوك تاريخه ماليكدير. پارلاق گنجهگي اولموش موختليف دؤورهلر كنجيرميش او دؤورهلردن بيريده بابك خرمدين دؤوره سيدير. بو دؤوره ۱۱۵۴ ايل بوندان اول اولموش و ۲۱ ايل دوام ائتميشدير.

او تاريخده عربلر ايرانين بؤيوك قيسمتيني آلدیغي كي مي آذربايجاندا سوخولموشدولار. آذربايجان آراس چايينين اطرافيندا مغان، قارا باغ و پلهكان يئرلرينده ياشايان آذريلر خرميلر عربلره قارشى عوصيان ائتديلر بو ائلين باشيندا بابك قهرمان دوروردي و عوصيانچيلارا رهبرليك انديردي.

بابك خلقه خىدمت اتتىدىگى اوچون و اونلار ايله مهربان اولدوغونا گؤره خلق اونى صميميت ايله سئوردى و دئدىكلرينى يئرینه يئتيردى. عرب خليفه لرینين گؤندردىگى قوشونلار بير بيرينين آردینجا مغلوب اولوردولار.

سون دفعه عرب خليفه سى ايران اعيان زاده لریندن افشين چاغيريب اونا بويوك مقام و پول وعده اتتى. افشين پول و مقام آلدانيب اوز وطن داشيني آرادان آپارماغا حاضير اولدى. داعوا چوخ چكدى سونرالاردا بابكين قوشونى اوزى اوزون بير موحاصيره يه دوشدى. بابك مجبوريت قارشيسيندا داعوا حيله سى ايشلتمگه مجبور اولدى. او حيله ايله اوزونى و موحاصيره ده قالان يولداشلاريني قورتاردى. قونشولوقدا اولان ارمنى كندينه سمبات آلدانان بير ارمنى بگين يانينا گتتدى. سمبات اونا ظاهرده مهربانچىلىق اندىب قوناق ساخلادى و گيزلين حالدا افشینه خبر گؤندردى. بابكين بو خيانتدن خبرى اولمادان موحاصيره اولوندى و توتولدى افشين خليفه نين امريله بابكى بغدادا اسير حاليندا آپاردى. خليفه دستور وئردى بابكين ساق الينى كسدیلر بابك سول ايله قاينى صورتيه چكدى خليفه سيبينى سوروشدوقدا بابك جواب وئردى.

سيز منيم او بيرى اليميده كسديره جكسىز قان گنتمك نتيجه سينده منيم رنگيم آغاراجاق بو قاباغا گلمه مك اوچون اوزومي قيرمىزى اتتيم. خليفه دستور وئردى اونى تئزراق اعدام اتسينلر.

بابك اعدام اولدوسا اونون آدى ميلتلىرى سنولر آراسيندا ايغتيخار ايله، **اولمز بابك**، قالدى و آذربايجان خلقى اونون آدينا ايغتيخار اندير.

خوشبخت كيشى

بير تاجيرين مغازه سينين قاباغيندا بير ياماغچى (بينه دوز) وار ايدى او ياماغچىلىق ايله اوز ياشايشيني تامين انديردى هميشه شاد گؤرونوردى: تاجير بونون شاد اولماسيندان تعجب انديردى اوزى اوزونه دئيردى:

منیم بو قدر پولوم مالیم انویم مولکوم اولا اولان شاد اولان بیلیمیر. بو یاماغچی کی بو قدر شاددیر حتماً بیر سببی وار.

بیر گون تاجیر یاماغ تیکه نه دندی: منی بیر گنجه قوناق چاغیریر.

یاماغچش دئیر باش اوسته صاباح گنجه تشریف گتیرین.

صاباح گنجه تاجیر یاماغچی گیله قوناق گندیر. یاماغچی مومکون اولدوغوندان تاجیردن پذیرایی ائلهیر. صوحت آراسیندا بیر بؤرک موضوعی آریا گلیر یاماغچی خانیمینا دئیر گنت او بؤرکی گتیر. یاماغچی بؤرکی آلدان سونرا دئیر بؤرکی آبار او بیرسینی گتیر.

خانیم بؤرکی آباریر تازادان گتیریر، خولاصه بو ایش ۷ - ۸ دفعه تکرار اولور تاجیرین شکي آرتیر، یاماغچیا دئیر: من یقین اندیرم کی سن پول تاپميسان واللا بیر نفر کاسییین بو قدر بؤرکی اولماز گرک سن منه دوزون دئیه سن.

یاماغچی جواب وئریر حاجی آقا سهو اندیرسن من پول تاپمامیشام منیم بؤرکوم بیر دانه دیر. منیم آروادیم اهلدیر ایسته مدی سنین یانیندا خجالت چکم همان بؤرکی نتیجه دفعه گئیردی و سیز متوجه اولمادیز. منیم شادلیغیمیندا سببی آروادین دوشونجه لی اولماسیدیر.

آتالار دنمیشلر: آرواد بنادیر کیشی فحله.

آنانین سون نصیحتی

بیر آتا اولمهدن قابق اوژ اوغلانلارینی چاغیریر دندی:

بالالاریم بو یاخینلاردا اولوب گنده جگم سیزه اوچ نصیحتیم وار.

۱- اگر ایسته دیز انوی ساتاسیز اول اونون قاپیسینی خراب اندیب دوزلیدن سونرا ساتین.

۲- اگر عیاشلیق ایتتمک ایسته سز صویح وقتي گندین.

۳- اگر قوماار اوینماق ایسته سز شهرین ان معروف قوماار اوینایی ایله اوینایین.

اوغلانلار آتالاری اولندن سونرا ایسته دیلر ائولرینی ساتسینلار قاپیسینی خراب اندیب تازادان تیکدیلر، گؤردولر چوخ پول آباریر، ساتماقدان گؤز یومدولار.

عياشليغا گنتمك ايسته ديلر صويح وقتي گنتديلر اوردا اولان خانيملاري كئيپ وضعيته گوروب عياشليق ائتمكدن گئري قايتديلار. و تصميم توتدولار عياشليق ائتمه سينلر. قومار اوينا ماچ اوچون آختارديلار ان معروف قوماربازي تاپسينلار هامي، حامام تولا نباري اوستونده ياتان بير نغري گولستردي، اوني لوت حالدا تاپديلار او سويله دي: من شهرين ان مشهور قوماربازييام چوخلي پول اوتوموشام اما آخيردا وار يوخومو اوتوزوب بو حالا توشموشم. اوغلانلار قومار اوينا ماقدان صرف نظر ائله ديلر. آتالارين نصيحتلريني هميشه گواز قاباغيندا توتوب پيس ايشلردن اوزاق دوردولار. اودور كي آتالار سوزي دنميش: اولولار سوزونه قولاق آسميان اوليا اوليا قالار.

تولكونون آزادليغا حياتي

آذربايجان خلقينين رشيد و قورخماز اوغلي، ايران آزادليغي و مشروطه سينين يولوندا بوليوك فداكارليقلار ائتميش و سايسيز حسابسيز ريشادتلر گولسترميش حيدر عمو اوغلونون ايشلريندن بير يده شجاع الدوله صمدخاني آرادان آپارماق نقشه سي ايدي. عمو اوغلي مورتجعلردن شجاع نظام مرنديني بمب گولدرمك ايله آرادان آپارديغي كيمي نقشه چكميزدي شجاع الدوله نيده آرادان آپارسين. تبريز آزاخيواهارلي ارتجاع قوه لري طرفيندن موحاصيره اولوغو زمان شجاع الدوله قوه سي سررود طرفينده قرار تاپميشدي، عمو اوغلي سررود ته لرينده بير نچه يئرده، كي شجاع الدوله نين يولي ايدي، بمب باسديرميشدي وقتي جهتن سيمكشليك ائتميشدي موتاسيفانه بير گنجه تولكي او يئردن گنچنده آياغي سيملرين بيرينه ايليشير بمبالار پاتلاير و عمو اوغلونون نقشه سي پوزولماسينا سبب اولور. شجاع الدوله قورخوسوندان هوجوموني دالي ساليير و حركتي احتياط ايله ائدير.

اؤزگه بير سؤزله دنمك اولار كي تولكي ايران آزادليغينا خيانت ائتميش.

نه بوليوك گخت - فداكارلىق

اون بير آي داعوا چتنبليك، آجيلق گؤرن مينلرجه قوربانلىق وئرنن سونرا تيريزده اولان آزاديخواهلا ر بوتون ارتجاعي قووهلره غاليب گلديلر، بو وضعيتدن محمدعلي شاهين خبري اولدوغو اوچون روسيه چار حؤكومتى ايله رابطه يه گيريشيب روسيه ايستيبداد قووهلرينين ايرانا و بيرينجي نؤويه ده آذربايجانا گلمه لرينه موافقت ائتدي. روسيه ارتجاع قووهلري چلفادان گنچمگه باشلاديلار بو ايشدن خبر توتان انجومن عوضولري، ستارخان مستيقماً محمدعلي شاها تلگراف ووردولار. آذربايجان رشيد اوغلي ستارخان ووردوغو تلگرافدا دنير: بيز تمام ايسته ديگيميزين گنچديك، پادشاه ميلته آتادير، نه جزا وئرمك ايسترسن اؤزون وئرسين ولي روسيه ايستيبداد قووهلرينين آذربايجانا گلمه سيينه موافقت ائتمه سين. بودور وطن سنومكدن نومونه فداكارلىقدان بؤيوك نيشانه.

آئين كؤمگي

حيدر عمو اوغلي خويدا آزادليغا رهبرليك ائتديگي زمان ماكو كوردلري خويا هوجوم ائتمك ايسته بيرديلر. اونلاري ضعيفلشديرمك و قورخودماق اوچون حيدر عمو اوغلي ايتييكار ائديب. بير نچه بمب آئين بهرينين آئينا قويوب گيزلتيدي بمبلارين سيمينى بهرين اوزنگيسينه وصل ائتدي و انله دوزلتيدي كي آئي مينن كي مي بمبلار پاتلاسين. عمو اوغلي دستور وئردى آتي اؤز باشينا سنگرلردن قيراق كوردلرين طرفينه بوراخسينلار، آت قاچماغا باشلا دي كوردلر آتي صاحيبسيز گؤروب اونى توتماق ايسته ديلر، بيرى مينمك ايسته ديكدكه آبايىنى اوزنگيه قويان كي مي بمبلار پاتلا دي و ۲۰ - ۳۰ نفر كورد ارادان گئتدي. آئين اولمه سيله ۲۰-۳۰ نفر آزادليق دوشمني ارادان بوخ اولدي.

غیرتلی خانیم

ایران مشروطه سینی آماقدا خانیملار داند ا فداکارلیق ائده نی آ ز اولمامیش، ولی دیللرده چوخ ذبیبل و خلق آراسیندا بگیم پاشا و زینب پاشا کیمی داه ا آرتیق شوهرت تاپان غیاث نظامین خانیمی اولموش. اونون جسارتلی عملی اون ی مشهور ائتمیشدیر.

ذیکر اولونان خانیمین اری غیاث نظام محمدعلی شاه طرفدار ی اولدوغو اوچون موجهیدلر قزوینی آنادا اوغلونو داعوادا اولدور دالر اوژونده توتوب اعدام ائتدیلر. بئله بیر موقعده روسیه ایستیداد حوکومتی قونسولی غیاث نظامین خانیمین یانینا گلیب بیر روس بایراقی گتیریب دندی:

موجهیدلر سیزین فامیلدن ناراضیدیلر ائوینیزی داغیداجاقلار. او بیر ی اوغلوندا اولدوره جکلر. آل بایراغی وور ائوین اوستونه تا سیزه هنجکس دگمه سین. غیاث نظامین خانیمی ذیر «اگر موجهیدلر او بیر اوغومودا اولدورسه لر من یننه خارج ی ماراغینی ائویمیزین اوستونه وورمارام» روس قونسولی مایوس اولوب گئدیر.

موجهید باشچیلاری بو ایشدن خبردار اولان کیمی غیاث نیظاما ختم توتوب او خانیم ا بوتون غیاث نظام عایله سینه احترام بسله دیلر. ایشده بودور بیر خانیمین وطن سئومگیندن بیر نمونه

سختوتلی فداکار تاجیر

تبریز مشروطه نی آماق و آزادلیغی دیر یلتمک اوچون اون بیر آی موحاصیره دؤوره سینی گچیردی. بو دؤوره ده فداکارلیق ائدنلر آ ز اولمادی. اونلارین چوخ ی زحمتکش طبقه سیندن ایدی.

تاجيرلردن فداكارلىق ئاندىب دىللرە دوشن و خلق آراسيندا دىيىلن حاجي تقى لىكىن فداكارلىغى ايدى.

دفعەلرلە حاجي تقى بوتون غلەسىنى فدانىلر اىختيارىندا قويموشدى چۆرك پىشىتىدىرىپ اونلارا وئىرىدى. بىر گون ستارخان اىستەدى او غلەنىن پولىنى حوالە انتسىن حاجي تقى ناراحات اولوب دىدى:

سردار سىز جانىز ايله آزادلىق يولوندا موبارىزە اندىرسىز منده وارلىغىم ايله حتى لازىم اولسا جانىم ايله موبارىزەبە حاضىرام حاجي تقىنىن بو سۆزلرى سردار و حاضىر اولانلارنى تحسىننە سىب اولدى. اونون بو سۆزلرى ايندىدە دىللردە دىيىلر.

ناغیلار و اوشاق اویونلاری

ناغیلار یاراشیغی

عمومی صورتهه باهالار، آتالار، خصوصاً آنالار آز چوخ ناغیل بیلیم لازیم گلن وقتلرده اوشاغلاری مشغول ائتمک و یاتیرتماق اوچون دئیرلر. سون زامانلار قدر (راديو تلویزیون ایختیراع سیندن قاباق) هامی یئرلرده، حتی ایندییه بعضی کند و شهرلرده آداملار وار کی ساوادیس اولماقلارینا باخما یاراق هوشلاری نتیجه سینده چوخلی ناغیلار بیلرلر، اولاردان قیش گنجه لری دعوت اندرلر کی جمع اولانلار اوچون ناغیل دئسینلر. بو کیمی ناغیل دئینلر، ناغیلین اوزوندن باشقا بیر اوزون موقدیمه دخی دیرلر موقدیمه بعضی یئرلرده (آذربایجاندا) ناغیلار یاراشیغی یا دوشمه آدلانیر. بو ناغیل دئینلر گاهی نی و تار چالماقدان ایطیلاع سیز اولماییب ناغیلین لازیم گلن یئرلرینده تاردان یا نیدن ایستیفاده اندرلر. ناغیل یاراشیق لارینین موفصلینی اله گتیرمک مومکون اولمادی، نومونه اوچون آشاغیدکی ناغیل یاراشیق لاری یازیلیر.

۱ ✓

شاه عباس جنت مکان ترزییه ووردی تکان، ایکی قوز بیر گیرده کان، حمام حمام ایچینده، قلبیر سامان ایچینده دوه دلاک لیک اندر، کوهنه حمام ایچینده، ای گوزوم گوز اختاریر سن کیمی یار اله دوشمز، آغزیندا دیشین باشدا کاکیلین کیمی گلزار اله دوشمز.

۲ ✓

راویان اخبار، ناقلان آثار، بویه روایت اندیرلر: انلر بیزیم انلر، آرادا سؤیله نیلن دیلر بیزیم دیلر، لاکین ایران اوزگه ایران دوران اوزگه دورانییمیش.

۳ ✓

اي اهل صفا و ياران وفا. بيزيم نه شاهلار کيمي فرمانيميز وار نه حکيملر کيمي
درمانيميز، واردان يوخذان آزدان چوخذان بنش کلمه سؤزوموز ار ايندي آنلايانلار
حوضورينه سؤيلريک.

✓ ۴

سيزه هاردان دنييم آزدانيشانلاردان، قارا دينمزلردن، يئره ياخانلاردان، سو کيمي لام
آخانلاردان، هورميين ايتلردن، اولامايان چاققاللاردان، يالانچيلاردان، وفاسيزلاردان،
بۇهناچيلاردان، اوغورسوزلاردان، ايلقاريندان دونلردن، بيزومنيب چاي گنچندن، خوروز
بئلينده بوستان اکندن، لعنت قويروقلو يالانا، رحمت قويروقسوز دوزه! آلقيش يازانا
قارقيش پوزانا، سؤز قالسين اينسان گنتسين، دوست وار اولسون دوشمن خار اولسون
ايندي يئتک مطلبه.

✓ ۵

اوشودوم - هاي - اوشودوم

اوشودوم - هاي - اوشودوم

داغدان آما داشيديم

آماجيجيمي آديلار

مني طولمه سالدیلار

من طولومدان بنزارام

درين قويو قازارام

درين قويو بنش گنجي

هاني بونون ارکجي؟

ارکک قازاندا قاينار

قنبر يانيندا اوينار
 قنبر گتتدي اودونا
 قارقو باتدي بودونا
 قارقو دگلميش قميش ايميش
 بئش بارماغي گومش ايميش
 گوموشي ونرديم تانا
 تات منه داري ونردى
 داريني سېديم قوشا
 قوش منه قاناد ونردى
 قانادلانديم اوچماغا
 حق قايسىن آچماغا
 حق قايسى كيليدلى
 كيليدى دوه بوينوندا
 دوه گيلان «شيران» يولوندا
 گيلان يولي سولودور
 سودا باليق دولودور
 گيلان يولو سريسر
 ايچينده ميمون گزر
 ميمونون بالالاري
 مني گورجك آغلادي
 اورگيمي داغلادي

۶ ✓

آ دشتي دشتي دشتي
ووردي گيلاني گچدي
ايكي خورووز ساواشيدي
بيري قانا بولاشدي
قان گنتدي چايا دوشدي
چايدا گوگرچين (بيلديرچين) اوچدي
بيلديرچينين فلفلي
گل اوخو بيزيم ديلي
بيزيم ديل اورمي ديلي
اورمو دن گلن آتار
حنيوان چيچگين چاتار
حنيواني گوتورنلر
شاهي مه ينتربلر
شاهيم شاهلار ايچينده
قيلينجي قان ايچينده

۷ ✓

آ ولاي ولاي ولاي
ناخير گلير دؤرت اللي
ننهم ساغار گتيرير
پيشيك باشين باتيرير

پېشېك كېمىن پېشىگى
خان انوئىن پېشىگى
خان انوئىن نەيى وار
چالا چوخور چايى وار
داغا چىخان آتى وار
گۈي مېنجىقلى ايتى وار
قويونلاردا سوتى وار
آلتى باتمان اتي وار
خان قىزى كىلىم توخور
ايچىندە بولبول اوخور
اوندان بۈيۈك قارداشى
آلاە كلامىن اوخور

۸ ✓

آخوند مەنى اوخوتدى
قارا ساچىمى توخوتدى
قارا ساچىمىن شىوھسى
قىزىل دان دىر دوگمەسى
قىزىلار ايتىردىم
وار يوخومى يىتيردىم
گىجەلر صوبە كىمى آغلامىشام
آتىمى چول درەدە باغلامىشام

آتیمما آرپا گرک کیشمه‌سین
 قاتیرا یونجا گرک اسنمه‌سین
 ایتممه سوموک گرک دیشلمه‌سین
 آتینا کنجه سالماق سو گنجه‌سین
 اوستونه چادیر گرک گون دوشمه‌سین
 دورونه چپر گرک ینل دگمه‌سین
 چول اولدی بالان اوتدی؟
 دوشمه‌میز بوردا بیتدی

▪ قاری نه ایله خوروزون داعواسی

بیر یار ایدی، بیر یوخ ایدی، آلاهدان باشقا هیچ کس یوخ ایدی بیر قاری نه وار
 ایدی بیرده اونون بیر خوروزو. بیر گون قاری نه انوینی سوپورنده بیر شاه یول تاپدی.
 قویدی تاقچایا. بیر آزدان سونرا حالوا ساتانین سسینی انشیتدی گتیدی بیر شاهینی ووردی
 حالوا آلدی گتیریب قویدی تاقچایا خوروز گلیب اونون چوخونو یئیب بیر آزیندا
 دیمدیگینده گؤتوروب قاری اونو گوروب قوودی کی توتسون تونا ییلمه‌دیکده ووردی
 قیچینی سیندیردی، خوروزدا دیمدیگی ایله قارینین گؤزونو چیخارتدی. قاری سونرا
 خوروزو توتب آپاردی قاضینین یانینا.
 قاضی اول انله ییلدی کی خوروزو اونا گتیریلر سونرا متوجه اولوب باشا دوشدی
 شیکایته گلیلر.

قاضی قاریا دندی: نه دنییرسن قاری؟
 قاری دندی: انو سوپورودوم قاضی.

قاضي دندې: تمیزلیک اندیردین قاري.
 قاري دندې: بیر شاهي پول تاپدیم قاضي.
 قاضي دندې: رزین گلجک ایمیش قاري.
 قاري دندې: ونردیم حالوایا.
 قاضي دندې: گویلین ایسته میس قاري.
 قاري دندې: قویدوم تاچایا قاضي.
 قاضي دندې: صبرین وار ایمیش قاري.
 قاري دندې: خوروز گلیب اونې یئدی.
 قاضي دندې: قیسمتی ایمیش قاري.
 قاري دندې: ووردوم اونون قیچین سیندیردیم قاضي.
 قاضي دندې: غلط ایله میس قاري.
 قاري دندې: خوروز گوزومي چیخارتدی قاضي.
 قاضي دندې: عوض عوض اتمیش قاري.
 قاري ناراضي قالیب های - هوی سالدی. قاضینین نؤکرلری خوروزو قاریدان آلیب
 بوراخیدیلار. قاري ایسه غورغور انده انده گنتدی بیزیمده ناغیل بورادا بیتدی. اوشاقلار
 سیزده یئیین ایچین مورادوزا چاتین.

▪ قاري ننه نین خوروزی

بیرری وار ایدی بیرری یوخ ایدی، آلاهدان باشقا هیچ کس یوخ ایدی، بیر قاري ننه وار
 ایدی. اونوندا بیر کؤک اوجا بوی یاخشی خوروزی وار ایدی. بیر گون خوروزی

كوللىككە ئىشلەيىنىدە بىر بېستى «مانقىر» تاپىپ خوش حال اولدى، باشلاىدى بانلاماغا و دندى.

قوولوقو بىر دانە بېستى تاپمىشام، قوولوقو بىر دانە بېستى تاپمىشام، دفعەلر ايلە بانلايىپ قوولوقو بىر دانە بېستى تاپمىشام سۇزلىرىنى تىكرار ائتدى.

محللىن خانى بو سۇزلىرىن ناراحات اولوب گىندردى بېستىنى خوروزدان آلدىلار او وقت خوروز بانلايىپ دندى قوولوقو خان منە مۇحتاج ايمىش بو سۇزلىرى دفعەلر ايلە تىكرار ائتدى. خان ناراحات اولوب گۇندىرىپ بېستىنى خوروزا قايتاردىلار.

خوروز بانلايىپ دندى: قوولوقو خان مندن قورخاريمىش قوولوقو خان مندن قورخاريمىش. بو سۇزلىرى چوخلى تىكرار ائتدى.

خان دستور وندى خوروزون باشىنى كسدىلر.

خوروز يئنه بانلايىپ قىشقىردى قوولوقو نه ايتى پىچاغ ايمىش.

سونرا آپارىپ خوروزى سالدىلار اىستى سو اىچىنە كي توكلرىنى تمىزلەسىنلر. اورادا خوروز بانلاىدى قوولوقو نه اىستى حامام ايمىش.

خوروزى پىشيريپ قويدولار بىلوون اوستونە خوروز اورادا بانلايىپ دندى: قوولوقو نه آغا تپە ايمىش.

خوروزى تىكە تىكە اندىپ يىندىلر بوغازىندان گىچندە، خوروز بانلايىپ دندى: قوولوقو نه دارجا كوچە ايمىش.

خوروز قارىن و باغىرساقلاردان گىچندە قىشقىردى: قوولوقو نه بوخلى خانه ايمىش.

بىر مودت دن سونرا خان گىدىر مستراحا. خانىن قارىنى ايشلەيندن سونرا خوروز قىشقىرىپ: قوولوقو خانىن گوتى بىرتىردى منىم جانىم قورتلىدى قوولوقو خانىن گوتى بىرتىردى منىم جانىم قورتولدى. بىزىمدە ناغىل بورادا قورتاردى.

▪ پيسا پيسا خانيم و سيچان لاي

بيري وار ايميش بيري بوخ ايميش آلاهدان باشقا هنج كس بوخ ايميش بير دانه پيسا پيسا وار ايميش. اؤز يالقيزليغيندان شيكايت انله بيردي اؤزوني بزهدي توت ياپراغيندان كؤنك، سوغان قابيغيندان چاديرا و فينديق قابيغيندان باشماق گئيپ چيخدي كوچه يه بلكه اؤزونه بير يولداش تاپا. اول بير چوبانا راست گلدي دندي: آي پيسا پيسا هارا گنديرسن؟ پيسا پيسا آجيقلاييب دندي: آي چوبان دانيشديغي وي بيل، ادبلي اول منه تيق تيق خانيم دئيرلر. قاش گؤزونو اوينا ديب دندي: چوبان چوخ باغيشلا بو چؤلدرده تكم منه بير يولداش گرگ، چوبان دندي: منه گلرسن، سني ياخشى ساخلارام، تيق تيق خانيم دندي: سني آجيقلانديرسام مني نه ايله دوگرسن؟ چوبان چوماغي قاپدي گؤستردي باخ بونيله.

تيق تيق خانيم آجيقلاييب دندي: يئري يئري من سنه گلرم اورادان اوزاقلانيب گتتدي. بير آزدان سونرا تولكويه راست گلدي. تولكي دندي آي پيسا پيسا هاراي گنديرسن؟ پيسا پيسا يننه آجيقلاييب دندي: ديق انله گؤر من كيمن انل بيلير اولكه بيلير كي منيم آديم تيق تيق خانيم دير، تولكي تنز عودز ايسته ييب دندي: آي تيق تيق خانيم شيق شيق خانيم هارايه گنديرسن.

تيق تيق خانيم: آي تولكي عؤمرلر چوخ گوده دير منه يولداش گرگ دير. تولكي دندي: آي قارا قاش خانيم بو يئرلرده سنه مندن آرتيق يولداش تاپيلماز. تيق تيق خانيم دندي: سني من آجيقلانديراندا نه ايله دوگرسن؟ تولكي دندي: سالام سني ايتي ديشيمين آلتينا اريب آتارام. تيق تيق خانيم دندي گنت گنت سنه گلرم و اورادان اوزاقلاشدي.

بیر آز گنددن سونرا سیچان اونون قاباغینی کسیب بۇیله دندی: ساچی اوزون سارایی خانیم بویی اوزون بورایی خانیم هارا گندیرسن؟ تیق تیق خانیم بو سۆزلردن خوشی گلیب دندی: سیچان ئی من چۆللرده تكم ایسته بیرم یاخشی یولداش تاپام. سیچان دندی: آغیرین آلیم سارایی خانیم مندن سنه یاخشی یولداش تاپیلماز گل بیر یئرده یاشایاق.

تیق تیق خانیم دندی: آی بگ سۆزوم یوخ آنجاق منی باشا سال آجیقلا ندیرسام سنی نه ایله دؤگرسن منی؟

سیچان دندی: یاواشجا قویروغومی بوکرم او قارا گۆز قاشیوا سورمه چکرم. تیق تیق خانیم خوشی گلیب گنتدیله سیچانین یوواسینا اورادا بیر آی یئیب ایچیب خوش گچیرتدیله. بیر گون سیچان تیق تیق خانیم دندی: آی خانیم تیق تیق خانیم شیق شیق خانیم. خان ائوینده توی دور یاخشی یئمەلی شیلر وار من گندیم اورایا سنین اوچون یئمەلی شیلر گتیریم. اما سن بیر یئره گنتمییه سن.

پیس پیسا بیر آز یووادا قالیب داریخدی سوسوزدا اولموش ایدی چیخدی گنده سو ایچه و بیر آزادا گزه.

بیر چوخوردا سو گۆردی اگیلیدی سو ایچه دوشدی چوخورا ایسته دی چیخسین چیخا بیلمەدی هر قۇدرده سسلەدی سسی سیچان بگه چاتمادی بیردن ائشیتدی بیر دسته آتلی گلیر اوجا سس ایله قیشقیردی:

تاراب توروب آتیلار	آتیلار پولاتیلار
خان ائوینه گندیرسیز	سیچان بگه دیرسیز
ساچی اوزون سارایی خانیم	بویی اوزون بورایی خانیم
دوشوبدور سو چوخورونا	تنز اؤزونو یئتیرسین

آتيلار ھارايما باخديلار بىر كىسى گۇرمەدىلەر.

گلدېلەر خان انويىنە يىنىپ اېچىپ گولمىك ايله مشغل ايدىلەر آتيلاردان بىر يولدا انشيتىدىگى سۇزلارنى تىكرار ايتىدى سىچان بىگ يىواسىندان بو سۇزلارنى انشيتىدى اورادان چىخىپ گلدې قاپاقكى يىواسىنا تىق تىق خانىمىن سىنىنى انشيتىدى گلىب گۇردى آز قالىر گولمە بوغولسون دىدى:

پىس پىس پىستە خانىم ساچلارنى دىستە خانىم اىلن ونر سنى چىخاردىم.
پىس پىسا جواب ونردى: گىت گىت مەن سەندەن كوسموشم اكر اىستە پىرس مەن چىخىم،
قىزىل نەربان گىتەر.

سىچان گىدىپ يىركوكودن بىر نەربان گىتەردى پىس پىسايا دىدى: عالي خانىم جانلى
خانىم ساچلارنى دىستە بويى بىستە عزيزىم تىق تىق و سوكولوم شىق شىق اياقلارنى بىر بىر
قى نەربانا چىخ.

تىق تىق خانىم خىشال اولوب نەرباندىن چىسخىدى سونرا مەندى سىچان بىگىن دالىنا
بىرلىكدە سىچان خان انويىندە اولان يىواسىنا گىتەدىلەر، يىدىلەر اېچىدىلەر مورادلارنى يىتەدىلەر.
سىزدە يىنىن اېچىن مورادىزا چاتىن.

▪ بىخلى بىدان دانا گودن

بىرى وار ايدى بىرى يوخ ايدى آلاھدان باشقا ھىچ كىس يوخ ايدى. اېكى قارداش وار
ايدى بويو گون آدى بىخلى بىدان كچگىن آدى دانا گودن. بىر گون بىخلى بىدان
سوكجە سىنى ونردى دانا گودەنە كى گىدىپ بولاغدان سو گىرسىن.

دانا گودن سو گىتەرنە بوز اوستە بىخلىپ سىكجە سى سىندى دوروب بوزا دىدى:

«سەن نە گولچى ايمىش سەن آي بوز؟»

بوز دندې: «گوجلي اولسايديم گون مني اريتمز ايدي.»
 دانا گودن اوزونو گونه دوتوب دندې: «آي گون نه گوجلي ايميش سن؟»
 گون دندې: «گوجلي اولسايديم بولوت اوستومو دوتمازيدي.»
 دانا گودن دندې: «آي بولوت سن نه گوجلي ايميش سن؟»
 بولوت دندې: «گوجلي اولسايديم ياغيش مندن ياغماز ايميش.»
 دانا گودن ياغيشا دندې: «آي ياغيش نه گوجلي ايميش سن؟»
 ياغيش دندې: «گوجلي اولسايديم اوت مندن بيتمز ايدي.»
 دانا گودن دندې: «آي اوت نه گوجلي ايميش سن؟»
 اوت دندې: «گوجلي اولسايديم قويون مني ينمز ايدي.»
 دانا گودن: «آي قويون نه گوجلي ايميش سن؟»
 قويون دندې: «گوجلي اولسايديم قصاب مني كسمز ايدي.»
 دانا گودن قصابا دندې: «آي قصاب نه گوجلي ايميش سن؟»
 قصاب دندې: «من گوجلي السايديم خانيم منله ساواشماز ايدي.»
 دانا گودن: «آي خانيم سن نه گوجلي ايميش سن؟»
 خانيم دندې: «گوجلي اولسايديم سيچان ياغيمني ينمز ايدي.»
 دانا گودن: «آي سيچان سن نه گوجلي ايميش سن؟»
 سيچان دندې: «گوجلي اولسايديم پيشيك مني دوتماز ايدي.»
 دانا گودن پيشيگه دندې: «آي پيشيك سن نه گوجلي ايميش سن؟»
 پيشيك دندې:

گوجلييم - ها - گوجلييم	دمير داراق ديشلييم
يوك اوستي يايلاغيم دير	كورسي آلتى قيشلاغيم دير

ساري ياغي يئىيرم	بوغلار يمي بورارام
خانيم قاپيدان گلنده	من باجاي قاجارام
سيچانلاري دوتارام	من شير كي مي اودارام

▪ يامان بوز

درسه گندن بير اوشاق	چيخدي بوز اوستده قوچاق
يىخيلدي بيردن بيره	دوشدي دال اوسته يتره
دوردي اوشاق ئيىلهدي	بوزا بۇيله سۇيلهدي:
سن نه يامانسان آي بوز	اوشاق يىخانسان آي بوز
آز قاليب عۇمرون سئين	ياز گلر آرتار غمين
ار ييب سووا دونرسن	آخيب چايا گندرسن

▪ آغاجين ياپراغي

گونلرين بير گونونده يازدا جوانشير اؤز اوغلي نبي ايله باغدا گزيرديلر. نبي الي چاتان يئرلردن آغالارلار ياپراغلاريني قوپارديردي. آتاسي اونا آجىقلايىب دندى: اوغلوڭم آغاجين ياپراغلاريني قوپارتما پيس ايش دير. نبي ياپراغلاري قوپارماقدان ال چكدي. پاييز گونلرينده نبي آتاسي جوانشير ايله يئنه باغدا گزيردىلر. نبي گۇردى يئل اسير ياپراغلار دسته دسته تۇكولولر. نبي آتاسينا دندى: «آتا جان نبي يئل ايله ساواشماييرسان كي ياپراغلاري تۇكور».

آتاسي دندى: اوغول اينسان ايستيراخته مؤحتاج اولدوغو كيمي آغاچلاردا ايستيراخته مؤحتاجديرلر. پاييزدا ياپراغلاريني تۆكوللر تا ايستيراخت اتتسينلر و يازدا يئني يئني جوان ياپراغلار گتيرسينلر. يازدا ياپراغلاري قوپارتماق آغاچلارلا ضرر وئزر. پاييزدا ايسه ياپراغلارلا دوشمه سي آغاچلارلا ضرر وئرمز.

▪ قوردون ناله سي

ييري واريدي ييري يوخ ايدي آلايه دان باشقا هنج كس يوخ ايدي. بير قورد واريديش. قورد بير گون بير قوچا راست گلير اونا دئير: «گل سني يئيم» قوچ جواب وئير: «تک مني ينمه قوي گنديم اوزگه قوچلاري دا گتيريم سونرا يئ» قورد اونا ايناييب گندير. سونرا قويونا راست گلير. دئير گل سني يئيم. قويون دئير: «مني تگ يئمكدن فايدا يوخدور گنديم اويون اؤگرنيم بير نئچه دانهده قويون گتيريم سونرا يئ. قورد اونداندا ال چكير. سونرا بير قوزييا راست گلير. دئير «قوزي گل سني يئيم»

قوزي دئير: «قوي گنديم بير آز كؤكهليم داد -دوز تاييم سونرا گلیم مني يئ» قورد اونودا بوراخير. سونرا بير گنجيه راست گلير: «گنجي گل سني يئيم» گنجي دئير: «من قوري سوموگم قوي گنديم بير نئچه دانه گنجي گتيريم سونرا ييزي يئ». قورد اونودا بوراخير. سونرا بير انششگه راست گلير. اونې يئمك ايسته يير. انششك دئير سئين آتان منيم آتامي يئينده يورغان دؤشكدە يئهردي قوي گنديم يورغان دؤشك گتيريم راحتليق ايله يئني قورد اونودا ينمه يير. سونرا آتا راست گليب دئير. آي آت گل سني يئيم.

آت دئير: «سۆزوم يوخدور يني ولي من كاغيذ آپاريرام گل كاغيذي گۆتور كي مني يئيندن سونرا صاحيبينا يئتيرهسن قورد گندير كاغيذي آتين داليندان گۆتورسون آت تپيك ايله وورور قوردون انگي ازليير آتدا قاچير.

حالدان گنتميش قورد آغليا آغليا داغين باشينا چيخير سونرا بو سۆزلري اوخويور:
سن گۆردون بير دانه قوچ يني قالسين قوري قيچ.

سن نه انلهييرسن نچه جوت قوچ مگر قوچ دوگوشدورمگه گندجك ايدين؟
سن گۆردون بير دانه قويون يني قالسين قوري بويون سن نه انلهييرسن اويون مويون
مگر اويونچيليغا گندجك ايدين؟

سن گۆردون بير دانه قوزي يني قالسين قوري ديزي سن انلهييرسن داد دوزي مگر
آشپزليغا گندجك ايدين؟

سن گۆردون بير دانه انششك يني قالسين قوري كؤشك سن نه انلهييرسن يورغان
دؤشك مگر يورغان دؤشكده پاتاجاق ايدين؟

سن گۆردون بير دانه آت يني يئره قالسين مات سن نه انلهييرسن كاغيذ بارات مگر
قاصيد اولاجاق ايدين؟

بو سۆزلري دئييب آغلاييدي.

قورد مورادينا چاتمادي سيز موراديزا چاتاسيز و ناغيللاري اونوتمايسيز.

▪ گنجي ايله قورد

بيري واريدي بييري يوخ ايدى بير كنجي واريدى اوچ بالاسيله بير يئرده ياشايرديلار.
كنجي بير بالاسينين آدينى قويموشدى شنگول بيريسينين منگول اوچونجي ايسه اينجه
گول آدلاناردى.

کڇجي پير ڳوٺ بالا لاريني سسله پيٺ ڌنڌي مٺ گنديرم سيزه سوت و اوت گئيرم مٺن سونرا هر کس ڳلسه ڦاڻي آڇماز سيز. کڇي سؤل ريني ڏيڻي گٽندي.

بیر آزادان گنجی قاپینی دۇگدی، قاپینی آچان اولمادی سونرا فیشقیردی. شنگولوم
منگولوم امجگیمده سوت بونوزومدا اوت گنیرمیشم گلین قاپینی آچین. شنگول دندی:
گنت سن منیم باجیلاریمی یندین سنه قاپینی آچمارام گنجی بیر ایکی دفعه قاپینی برک
دۇگندن سونرا شنگول قاپینین آراسیندان باخیب آناسینی تانییدی گندیب قاپینی آچدی
قوردون باجیلارینی آپارماسینی دندی.

توپراق قوردون غذاسى اوستە تۈكۈلدى، قورد قىشقىردى.

دامیم دیواریم اوسته

تویراق تۆكۈر ياغلى كبايىم اوسته؟

گنجي دندې: مڼه مڼه بزرگان، ساقاڼيم مېل تيكان بونوزوم بۈوك قالخان مڼيم بالالاريمي يڼميسن گندك خان يانينا قرار قويوب موعين وقييده گنتديلر. گنجي دوققوز دانه فطر حاضير انديب آباردي قورد اسه داغارچيغې نېل ايله دولجوروب دالينا آتدي.

خان يانينا گلنده گنجي فطرلري خانا وئردى و اؤز شيكاييتيني دندى قورد ايسه كيسه-ني
آچدى يئل خانين ساققالينين پاريسيني آباردى.

خان دندى گندين دويونجا سو ايچين گلين. ياواشجا گنجيه دندى سن سو ايچمه قوي
قورد ايچسين قارينى دولسون سن بونوزون ايله وير قوردون قارينى بيرت تا بالالارين
قارنيدان چيخسين.

بير آزدان سونرا قورد ايله گنجى گلدى قورد سو ايچديگيندن ترينه بيلمه-يىردى گنجى
چكليب دالا بير بونوز قوردون قارنينا ويردى قوردون قارنى بيرتيلدى گنجينين بالا
لارى قورتولدى.

گنجى مورادينا چاتدى سيزده ينيب ايچيب مورادىزا چاتاسيز.

▪ اوچ آروادلى

گون او گون ايدى، زامان او زامان ايدى، قيل قيلچ ايدى، سرچه پهلوان ايدى، يايلىق
آغاچا ديرماشirdى، كهنك ساز چالاردى، توسباغا دارايى توخوردى.

بۇيله بير گونده بير كيشى وار ايدى اوچ آرواد آلميشدى. هر گون بير بهانه قاباغا
گتيريب آروادلار بير بيرى ايله، ها بۇيله كيشى ايله ساواشirdيلار.

بير گون كيشى ايستهدي اونلارين محبتيني جلب انتسين اونلارى تىك تىك چاغirdى.

بيرنجى آروادا بير اوزوك وئريب دندى او بيرى خانيملارا دنميه-سن، اودا وعده وئردى
دنميه-سين، ۲ نجى آروادا بير جفت سىرقا وئريب دندى من سنى چوخ ايسته-يىرم او بيرى
خانيملارا دنميه-سن بو سىرقانى تىك سنى آلميشام اودا وعده وئردى.

سونرا ۳ نجى آروادى چاغيريب بير قولياق وئردى و تاپشirdى كي او بيرى آروادلارا
دنميه-سين اودا وعده وئردى دنميه-سن.

سحر تئزدن بىرىنچى آرواد حياطة گليب اوزوگونو بارماغىندا دولاندىرىپ دىدى: نە
اوپون حياطي سوپورمەيىسىز.

۲ نچى آرواد اوزوگى گۇروب گلدې حياطة بايلىغىنى او يان بو يانا چكىپ باشىنى
ترپەدىپ دىدى: سىن دىنمەيشىدىن.

۳ نچى اوزوگى و سىرقانى گۇروب تىز گلدې حياطة قولونو چىرمايىپ قولباغىنى
گۇستىرەك دىدى: بو حياط سوپورمەك اىستەمىز.

خولاصە ھەر اوچى يىلدىلەر كىشى اونلارنى آلدادىپ. اوچى جمع اولوب كىشىنى دويونجا
دۇگدولر.

يىنديلەر اچىدىلەر اونلار مورادلارنى يىتىشىدىلەر سىزدە اچىپ مورادىز يىتىشەسىز. گويدىن
اچ آلما دوشدى بىرى مېم بىر نغىل دىيەن بىرىدە اوزومون.

▪ نىفاق نىجەسى

بىرى وارىدى بىرى يوخ ايدى آلاھدان باشقا ھىچ كىس يوخ ايدى بىر كىشىنىن اچ دانە
قارا، آغ و سارى اۋكوزى وار ايدى.

كىشى بونلارنى چوخ ايشلەيدىدى و ياخشى يىمەك وئىرمەيدى.

بىر گون قارا اۋكوز اۋز تايلارىنا دىدى: «بو كىشى بىزنى چوخ ايشلەيدى و اينىجىدىر گلىن
قاچاق اۋزوموز اوچون ياشايلاق». او بىرى اۋكوزلردە راضى اولدولار. بىر گون فورست
تايىپ مەشە قەچدىلەر، اورادا ياخشى اوت يىيىپ تىمىز سو اچىپ تىمىز ھاۋادان نەفس
آلدىلار، گىتە گىتە كۈلكىدىلەر.

بونلارنىن آراسىندا بىرلىك و مىمىت وار ايدى، اونا گۇرە وحشى حيوانلار اونلار
ھوجوم اندە بىلمەيدىلەر. اندەدە ايسە اونلار بىرلىشىپ ھوجومى دفع اندىدىلەر.

بو بىرلىگى گۇرن تولكى حىسداننى مظلومانە بىر سورتدە قاراۋۇكوزون يانىنا باشلايدى
 اوني تعريف ائتمىگە بىر آز تعريف اندىن سونرا دىدى: «سەن او بىر اۋكوزلرې اۋزونه
 لازىمىز شىرك ائتمىش سەن گىرگەن اۋزون بورانىن اقاسى اولاسان.
 قاراۋكوز تولكونون يالان تعريفلىرىنە آلاىب بىر بىھانە ايله آغ اۋكوزى سونرا ايسە سارى
 اۋكوزى آرادان آپاردى. ائىلرېنى ايسە حېلەچى تولكىيدى.
 قاراۋكوز تەقەبۇددا ياخشى بىھە بىلمەيدى مېجور ايدى او يان بو يانىن گۇزلەسىن
 نىجەدە ضەيفلەشدى.
 اۋكوزون ضەيفلىگەن گۇرن تولكى قوردون يانىنا گىدىپ دىدى: «گەن اۋكوزى اۋلدور
 ائىنى سوموگونى بىر آز آرتىق اورتىقدان مەنەن.
 قورد گىلېب اۋكوزى بىر آز موقاۋىمەتدەن سونرا اۋلدوردى اۋكوز وېرىشمادان اول تولكونى
 گۇروب اۋر سەۋىنى باشا دوشدى.
 اۋكوز آرادان گەتتى ولي بو مېثال اىنسانلار آراسىندا قالدى يالان تعريفلەر اىنانماق،
 بىرلىگى پوزماق.
 اوشاقلار سىزدە بىرلىگى پوزماين يالان تعريفلەر اىنانماين.

▪ تولكونون حېلەسى

بىرى واريدى بىرى يوخ ايدى آلاھدان باشقا ھىچ كىس يوخ ايدى بىر تولكى وار ايدى
 بىر گون او گۇردى كەندەن آت اوستوندا گىلېن آپارىلار. تولكى آتاندى مېندى گىلېن
 دالينا. بىر آز گەندەن سونرا گىلېن بىر يىل چىخدى تولكى دىدى: «دەنېم گىلېن
 اوستوردى؟ گىلېن دىدى: «دەنە قولىغا رېمى وئىم، قولىغا رېمى تولكى آلب سالىدى
 قورۇغونا. بىر آز گەندەن سونرا يەنە گىلېن بىر يىل چىخدى.

تولکي يئنه دندې: «دنييم دنييم گلين اوستوردي؟ گلين دندې: «دئمه بويون باغمي ونريم»
 تولکي بويون باغمندا آليب تاختدي قويروغونا. بير آزدان سونرا تولکي آتدان دوشدي پئره،
 گندنده يولدا قورد اونې گؤروب دندې: «آي تولکي بو قولباغلاري و بويون باغلاري
 هاردان گئير ميش سن» تولکي دندې: «من دونن گنجه گنديب قويروغومو گؤلون سويونا
 سالدېم، سحر دوراندا گوردوم بو قولباغلار و بويونباغلار قويروغوما ياپيشيب.
 قورد تولکي نين سؤزلرينه اينانيب گئتدي گنجه قويروغونو سوي سالدې. صويح دوراندا
 قويروغو گؤلده دوندوغو اوچون بوزدان چيخاردا ييلمدهي.
 بو موقعلرده جماعت سو آپارماغا گؤل باشينا گليرديلر، قوردي گورچک باشلاديلار آغاچ
 ايله دؤگمگه او قدر دؤگديلر قورد اولدي.
 طمع اونون آرادان گئتمه سينه سبب اولدي.
 اوشاقلار چاليشين دوزلوك ايله ياشايين! تولکي کيمي حيله ويران قورد کيمي طمع ائحن
 اولمايین.

▪ اوروميه لي بگ اوغلي، ساوالي خان قيزي

بيري واريدې بيري يوخ ايدې آلاهدان باشقا هنج کس يوخ ايدې:
 ساوادا ياشايان خانلاردان بيريسينين تک بير قيزي وار ايدې. او قيز قرار قويوموشدو هر
 کس اونون دندېگي سواله موناسيب جواب وئرسه اونا اره گئتسين.
 چوخلاري گليب او قيزي ايسته ميشديلر اره آسينلار، اونون دندېگي سؤزي آنلاماييب
 موناسيب جواب وئرمه ديکلري اوچون بؤيوک خيسارت وئريب گئتميشديلر. بو قيزين
 تعريفيني اوروميه بگي اوغلانلاريندان بيري ائشيدير قصد ائدير گنديب او قيزي آسين،
 کاسيب پاتاري گئييب کاروانا قوشولوب ساوايا گلير.

اورد ا بير دوكانا شاگيرد قالير. بير گون خان قيزي هاماما گندنده گؤروب شعر ايله بو
سؤزلري دنيړ:

اوغلان

سالانيان گؤزل گندير هاماما

قارا تنلرين ساليب هر يانا

قوينوندا بسله ييب بير جوت شاماما

تنللي خانيم قوناقيوام بو گنجه

آغ مهلي قوناقيوام بو گنجه

قيز

گنت - گنت اوغلان وار مهنين ييه سي

بورويوب كوشني آتي دوه سي

قاتار دوزولوب نري ماده سي

گنت - گنت اوغلان بوردا قوناق اولاماز

گنت گنت اوغلان بوردا مهمان قالاماز

اوغلان

قطار دوهلري قوشدوم كاروانا

قيريليب نالاري باتيب آل قانا

گنج وقت اولوب چاتمارام من كاروانا

تنللي گؤزل قوناقيوام بو گنجه

آغ مهلي قوناقيوام بو گنجه

قيز

بیر قوش اولوب هاوالاردا اوچارام
قاینایملا هر دؤگونی آچارام
نامحرمن اوغلان، سندن قاچارام
گنت - گنت اوغلان بوردا قوناق اولاماز
گنت گنت اوغلان بوردا مهمان قالاماز

اوغلان

سن ایستین آشیق گلیب اورمیدان
آلاماز کیپرکلریندن اولوب باغری قان
آدیم محمد رسول آشیقم اینان
تئللی گۆزل قوناقیوام بو گنجه
آغ مهلهلی قوناقیوام بو گنجه

قیز

سون سۆزلری اشیدندن سونرا سوروشور:
من آشیق بوداق آتار
بوداغي او داغ آتار
توپراقسیز یئرده بیتیب
یاپراقسیز بوداق آتار
اوغلان فوراً جواب وئیریر
من آشیق قیرمیزیدي
کۆینگیم قیرمیزیدي
اوجور کی سن دنییرسن

او مارال بوينوزيدي

قىز شعر ايله دئير:

بىر يانيم دريادير بىر يانيم بوستان

گل انوميزه مەلرېمدن آسلان

تتۇر گل اوغلان گنجە اول مەنە مەھمان

سەنەن سونرا مەنە قوناق ياراماز

سەنەن سونرا كېمە مەنە آلاماز

سونرا تېكرار ئىدېر:

مەن راضىيەم گل آتامەنەن ايجازە آل، اوغلان آتاسىندەن ايجازە آلىر ۷ گون ۷ گىجە توي

ئىدېر اورومبەلې بىك اوغلى ساولى خان قىزىنى اورومبەلې ئاپارىر.

يىدىلەر ايجدىلەر موراڧلارېنا يىتىشىدىلەر، سىزدە يىئىب اچىب موراڧىزا چاتىن.

▪ قوچاق ستار

قىشىن بىرىنچى گىجەسى، اۈزگە سۈزلە بۈيۈك چىللەنەن اولى ايدى. بۈيۈك بىر اوتاغىن

پوخارى باشىندا كورسى قويولموشدى، اونون دۇرت طرفىندە دۈشكەر سالىنىپ

آرخالارېنا رەنگلى چادىرلار باغلانمىش يورغان دۈشك قويولمىشىدى.

يۈكلەرن اوستونەدە قوو تويۇق تۈكلەرنەن دوزلەمىش الوان بالىشلار گۇرونوردى.

كورسونون اوستونە اېيىكەن توخونموش گىجەم سالىنمىشىدى. اوستونەدە مەمولى يىر

يىمىش آجىل و مېولەردەن باشقا، چىللە مونا سىيىتېلە قارىپ، ازگىل و قىش اوچون

ساخلا ئىلمىش آسما اوزوم دخى قويولموشدى.

كۆرسۈنۈن يوخاري باشيندا قوجا آغساققالى، دونيا گۆرمۈش خوشسىما بىر كىشى
اوتۇرمۇشدى، اونون ساق سولوندا ۱۲-۱۳ ياشيندا ايكي اوغلان يىر دوتومۇشدى.
كۆرسۈنۈن او بىري طرفلرينده آرواد اوشاق و بىر نىچە جوان اوغلان اگلىشمىشدىلر.
آشاغي طرفده بۆيۈك بىر سماور پىقپىق پىقىلدايىردى سماورين يانيندا بىر جوان خانىم
چاي تۆكمەك ابلە مشغول ايدى، اوندان جوان بىر قىز چايلار ي پايلايىردى اىستىكانلار
بىر بىرىنن داليجا دولوب بوشايلردى.

ھامى قوجا كىشىيە احترام بىلەيىردى. اونون آدى مشەدى محرم ايدى، ساق سولوندا
اولان اوشاقلار اونى كىشى دايى بعضىلرى مشەدى داداش چاغىرادىلار. اونون اۋز
اوشاغي اولمادىغي اوچون، او باجىسى اوغلونو خانىمىنن واسىطەسىلە اوشاقلىقدان بىر
اولاد كىمى ساخلايىپ تربىە ونرمىشدى، او بىري اوشاقدا آناسى اۆلمۈش قونشونون
اوشاغي ايدى مشەدى محرمگىلدە تربىە تاپىردى. چاي اچىلىپ ميوە يىيىلندن سونرا
اوشاقلار مشەدى محرمە دندىلر:

كىشى دايى جان وعدە ونردىگىز قوچاق ستارين ناغىلىنى دىن.
محرم كىشى اوشاقلار مەربان باخىشلارلا باخىب دندى:
اوشاقلاريم قوچاق ستارين حىكايەسى موفصلدىر اينشالە بۆيۈك اولاندا تارىخ
كىتابلاريندا اوخويارسىز ايندى اونون قىسسا حىكايەسىنى سۆيلەرم.
بىر آز فىكرە كىندىن سونرا درين بىر آه چكىب گىنچن خاطىرلرى يادا ساللاراق سۆزە
باشلادى:

يوز ايل بوندان اول آذربايجانين قارا داغ ويلاتينىدە حاجى حسن آدلى دوز، اينصافلى،
زىمىتلىش بىر كىشى ياشاردى، او اۋز عايىلەسىنن خىرجىنى چىخارىپ قويماز ايدى
اونلارلا چىن گىچسىن.

اونون دۇرت اوغلي وار ايدي: اسماعيل، ستار، غفار، و عظيم.

او تاريخده بيزيم مملكتيميزده و ھابئله قونشوموز روسيه توپراغيندا ايستيبداد حۇكومتى (گۇيلي ايستيني ائدن حۇكومت) حۇكم سورردى. روسيه ايستيبداد حۇكومتى اۇز ميلتيني ازديگي كيمي اواردا ياشايان آز ميلتلىرى داھادا آرتىق ازردى او جوملەدن آراس چاييىن او طرفينده ياشايان آذربايجانلىلار.

بونا حقيكلر و ظولملر نتيجه سينده او تايدا ايگيتلر مئيدانە گلدى كي ظولم ايله موباريزە انتسينلر اولار ظاليم و ايستيبداد طرفدارى دۇولتلىلرين ماليني آليب كاسيىلار آراسيندا بيليردىلر.

او ايگيتلردىن مشهورلرىندن «كرم» «نبى» و «فرھادى» سايماق اولار.

فرھاد ستارخانين بۇيوك قارداشى اسماعيل ايله چوخ دوست ايدي، او تايدا اونى دوتماق ايسته ديگده و اورادا گيزلنمك مومكون اولمايىندا ايرانا قاچىپ اسماعيل گيلده گيزلنردى.

بىر گون فرھاد اسماعيل گيلده گيزلنمىشدى قاراداغ حۇكومتى بو ايشدن خبر تاپير روس مامورلاريني راضى سالماق اوچون بىر نچە نفر توفنگچى گۇندىر كي اسماعيلين ائوينى دۇورەلە سينلر. انوي دۇورەلەيندن سونرا حياطدا اولان انولرى گوليه باسرىلار، بىر موفصل آتيشمادان سونرا فرھادى اۇلدوروب اسماعيلي دوتوب تىريزە گتيرىلر.

اورادا حاكيمين امريله اسماعيلينباشيني كسىرلر. بو ايش ستارخان و حاج حسنه آغير گلير. ھميشه حاج حسن دىردى: «ستار گرک اسماعيلين قانين ظاليم حاكىملردن آلسين.» گونلر اۇتدى، آيلار گنچدى ايللر دولاندى ستارخان بىر بۇيوك اوغلان اولدى. اوشاقلقدان اونون سىماسيندا ايگيتلىك قوچاقلق گۇرونوردى اونا گۇرە اوشاقلار اونا قوچاق ستار دىردىلر.

اللي ايل بوندان اول مظفرالدين شاهين اوغلي محمدعلي ميرزا تبریزده ولیعهد ایدی او بوتون ایشلره قاریشاردی خلقین مالینا تجاوز و اندیب حیسیتلرینه توخوناردی اۆزی پیس آدم اولدوغو اوچون باشینا پیس آداملار بیغمیشدی.

باشینا بیغیلانلارین بیر حیصه سی قاتیرچی آدلاناردی، اونلار ولیعهد یایلاق قیشلاغا گئندنه و سفر قاباغا گلنده جماعتین قاتیرلارینی بیغیب ولیعهدین شئیرلرینی آپاراردیلار قاتیرچیلار هر ایشه دیخالت اندیب خلقدن پول مال آلیب موختلیف بهانه لر ایله دوستاقا (حبسه) سالدیراردیلار.

محمدعلي شاهین ناحق ایشلرینین چوخی قاتیرچیلار ایله انجام تاپاردی. بیر گون قاراداغدا اولان قاتیرچیلار ایله صمدخان اوغلي میرزا مصطفي آراسیندا ووروشما اولور. نتیجه ده بیر قاتیرچی اولور. قاتیرچیلارین جینایتکارلیغیندان خبری اولان صمدخان اونلارین قاباغینی آماقدان اؤتری اوغلانلاری مصطفي و احمدی حاجی حسنین یانینا گؤنדרیر تا حاجی حسن امیربهادر جنگ واسیطه سیله پول و نریب قاتیرچیلاری قویما سین مصطفي گیله ضرر یتیرسینلر. حاجی حسن امیربهادر ایله گؤروشوب ایشی قوتارماق اوچون ستارخانا دیر کی مصطفي و احمدی تبریزین قیراق باغلارینا آپارسین تا اورادا بیر نچه گون دالالانسینلار.

بو ایشدن قاتیرچیلار خبر دوتورلار. جمع اولوب گلیب باغی دؤره له ییب گولیه باسیرلار، میرزا مصطفي گیل جواب و نرمگه مجبور اولورلار آتیشما بیر مودت دوام اندیر قاتیرچیلاردان یارالانان اولور، اونلار گندیب توپ گتیریرلر.

باغین اوتاقلارینی توپ گوله سینه دوتورلار، انون بیر طرفی خراب اولور. مصطفي، احمده و ستارخانا گوله دگیر.

قاتیرچیلار یقین اندندن سونرا کی اونلار یارالانیب گلیب هر اوچونو دوتورلار.

ستارخان قىچىنا گۈللە دگدىگىنە گۆرە اونى قامال دالىندا او بىرلرېنى ايسە سوريە سوريە حۇكۇمت ايدارەسىنە آپارېرلار. ميرزا مصطفى ايله احمدي اۆلدورولر.

ستارخانى، اوشاق اولدوغو اوچون، حاج حسين چوخ چالېشماغي نتيجه سىنده آزاد اندىرلر.

ستارخان قارداشي اسماعيلي اۆلدورنجن سونرا طولمە قارشي نيفرت بسلە يردى، مصطفى ايله احمدي اۆلدورنجن سونرا نيفرت داھادا آرتدى، او يئري گلندە اىستىبداد طرفدارلارېنى ناراحات اندردى. مظلوملارېن مودافيعە سىندن مودافيعە ائتمزدى.

ستارخانى، سىبېنى دنمەن، اردبيل نارېن قلە سىندە حبس ائتمىشدىلر ايكى ايلدن سونرا حبس اولموش يورتچولاردان هاشم آدلي بىر شىخصىن كۆمكىلە قلەدن قاچىر.

حبسدىن قاچاندان سونرا آت مېنىب توفنگ گۆتۈروب دۆلەتە ياغي اولور، گاھى دۆلەت طرفدارلارېنىن مالېن آليپ كاسىيلار آراسىندا بۇلور.

ستارخانېن رىشادى شوجاعىتى، كاسىب طرفدارى اولماسى شەرلەرە حتى كندلەرە يايلىر. رضاقلې خان يكانى ستارخانېن اېگىتلىگىنجن خوشى گلىب سلماس، خوي، مرند يوللارېنىن حىفېنىي اونا تاپشېرىر.

ستارخان بو ايشى دوزلوك و رىشادت ايله انجام ونرىر. سونرا تهرانە گلىب خراسان حۇكۇمىتىنېن مامورلارى جرگە سىندە مشھەدە گىدىر. اورادا دخى دوزلوك، رىشادت و بېلىجىلىك گۆستىرىر.

ستارخان ھىچ وقت زور و ناحق سۆز ائشېتمگە حاضىر اولمازدى. بىر گون مشھەد حاكىمى ستارخانى قاچاقچى توركماملارى دوتماق اوچون گۆندرمىشدى. ستارخان بو دفعە اونلارى دوتماغا موفق اولمامىشدى.

حاکیم ستارخانا تغیر اندیدب دندی: «مرد که این ترکمانها کجا هستند» ستارخان جواب و نریر: «مرد که زیر کلاهته».

فوراً اورادان قهر انله ییب آذربایجانا گلیر.

ستارخان آذربایجاندا خلقه کؤمک ایتمکدن موضاییقه ایتتمزدی. مومکون اولدوقجا اونلارا ظولما ولسون. او وقتین ایگیتلری ستارخانا حؤرمتم بسله ییب ایشلرینده مصلحت اندر دیر.

او سؤزونده دوزگون، یاخشیلیری بیلن، بالان دانیشمیان قورخماز بیر ایگیت ایدی. بیر ایکی دفعه دؤولت مأمورلاری ناچار قالیب اوندان کؤمک آلدیلار، ولی اوندان دؤولت مأمورلارینا اولان نیفرت گت گنده آرتیردی، ینری گلنده اونلاری و اونلارین طرفدارلارینی زحمته سالاردی.

او تاریخلرده (۴-۱۳۲۳ هجرتده) ایستبداد حؤکومتینین ظولمی مرکزده (تهراندا) و باشقا شهرلرده داها آرتیمیشدی جماعت تنگه گلیمیشدی.

بو ظولملرین قاباغینی آلاق اوچون تهراندا یاشایان دستهلرین (صینفلرین) دوشونجه لیلری جمع اولوب چاره آختاریردیلا، گیزلین آشکارلیغینا جاقلا قوروردولار. بیر مودت زحمتدن سونرا مظفرالدین شاهي وادار انتدیلر ایران خلقینه آزادلیق (مشروطه) و نرسین. شاه مجبوریت قارشیسیندا مشروطه قانونی ایمضاء انتدی.

شاهین اوغلی محمدعلی میرزا قلیدن بو ایشدن خوشی گلمه ییردی. آتاسی اؤلمه میس آشکار موخالیفت انده بیلیمردی مظفرالدین شاه تنز اؤلدی. محمدعلی شاه تهرانا گئدیپ شاه تختینده اگلشدن سونرا باشلادی آزادلیق ایله مباریزه ایتمگه خلق نومایندهلری اولان ینری (مجلسی) توپا باسدی، بؤیوک بیر عیده نی اؤلدوردی و بیر عیده نی حبسه سالدی. تهران آزادخواه لارینین چوخی قاچماغا مجبور اولدولار.

بنله بير موقعده تبريزده ياشايان آزاديخواهلا ر جمع اولوب آلدقلا ري آزاديغي الح
 ونرمك ايستمديلر، توفنگ اله آيب سؤز ونرديلر كي اوني مودافيعه انتسينلر.
 شاه تهراندا آزاديغي ارادان آپاراندا ن سونرا تبريزده آزاديغي ارادان آپارماغا ايقدام انتدي،
 بير نفره پول ونريب گيزلين صورتده اوني تبريزه يوللا دي، كي گنديب تبريزده آزاديخواه
 باشچيلاريني اولدورسون بو ايشدن تبريز آزاديخواهلا ري خبر دوتحولار، او شخصي
 تاييديلار او اكرم السلطان آدلان مورجع بير شخص ايدي. ايستهديلر اوني دوتسونلار، او
 تبريز ياخينليغيندا اولان بابا باغينا قاچميشدي اوني دوتماق اوچون آزاديخواه باشچيلار
 بير نفر گونوللي ايستهديلر. بو ايشه ستارخان حاضير اولوب اؤزوني تانيتديردي و بو
 موناسيئله ستارخانين شوهرتي آزاديخواهلا ر آراسيندا اوجالدي.
 اكرم السلطان قاچماغا مجبور اولدي ولي يولداشيني گوله ايله ووردولار.
 ستارخان او تاريخده اميرخير محلهسينده ياشاردي. اورادا اولان آزاديخواهلا ر ستارخان
 اؤز جمعيتلرينه دعوت انتديلر ستارخان اولار ايله بير يئرده چاليشماغا باشلا دي.
 آزادليق موباريزهسي دؤورهلرينده اميرخير ستارخانين مركزي ايدي.
 محمدعلي شاه آزاديغي تبريزده بوغماق اوچون اؤزگه نقشه لر چكدي. او دوه چي
 محلهسينده اولان ميرهاشم آلي بير شخصه پول ونردي كي تبريزده دوه چي محلهسينده
 اسلاميه آديندا بير جمعيت دوزتسين تا آزاديخواهلا ر ايله موباريزه آپارسين.
 او دستور ونردي كي قاراداغان مورجع رحيم خان، مرنددن شجاع نظام، مراغه دن،
 شجاع الدوله تبريز اوستونه هوجوم انتسينلر، تهراندا ن ايسه عين الدوله ني بؤيوك قوه ايله
 تبريزه گؤندردي تا آزاديخواهلا ري هر طرفدن سيختيئيدا قويسونلار.

دعوا اون بير آي تبريز و تبريز اطرافينده دولم انتدي مورتجعلر بير ايش قابقدان آپارا بيلمهديلر. آخيره عين الدوله دستور و نردي كي هنج جور ينمهلي شنيلري تبريز آزاديخواهلارينين ايله چاتماغا قويماسينلار.

آزاديخواهلار ايتخيارلاريندا اولان آذوقهني عاديلا نه صورته اوز و طرفدارلاري آراسيندا تقسيم انديب ايتخيارلارينى رفع ائتديلر، بير مودته ناچار قاليب باغلاردا اولان كال ميوهلردن و بيتن يونجالاردان ايستيفاده انديب يئديلر بو زحمتلر ايله تبريزده ياشايان آزاديخواهلار آزاديغيين آرادان گنتمسینه مانع اولدولار.

بوتون بو موباريزه لرده ستارخان هميشه اولينجي سيره لرده دوراردي، دعوا نقشه لرينين چوخي اونون نقشه سي ايدي. باشقا موجهيدلر اونون سؤزونه قولاق آسارديلار. خيابان محله سينده اولان موجهيدلرين باشچيسي باقرخان سالار ميلي اوندان مصلحتسيز ايش گؤرمزدي.

ستارخان آزادليق ايشلرينده ريشادت صميميت فداكارليق گؤسترديگي اوچون ميلت طرفيندن اونا (**سردار ملي**) لقبى و نريلدي. تبريز آزاديخواهلارينين، ستارخانين رهبرليگي ايله، ايقدامي نتيجه سينده تبريزده آزادليق رونق تاپدي، آذربايجانين باشقا شهرلرينده و هابئله ايرانين باشقا ايالتلرينده آزاديخواهلار شوقه گليب اينقيلابي دسته لر دوزتديلر. گيلاندا اصفهاندا اينقيلابچيلار ايشلري اوز اللرينه آلديلار.

خاريجه ياشايان ايرانيلار پول اسلحه موجهيد تبريزه و گيلانا گوندرديلر. حتي خارجي ميلتlerin آزاديخواهلاري گرجيلر، ارمني لر، توركلر موجهيد دسته لري ايله كؤمگه گلديلر.

اوشاقلاريم او وقت من جوان ايديم آزادليقدان خوشوم گليردي. باكودا اولان آزاديخواهلار طرفيندن گيزلين يول ايله گيلان آزاديخواهلارينا اسلحه گئيريرديم.

اوغلانلاريم نجه كي اولده دنديم ستارخانين ايشلريني فداكارلىقلاريني سايماق ايله قورتارماز.

اونون و اونا كۆمك اندن تبريز آزاديخواهلارينين هيمني نتيجه سينده شوقه گلن گيلان و اصفهان آزاديخواهلاري تهرانا هجوم انديب محمدعلي شاهي تختدن سالديلار حؤكومت آزاديخواهلار ايله گنچدي.

بير آز سونرا ميلت نومايندهلري، ميلي حؤكومت سردار ميلي ستارخاني و سارار ميلي باقرخاني تهرانا دعوت انتديلر چوخ جلال ايله اونلاردان تهراندا ايستيقبال اولوندي. بير مودتدن سونرا آزادليق دونون گييميش ايستيداد طرفدارلاري ستارخانا حسد انديب اوني آرادان آپارماق نقشه سيني چكديلر.

بير بهانه گييريپ ياشادغي باغا (پارك اتابك) هجوم انتديلر. ستارخان يارالاندي دورد ايل يورغان دؤشكده ياتدي و بو كسالت نتيجه سينده ۱۳۳۲ نجي ايلده تهراندا مرحوم اولدي.

قيري شاه عبدالعظيمده طرطي قبرستانيندا.

اوغلانلاريم بودا ستارخانين او وقتده ساليئميش عكسلىرىندن بيرى، ياديگار اولازاق ساخلاين اوميد انديرم كي سيزده ستارخان كيمني آزادليق يولوندا چاليشاسيز.

▪ دوشونجهلي الياس

بيرى وار ايدي بيرى بوخ ايدي آلاهدان باشقا هنج كس بوخ ايدي. بير تاجير وار ايدي بيرده تاجيرين الياس آدلي بير غلامى. الياس دوشونجهلي وفالي تاجيره نيسبت فداكار و صميمي ايدي، اونا گؤره ده تاجير اونون خاطيرين ايستردى.

گونلرین بیر گونونده الیاس گوردی تاجیر چوخ غمگیندیر ناراحات اولوب سوروشدی:
«آقاجان نه یوزدی بئله غوصه‌لی اوتورموشسوز».

تاجیر دندی: «آی الیاس سن کی منه کؤمکلیک انده بیلمزسن سنه نه دئییم». الیاس ایصرار ائتدی. تاجیر اونی راضی سالماق اوچون دندی: «الیاس منیم وار یوخوم الیمدن چیخمیش ضرر ائتمیشم، معطل قالمیشام بیلمه‌ییرم نه ائدیم بئش یوز تومنیم اولسایدی
یئنه ایشیمی جریانیه سالاردیم».

الیاس دندی: «آقا آهار منی سات» تاجیر دندی: «سنی نئچییه آلاقلار کی منیم دردیمه
دوا اولسون».

الیاس دندی: «آقا جان منی ۵۰۰ تومندن آشاغی ساتمایین، یاخشیی آت و جواهر
تانییاریم».

تاجیر بیر ایکی گوندن سونرا الیاسی آهاردی غلام ساتان منیدایننا هر کیمه کی ۵۰۰ تومن
دندی هامی تعجوب اندیب گئری قاییتدی.

پادشاهین وزیریده گلیب الیاسی آلماق ایسته‌دی ۵۰۰ تومن اولوغو اوچون اودا آلمادی.
وزیر بیلندن سونرا کی بو غلام یاخشیی آت تانییار و جواهر تانیماقدا سایقه‌سی وار بیر
آز فیکر اندیب قاییدیب جریانی پادشاه نقل ائتدی.

پادشاه امر ائتدی گندیب غلامی آلسینلار. وزیر گندیب ۵۰۰ تومن تاجیره وئریب الیاسی
آلیب گئیردی. الیاس پادشاهین غلاملارینین جرگه‌سینده یاشاماغا باشلادی.

بیر مودت دن سونرا شاه بیر آت بخشیش گئیریرلر شاهین دؤوره‌سینده اولانلار همیشه
کی کیمی هره‌سی بیر جور آتی تعریف ائتدیلر. شاه وزیره دندی گؤندر الیاسی گئیرسینلر
گؤرک او نه دئیجه‌ک.

الياسي گيڭيرلر. شاه سوروشور: «سن دني گۆرك بو آت نئجهدير». الياس تعظيم انديب دني: «قوربان بو آت ياخشى آتدير اما سودان گنچنده سوي ياتار».

شاه و اطرافينده اولانلار تعجب انديب اينانمايرلار. الياس دنيير: قوربان دستور وئرين ايمتاحان اتتسينلر. شاه دستور وئير آتي آپاريرلار چايدا سورمگه. آت سوي ياتير الياسين سۆزي دوز چيخير.

شاه سوروشور: «هاردان بيلدين؟ الياس جواب وئير گاميش سوتي ايله بو آت بۇيموشدور. ايستهييرسيز آت گئيرندن سوروشون.

شاه آت گئيرني چاغيرتديريپ تحقيق اندير. آت گئيرن تصديق انديب دنيير كي بو آت دوغولاندا آناسي اۆلدي من تازا دوغمونش گاميشين سوتيله بو آتي بۇيوتدوم.

شاه الياسين دوشونجهسيندن خوشي گليب دستور وئير اونون جيرهسين بير فطير آرتيرسينلار.

بير مودتدن سونرا شاها بير بۇيوك آلماس تۇحفه گيڭيرلر شاهين يانيندا اولانلار يئنه هميشهكي كيمي هرهسي بير جور آلماسي تعريف اندير شاه ايمتاحان اوچون يئنه گۆندير الياس گليز.

شاه الياسدان آلماسين نه جور اولدوغونو سوروشور. الياس دنيير: قوربان بو آلماسين ايچريسينده قوم وار شاه و اطرافينده اولانلار گولوشورلر، اوللا دوشونمك ايستمهييرلر كي بير نفر آشاغا طبقه من مومكوندير دوشونجهلي اولسون، موضوعلاري ياخشى قانسين. الياس دندې: «قوربان دستور وئرين آلماسي سينديرسينلار اگر دوز دنمهسم بونومو ويرسينلار.

آلماسي سينديراندان سونرا آلماسين اپچريسیندن قوم چيخدي الياسين دندیگي دوز اولدي. شاهين يانيندا اولانلار خجالت چکيب اوتانديلار. شاه ايسه دستور ونردی بیر فطيرده الياسيت جيره سين آرتيرسينلار.

پادشاه ياشاديغي شهرده بير گوگچک و غاغيللي قيز ياشاردي اونون شؤهرتي بوتون شهر ي دوتموشدي. شاه اون ي گورمه دن اونا آشيق اولموشدي. بير گون دستور ونردی اعلان انتسينلر كي بو گنجه غورودان صوبحه قدر هنج کس انويندن قيراغا چيخماسين هر کس بو ايشدن بويون قاچيرسا جزا ونريله چکدير.

شاهين قدغن اتمکدن مقصدي گنجه او قيزين سوراغينا گتمک ايدي. هاوا قاراليقلاشاندان سونرا شاه ليباس دگيشيب قيزين قاپيسينا گنتدي، قاپيني دوگوب کنيز قاپيا گلدي.

شاه دندي: «خايما دني شاه گلמים». کنيز گنديب قايتيدي و خانيمين طرفيندن دندي: «منيم بير قويونوم وار نه آريقدير نه چوخ کوک اونون قويروغي نجه باتمان اولار؟ شاه جواب ونردی: اوج باتمان. کنيز گنديب قايتيدي و دندي. خانيم دندي شاه زحمت چکيب تشريف آپارسينلار.

شاه قايداندا قاپينين بير نجه قملیگينده وزيري گوردی اوزوني قيراغا چکدي. وزير گليب قاپيني دؤگدي شاه ايله اولان سوال جواب تيکرار اولدي. وزير قويروغون ۶ باتمان اولماسيني سؤيله دي.

کنيز خانيم طرفيندن پيغام گتيريب وزيرين قايتماسيني توصيه انتدي. وزير قايداندا شاهي گورور قورخور، شاه ايشاره ايله دانيشماماغي دستور ونير. وزيرده متوجه اولور كي بير نفر قيزين قاپيسينا ياخينلاشير قاپيني دؤگور شاه و وزير دالدا لاييب ايسته يرلر بيلسينلر كي بو شخص کيمدير و نه جواب ونره چک.

كنيز گليب شاه و وزيره دئين سوللاري تيكارر اندير قاپيداكى شخص ايسه راضييام
كلمه سي سؤيلهير.

كنيز گليب قاييني آچير قاپيداكى شخص داخيل اولاندا شاه و وزيره فورصتدن ايستيفاده
انديب گيزلينجه داخيل اولورلار شخصين الياس اولماسيني يقين انديرلر.

الياس باغدا موعين اولموش بير يئرده اوتورور كنيز بير سينيده قرآن، كاغيذ، قايچي، ايگنه
و انار گئيرير الياس ايگنه ايله ناري دنشيك دنشيك اندير، قايچي ايله كاغيذي دوغراير
قرآيدا اؤيور قويور سينيه كنيز اولاري گؤتوروب آبارير.

بير آز مودتدن سونرا خانيم گليب الياس ايله گؤروشور، دانيشير بير بيرلرينين
سنوديكلريني ايقارر انديرلر و قرار قويورلار انولنسينلر.

پادشاه ايله وزير اولجهدن چيخيرلار صويح تئزدن شاه گؤندرير الياسي گئيريرلر. شاه
اوندان گنجه هارادا اولماسيني سوروشور.

الياس جواب وئرير: «منيم آقامين اناسي اولدوگو اوچون گنتميشديم قبرستانا اوردا
آغلايب يوخو مني آباردي و اونا گؤره گنجه گله بيلمهديم.»

شاه دستور وئرير اونا فيشار وئرسينلر، زيندانا سالسينلار بلكه حقيقتي ديه. الياس اؤز
دنديگيني تيكارر اندير.

شاه دستور وئرير اوني اوخلاسينلار. خوشبختانه اوخ اونا دگمه دي يئنه حقيقتي
سوروشدولار الياس اؤز دنديگيني تيكارر اتندي شاه دستور وئردي الياسي آسسينلار.

تعيين اولونموش يئرده آسما وسايلي حاضير اولدي، ايسته بيردیلر اوني آسسينلار
گؤردولر بير اتلي تيز گليب گنچدي و الياسي آسان يئرده بير نار يئره ووردي. بوني

گؤرن الياس آسانلارا دندي مني شاهين يانينا آبارين تا حقيقتي دنييم.

الياسي شاهين يانينا آپارديلار او گنجە کي ايشلري دندي. شاه سبيلرين سوروشدي الياس ايسه جواب وئردى:

«او کي سوروشدو بير قويونوم وار نه آريقدير نه کؤک دئمک ايسته بيردي مني گؤرمه ميس هارادان علاقه تاپميش سيز؟ من جواب وئرديم هر جور اولسون راضييام، ناري ايگنه ايله دنشيك دنشيك انتدیم گؤستردیم کي مني دنشيك دنشيك انتسه لر سيرري دنميه جگم، کاغیذي کي قاچي ايله دوغرا ديم دئمک ايسته ديم کي اگر ائيمي قاچي ايله دوغراسالار سيرري دنميه جگم، او کي قرآني اويوب سينييه قويدوم آند اچدیم کي قرآن حقي سيرري دنمهرم. نئجه کي دنمهدیم.

مني آسان وقت گلن، او قيز اوزي ايدي، ناري ينره وورماقدان مقصدي او ايدي کي منيم سيريم اوچون اوزووي اولومه وئرمه من راضي دييلم. اونا گؤره من گليب سيرري سيزه آچدیم.

شاه دندي کي معلوم اولونان سن تک آت و جواهر تانيماقدان باشقا آدام دخي ياخشى تانييرسان، منيم سايقه مي دني.

الياس دندي: «قوربان ايجازه نيز ايله سيز بير چورکچي اوغلي سيز. اينانماير سيز آنيزدان سوروشون.»

شاه گؤنديرپ آناسي گلدي اوندان حقيقتي سوروشدي آناسي جواب وئردى: «من بويلى اولاندا آتان دندي اگر قيز دوغسان سني اولدوره جگم، من دوغان گونده کي اوشاغيم قيز ايدي قونشي چورکچي آروادي سني دوغموشدی، قيزي وئريب سني آلدیم او عاغيللي معروف قيز منيم قيزيمدير.

شاه الياسدان سوروشدي. هاردان بيلدين کي من چورکچي اوغليام؟ الياس جواب وئردى: قوربان سيزين منه وئردیگيز تۇحفه لردن و آرتيرديگيز فطيرلردن.

شاھ سوروشدي سن اۋزون كيم سن؟ الياس جواب وئردى: من باغبان اوغلىيام بيزي
خانلار بگلر غارت انتديلر منيدە غلام آدينا ساتديلار.
شاھ قيزي ايله الياسين موفصل تويوني انديب الياسي اۋز ياتيندا مصلحتچي ساخلاڊي.

اوشاق اويونلاري

▪ ايگنه - ايگنه اويونو

بىر نىچە نفر اوشاق جمع اولوب بىر نفرى اۆزلىرىنىه اوستا يا موللا سىچرلار.
اوشاقلار اللرىنى آچىق اوز اوسته يئره قويارلار. سونرا موللا باشلار آشاغىداكى سۆزلرى
دىنگه و هر بارماغىن اوستونه بىر كلمه ايله ايشاره اندر:

ايگنه - ايگنه

اوجى دوگمه

بربر اينجى

بركش اينجى

شام آغاجى

شاتير گىچى

قوز آغاجى

قوتور گىچى

هاپپان

هوپپان

يارىل

بىرتىل

سو ايچ

قورتول

هر بارماغا قورتول كلمه سى دوشسه او بارماق جرگەدن چىخار. بو ايش بوتون
بارماقلارين آرادان چىخماغىنا قدر دولم اندر.

موللا آخىرا قالمىش اوشاغين قولاغىندان دوتوب دئير:

رضى ها بالام رضى

تيكىب دونوني درزي

عباسي وئريم خرمله

تويون تازادان باشلا

قارغا جور

قارغا ايستىرسن قوش؟

اوشاق قارغا يا قوشدان بيريني ايستر

اوشاغين ايسته ديگي گؤيدن اوچانا قدر موللا اوشاغين قولاغيني چكر و بونيله

توپلانمىش اوشاقلار تفريح اندرلر.

بعضي يئرلرده اللري يئره قويانندان سونرا موللا آشاغيداكى سؤزلري دئير.

ال ال - الپه نه

سن چالگينه چه نه

الدىن چىخدى كنه

شاه شوخ شاه باجي

موللا دندى چك الين

▪ كۈشكى بالابان اويونو

بىر مودت بوندان اول آذربايجانين چوخ يئرلرينده خصوصاً آراس چايي قيراقلاريندا ياشلي اوشاقلار و جوانلار دسته دسته توپلانيپ كۈشكى بالابان اويوني اويناردىلار. اونلاردان قوتليلري ۵-۷ نفر بيرينجي جرگه نى دوزايدىب اللريني بير بيرلرينين چيگنلرينه قويوب دوراردىلار ۲ نجي جرگه ۳-۵ نفر اولوب بيرينچىلرين چيگننه چيخىب دوراردىلار ۳ نجي جرگه ايسه ۲-۳ نفر دن عيبارت اولوب ۳ نجي جرگه نين چيگننى اوسته چىخاردىلار، سونرا بير يئردە كۈشكى بالابان ماھنيسيني اوخويوب دولاناردىلار.^{۴۸}

بارماق اويوني

ال بارماقلاريني دوز دوتوب كيچيك بارماقدان باشلياراق دئيلر:

گلين گندك اوغورلۇغا.

ايکينجي بارماق دئير: هاني نردوان.

۳نجي بارماق دئير: مندن اوجا نردوان.

۵نجي بارماق ۴ نجي بارماغين آغيزيني اگرهک دئير:

يئي يئي يئي.

▪ تورپ بۇيله ييتر اويونو

ياشلاري بير بيرينه ياخين اوشاقلار يا جوانلار بو اويوني اوينارلار:

بير نئجه نفرين آراسيندان بير نفر موللا يا اوستا سئچرلر موللا اوينا باشلار.

اوللرده ييتم شئيلىرين آدينى دئييب شكيليني دوزگون گۈسترر:

^{۴۸} - كۈشكى بالابان سۇزلىري. ماھىيلار بولۇگىندە يازىلمىشىدۇر.

مثلا دئير: تورپ بئله بئير. بئركوكي بئله خيار بئله ۲-۳ بئتگينين آدينين دوز دئيندن سونرا بعضي بئتگيلرين آدينين دئيب شكيليني غلط گؤسترر. مثلا خيراين دئيب بئركوكي كيمي بئتمه سيني نيشان وئيرر. دئقت ائندلر موللارين غلط گؤستردىگيني گؤسترمه ييب بئتگينين دوز بئتديگيني گؤستئرلر، دئقت سئزلر ايسه موللارين بئله بئله غلط گؤستردىگيني تعقيب ائديب اويوني اودوزارلار.

اودوزماق نتيجه سينده قاباقجادان قرار قويولموش جريمه ني وئرمه لي يا ائتمه ليديرلر. جريمه لر: نئمه لي شئيلردن آماق، يا اوخوماق بئيل اوخومالي اويناماق بئيل اوينامالي و بونا اوخشار ايشلر.

▪ قوشوم بر اويونو

ياشلاري بئر بئرلرينه ياخين اوشاقلار بئر بئرله جمع اولوب دئرلر گلين «بئر» اويوني اويناياق آرالاريندان بئر نفر اوستا سئچيلر.

اوستا اوشاقلارا دئير هاميز منه باخين، اوشاقلار گؤزلريني اوستانين حركلرينه تئكلر. اوستا دئير: قارغا بئر هامى اوشاقلار دئمه ليديرلر قارغا بئر سرچه بئر، اونلار دئمه ليديرلر سرچه بئر بئردن اوستا اوشاقلاري چاشديرماق اوچون دئير بئيشيك بئر يا ديوار بئر و بو كيمي. دئقت ائتمه ين اوشاقلار دئيرلر بئيشيك بئر دئقت ائندلر ايسه دئيرلر، بئيشيك بئر يوخ.

بئيشيك بئر دئبن اوشاقلار اويوني اودوزارلار اونلار نوبه ايله گؤزلريني يومماليديرلار. اوشاقلار اللريني گؤزونى يومانين دالينا بئر بئرئين اوستوندن قويوب اوستا دئير ال اوستن كيمىن الي؟ اوشاق اكر دوز دئسه او وقت اويون قورتارار، اكر اوشاق دوز دئمسه اوشاقلار بئر بئردنه دئيرلر و بئر يالان دئير و بئر يالان دئير.

بو یول ایله ذیکر اولونان اویون یازیلدیغی کیمی تیکرار اولار.

■ بۇرک قاچىدى قاچىدى

حاضر اولان اوشاقلار ۲۰- ۲۵ نفردن آرتيق اولماق شرتيله ايكي دستهيه بۆلونورلر.
اونلارين ياشيلاريندان ايكي نفريني بگ تعيين ائدرلر.

او بيرى اوشاقلار جوت جوت اولوب گيزلين صورتده اؤزلىنه آد قويارلار. مثلا تويوق
خوروز، اينگ - اؤكوز، آما - آرمود و بو كيمني. سونا بگلره اؤزلىني تانيديرلارلار،
اؤزگه سؤزله هالاي گنءدرلر و دئيئرلر:

تويوق ايستهييرسن خوروز؟ اينگ ايستهييرسن اوکوز؟ و هابنله. بگلر نؤبه ايله بييري خوروز او بييري اوکوز ايستر، آدي چاغيرلان ادم او بگين يانينا گنر او بييريسيده ۲ نججي بگين دسته سينه قوشولار بو يول ايله بوتون اوشاقلار ايکي دستيه بؤلونورلر.

اوشاقلارين سايي تک اولاندا يئرده قالان بيير اوشاق هنني قيشقيرار بس من کيمدم؟ بيير مودت معطلچيلىکدن سونرا اونودا بيير دستيه ريحان مرزه آديله قبول اندرلر.

سونرا معمول اولان ماهنيلاردان بييريني اوخويارلار تا بييرنججي دسته موعين اولسون، بعضي يئرلرده اشيق آتيب آچي توخاندان ايستيفاده اندرلر، بعضي يئرلرده شير خط ائارلار و بعضي سينده ايسه (با بوندا)^{۴۹} ايله تکليفلي موعين اولونار.

٤٩ - دسته باشچیلاریندان بیرر هامیدان گیزلین بیر کیچیک شنی اینده گیزلیدب ایکی الی یومولی اودوغو حالدا او بیرر دسته باشجیسینا دئر هانکی الیمدهدیر. او بیرر دسته باشجیسی بو آشایداکي سؤزلری دیرک اینده اولان شنی مو عین ائتمگه چالیشار اگر تاپسا بیرینجی دسته حساب اولونار تاپماسا ٢ نجی دسته.

بۇرك قاپىدى قاقىدى اويونوندا بىر گىردە جىزىق چكىرلر ايكىنجى دىستە جىزىغىن اىچىنە گىرر ھر كىس باشىنا بۇرك قويمالىدىر.

بىرىنجى دىستە جىزىغىن دۋورەسىندە دولانار، اولار چالېشمالىدىرلار كى اىچرىدە اولانلار بىرىن بۇركون قاقىرتىسىنلار و تىيىن اولونموش ىنرە ىنتىرسىنلر. جىزىغدا اولان اوشاقلار بۇرك گۇتورەن بىن دالېنجا قاقارلار تا بۇركى آلسىنلار جىزىغدان قىراق اولان اوشاقلار قاقارلار قويماسىنلار كى ايكىنجى دىستە بۇركى آلسىن، مقصدە چاتانا قدر مومكوندور بۇرك بىرىنجى دىستە اوشاقلار بىن ۲-۳ نىرىن بىن اىنە دوشسون تا مقصدە چاتدىرسىنلار.

اگر بىرىنجى دىستە اوشاقلارى، بۇركى مقصدە ىنتىرسەلر او وقت اولار ايكىنجى دىستە اوشاقلار بىن دالېنا مېنىب جىزىغا قدر آپارلار اگر موفق اولماسالار او وقت بىرىنجى دىستە جىزىغ اىچرىسىنە گىرمەلىدىر ايكىنجى دىستە قىراقدا قالىب جىزىغ اىچىندەكىلر بۇركونى گۇتورمگە چالېشار و بو ترتىب اىلە اويون تىكرار اولار.

▪ بىغشە اويونو

اىكى دىستە، ھالاي گىدندىن سونرا ھر بىر دىستە اۋز يولداشلار بىن الرىندىن مۇكم ياپېشارلار. بىرىنجى دىستە باشجىسى اولار بىن قارشىسىندا دوران ۲ نى دىستە باشجىسىنا دىر بىغشە ۲ نى دىستە باشجىسى دىر: بندە دوشە، بىرىنجى دىستە سوروشار: بىزدىن سىزە كىم دوشە؟ ۲ نى دىستە جواب وئىر. بابك يا اۋزگە بىر آد.

يا بوندادىر يا اوندا حالواچى دوكانىندا

آلاھ دىدى آج بوندا

آخىر كلمە دوشن الە اىشارە اندىر

او وقت بابك بىر نىچە قەم گىرى چكىلىب اۋزىنى ۲ نىچە دىستەيە وورار تا اللرىنى
آچىسىن اگر باجارسا بىر نىرى اۋزىلە اۋز دىستەلرىنە گىرىر اگر باجارا بىلمەسە اۋزودە
اوردا قالمايدىر. بو يول اىلە اويون داوام اندر و نتيجهده بىر دىستە تشكىل تاپار.

▪ قالدندار اويونو

قالدندار اويونوندا حاضىر اولان اوشاقلار بىر نىرى موللا (اوستا - آنا) اويون باشچىسى
سنىچلر، اويون باشچىسى سنىچلىندن سونرا اوشاقلارى سىرەيە دوزر و بىر تورنا باشدا
دورانا وئىر.

اۋزى نىسبەت بىر اوجا يئره چىخىب نظردە دوتموش بىر قوشى يا حيوانى حرىكلرى اىلە
اوشاقلارا نىشان وئىرىب سۋىلر مثلاً:

بىر قوشوم وار بو خارتانا

قالدندار آي قالدندار

دىمدىگى وار بو خارتانا

قالدندار آي قالدندار

سو ايچر بو خارتانا

قالدندار آي قالدندار

گۈزلى وار بو خارتانا

قالدندار آي قالدندار

قانادلىرى بو خارتانا

قالاندار آی قالاندار

باشي منيم آياغي سيزين تاپين گۆرك.

اوشاقلار نۆۋبە ايله جواب ونرمەليديرلر هر كس اۆز عقلينهگلن بير شئيه اوخشادا و دئير.

دوز دنميين شخص تورناني يانينداكينا ونرمەليدير.

هر كس دوز دنسه اويون باشچيسي دئير پالان او وقت تاپان، تورنا ايله او بيري

اوشاقلاري دؤير، هر وقت مولا دنسه ايدي يالان اوشاقلار چاليشارلار تورناني تاپاندا

آلسينلار و اونې دوتسونلار، اودا چاليشار كي مولالانين يانينا اۆزونې چاتديرسين او

مولالانين يانينا چاتاندا سونرا اويونون دوي قورتارار تازادان اويونا باشلارلار.

اويونلار

خلق آراسيندا موجود اولان اويونلار خلقين آراسيندان چيخميش خلق ايله دوام ائتميش و تكميل اولموشدور. ايندي معروف اولان علمي اويونلارين چوخي قديم اويونلارين تكميل اولموشلاريدير، نجه كي معروف اويونو قاباگكي توب آلدې قاچدي اويونونون تكميل اولونموشودور. اوشاق اويونلاريندان نومونه بو كيتابدا اويونلار بولوگونده گتيريلميشدير

قديم اوشاق اويونلاري

يازيلميش اويونلاردان باشقا آذربايجان خلقينين اوشاقلاري و جونلاري آراسيندا معمول اولان اويونلار چوخدور.

او جومله دن: جيزيغ تورنا، قبيش قاپدي، توب آلدې قاچ، گيزليناچ، شاه وزير، آشيقي - آشيقي، قوز - قوز، پولا - پولا، بنش داش، قونداق، فينجان - فينجان و بو كي مي.

او اويونلاردا كي اوشاقلار ايكي دسته به بولونمه ليديلر جيزيغ تورنا، بورك قاپدي قاچدي و بو كي مي او وقت موختليف ماهنيلار اوخويلارلار هر دسته كي ماهنينين آخيري دوشسه او بيرينجي دسته حساب اولوب اويونا باشلار.

آشاغي داكي يازيلان شعرلر او ماهنيلاردان نومونه دير.

اكيل بكيل قوش ايدي

ديواردا اوتورموش ايدي

گنتديم اونې دوتماغا

او مني دوتموش ايدي

ميدانا سالميش ايدي

مئيدانين آغاچلاري
 دن گئيريب اوجلاري
 چه چكديم يول آچديم
 قيزيل گله دولاشديم
 بير دسته گل درمهيش
 آناسي گلدي من قاچديم
 قيزيل اوزوك لاخلادي
 وئرديم آنام ساخلادي
 آناما قوربان اولوم
 تنز مني آداخلادي

عرقچين مندهدير
 سرميشم چمندهدير
 عالمده گؤزل چوخدور
 منيم گوزوم سندهدير

▪ يولداش سني كيم آهاري

ايكي دسته يازيلان كيمي هالاي يوليله دوزهدير. اونلاردان بيرينجي دسته ۷-۸ نفر دن
 آرتيق اولمياراق صف چكير، او بيرى دسته ده ۱۰ آدديم فاصيله ايله قرار دوتور. دسته لر هر
 ايكيسي قاباغا باخمايديرلار. بيرينجي دسته دن بير نفر آستاجا بارماق اوچيله گليب

ایکینجی دستەدن بیریسینین دالیندان یاواشجا ویریب یا پیشار و بیر نّچه قەم قاباغا آپارار.

اوشخص دالینباخمیارق بیر نّچه قەمدە قاباغا گندیر ویران شخص یاواشجا اۆز یئرینە قاییدار .

بو ایش بیتندن سونرا موللا سوروشور: یولداس سنی کیم آپاردی؟ اگر دوز دنمیش اولسا ویران آ دام موعین فاصیلەده اونى دالیندا آپارمالیدی و اؤزیده اونون یئرینده دورمالیدی اگر دوز دنمسه ویریلاں شخص ویران شخصى دالینا میندیریب آپارار و یئنهده اۆز یئرینده دورار بو یول ایله او یون تیکرار اولار و نتیجەده بیر دستە تشکیل تاپار.

▪ اوستا شاگیرد

بو او یوندا اون – اوننش نفر اوشاق ایشتیراک اندر، اونلاردان ییری اوستا اولار. اوستا اوشاقلاردان بیرینی چاغیریب ایله گۆزونی باغلار و بیر نفره دنییر گلیب اونون دالیندان وئرسین.

اوشاق گلیب ویراندان سونرا آستا چکیلر سونرا اوستا سوروشار، آی جانیم شاگیرد آی گۆزوم شاگیرد سنی کیم ویردی کیم گۆردی؟

شاگیرد جواب وئرر آی جانیم اوستا آی گۆزوم اوستا منی او ویردی سیز گۆردوز.

اگر دوز دنسه اوستا دنییر آی بارک الله یوز بارک الله سنی او ویردی بیز گۆردوک سونرا اۆزگه بیر اوشاغین گۆزلرینی باغلار اگر دوز دنمسه اوستا دنییر آی کور اولاسان وای کور اولاسان سنی بو ویردی بیز گۆردوک بو سۆزلری بوتون اوشاقلار بیر یئرده تیکرار اندرلر و او یون ساعتلر ایله دوام اندر.

▪ چىلىنگ آغاچ - پىل دستە (الك دولك - بيمار - هلووكن)

چىلىنگ آغاچ يازدا و پايدا چوخ اوپنانان اوپونلارداندير بو اوپوندا هارا قاعيدەسىلە
اوشاقلار ايكي دستەيە بۇلونورلر شير خط، آلچي توخان و يا اوزگە اوپونا باشلاماق
قاعيدەلريله بيرينجي و ايکينجي دستە موعين اولار. سونرا اوپون باشلانار.

چىلىنگ آغاچي اوپوني اساساً ايکيجوردور:

بيرينجي دستە کونا - مرا - مره - هبه ده قالار ايکينجي دستە قاباغا - اشىگە چىخار.
بيرينجي دستەدن بير نفر چىلىنگي توخماغي آتار - آغاچي الينين ايچينده عمودي توتوب
چىلىنگي اونون اوستونه قويوب آتار.

اوج دفعه آتماغا حقي وار، اگر اوج دفعهده آغاچ چىلىنگە دگمەسە يا چىلىنگ موعين
حودوددان آرتيق گنتمەسە او آدام اۇلموش حساب اولار باشقا سۆزلە بوغولار يا فيس
اولار. اوندان سونرا اوج دفعه ياني آتا بيلر - بير ايله چىلىنگ آتوب او بيرى ايله آغاچ
ايله وورار. ياني آتماقادا اوج دفعه آتا بيلر اگر آتا بيلمەسە يا پيس آتسا اوپوندان قيراغا
چىخار.^{۵۰} نوبە ملانين دستوريله اوزگەسىنە گنجر.

قاباقداکي اوشاقلار چالیشارلار چىلىنگي توتوب (بۇرك يا عرقچين ايله) يا آغاچ ايله
قايتارسينلار اگر بو ايشە موفق اولسالار بيرينجي دستەنن هاميسي اۇلر و گرک قاباقا
چىخسينلار ايکينجي دستە ايله مارايا گلسين.

چىلىنگ، آتانبين باجاراغيندان اوسيلي اولاراق اوزاق ياخين گنجر، اگر چىلىنگ توتولمازسا
او وقت قاباقداکي اوشاقلاردان ان باجاراني چىلىنگي کونادا قويولموش آغاچ اوستە آتار،
چىلىنگ آغاچا دگندە آتان بوغولموش حساب اولور، اگر دگمەسە آغاجيله چىلىنگين
فاصيلەسىني اۇچولر بير آغاجدان (الينده اولان آغاجدان) آز اولسا يئنە آتاني اۇلموش

^{۵۰} - گاهي اوشاقلار آراسيندا نىفاق اولماق اوچون نوبە ايله آتارلار.

اولار اگر چوخ اولارسا اولجه قويولموش قراردان آسيلي اولاراق اولنلردن نؤويه ايله
ييري ديريلر، گاهي دا باجاريلغي اوشاقلاردان بيرينين ديريلمه سيني قاباغا سالارلار.
- ايکينجي نوعده يوخاريدا يازيلميش قاعيدلر موراعات اولار فقط ال عوضينه کونادن،
يا کرييج، يا داش اوستوندن چيلنگ آتيلار.

▪ آشيق - آشيق اويونلاري (قاب بازي - چکن)

اوشاقلار بعضاده جوانلار آراسيندا آشيق آشيقا اويوني چوخ اينانيلاردى، هر اوشاق
چاليشاردى كي اولرينده، يا قوهوم قارداش يا ياخين قونشولاريندا اتحن چيخان
آشيقلاري ييغسين.

آشيقلار توپلاناندا سونرا اولاري موختليف رنگلر ايله بويارديلار. هر اشاق ايوندا موفق
اولماق اوچون آشيقلاردان بير ايکيسيني قورقوشوملاردى (بعضي يئرلرده قير تؤکرديلر).
قورقوشوملانميش آشيقا ساققا (سققه) آدلاناردى.

آشيق ايوني ۲ - ۳ - ۴ نفر آراسيندا دوز يئرلرده ايناناردى. بعضي يئرلرده قيشين موناسيب
گونلرينده بوز اوستونده دخي اوينارديلار.

آشيق اويناماق اوچون بير گرده جيزيق چکرديلر آشيقلاري جيزيغين اورتاسينا بير رديف
دوزرديلر. اوينويانلار هرهي موساي ميقداردا آشيق دوزرديلر.
آشيق اولمايانلار حقينده بله لوغاز دنيرلر.

آشيق يوخدور اويناماغا دنير گل چؤيچن قوراق

بيرينجي نؤويه ني قازانميش اوشاق ساققا ايله موعين فاصيله دن آشيقلاري وورار، وورماق
نتيجه سينده جيزيقدان چيخميش آشيقلاري ووران آپارار، اگر ساققا ايله داغيلميش
آشيقلارين آراسيندا بير قاريچ فاصيله اولسا او وقت ووران او آشيقلاريدا آپارا بيلر. بله

بیر وضعیت دیبینه دوشدی آدلانیر. اگر فاصیله بیر قاریچدان آرتیق اولسا او وقت ساققا ایله قالان آشیقلاری بیر بیر وورار. اؤزگه سؤزله آشیقلاری بارماق ایله قیرتار (دیبیندن دورار) اگر بیرینجی آشیق ووران سققه ایله آشیقلا رین جیزیقدان چیخاردا بیلمزسه او وقت اویون نؤویه ایله ۲نجی ۳نجی و ۴ نجویه چاتار تا تمام آشیقلا ر جیزیقدان چیخار. سونرا قاباقکی قاعیده ایله اویون تازادان باشلانار.

آشیقلاری قورتارانلار باشقا یولداشلاریندان آشیقی بورج یا پول ایله ساتین آلار. گاهی اوتوزان اویونی داوام انتدیرمک اوچون دئیر ساققامی ساخلا گندیم آشیق گنیریم.

ساققاین قورقوشملی اولماسی اویوندا اونیایانلارین راضیلیگی ایله اولمالیدیر ساققا معمولا ساغ آشیقدان اولار.

بعضی یئرلرده آشیق عوضینه یئره گیردکان، بادام یا چیگید دوزرلر. اویوندا شولوق سالانلار حقیقنده دئیرلر.

داغالا بار ونرمز – ونرسده خئیرین گؤرمز.

آشیق سووورماق

آشیق سووورماق ایکی جور دور.

۱- آشیقی آتارلار آچی دوشنده آتان قرار قویولموش آشیقی، یا فیندیقی، یا بادامی آبارار. توخان دوشنده ایسه اوتوزار.

۲- بیر نفر دؤرد آشیقی بیردن آتار آچی چوخ اولاندا آتان اوتار. چوخان چوخ اولاندا ایسه اودوزار. آشیقلا ر موساوی گلنده تازادان آتماق لازیمدیر.

▪ بگمن گيزير - تورناووردې (شاه وزير - پادشاه وزير - شاه وزير)

بش اون نفر يا چو خراق اوشاقلار يا جوانلار بير يتره ييغيشيب تورنا ووردې اويونوني قرار قويورلار. قاتمادان، شالداڭ يا قبيشدن تورنا دوزلديرلر. سونرا نوؤبه ايله بير اشيق اتارلار اولنجي دفعه آچي ۵۱ گيڭير بگ، توخان گيڭيرن ايسه گيزير حساب اولار. اشيق اتاندا اوميا گيڭيرن شخص يئددې دفعه بگ اولماق حقينه چاتير.

بگ حاضير اولموش تورناني گيزيره وئير، اشيق اتماق تازادان باشلار. جيک گيڭيرن اوغري حساب اولونور. گيزير اشيق ساخلايب بگه تعظيم انديب دئير. بگيم - بگيم اوغري توتوموشام. بگ دئير هاني بلکه سي؟ گيزير اشيق نيشان وئيرب جزا ايسته ير. بعضاً گيزير موحيطه موناسيب اولونمش اغرويا نيسبت وئرر (کتدليلرده اؤکوز، قويون. شهرلرده فرش، سماور - چيراغ و بو کيمي).

بگ دستور وئيرر مثلا اونبش قيزيل - ۲۱ گوموش و اون پامبوق بعضي يئرلرده قيزيل عوضينه ياغلي، گومش عوضينه ياوان، پامبوق عوضينه ايسه لاپ ياوان دئيرلر. بگين دستوري تگ اولماليدير جوت اولاندا ييري بگه وورولماليدير. گيزير گرک قيزيلي برک گوموشي يا وواش پامبوقي ايسه داها يا وواش ورا، اگر عوض انتسه بگ اوغرويا دئير وورماغي گيزيره اؤگرتسين، او وقت اوغري تورنا ايله وزير ي ورا. وورولماغا محکوم اولان شخص ايني گئرييه چکمه مه ليدير. بير نچه تورنا وړاندان سونرا اوشاقلاردان واسيطه اولار، تورناني ينمه لي شنيه مبدل اولماسيني خواهش اندر، بگ اويوندا اولان اوشاقلار نفعينه ينمه لي شئين آينماسيني دستور وئرر.

^{۵۱} - اشيقين بش طرفي اولار: آچي، توخان، جيک، بولک و اوميا

سونرا يئنە آشيق آتماق تىكرار اولونار. يئني آلچي گئيرن تازە يىگ، توخان گئيرن گيزير اولوب و اويون قاباڭكي قايدا ايله تىكرار اولار.

▪ بوجاق توتدو

اوشاق اويونلار يىندان بيريده بوجاق توتدو اويونودور بو اويوندا بئش نفر اوغلان يا قيز ايشتيراك اندر. آز ياشلي اولاندا اوغلان قيز هر ايكيسي اولاييلر. اويون قايداسيله ان دالدا قالان ۵ نجي شخص انو يا حياطين اورتاسيندا قالار. دورد نفر ايسه هر هسي بير بوجاغي توتار. اوندان سونرا بوجاقدا اولانلار يئرلريني بير بيريله دگيشيرلر، دگيشن زماني اگر اورتادان اولان تنزراق بوجاغا چاتسا او بوجاغا صاحيب اولار. يئرسيز قالان اورتادا قالار بو ايشي دفعهله ايله انجام ونرلر زيركلر چوخ وقت بوجاقدا قاليب آز وقت اورتايا دوشرلر. بو اويون ساعتلر اوشاقلاري مشغول اندر.

▪ آت - آت اويوني (- اچاجو - اسبيداري)

موحيط اوز تاثيريني هر ايشده گؤستردىگي كيمي اوشاقلار اويونوندا گؤسترير. فنوداليزم دؤوره سينده هر فنودال، ماليك اوزوني خان آدلانديرىب بير دسته توفنگچي، آتلو ساخلاردى. بعضي وقتلرده خانلاردان بيري او بيريسينين يئريني آتماق اوچون بهانه تايىب وروشاردىلار. غاليب گلن او بيريسينين يئريني ضبط اندردى يا نقد پول آلاردى. خانلار آراسيندا موجود اولان بو وضعيت اوشاقلارا تاثير اندىب اوزلريني خانلار بىزتمك اوچون آت - آت اويوني اويناردىلار. اوشاقلاردان گوجلوسو خان اولوب اوز

دوستلاریندان بیر عیده آتلی تعیین اندردی. اونلار موناسیب آغاجلاردان آت حاضیر اندیب مینردیلر توفنگلرینی ایسه موناسیب چوبوقلاردان دوزلدیب چینگیلرینه سالاردیلار. قاتارلاریندا ساپ آشیقلاریندان دوزلدردیلر. مومکون اندلری بوش فیشنگلردن حاضیر اندردیلر.

باجاریقلی و مومکون اندن اوشاقلار قلیان قمیشیندن توفنگ دوزلدیب چتر سیمیندن و میخیندان ایستیفاده اندردیلر، تا کاغیذ چاشینلاری آتا بیلسینلر. اوشاق خانلاری بؤیوک خانلار کیمی اؤزگه محله اوشاقلاریله داعوا اندردیلر اونلاردان جریمه آلاردیلار.

گاهیده اؤز آنیلارینی جریمه اندردیلر. جریمه، چینی ۵۲ سینیقلاریندان عیبارت ایدی و جینسلرینه نیسبت قیمت ونرلیردی. آیینمیش جریمه لر اوشاقلار طرفیندن تعیین اولونموش بیر نفرین یابیندا قالاردی.

بو جریمه لر کوزه لرده سکچه لرده ۵۳ ساخلانیلاردی. گاهیدا حیاط اولان کوللوکلرده ۵۴ بادیاردیلار. محله نین بؤیوک کیچیکلیگیندن آسیلی اولاراق آتلیلارین سایي ۳۰ - ۴۰ جتی یوزه چیخاردی.

۵۲ - خلخال ویلايیتیده چینی سینیقلاری شش آغا یا جزبقا آدلانیر.

۵۳ - سکچه بالاجا سمک

۵۴ - قدیمده هر انوده تحدر اولاردی اونون کولونو هر کس اؤز حیاطینه توکردی بعضاً کوچده موناسیب یئره توکردیلر. بنله یئرلر کوللوک ادلاناردی ایندیده بعضی کنترلرده واردیر.

▪ ننه مني قوردا ونرمه - يا چوبان قورد اويوني(گرك چوبان - گرك گله - دايتام

(دب كورك)

ياشيدلار ايلين مونا سيب وقتلرينده ييغيليپ ننه مني قوردا ونرمه اويونوني اويناماغا باشلارلار.

اوشاقلاردان مونا سيب اولاني «ننه» يا «چوبان» سئچرلر بير نفرده قورد تعيين اولار، قالان اوشاقلار ايسه (۱۰ - ۱۵ نفر) قوين سوروسي آدلانار. قورد اولان اوشاق اوزوني قوردا بنزتمك اوچون ليياسيني ترسه گئير و دريحن بؤرك قويار. ننه انگينه داش دولجورار سورو كيمني اولان اوشاقلار بير بيرلرينين انگيندن دؤنوب قويون كيمني ملرلر.

قورد، ننه نين قاباغيندا دوروب ناهنجار سس ايله دئير: گلميشم قويونلاريندان آپارام بونله - بونله قويروق قوبارام (ايله نيشان ونرير) سورونون اوشاقلاري قيشقيرارلار «ننه مني قوردا ونرمه» ننه بالالارينا دئير «قوخما بالام ونرمه رم و قوردا دئير بئله بئله داشلار وورارام قويمارام ايله نيشان ونرير).

قورد هوجوم اندر، ننه داش آتماق ايله قوردي قووار و بالالاريني مودافيعه اندر، ننه عاجيز اولاندا قورد قويونلاردان بيريني آپارار. ا قت ننه باش گؤتوروب چؤله گئدر آچاج قاباغينا گلنده آچاجدان سوروشار آي آچاج منيم بالامي گؤردون مي؟ آغا يوخ دئير. سونرا قوشا راست گليب اوندان سوروشار قوش نيشان ونرر. گنديپ قورد ايله موباريزه آپارار. گاهي موفق اولوب آلا ر و بالاسين سورويه قايتارار گاهي موفق اولماز. موفق اولماياندا اويون تازادان باشلار داها اني ننه سئچمزلر.

چوخ ايللر بويي آذربايجان ميلتي آراسيندا معمول اولان بو اويون ننه يه اولان علاقه نهي گؤسترير و آنانين اوشاقلاردان داها آرتيق مواظيب اولماسيني بيلديرير.

ھابىلە نىھ لياقتىز اولاندا اونى ايكنىجي دفعە سىچمەمگى اۇزودە آذرى خلقىنىن روحيەسىنى نىشان وئرن بىر موضوعدور.

▪ سوتلى سوموگ

ياشىد اوشاقلار بىر يئره يىغىشىپ ھاراي ۵۵ قايداسىلە ايكي دستەيە بۇلونورلر ، دستەلرىن موللاسى (يىگى - اوستاسى) موعىن اولونموش سوموگى اويوندا اوينايان اوشاقلارلا گۇستىر سونرا اويونا باشلاماق شرطلري ۵۶ ايله بىرىنجى دستە موعىن اولار.

بو اويون چوخ وقت دىيى بوخ ۵۷ گون باتان وقتلردە اوينانيلار.

موللاردان باشقا اوينويانلار ھامىسى گۇزلرىن يومارلار اويون باشلايان دستەنىن موللاسى تەيىن اولونموش، سوموگش اىستەدىگى و باجارديغى قدر آتار سونرا ھر ايكي دستەنىن اوشاقلاري سوموگى آختارماغا باشلار.

ھر كس سوموگى تاپسا گرگ كىتريب اۇز موللاسىنا وئرسىن، ھر ايكي موللا سوموگون آتلىمىش سموگ اولماسىنى تصديق ائىدىن سونرا سوموگى تاپان دستەنىن اوشاقلاري اودوزموش دستە اوشاقلارىنىن دالىنا مىنرلر و ھر اوشاق اۇز دالىنا مىندىگى اوشاغي سوموگ تاپيلان يئردن مارايا قدر آپار مالىدىر بو اويون دفعەلر ايله تىكرار اولونار و ساعتلر ايله داوام ائىدر.

^{۵۵} - بىرىنجى جىلدىن ۲۴۰ و ۲۴۱ نجي صفحەلرىندە يازىلمىش.

^{۵۶} - ۲۴۱ نجي صفحەنىن ضميمەسى و سونرا علاوه ائىتمك اشيق آتماق (الچى و توخانى موعىن ائىتمك) شىرخط ياش قورى آتماق دىخي اويونا باشلاماق شرطلرىندىر.

^{۵۷} - دىيى باغلى - بنىست

▪ كونا - كونا چولا آتدي - كونا آتدي (چولهاري - چالهر كان -)

كونا آتدي اويونوني چخ وقت ياز و ياي فصللرينده اوينارلار، ۶-۷ ياشيندان بوخاري اوشاقلار دسته دسته اولوب كونا - كونا اوينوني اوينارلار. ديوار يا آغاچ ديبينده كونا قازارلار. كونا - كونا اوينوني چوخ وقت فيندق، گيردكان، اريك و هلو چردگي، بادام يا موناسيب كيچيك داشلار ايله اولار. اويونا باشلاماق شرطلري قايداسيله بيرينجي نفرين اويونا باشلاماسي موعين اولور. سونرا موعين فاصيله دن اينده اولان فينديقلارين يا باشقا دئييلن شئيلري كونايا آتار، كونايا دوشن فينديقلار جوت اولاندا آتان، كونايا دوشموش الان فينديقلارين سايي قدر طرفيندن فينديق آبارار. تك اولاندا ايسه كونايا دوشن فينديقلاري اودوزار. بو اويون نؤويه ايله اوينانار و اوينايانلار آراسيندا تيكرار اولار و دوام انحر. اوينامايان اوشاقلار اوينايانلارين اطرافيندا دايانيب تماشا اندرلر. شبستر ماحاليندا اويون وسايلين فينديق يا باشقالاري قورتاران كونا يانيندا اوتورار هر آپاران اون دانه دن بيريني اونا وئر - باغيشار. بئله شخصي اوراچي يا قوراچي آدلانير. اوراچي ۱۰ - ۱۵ فينديق ييغاندن سونرا يئنه اويناماغا باشلار. اوشاقلار بيريري بيريندن بورج آلاماق ايسته ديگده دئيرلر بير الي يا ايكي ال بورج وئر.

▪ چولا داش - يا مره داش

چولا داش اويوني چمنلرده يا باغلاردا صاف يئرده اوينانير ايكي نفر دن سگگيز نفره قدر ايشتيراك انده بيلرلر. اوينايانلارين ساينني نظره آلاق گيرده بير دايره چكيلير اونون دؤوره سينده كيچيك چولالار - كونالار قازارلار تا هر اوينايانا ايكي اوچ كونا چاتسين سونرا دايره مين اورتاسيندا هر اوينايانا نيسبت، بير بؤيوك كونا قازارلار. هر اوينايانين

كوناسي موعين بىر واسىطە ايلە (آغاچ - كۆمۈر) آيرىلار و ھەر كىسەن بۇيۇك كوناسىي اۋز قاباغىندا اولمالىدىر.

سونرا ھەر كونايا موناسىب داشلاردان گاھى فېندىق، بادام، چېگىد) ۵-۷ دانە تۇكلرلر. سونرا اويونا باشلاماق قايداسىلە بىرىنچى اوينايان معلوم اولار. بىرىنچى اوينايان اۋز كونا داشلارېندىن بىرىنچى قويۇب قالدېقلارېنى بىر - بىر ساغ طرفدەكى كونالار آتار. ھەر كىسەن كوناسىندا بىرىنچىنىن داشى قورتارسا او كونا صاحىبىي اۋز كوناسىندا بىر داش قويۇب اوينىچى كىمى ھەر كونايا بىر داش آرتىرار و بو ترتىبلە او بىرى اوشاقلار دىخى داشلارېنى سۇبلەنىلن كىمى تقسىم اندىرلر.

بىرىنچى نۆوبەدە آپارماق يۇخدور.

ايكىنچى دفعە اويون باشلاپاندا اگر بىرىنچى اويونىيىن كوناسىندا داشلار جوت اولسا، بىر - بىر تقسىم اندىكىدە ھەر كونادا جوت اولسا آپارار، اگر تەك اولسا اوينايان تەك اولانلارې آپارار. كونانىن دالېنداكىلار جوت اولاندا اولارېدا آپارار.

بىرىنچى اوينىيىن آپارا بىلمزسە اويون نۆوبە ايلە او بىرى اوشاقلار چاتار تا يازىلمىش قايدا ايلە آپارا بىلىسىنلر.

ھەر اوشاق ھوشلې اولسا اۋزگە كونالاردا اولان داشلارېن سايىنى نظردە ساخلاسا آرتىق آپارا بىلر. اوتانلارېن داشلارې چوخالار اودوزانلار ناچار قالارلار اۋز بوش كونالارېنى اودانا ونرسىنلر. ھەر اوشاغىن كى ھامى كونالارې الېندن چىخسا او اويوندىن قىراقدا قالار. اودولان داشلارې ھەر كس اۋز بۇيۇك كوناسىنا بىقار. بو اويون او قدر دولم اندر كى تمام داشلار بىرىسىنىن كوناسىنا بىغىلىسىن. سونرا اودان بىر نىت اندىب داشلارې چېگىنى استوندن بىر - بىر آتار باخشى گلندە خوشحال اولار بىس گلندە ايسە مايۇس اولار.

▪ قىيش آباردي اويونو

قىيش آباردي اويونوندا بىكى موساوي دىستە، ھاراي قايداسىلە دوزولر، سونرا اويون باشلاماق اوچون بىرىنچى و اىكىنچى دىستە موعىن اولار سونرا بىر بۇيوك گىردە جىزىق (صاف و ھموار بىردە) چكىلر. اىكىنچى دىستە جىزىق بىر اىچرىسىندە اولووب توققاسىز باشى جىزىق كىنارىندا اولسون ھر بىر اوشاق اۋز قىيشىن گۈزلەمەلىدىر.

بعضى وقتلر اىچرىدە اولانلاردان بىرى كۈمك ائتمك اوچون سيار اولار. بىرىنچى دىستە اوشاقلار چاللىشلار كى اىچرىدە اولانلاردان قىيشلرىنى آلىنلار. اىچرىدە اولانلاردا سىي اندرلر كى قويماسىنلار و چاللىشلار كى قىراغداكىلار وورسونلار، و اگر وورا بىلسلر اولار جىزىق بىر اىچرىسىنە گىرمەلىدىرلر.

قىراغدا اولان اوشاقلار چوخ وقت قىيشلردن بىرىنى الە گىتىرلر او وقت او قىيشىن كۈمگى اىلە اىچرىدەكى اوشاقلار بىر اىچرىدىن قىيشلرى ورتىسىنلر. چوخ وقت بوتون قىيشلرى آماغا موفق اولارلار. وورماقلىق گرگ دىزدن آشاغى اولار.

بعضاً قىيشى آلىنىش اوشاقلاردان جىسارتلىسى تاپىلار بىر نچە قىيش بىنە بىنە موفق اولار، طرفلرىدىن قىيشلردن بىرىنى آلىن. بىرىنچى دىستە ھر اوشاغىن دىزىدن آشاغى وورماغا موفق اولسالار اولار جىزىقدان قىراغ چىخار، بىرىنچى دىستە جىزىق بىر اىچرىسىنە گىرىر. يازىلدىغى كىمى اويون ساعىتلر اىلە دوام اندر.

▪ مەندەير ھاي – مەندەير

بىر نچە ۶-۷ ياشلارنىدا اوشاقلار جىم اولوب مەندەير – ھاي مەندەير اويونى اوينارلار، بوشگ آتماغلا بىرىنچى وورولان موعىن اولار و اوشاغى اوينىانلاردان بىرىسى ووروب قاچار و دىر «مەندەير ھاي مەندەير» وورولان قاچار اوني توتسون بىر اۋزگە اوشاق ا

اوشاغي دالدان وورار و دئير «مندهدير هاي مندهدير» ورولان قاچار وورانين دالينجا خلاصه بيرينجي وورولان سون ووراني توتانا قدر چاليشار اگر بيرين توتسا او اوشاغي قاباكي كي مي وورماغا باشلارلار تا اودا بيريسيني توتا بيلسين.

بو اويوندا زيرك اوشاقلار چوخ وقت ووران زيرك اولمايانلار ايسه وورولان اولارلار.

بو اويون ساعترلر ايله، اوشاقلاردان چوخي يورولانا قدر دوام اندر.

▪ توپ اويونلاري(كي بازي - كچه بازي - توپ را كزدن)

آخير وقتله قدر چوخ يئرلرده تپلاري قاتمادان ۵۸ ايپدن دوزلديلر. ماهير شخصلر توپلاري گول سالماق ايله بزرديلر.

بعضيلري خمگدن (خامادان) گول سالاردي. بۇيله توپلار خمكلي توپ آدلاناردي. بعضاً توپلاري قوووقدان دوزلديب اوستونه قاتما سرييديلر و گولده سالارديلار. گولي توپلار اوز وقتينده ساده توپلارا نيسبت قيمتلي اولاردي.

توپ اويونلاري موختليف ايدي موعين ساياقدير يئرده يا ديارا دوشمه مگ شرطيله وورماق. يئره وورماق ايله تئز دولانماق ۵۹ وورماق - قلمه گنتمك بير نوعيده توپي ووروب موعين سايا قدر چوخ گنتمك ايدي. بير قيسم توپ اويناماغا «تاپداما» دئيرديلر، و اويوندا توپ ووران اتوروب توپي يئره ووروب موعين اولموش سايا ساياردي.

يوخاريدا آدلانان اويونلار ايكي نفر آراسيندا شرطيله انجام تاپاردي. چوخ ساي توپ ووران ايوني آپاراردي.

باشقا اوشاقلار توپ اوينايانلارا باخيب تفريح اندرديلر.

^{۵۸} - يوندان انشيليميش ايلره دئيرلر.

^{۵۹} - چرخ وورماق خلخالدا - قلمه مگنتمك تيريزده دئيرلر.

▪ توپ آلدې قاچىدى - توپ عربى

ان ماراقلې توپ اويونى توپ آلدې قاچىدى اويونى ايدى بو لويوندا دا اوشاقلار ھاراي قايداسيله ايكي دسته يە آبريلار. اويوونا باشلاماق شرطيله بيرىنجى و ايکىنجى دسته موعين اولاردي.

بيرىنجى دسته اوشاقلاري مارادا قالايىب ايکىنجى دسته اوشاقلاري قيرغا - انشىگه چىخاردىلار.

مارادا قالان اوشاقلار مالانين دستوري ايله نۆوبه ايله توپي ووراردىلار. انشىگه قالان اوشاقلاردان بير نفرى مارادا قالايىب توپونى موناسيب حودوددا ھاويا آتاردي، او بير اوشاق ال يا آغاچ ايله توپي قيراقدا اولان اوشاقلار طرفينه ووراردي. اگر بيرىنجى توپ ووران ۳ دفعه توپي وورا بيلمەسە ايدى اۆلموش (بوغولموش) حساب اولوناردي. انشىگه اولان اوشاقلار چايشاردىلار كي آتيلان توپي توتسونلار. اگر موفق اولسايدىلار بيرىنجى دسته نين بوتون اوشاقلاري اۆلموش حساب اولوناردي و گرک انشىگه چىخاردىلار. و ۲ نجي دسته مارايا گلە ايدى. بعضي شەرلر ده تپ توتماق ايله ھامى اويوندان چىخمازدي مگر وورولاردي.

توپ اتان اوشاق اگر توپونى اوزاغا آتسايدى و توپ توتولماسايدى او مومكون قدر چايشاردى موعين اولموش يئره قدر (سون مارايا) قاچسين و قايتىسين و سعي ائتمە ليدى نىك اوشاقلاري اوني توپ ايله وورا بيلمە سينلر، وورولاندا تمام دسته اوشاقلاري اودوزموش حساب اولوناردي.

قاچماغي مومكون اولماياندا مارا يانيندا چكىلميش جيزىغدا (اۆلي جيزيغي) قالماي ايدى تا تازادان توپ آتيلاندا قاچا بيلسين.

قاچان اوشاقلارين موعين اولونموش مئيداندا قيراغا چيخيب قاچماغا حقلىرى يوخدور.
 باشقا نۇۋبە ايله توپ آتالاردا اولينجي كيمي ائتمەلیدیرلر يعني مومكون اندندە قاچيب
 مومكون ائتمەيندە يوخاريدا دئيلميش جيزيفدا قالمايدیرلار.
 گاهي ائله اولاردى توپ آتان دستەين اوشاقلارى ھاميسي قاچيب قايدا بيلمەيدیرلر،
 مارادا دايانيب توپ ورنن اوشاق توپى اوچ دفعە اوچا آتاردى تا بيرينجي دستە
 اوشاقلارى مارايا قايدا بيلسينلر. اگر مومكون ايدى بيلمەسە ايدىلر وورولسا ايدىلر او
 وقت اويون ايکينجي دستە اوشاقلارينا چاتاردى.
 اولار مارايا گليب بيرينجي دستە اوشاقلارى اشىگە چىخاردىلار اويون قاباقكى قايدا
 ايله تازادان باشلاناردى.
 ياخشى توپ آتالار آخيره قالاردى كى اولموش يولداشلارين دىرلده بيلسينلر.

▪ چوبان چوبان سربان - سربان اويوني

چوبان - چوبان اويوني چوخ وقت خیردا اوشاقلار آراسيندا اوينانيلار. بو اويوندا
 اوشاقلار ال الە ونريب دورارلار. اوشاقلاردان بۇيۇگى چوبان اولار.
 اوشاقلار بير يئردە قيشقىريب دئيرلر
 چوبان چوبان چوبان دئير: بلي چوبان؟
 اوشاقلار دئيرلر قويونلار ھاردا؟
 چوبان دئير آلا داغدا
 اوشاقلار دئير نه يئير؟
 چوبان دئير خورما
 اووشاقلار دئير نه سىچير؟

چوبان دئير بورما بورما
 اوشاقلار دئير كندده كيمين تويودور؟
 چوبان دئير تاپديم علينين (و بو كيمي آد)
 اوشاقلار سوروشارلار زير زير ايله گللك دير ايله
 بعضي يئرلرده سوروشارلار طبل بالابان ايله گللك يا آشيق زورنا ايله؟ بعضي يئرلرده ايسه
 سوروشارلار خانيمين تويونا گللك يا ياسينا؟
 چوبان دئير زير - زير ايله. اوشاقلار زير - زير دنيه دنيه بير بيرينين قوتوقلارينين
 آلتيندان گنچر و آخيري نجي عكسینه اندر و آخيردا هامى بير بيرينين عكسینه اولار.
 جمع اولموش اوشاقلاردان بير چوبانا دئير
 چوبان چوبان اوشاقلار گندير اودونا
 چوبان دئير سنده گنت
 اوشاق دئير ايبيم گودهدير
 چوبان دئير چك اوزانسين
 او وقت اوشاقلارين آخيري نجيلاري چكرلر هر كسین الي اوزولسه او وقت اوشاقلاردان
 ايكي نفر اونون قيشلاريندان ايكي نفر باش طرفيندن ياپيشار، اولاري بير بيرينه يا ديوارا
 بير نچه دفعه وورارلار.
 بئله ليكله اويون بيتير. تازادان باشلار.
 بعضي يئرلرده چوبان يئرینه دئيرلر.
 ننه اوشاقلار گندير اودونا.
 تبريز و اطرافيندا چوبان عوضينه سربان دئيرلر. سربان - سربان دوهلر هاردا؟ و باشقا
 سؤزلر تيكار اولار.

▪ گۈرۈنە - مازاراق ايناتماق (كردالو - مۇزق)

گۈرۈنە اوينا تاق او يۇني اوشاقلىق دۋورەسىنىن او يۇنلار يىندىن بىرىدۇر. گۈرۈنە جۈرۈبە جۈر اولاردۇر. سادەسىنى ساپ اشيقلار يىندىن دوزلاردۇر. ساپ اشيقلار يىنى يارىسىندىن بۇلۇب اورتاسىنا مۇناسىب آغاچدان، چۈپدىن يۇنۇب سالاردۇر، دىستەنىن اشيقتىن چىخان قىستىنى يۇناردۇر تا ياخشى فىرلانسىن. او يۇنيان اوشاقلار بىر بىرلەرى ايلە شرط باغلاردۇر كى ھەر كىسەن گۈرۈنەسى چۈخ فىرلانسى او شرطى آپارسىن. قورى، چانىك باشلار يىندىن دىخى گۈرۈنە دوزلاردۇر. ياخشى گۈرۈنەنى خراطلار يۇناردۇر و دىبىنە بىر گۈرۈنە مىخ ووراردۇر تا ياخشى فىرلانسىن بەزى اچىنى او ياردۇر تا فىرلانسىدا سىلىنىن. بىلە گۈرۈنەلەر آقيران گۈرۈنە يا مازاراق آدلاناردۇر. بەزى يىرلەردە گۈرۈنەنى حىوان بۇيۇنۇندىن دوزلاردۇر آقيران مازارقى و بۇيۇنۇز گۈرۈنەنى يىرە سالاندان سۇنرا مۇناسىب اىپ ايلە ووراردۇر تا ياخشى و چۈخ فىرلانسىن. بۇيۇك گۈرۈنەلەرى چۈخ وخت بۇز اوستە فىرلاندۇراردۇر كىچىكلەرى ايسە گاھى مۇجمىدە فىرلادۇراردۇر.

▪ گۈزىلەن پاچ - گۈلدىم قاچ (قايم موشك - جۇخوسى بارى - خۇسار و تىرك)

گۈزىلەن پاچ او يۇني چۈخ مۇمۇل اولان او يۇنلار داندۇر. بو او يۇني قىزلار و اوغلانلار غلىدە او يۇنلار بەزى كىچىك باشلى اوغلان قىز بىر يىردە او يۇناردۇر.

اويونا باشلاماق شرطلرله آخىر قالان گۆزلىرىن يومار او يىرى اوشاقلار ھىرەسىي بىر موناىىب يىردە گىزلەنرلر. ھامى گىزلەننن سونرا يىرى سىسلەنىر «گىزلەندىك گۆزلىرىن آچ آختار.»

گۆزلىرىنى يومان اوشاق گۆزلىرىنى آچىب آختارماغا باشلار. گىزلەن اوشاقلار چالىشارلار كى اۆزلىرىنى مارايا چاتدىرسىنلار. ھىر اوشاقى كى گۆزون يومان اوشاق توتسا او گۆزلىرىنى يومار، اويون تازادان باشلار. ھىچ يىرىنى توتا بىلمىسەيدى يىنە اولىنجى گۆزونى يوممايدى.

▪ گۆز باغلىجى اويونو

گۆز باغلىجى اويونو قىزلار و اوغلانلار ەلىحدە اوينارلار. بعضاً دە ياشلى قىزلار اوغلانلار بىر يىردە اوينار پوشك اىلە يىرىنجى دىفعە گۆزلىرىنى باغلايان معلوم اولار. اونون گۆزلىرىنى دىستمال اىلە باغلارلار. سونرا اوشاقلار ھىرەسىي بىر يانا چكىرلر بىرى گۆزى باغلى اولانا دىنىر «آختارا بىلرسن»

گۆزى باغلى باشلار اوشاقلارى آختارماغا و چالىشار اوشاقلاردان يىرىنى توتسون و چوخ وقت توتار. ھىر كسى توتسا اويون تازادان باشلار اوشاقلار گلرلر يىنى توتولاين گۆزلىرىن باغلارلار و اويون قاباقكى كىمى تىكرار اولار.

▪ (دانبالان – پىستان) دىمبلە دوشو

اوشاقلار گىنىش يىرلردە كسىلمىش آغاجلار حاضىر اولان موقىلردە دىستە دىستە اولوب يوغون بىر يا اىكى آغاجىن اوستونە بىر نازىك موناىىب آغاچ اوزادارلار سونرا بىر اوشاق

آغاچين بير طرفينه مينيب او بير يي يولداشي آغاچين او بير يي طرفينه مينر. بيرينجي اوشاق
ينره اوتوراندا او بير يي اوشاق يوخاري قالخار و عكسینه. يو ايش دفعهله تیکرار اولار.
گاهي بير طرفه بير او بير طرفه ايکي اوشاق مينير گاهيده هر ايکي طرفه ايکي اوشاق
مينير و چوخ وقت دنيرلر

ديمبله دوشو	حاجي ممه شو
ديمبله دوشو	حاجي ممه شو

▪ گوگده نه ار (بنه ريسه)

اوشاق اويونلاريندان بير يي گوگده نه وار - گوگ مينجيفي ٦٠ يئرده نه وار يئر مينجيفي
اويونودور.
بو اويوندا بير نچه نفر اوشاق گون باتانا ياخين و قتلرده نيسبتاً گننیش يئرلرده توپلاشيپ
گوگده نه وار اويونوني اويناماغا تصميم توتارلار. هر کس اوزونه موناسيب تاي تاييب
اويناماغا باشلار. بو اويون بنله اولار. ايکي اوشاق دالارين يي بير بيرينه داياييب قوللارين يي
بير بيرينه گنچيرديرلر بنله وضعيته بيريسي او بيريسيني دالينا آلا، بيرينجي
ايکينجيسيندن سوروشار آدين نه دير؟ او جواب ونرر کارخانا، بيرينجي دنير گوتور مني
قووزا داما.

قووزايان دالينداکيندان سوروشار گوگده نه وار؟ او جواب ونرر گوگ مينجيفي. او يئره
باخاندان سوروشار يئرده نه وار؟ او جواب ونرر يئر مينجيفي. سونرا وضعلي دگيشير و

^{٦٠} - بعضي يئرلرده سوروشارلار گوگده نه وار جواب ونرر گوگ اولدوزي يئرده نه وار جواب ونرر يئر
اولدوزي.

سواللار تىكرار اولار. و بو دگيشىكلر و سواللار تىز تىز اولار تا اوشاقلاردان ييري يورولسون.

بعضا بيريريندن آشاغىداكى سواللاردا اندرلر.

ننه نه دوغدي؟ اوغلان

آدين نه قويدى؟ ديمبلو داغارچىق

هاني منيم قويماق پايىم؟ آغاچ باشىندا

آغاچ باشىندا يوخدور موللا دامىندا.

■ جىمبىلى متو

اگر بىلدىن او نه منه دير؟

اوشاق اويونلاريندان بيرىده «جىمبىلى متو» اويونودور بو اويوندا بير نفر موللا اولار.

پوشگ قايداسيله آخيرا قالانين موللا، گوزلرين باغلار سونرا دالينا ووروب سوروشار و

دنىر

چنگيز چنگيز چارىغي باشيوا سال سارىغي

جىمبىلى - بتو - متومتو اگر بىلدىن ووران كىمدى

اگر گوزي باغلي اوشاق دوز دنسه او اوشاق دورار نؤويه ده اولان اوزگه بير اوشاق اونون

يئرینه اوتورار و او اوشاين گوزلريني موللا باغلار و يوخارىداكى سواللار تىكرار اولار

اگر دوز دنیه بيلمه سه اوندا موللا دنير

وورون وورون يالان دندى

هامي اوشاقلار گۆزي باغلي اوشاغين دالينا وورارلار. سونرا يئننه اويون تيكرار اولار. گۆزي باغلانان ال ووراني ييله نه قدر ايون داوالم اندر. دوز دنسه نؤويه ده اولموش اوزگه اوشاغين گۆزوني باغلارلار اوين قاباقكي قايدا ايله داوالم اندر.

▪ تـك سـن جـوت (جـفت تـاق ـ تـاق جـفت ـ تـاق سـان جـوت)

تـك سـن جـوت يـا تـك مـن جـوت ۲-۳-۴ نـفر آراسيندا اوينايـلار. بـو اوينـلار چـوخ وـقت قـورغا، فـينـديق، بـادم، نـوخـود، چـگـيد، چـردـك بـعضاً دـه مـونـاسـيب دـاشـلار اـيلـه اـنـجـام تـاپـار.

ايـكـي نـفر آراسيندا اويناياندا بيرينجي اوينايان بير آوجونون ايجينه موعين ميقدار قورغا ۶۱ يـا سـؤـيـلـهـنـيلـن شـنـيـلـرـدن طـرـفـيـنـدن گـيـزـلـين آـلـير، سـونـرا الـين يـئـره قـويـوب سـوروشـور تـك سـن ـ جـوت؟ طـرف دـوز دـنـمـگ خـيـالـيـلـه سـاق الـي اـيلـه سـول الـينـين دـالـينا قـيرـيش سـالـير سـونـرا قـيرـيشـلار باخـيب جـوت اولاندا جـوت دـنـير تـك اولاندا تـك دـنـير بـعضـيلـري قـيرـيش سـالـمـاداندا جـوت يـا تـك دـنـيرلـر.

تـك يـا جـوت دـنـيـلـنـدن سـونـرا آوجونـي آچـمالـيدـير اگـر آوجوندا اولان شـنـيـلـر دـنـيـلـن جـواب اـيلـه مـوطـايـيق اولسا دـنـين آـپـارار، اگـر دـوز اولمازسا اودوزار. و آوجوندا اولان شـنـيـلـر قـدر طـرـفـيـنه وئـرمـهـلـيدـير.

بـير شـئـچـه نـفر آراسيندا اويناياندا اوشاقلار بير يـا هـر ايـكـي آوجلارينا موعين ميقدار يازيلميش شـنـيـلـرـدن قـويـارلار، طـرـفـلـرينـه اوزادارلار، او طـرـف الـلـرين بـعضـيلـرينـه جـوت

^{۶۱} - قورغا اوچ جور اولار - داشلي - درگمه - سوتلي

بعضيلرينه ايسه تڭ دئيرلر. سونرا اللري آچارلار دئييلميش سۇزلر ايله جور اولانلاردان
آپارار. جور اولمايانلار ايسه وئرمهليدير.

▪ بئش داش (بئش داش)

بئش داش اويونوني چوخ وقت تڭ قيزلار يا آز ياشلي اوغلانلار ايله قيزلار اوينارلار.
بئش داش اويوني اساساً ايكي نوعدور. بير نوعي فقط بئش داش ايله اولار، ايکينجي
نوعي ايسه چوخ داشلار ايله اوينارلار.

اويونون باشلاماق شرطلري ايله بيرينجي اوينايان موعين اولار سونرا اويون باشلانار.
۱- اوينايان داشلارين دۇرديني يئره ساليب بيريني الدهه ساخلار، سونرا او بير داشي
موناسيب قدر هاوايه آتيب يئره قالان داشلاري بير بير ييغار.
۲- سونرا يئنه دۇرد داشي سالار يئره و بو دفعه الينده اولان داشي آتماق ايله ايكي - ايكي
ييغار.

۳- يئنه ۴ داشي يئره سالار بو دفعه گرڭ اوچوني بيردن گۇتوره.
۴- دۇردونجي دفعه يئره سالاندان سونرا دۇردوني بيردن گۇتورمهليدير.
۵- سونرا الينده اولان داشلاري بيردن هاوايا آتماق ايله بير بير يئره قويمايدير و يئنه
دۇرد داشي بيردن گۇتورمهليدير.

۶- يئنه اليندهكي ۴ داشي يئره سالار سونرا بير داش ايله بير داشي - سونرا ايكي داشي
هاوايه آتماقيله بير داشي سونرا اوچ داشيله بير داشي ان سونرا دۇرد داشي هاوايا آتماق
ايله يئره قالميش بير داشي يئردن گۇتورور.

معلومدور كي ذڪر اولونان موقعلرده اگر داشي گۇتوره بيلمهسه يا يئره دوشسه او وقت
اويوني ايکينجي نؤويهده اولان شخص اوينامايدير.

و ھابىلە ئۆزگەلەي.

ھەر نۆۋەتتە ئولان شەخس يۇقارىدا يازدىغىمىز ئوينىلارنى مۇۋەپپەقىيەت بىلەن يېزىش ئىنتايىن سەھىيە ۋە ۋاقىت ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

– بۇ دۆۋەتتە قۇرۇلغان سونىدا ئىشلىرى ئىككى ئىككى ۋە سونىدا ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

– بۇ ئىشلىرى مۇۋەپپەقىيەت بىلەن يېزىش ئىنتايىن شەخس سونىدا ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

سونىدا ئىشلىرى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

سونىدا ئىشلىرى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى سىرتىدا سېلىپ ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم.

• پشتك گيچدي - آرتيرما^{۶۲}

اوشاقلار و جوانلار آراسيندا معروف اويونلاردان بيرى پشتك گنچدي اويوني ايدي. بو اويوني ايداره ائتمك اوچون بير نفر موللا سنجيلردي قرار قويولموش شرطيله اويون باشلاناردي، آخيرا قالان بير نفر اللريني ديزينه قويوب اگيلردي اوشاقلار بير بير اويون اوستوندن آتيليب قاباقدان قرار قويولموش فاصيله ده اولكي كيمي اگيلرديلر. اول دفعه آتيلاندا دنيرديلر: هر نكي موللام دندي هامى آتيلاندان سونرا اولينجي اگيلميش شخصده آتيلاردي. سونرا ايکينجي دفعه آتيلماق باشلاناردي و هر آتيلان دنيردی: «ايکيده قولاي دگرلر» (مختصر اگيله نه دگرلردي). ۲نجي دفعه هامى آتيلاندان سونرا ۳نجي دفعه آتيلانلار دنيړلر: اوچده يانبيزين ازلر. ۴نجي دفعه آتيلاندا دنيړلر. دۇرتده قولونجون اگړلر. ۵نجي دفعه آتيلاندا اگيله نين مختصر اوستونده اوتوروب دنيړلر: بئشه تخته چيخارلار. ۵ دفعه يازيلميش قايدا ايله ايون قورتارسا اگيلنلر بير قدر قدلريني اوجادارلار ديز عوضينه اللريني بودلارينا قويارلار. آتيلماق تازدان باشلار. نتيجه ده ياخشي آتيلانلار تنزراق اويوندان چيخار آتيلاييلمه نلر ايسه اويوني اوتوزارلار. سني کيم ووردي کيم گوردی؟

^{۶۲} - تبریز و اطرافيندا پشتك گيچدي. ارديبلده آرتيرما خلخالدا ايسه انششك بنلي سينديردی، قارا داغدا ازلي ادلانار

سني كيم ووردي كيم گوردې اويونوندا اكر «ييلدين او نمهدير» اويوني كيمي بير اويونдор.

بورادا موللا پوشك دوشموش اوشاغين گوزلريني باغلار اوشاقلاردان بيرې گوزي يومولموش اوشاغين بير ينريندن وورار او وقت موللا سوروشار.

حسن - حسين (اوشاغين آدي ايله) سني كيم ووردي كيم گوردې؟ اوشاق جواب وئرر مني (مثلا) علي ووردي سيز گوردوز. اكر دوز اولسا اوشاق گوزلريني آچار اكر دوز اولماسا اوندا اوشاغين دالينا ووروب دنيئرلر:

وورون - وورن بالان دنييب

چال انششگه پالان دنييب

قار گوللهسي اويناماق و بوز اوستونده سوروشمك^{۶۳}

برف گلولة باري

اوشاقلار و حتي جوانلارين تفريحي قيش گونلرينده قار گوللهسي آتماق و بوز اوستونده سوروشمك اولار.

گاهي اوشاقلار ايكي دستهيه بؤلونوب بير بيرلرينه قار گوللهسي آتارلار. گاهي ناراحات اوشاقلار كوچهدن گئچن اوشاقلارا بعضاً ياشليلاريدا گوللهيه باسارلار. كيچيك اوشاقلاردا باغلاردا گننيش كوچهلرده قاردان آدام دوزلارلر و تفريح اندرلر.

بوز اوستونده اويناماق اوچون چوخ وقت اوشاقلار اؤز كوچهلرينده دوزلميش بوزلاردان ايستيفاده اندرلر. بوز صاف و داها زولداق (سوروشگن) اولماق اوچون اونون اوستونه قار

^{۶۳} - بعضي يئرلرده زولداماق بعضي يئراخره سوروشمك دنييردیلر. قديم بوز اوسته و قار اوسته سوروشمك اينديكي اسگي اويونلار ينين اييتيدايي شكليدير.

تۆكرلر. سورشمك نۆوبه ايله اولاردى. بىرى اۆزگەسىنىن دابانىنا دگسە ايدى شرطى اودوزاردى.

گاهى تڭ آياق گاهى جوت آياق گندردىلر. بعضاً گنده _ گنده اوتوروب دورادىلار بونا آيينه سالماق دىردىلر.

جوانلار چوخ وقت شهر اىچىندە اولان گۈللر باشىنا يىغىشىب اورادا بوز اوستونده اوينيارلار.

هر كس قرار قويولموش اويناماغى يىخىلماكان يىرنه يىتيرسە ايدى او شرطى آباراردى. بعضى يىرلردە تپەرلر شهرلرە باخىن اولاندا گندىب او تپەرلردە قار اوستوندىن واسىطەسىز يا واسىطە ايله سوروشوردولر.

▪ اوستا شاگىرد

بو اويوندا اون _ اونىنش نفر اوشاق اىشتىراك اندر، اونلاردان بىرى اوستا اولار. اوستا اوشاقلاردان بىرىنى چاغىرىب ايله گۆزۈنى باغلار و بىر نفرە دىر گلىب اونون داليندان وىرسىن.

اوشاق گلىب وىراندان سونرا آستا چكىلر سونرا اوستا سوروشار، آي جانىم شاگىرد آي گۆزۈم شاگىرد سنى كىم وىردى كىم گۆردى؟

شاگىرد جواب وىرر آي جانىم اوستا آي گۆزۈم اوستا منى او وىردى سىز گۆردۈز.

اگر دوز دنسە اوستا دئىر آي بارك الله يوز بارك الله سنى او وىردى بىز گۆردۈك سونرا اۆزگە بىر اوشاغىن گۆزلىرىنى باغلار اگر دوز دنمسە اوستا دئىر آي كور اولاسان واي كور اولاسان سنى بو وىردى بىز گۆردۈك بو سۆزلىرى بوتون اوشاقلار بىر يىنردە تىكرار اندرلر و اويون ساعىتلر ايله دوام اندر.

✓ قارپيز ايچينين و دنه نين رنگين ييلمك

قارپيزي كسمه مېش دنه نين رنگين ييلمك باغلا شماسي چوخ وقت جانلار آراسيندا اولاردي قارپيزي كسمه مېش شرط باغلا يانلاردان ييري قارپيزين دنه نين قارا اولماسيني دنيردي، طرف ايسه قيرميزي يا حنايي اولماسيني ايديعا اندردي. قارپيز كسيلندن سونرا هر كسين دندگي دوز اولسايدې او شرطي آپاراردي. اودوزان قارپيزين پولوني وئرمكدن علاوه قرار قويولموش ميوه ني آماليدې آلينان ميوه لري اورادا اولان جوانلار يئيرديلر.^{٦٤}

✓ (نيل) يئرللك - گول بئر - خيار

خيار كسمكده ايكي نوع شرط اولاردي. ييري بو ايدي خيار انله كسمك، كي دنه لري كسيلمه سين. بو ايشي بعضي ياشلي اوشاقلار مهارتله اندرديلر. ايكنجي شرط خياري ميئقاله كسمك ايدي. شرط قويارديلار كي خيار انله كسمك كي بير طرفي باشقا طرفدن بير نچه ميئقال آرتيق اولسون (ميقدار خيارا نيسبت تعيين اولونوردي) اوتوزان خيارين پولون وئرمك ايله برابر قرار قويولموش ميوه ني اوشاقلار اوچون آمالي ايدي.

✓ ميوه يئمك

ميوه ني شرط ايله يئمك جوانلار و بويوك اوشاقلارين مشغول ائديجي اويونلاريندان ايدي. ايكي نفردن ييري شرط اندردي كي من مثلا بير سالخيم اوزومي اليمي وورمادان

^{٦٤} - آذربايجانين بعضي يئرلرينده قارپيزين ايچينين رنگيني ييلمك شرطي باغلارديلار.

أنله یئیرم کي بیر دانه‌سیده یئره دوشمه‌سین. موفق اولاندا قرار قویولموش شرطی کي چوخ وقت یئملي شئي اولاردی آباراردی، طرفی گرك ازوم و قرار قویولموش میه‌نی آلیب هولونی ونرسین. اگر یئره سالسایدی شرطی اودوزاردی گرك قرار قویولموش میوه‌نی او آلایدی.

میوه یئمک اویونوندان بیریده موعین میوه‌نین نئچه آغیرینی یئمک ایدی، مثلا بیر نفر شرط اندردی کي بیر اریگین اون آغیری قدر یئسین، انی چکردیلر فیکر ائدک گلدي ۱۰ میثال او گرك ۱۰۰ میثال اریک یئیه ایدی. اگر یئیه ییلسه ایدی شرطی آباراردی یئیه ییلمه‌ینده اودوزاردی کي قویولموش شرطی یئرینه یئتمه‌لی ایدی.

میوه یئمک باغلاشمالاریندان بیریده آلمانی یئمهدن اونون دنه‌لرینین سایین دنمک ایدی. بو شرطی چوخ وقت گرده شیرین^{۶۵} آلماسیندا قویاردیلار. شرط ائدن آلمانی بویوک کچیکلیگینه باخیب نئچه دنه چیخاتماسینی بونونا آلیردی. آما ایچیندن چیخان دنه‌لر دندگی ايله دوز اولسایدی شرطی آباراردی دوز اولماسایدی اودوزاردی و گرك قرار قویولموش شئي آلایدی.

^{۶۵} - خالخالدا اولینجی دفعه پنتیشن تهران سیب قندی کیمی بیر آلامدیر.

قرە والىلار (مەزەلى سۆزلەر) مۇسكەلەر و بايرام شادلىقلار

قرە والىلار، گولمەلى، تىجەلى، نصىحت و نىجى سۆزلەر بولار بىر قىسمىنى "مەنەردىن"ە، كەل نىتە بەلەلە مەربوط ئىشلىرى ولى حەقىقەت ايسە بونون لاپ چوخو خەلق طەرىفەندەن دوزلىنەن سۆزلەردىر

مەزەلى سۆزلەر (لەيلىلەر)

بەشىن ھەمىشە تەرىخەلەرە احتىاجى اولموش و چالەشمەش كەل اۆزىنى اولار ايلە مەشغول ئاتەسەن. زەمانە نەسەت رەقىلەر، مەھنلەر موسىقى ايلە مەشغول اولدوغو كەمى، شەرلەر داستان ناغىلار و مەزەلى سۆزلەر ايلەدە اۆزىنى مەشغول ئاتەنگە چالەشمەش. شەھەرلەر، خانلەر، بىگەرلەر، اعيانلەر اۆزلىرىنى مەشغول ئاتەك اۆچون مەوین رەقىلەندەرلەر، اۆخولانلەر اولدوغو كەمى مەتەدەدەلەر ايلەدە اولار دى كەل اولار گولمەلى سۆزلەر ايلە مەشغول ئاتەسەنلەر.

بۇيەلەلەرەلەر شەھەرلەر اعيانلەر اۆزلىرىنە مەخسوس اولدوغو كەمى خەلقەندە دۇبەلەر اولموش. اولار مەزەلى و قەيلىلى سۆزلەرەنەك ايلە خەلقى مەشغول اندىردەرلەر. بۇلە شەخسەتلەر ھەر مەلەن اۆزىنە مەخسوس اولموش. شەرق عالمەندە مەروفىت قازانلاردان موللا نەردەلەر، بەلەل، كەل نەت و داخو اولموشلەر. نۇمۇنە اولاراق اولاردان بىر نەچچە لەيلىلە تەقدەم اولونور.

بۇيەلەلەرەلەرەلەر (دۇبەلەر) قەدىم زەمان دىگەل ائەندەدە باشقا مەلەتلەر آراسىندە او جۇملەندەن آذرى مەلەتى آراسىندە مۇجۇددور. اولاردان شەھەرت تاپانلەر: عەباجى اوغلى، سارى قەلىخان، قارىقەلىخان، اصغر قەلىقەتى، عەسگرانى، حەسەن قەشقانى دەنەك اولار. نەك مەروف دۇبەلەر دىگەل آزىلەر چوخى يۇرى گەندە مەزەلى سۆزلەرەنەك مەھەردەرلەر.

میثال اوچون آشاغیداکي حیکایه گئیریرلر.

▪ سنین/وچده بیریندیر

۲۴ - ۲۳ ایل بوندان اول ایکی یولداش تهراندا چهارراه استانبولدا گچیردیلر بونلاردان بیري او بیریسینه نیسبت کؤک ایدی. چهارراهدان کتچن وقت کؤک یولداش بیر آریق خانیمین ماشین سورمه سینی گؤروب یانینداکی یولداشینا دندی حسن! حسن! باخ یارینجاندیر. دنمه چهارراهدا اولان پولیس آذربایجانلی ایمیش فوراً اوزونی کؤک آداما توتاراق دندی: سنینده اوچدن بیریندیر. یو ایش گولمگه سبب اولدی. کؤک پولیسه دندی: چوخ یئرلی دندین. بو حیکایه لطیفه اولاراق دوستلار آراسیندا یاییلدی و چهارراه استانبولدان گئچنده یادا دوشور.

▪ جارجاول

۱۳۱۱ - ۱۳۱۲ نجی شمس ایللرینده سیاسی حبسلره نظمییه بیر حؤرمت قاییل ایدی اونلارین چوخونا نفره بیر اوتاق وئريلمیشدی. و موغین کالیدورلاردا یئرلشدیريلمیشدی. چوخونون مولقاتی پولیس یانیندا دمیرلردن قیراق ایدی. بیر مودت اونلارا وئریلن غذا عومومی حبسلرین غذالاریندان یاخشی ایدی. او تاریخده مازندران مالیکلریندن بیر قیسمتینی حبس اتدیلر. زینداندان یئر آز اولدی، زیندان ایداره سی مجبور اولدی سیاسی حبسلرین هر ایکی نفرینه بیر اوتاق وئرسین ایکنیجی کالیدوردا اولان سیاسی حبسلرین بیر قیسمتینی ۷ نجی کالیدور سیاسیئرینین یانینا گئیردیلر ۷ نجی کالیدوردا اولان «م» ریضایتی ایله ۲ نجی کالیدوردا اولان «ج» اونون اوتاغینا گئیردیلر.

بورادا ايکي سايقهلي دوستلار بير يئرده گنچينمگه باشلاديلار. انودن گلن و زينداندا وئريلن غذالاري قيزديرماق اوچون اوتاقدان بير، ايکي فيتيلهلي چيراغ و نفت قابي وار ايدي بير نئجه گوندن سونرا «م» متوجه اولدو كي «ج» نفت قابيني گيزلدير. بو ايش موکمر اولدي بير گون «م» «ج»دن اونون سببيني سوروشور «ج» بهانه گتيريرسهده آخيردا جواب وئرمهلي اولور و دنديكې بو سوؤزي اوؤزگه سينه دنمه. اوتاقدان اولان نفت قابينا ايشاره انديب اونون اوستونده اولان شيكله ديقت انتمهگي خواهش ائتدي و دندي: من ايکينجي کاليدوردا اولاندا هر نه چاليشديم بو عکسي تانيا بيلمهديم. گنجه يوخم آپارمادي سحر خانيم گتيرن لوغته باخيب بير زحمتدن سونرا اونون جارجاويل (بؤيوک کرئکله) اولماسيني بيلديم. او وقتدن نفت قابيني گؤرنده ناراحات اولورام. منه حساسليق ال وئيرير.

«م» بو سوؤزي بير نئجه گون هنج کسه دنمهدي بير نئجه مودتدن سونرا يئري دوشدوگي اوچون تفريحدن اوئري دندي. اوچونجي يولداش بيلندن سونرا سياسي حبسلر آراسيندا ياييلدي تفريح اوچون جارجاويل کلمه سي ديللره دوشدي. زيندانان چيخاندا سونرا دوستلار و تانيشلار آراسيندا شوهرت تاپدي. هر کس بير شئي و يا بير کسدن آجيغي گلنده دنيرلر كي فيلانکس يا فيلان شئي فيلان کسين جارجاويليدير. دنمک اولار هر کسين بير و يا بير نئجه جارجاويلي وار. ايندي عومومي آذري خلقي آراسيندا بو کلمه ضرب المثل کيمي ايشله نيرميرسه ولي بير عيده آراسيندا ضرب المثل اولاراق قالير. و گلجکده ياييلاق عومومي ضرب المثل حاليني آلاجاقدير.

■ **آدامدا دوشمنينه يالوارار؟**^{۶۶}

بير ايل قيش چوخ سويوق اولدغو اوچون بير شاهسون قويونلارينين چوخي اولوب آرادان گنتميشدي ۷ - ۸ قويونونان آرتيق قالميشدي.

^{۶۶} - مشهدي حسن صادقزاده خاطيره لرندن

شاهسونين آروادي انوده اوتوروب دئيردي آلاھ بير ياز اولسايدى بو قويىلار گنديب
چولده داغدا اوتلايىب گلەيدىلر چوخ ياخشى اولاردى.

شاهسون دئير:

– آي آرواد هي او توفنگي منه وئرسەنە.

آرواد:

– آكيشي توفنگي نە انلەيىرسن؟

كيشي توفنگي آليىر و ۷ – ۸ دانە قالان قويونلاريدا بير گوللە ايله اولدورور و آروادينا
دئير:

– آي آرواد آدامدا دوشمانينا يالوارار؟

اگر آلاھ بيزيلمە دوست اولسايدى منيم قويونلاريمي اولدورمزدى. من بونلاري
اولدوردوم تا دوشمنە يالوارمايم آدام دوشمنينە يالوارماز.

▪ بويوك يالان

بير گون بير حاكيم دوستقلاري چاغىريب اولارلار دئير هر كس سيزدن بير بويوك يالان
دنسە اونى آزاد اندجگم. بير نفر دوستقلاردان دئير:

آي آقلار بو گون بير چييين اولاديم، قىليشلاديم اونباسيني باشيني

گوننيچن قوزنيە سرديم لشييني

اون دورد آدام يندي اونون باشيني

يالان بويوك اولدوغو اوچون حاكيم دوستقاي آزاد اتئدي.

▪ ينددي ميوه

حاكيم اوژگە دوستاقينا دئير: اگر ينددي ميوه نين آدينى بير بيرينين دالينجا دنسن سينده
آزاد اندرم.

دوستاق دئير:

اريك آما گله نار قوون قارپيز بو نچه
حيوا يئديم سارالديم نار گلر رنگيم آچار

■ بلالاي تيريز

تيريز شهري موختليق دؤورلرده چوخلي بلالار چكيپ اونلاري شرح وئرمك مقصودون اوزاقدير. بيرينجي دونيا داعواسي زماني تيريز شهري بير آز مودتده دؤولتلىر طرفيندن ايشغال اولوب بوشالدي. تيريز ايداره ايشلري هر وقت بير دؤولت طرفيندن ايداره اولوردي.

داعوا باشلامدان قاباق ايران دؤولتي ايداره انديردي؛ سونرا روسلار گلديلىر ايداره ائتمگه باشلاديلار، بير آز اوندان سونرا عثمانلي توركلري بير آز سونرا يئنه روسلار تسلوط تاپديلار. بو دگيشكلردن آسيلي اولاراق آژانلار آراسيندا بئله بير لطيفه شوهرت تاپدي: «بو گون كيم گلهجك؟».

دوستلاردان بيرى نقل اندير:

من منجيم كورپوسوندن گنجيرديم گوردوم بير آژان كورپيه طرف باخير سونرا دؤئوب قولتوغونا باخير و بو ايشي دفعه لر ايله تيكرار ائتدي.

اونا ياناشيب سوروشدوم:

سنة نه اولوب بو قدر كورپيه و قولتوغووا باخيرسان؟

آژان جواب وئردى:

كورپيه باخيرام ايستيرم بيلم كيم گلهجك (هانسى دؤولتين قوشوني گليز) او كي قولتوغوما باخيرام ايستيرم گؤرم بؤركلريم دوشمه ميش اولسون تا هانسى دؤولت گلنده اونون بؤركونو قويوم.

او تاريخده «كيم گلهجك» سؤزي بير لطيفه اولاراق ديللرده دئييليردي.

▪ ساري قلي خان و عباچي اوغلي لطيفه لر يحن

بیر گون ساري قلي خان بازاردا دولاناندا گوزدي حاجي حسين يراز بیر دستمال چاناسينا باغلاييب سوروشور: حاجي آقا نييه چاناوي باغلاميسان؟ جواب وئرير: ديشيمي قورد ينييب انگيم شيشيب.

قلي خان دئير: بیر کؤڭک بوغووا باغلا سايدين قورد قورخوب گلمزدي.
حاجي فوراً دئير: سني تاپماديم. قلي خان دئير: ياخشي اولوب تاپماميسان من قورددان قورخارام، اوني گورن کيمي آغزيوي باتيرارديم.

▪ عباچي اوغلي و اوغرولا

عباچي اوغلي محرم آيينين روضه سيني اوخويانندان سونرا پوللاريني آليب شامدان سونرا اولرينه گنديردي. اوغرولا بو ايشدن خبر تومتوشدولار. عباچي اوغلونون قاباغيني کسيب دنديلر: پوللاري وئر، سويون.

عباچي اوغلي دندي: سيز قيراغدا دورون من اوژوم سويونارام. عباسيني قاباسيني چيخاردير سونرا اولاري مؤحکم باغلاييب ياخيندا اولان داما آتير سونرا اوغرولا دندي گلين - آبارين.

اوغرولا گوزدولر اللري بوشا چيخدي گنديلر. عباچي اوغلي قاپيني دوڭب پاتارينی ائو صاحيبيندن آير.

▪ عسگر قيليفتي تهراندا

عسگر قيليفتي تازه تهرانه گل ميشدي. بیر گون يولدا قارني آغير ايستر موستراحه گتسين، بیر يئري ياخشي تاپماديغي اوچون تاکسيا مينيب مسجد شاه موستراحينا گندير اورادا آفتابه آلاندا سونرا موستراحدا زور وئرير، فقط يئل چيخير اورادان قاييدير، توپخانايي چاتاندا يئنه قارني آغير خيال اندير يئنه يئلدي. او يان بو يانا باخيپ يئل

چيخاردير بو دفعه شالواريني باتيرير، يئره توكولمه مك اوچون شالوارينين آياقلارين باغليير، اگري اوگري يئرمك ايله موساфир خانايا گئتمك ايستهير. دادان گلن اوچ نفر طيب محصيللري خيال انديرلر مريضدير بيرى دنيير: روماتيسمي وار، بيرى دنيير انادان اولمادي اوچوونجوسو دنيير گندك اوژوندن سوروشاق، گليب سورشاندا عسگر جواب وئرير: هنج بيريسي دگيل شالوارىما خارابليق انتميشم.

▪ دوگونيمي آچ

بير كاسيب آدم وار ايدي كي گليري چيخارينى گوزموردي هميشه دوعا انديب آلاهدان ايستردى و دنيردى «آلاه منيم دوگونيمي آچ»
 بير گون آروادينين دوغماق وقتي ايدي بيچاره كاسيبين هنج بير شئي يوخيدي. قونشودا اولان باقتال اونا يازيقيغي گليب كونهك انتمك مقصديله كاسيبي چاغيريب دندي كي من بيليرم سنين آروادين دوغماق گل بير آز دوگي ياغ قند چاي بورج آهار هر وقت پولون اولسا گتيريب وئررسن.
 كاسيب شئيلري آليب قويدى دسمالا و دسمالي دوگونهدي آرخدان آتيلاندا دسمالين دوگونى آچيلدي و شئيلر توكولدي آرخا.
 كاسيب دندي آي آلاه من سنه دنديم دوگونومي آچ آنجاق نه بورادا كي بورج ايله آلدغييم شئيلر آرخا توكولوب آرادان گئتسين.

▪ دروازادان گچمك

بير گون بير كفلي بير تيرياكي و بير حشيش چكن گنجه چاغى شهرين دروازاسينا چاتديلار.

کنفلي دندي گلین دروازاني سیندیراق گنچک او اوزه، حشیش چکن دندي او لازیم دگیل کیچیک اولاق دروازاین دنشیگیندن ایچری گیرک. تیریاکی دندي بونلارین هنج بیرری لازیم دگیل صبر انله یک سحر دروازانی آچسینلار گیرک ایچری.

▪ بیزیم/ایمام زادامیز یوخدور

۶۰ _ ۷۰ ایل بوندان اول شاهسونلر کاروانلاری سویماغی عادی ایش بیلیردیلر. بیر گون بیر کاروان ایچینده بیر سید اولور اونودا ایسترلر سویسونلار. سید دنیر منی سویمایین من سید، ایمام و پیغمبر اولادیم.

شاهسونلر دنیرلر بیز پیغمبر ایمام بیلیمیک سن ایمام زاداسان؟ سید دنیر ایمام زادایم. شاهسونلر دنیرلر یاخشی اولدی بیزیم کنده ایمامزادا یوخدور سنی اولدورک بورادا بادیراق تا بیزیمده ایمام زادامیز اولسون. سید قورخور دنیر من او ایمام زادالاردان دگیلم اولنلار باشلارینا یاشیل سارییارلار منیم باشیمدا قارا وار شاهسونلر قانع اولوب سیددن ال چکیملر.

▪ بیر موللا بسدی

شاهسون کندلریندن بیرینه بیر موللا گلمیشدی موللا، اذانینی دنییب وقتیده نامازینی قیلاردی. کندچیلر موللادان چوخ راضی ایدیلر.

بیر گون شهرده کندچیلردن موللانی سوروشدوقدا هامی راضی اولدوقلارینی بیلدیردیلر و دندیلر او موللا دگیل بلکه ایمامدیر بیزیم هامیمزی راحت اندیب نامازینی قیلیر اوروجونی توتور آذانین وئریر.

شاهسونلر دندیلر اوندان سیزه نه وار سیز گرك اوؤوز ناماز قیلیب اوروج توتاسیز.

شاهسونلر دندیلر: انله بیر کنده بیر موللا بسدی.

▪ هنرين وار بونين باشيني سيدحير

بیر گون بیر کتچل بۆزکسوز حیاطدا ایدی بیردن دولو یاغدی کتچهلین باشینا دوشوب اونی یاردی. کتچل ناراحات اولب گئتدی آشپازخانادان بیر هونگ دسته‌سی گتیردی هونگی قالخیزدی اوزونی گوگه توتوب دندی: هنرین وار بونون باشینی یار.

▪ کتچي آروادلاري ايله شهر آروادلاريني تانيماق

معروفدور ناصرالدین شاه بیر گون بیر کنددن گنچنده گۆرور کتچي آروادلاري کوهنه پالتارلاردا کند ایشلري ايله مشغول‌هولار. کتچیلره دئیر: بو نه آروادلار دیر کی سیزده وار؟

بیر نفر جورعت اندیب دئیر: قوربان کتچي آروادلار ايله شهرلي آروادلاري بیر مودت یاغیش آلتیندا قالاندان سونرا معلوم اولار کتچي آروادلارینین (چیرکی) شهرلي آروادلارینین بزگی گندر اوندان معلوم اولار هانسی گۆزل‌دیر.

▪ ساري قلبي خان - قارا قلبي خان و عباچي اوغلونون مثلکیریندن

بیر گون عباچي اوغلونون اؤز انششگینه مینیب خیاباندان کتچنده آجان قاباغینی کسب دندی: دایان.

عباچي اوغلي اعتراض اندیب دندی: سنین مني ساхлаماغا حقین یوخدور. اگر خلاف اتمیشم انششگین قویروغونو قالخیز نومره‌سینی یاز.

▪ ايکي قيران آرتيق آلب

عباچي اوغلي بیر گون منبرده مشربون ضررلریندن دانیشاراق دئیر: ملعونلار ایچرلر شرابي یئرلر کابابی دونرلر دگیرمانچی خوروزونا. پولارینی حنیف اندیب شیشه‌سی ۶

قيرانا عرق آليب زهرمار انديرلر. بو موقعده ساري قلي خان يئريندن سسله نير آي آقا! آي آقا! نوكر سنين باشيوا بۇرك قويوب ۲ قيران آرتيق آليدير.

▪ انششگين قوهوملاري

ساري قليخان بير گون انشيتديكه عباچي اوغلونون انششگي مريض اولموش بير نئچه نغري ييغيب گنيرير عباچي اوغلونون قاپيسنا قاپيني دوگورلر دنيرلر گلميشيك انششگي گورمگه.

عباچي اوغلي نوكرين چاغيرير آي قلي! آقلي! طويله نين قاپيسيني آج انششگين قوهوملاري اونې گورمگه گلييلر.

▪ عباچي اوغلونون منبرده قاوال چالماسي

بير گون تبريز ديهلريندن بير نئچه نغري عباچي اوغلونا دنيرلر اكر منبرده قاوال چالسان سنه ۵۰ تومن ونريك او راضي اولمور سونرا رياضيت ونيرير. بير گون منبره چيخاندا عباسينين آتينا بير زنجيرسيز قاوال آپارير. بير موقديمه دانيشاندان سونرا دنير: ايسلامدا زنجيرلي قال چالماق حرامدير نه بو كييمي قاوال (عبانين آتينا قاوالي چيخارديب نيشان ونيرير) چالاندا گرگ بنله چالينا (ياواش ياواش چالير) نه بنله بنله (برك برك چالير) ب طريق ايله منبر اوسته قاوال چالير و ۵۰ تومان آلير. باكودا الان زمان من بونا اوخشار سوزي موللا علي اصغر اربييلي روضه خوان حقينده انشيتميش ايديم. او شرط باغليير منبر اوسته قاوال چالسين موقديمه دن سونرا بنله دنير: يزيد طرفدارلاري اسيرلري شامه گنيرنده شادليق انديب زنجيرسيز قاوال چاليب بونا اوخشار سوزلر دنيرلر:

ممديسيرلر گليير.

هاراي اسيرلر گليير

▪ عباچي اوغلونداڻ وئړگي (ماليات)

عباچي اوغلنو مالیه ایداره‌سی چاغیریب اوندان سوال اندیر کی سنین گلی‌رین آیدا نه‌قدردیر؟ جواب ونریر آیدا ۲۰-۲۵ تومن. سوروشورلار سن بو آز پول ایله نتجه دولانیرسان؟ جواب ونریر: سیزین آجانلار کیمی. (او تاریخده آجانلار ینددی تومن حوقوق آیردی‌لار)

▪ منی اوردن آهاردی

عباچي اوغلي بیر گون تازا نوکر گتیرمیشدی. آروادینا دندی: اولینچی گونلرده گرک نوکره چۆرک خیرداسی وئرمک، اگر خیردا چۆرک اولماسا خیردالاییب وئرمک. نوکر ۵ - ۱۰ گون چۆرک خیرداسینی یئییب دانیشمادی. بیر گون عباچي اوغلي بازارا گئندنه آرواد اوشاغیندان سوروشور کی سیزه نه آلیم؟ هر کس بیر سۆز دندی بیر شئی ایستدی. سونرا نوکریندن سوروشور سنه نه آلیم: منه قوش دیمدیگی. عباچي اوغلي سببینی سوروشور.

نوکر دئیر: آقا سیز وئرن چۆرگی گرک دیمدیک ایله ینمک. عباچي اوغلو اۆز یانیندا خجالت چکیب آروادینا دستور ونریر نوکره یاخشی چۆرک وئرسین.

▪ عباچي اوغلونون منبرده اوخوماسی

بیر گون عباچي اوغلي منبر اوسته دندی صویح مسجیده گلنده گۆزدوم ناله سسی گلی‌ر، دندیم بلکه بیر کس مریضدیر احتیاجی وار کۆمک مقصدیله یاخینلاشدیم گۆزدوم ناله سسی دگیل بیر کس یاواش - یاواش اوخور و دئییر:

اریک آغاجی اکمکلرین اولایدیم

یاشیل چوخا دوگمه‌لرین اولایدیم

▪ قيزيل و نرمك

عياجي اوغلي دنير بير گون ديك باشيندان گليرديم گوزدوم سس گلير «اوج قيزيل بنش قيزيل» منده ايممي اوزانديم و دنيم من موللايادا بير نچه قيزيل و نرين. بير وقت گوزدوم اليم يانير، موحكيم تورنا ايممه ووردولار.

▪ ساري قلي خانجان

ساري قلي خان تعريق اندير كي من عرق ايچمگي توبه انتميشديم بير گون خياباندا عرقچي دوكانين قاباغيندان گنچنده آياقلاريم داياندي قوم آزالدي. من نفسيمه دنديم، نه اولماز من توبه انتميشم. بير آز گنتميشديم يننه گوئلوم ايستهدي قايتتديم دوكانا ساري اورادا يننهده نفسه تغيير انديب دنديم كي توبه انله ميشم ايچميه جگم، دوكاندان اوزاقلا شديم.

سونرا نفسيمه دنديم ايندي كي سن منيم سوزومه باخدين گل گندك سنين اوچون بير چتور عرق آليم راحت اولاسان.

▪ تپيك

قارا قلي خان تعريف اندير كي بير گون تهرانا تازا گل ميشديم جيبيمه پولوم يوخيدي، اوزومده آج ايديم و عرقده گوئلوم ايسته بيردي قالديم معطل، دنديم نه اولور اولسون گندجگم بير رستورانا.

گلديم اوتوردوم لازيم گلن غذاني دستور و نرديم ينديم ايچديم، قورتارانان سونرا قارسوني چاغيرديم و دنديم بير آدامين پولي اولماياندا سيز نه انلرسيز؟ قارسون دندي من بيلمرم اربابي چاغيريم. رستوران صاحبيي گلدي اونا دنديم من غذا ينميشم پولومدا يوخودور نه انتمك؟ رستوران صاحبيي منه بير تپيك ووروب دندي بنله بوجور انتمك.

ساري قلي خان گليپ تهراندا جرياني حاجي خان چلبي، ساري قلي خان و حاج ميرزا علي گنجه ابيه دئير. قرار قويولار برابر همان رستوران گنتسينلر. گليپ بير ميز باشيندا اوتورولار، ايسته نيلن غذائي دستور وئريرلر يئيپ قورتاراندا سونرا حاجي خان قارسوني چاغيرير، اربابين گلمه سيني ايسته بير. ارباب گلير (اوردنگي) تبيك مساله سي يادينا دوشور. چلبي دئير: بيزده تبيگي يئمگه حاضيريق. ارباب ايله شوخلوق انديرلر ارباب اونلاردان خوشي گليپ اونلاري او گنجه ده قووناق اندير و دوست اولورلار.

▪ **اؤز جينسيهدندير**

تعريف انديرلر كي ساري قلي خان مكه گندنده شيطان دره سینه كيچيك داش عوضينه بوئيوك داش آتير اورادان بير سس گلير. ساري قلي خان دئيير بو قدر آدم داش آتدي سن زاريلدامدين من بير داش آتان كيمني زاريلدادين. جواب اشيدير زاريلداماغيمن اوندا دير كي سنده بيزيم جينسيميزدن سن.

▪ **قارا قلي خاندا**

بير گون قارا قلي خان آغليا آغليا مسجده گلير مرحوم مفيد آقاسيني سوروشور قلي خان آغليا آغليا دير منه بوئهان دئيرلر والا من ائتمه ميشم. آقا سوروشور آخير نه اولوب آغلاما بير دني گورك. قلي خان. نئيله مه لييم نئجه دئييم. بئيله منه بوئهان ويريريلار. دئيرلر من بوئله ائله ميشم. بوف اندرك اليمي مفيد آقائين يومرتازينا ال آهارير بو ايش آغليا - آغليا بير نئجه دفعه تيكرار اولور. مسجيد، قباغيندان حاضير اولموش دوبه لر بو ايشه تفريح انديب گولورلر.

▪ معلق دورماق

قلى خان تبریزده مالیه ایداره‌سینده ایشلردی. او تاریخده آمریکا مالیه موستشارلاریندان مستر جونس تبریزده مالیه رئیس ایدي بیر گون موقتی صورته قار قلى خان ایشدن سالیارلار کی فارسجا معلق اتمک معروفدور. او گلیر رینسین یانینا سلامدان سونرا باشین قویور ینره آیاقلارین قالدیزیر.

رینسین تعجب و اندیب مترجمدن سبب سوروşور، قلى خان آنا دیلینده مترجمه دیرسیز منی معلق اتمیشسیز منده معلق دوروب معلق اولماغیمی نیشان وئردیم. ترجمه‌دن سونرا رئیس دستور وئیر اونون ایشینی وئرسینلر.

▪ دوهه میمنک

تبریز موستشاری مستر جونسین سوارى ماشینى وار ایدي. تبریزده اونا مینیردی. بیر گون مالیه ایداره‌سی حیاطینده بیر دوه گوردی کی قلى خاندا اونون یانیندا دوروب رییس ماشینا میننده اودا دوهه میندی رییس تعجب و اندیب سوروشدی: قلى خان دئدی: آقاي رییس سیزین ماشینیز وار مینیب گندیرسیز پولی اولانلار دوروشکیه (فایتونا) مینیرلر چون منیم پولوم یوخدور دوه‌چی اون شاهي وئریب دوهیه مینیب گلیب گدیرم. رییسین قلى خانین سوؤزوندن خوشی گلیب دستور وئردی گنده اونا ایکی قیران گل گنت پولی وئرسینلر.

▪ حسین فیشتاقچی

حسین فیشتاقچی فایتونچو و لوق و زورنا چالماق ایله ایشینی گنجیردردی. بیر ایل قوربان بایرامیندان قاباق اردیله گندیر تا پول قازانسین. هر نه چالیشر کافی پول ایله گلمیر، غدیر بایرامی اولور اوندادا یننه بیر شنی قازانا بیلیمیز. محرم آیی گلنده وایلاسی گوئه

چېخیر ۲۰ تومن قهوه‌چپیه بورجلي اولور، پول اوچون آوارا قالیر. پولسوز تبریزه انوینه گنتمگه اوتانیر. عاشورا گوني یاخین اولاندا دوسلاریندان بیري اونې چوخ غملي گورور. سببین سورشدوقدا او حقیقتي سؤیله‌ییر. دوستي دئیر گل قتل گوني شمیر شیبهي اول. حسین قبول ائتمیر دنییر من شمر واین سعد اولانمارام.

دوستي دنییر من فرات سوونون مأمورلیغینی دوزلدرم الی تومنده پول آلام. حسین گورور پول چوخ‌دور راضي اولور. ایگیرمي تومن قهوه‌چپین بورجونې وئررم اون تومن یول خرجي گوتوررم و ایگیرمي تومنده آرواد اوشاغیما آپارارام. پولې حاضیر اندیرلر. حسین قهوه‌چپین پولون وئریر.

قتل گوني ایکی نفر مأمور ایله بیر چای قیراغیندا شبیه پاتاریندا دورور. اوڑې نقل اندیر: بیردن گوردوم بیر قوي هئیکل هئیتلی شمیر اینده اوجا بولی بیر شخص گلدي اوجا سسله دندی: سويي سيز قويماییرسیز؟

من قورخومدان دندیم:

قوربان اولوم من غلط ائله‌ییرم سويي قويماییرام، من عرب دگیلم من حسین فیشقا تبریزلییم. نه قدر سو ایسترسیز آپارین.

من بورجومې وئرگه و عایله‌مین تأمینې اوچون الی تومن آلمیشام. آقا باشیوا دؤنوم منیله ایشین اولماسین. طبعیدیر ایسته‌نیلن نتیجه آلینماییر. یولداشیم و اوژگه‌لري من دانلادیلار.

ولی من یولداشیم دندیم کی گوردون من باجارمارام.

حسین فیشقاین طبع شعري وار ایدی. آشاغیداکي شعر اوناندیر.

باخیر یانی یانی اولوم گوزلرین قوربانی

قافاجا چای گنیر اوندان سونرا قلیانی

▪ اصغر قىلىقتىن سۆزلەردىن

اصغر قىلىقتىدا تېرىزدە اولان دۈبەلەردىن بېرىدۇر. اونوندا موختىلىف مەزەلى سۆزلەرى بار. نومۇنە اولاراق:

▪ انىشكەن عوفىر اېستەمك

مستوفى تېرىزدە حاكىم اولان زىمان تېرىز اھالىسىنىن يىمگى اوچون مەركەزدىن آرپا اېستەمىشىدى. سۆز گەلەندە دىمىشىدى تېرىزىلەر آرپا بىدى. سۆز تەقىر اندىجى اولدوغو اوچون خەلق اوندىن ناراضى اولدى. جور بە جور يوللار اېلە ناراضى اولماقلارنى گۈستردىلەر.

بىر گۈن مستوفى بىر دۈكان قاباغىندا دورموشدى ايتىفاقى اولاراق اصغر قىلىقتىدا اوردا اېمىش. اوردان بىر نەچچە انىشك كىچىر اصغر قىلىقتى گەدىب انىشكەلەرنى بۈيۈنى قۇچاقلايىپ اوجا سىسلە دىر (مقەدى مستوفىە انىشەدىرەمك اولور) بىزى باغىشلايىن كى سىزىن روزوزا شرىك اولوب يىيىرىك.

▪ آسفالت لازىم دگىل

مستوفى زىمانىندا تېرىز خىيىبانلارنى آسفالت انىشك اوچون صۇحبت اولور اصغر قىلىقتى دىر تېرىز خىيىبانلارنى آسفالت تەمك لازىم دگىل آقاي مستوفىنىن لۇطفوندىن تېرىز اھلى خىيىبانلارنى اۈز قىقلارنى اېلە آسفالت اندرلەر.

▪ ھەرى وار اېكى دانە سىنگك آلىسىن

اېكىنچى دۇنيا داعواسى زىمانى تېرىزدە دە چۇۋۇرك آزالدى اونى آماق اوچون ساعەتلىرە ۋەقت لازىم ايدى.

بو مسأله نې حل ائتمك اوچون جماعت شهرداری سالوندا جمع اولموشدولار. چؤرك حقیقه دانیشاندا بعضیلری هیتلرین فتحیندن دانیشیردی. اصغر قیلیفتی دانیشماغا ایجازه ایسته دی. سؤز آلاندان سونرا دندی: او قدر هیتلرین تعریفین ائتمه یین اگر غیرتی و قدرتی وار گلیب تبریزده ایکي سنگک آلسین.

▪ قالدخان لاریم حیدر

بیر گون اصغر قیلیفتی تبریزده خویلولارین کبیریت کارخاناسینا گئدیر باشلا بیر اونلارین کبیریتلرین تعریف ائتمگه. دنیبر اما بیر عیبی وار گرک کبیریت چکنده بیر قالدخاندا الینده توتاسان تا کبیریتین قورولاری چکنین گؤزلرین و قاشلارین یاندیرماسین.

▪ عسگرانی و باش دولاندیرماق

عسگرانیده تبریز دوبه لریندن بیریدیر. چوخ وقت اونون سؤزلرله اصغر قیلیفتی نین سؤزلرینی خلق عوضی دنیبرلر. بیر عده یوخاریدا اصغر قیلیفتی آدینا یازیلان سؤزلری عسگرانیه مربوط بیلیرلر.

عسگرانی بیر گون دیک باشیندا دورموشدو تبریز تاجیرلریندن بیرى اونا کؤمک ائتمک مقصدیله ۵ تومن پول ونریر و دنیبر گئت باشیوی دولاندیر. هر کس سوروشاندا: عسگرانی نه ائیله بیرسن؟ جواب ونریر: حاجی آقا پول ونریر و دنیبر باشین دولاندیر. منده دولاندیریرام.

▪ دیل / وگرنمک

قاجار دؤوره سینده آذری مامورلارینین سایي دؤولتی ایداره لرینده نیسبتاً چوخ ایدی. حتی رسمی مجلس اولمایاندا چوخ وقت درباردا آذربایجانجا دانیشلارادی.

ناصرالدین شاهین خانیملاریندان حیران آذری دیلینده دندیگی شعر ایندیده دیلرده دنیلیر.

یاریم ییزه جانا گنجه گلدي گنتدي

هنچ بيلمهديم عؤمروم نئجه گلدي نئجه گنتدي

قاجار دؤوره سینده ولیعهدلر همیشه آذربایجانین مرکزی تبریزده اولاردی. اوردا آذربایجانین اعیان، اشراف، صاحب منصبلرله آحاده اولوناردیلار. پیشخدمتلر آشپزلر و هابنله خیردا قولوقچولاردا آذریلردن اولاردیلار. پادشاهلیقا چاتاندا هر ولیعهد اؤز ایناندیقلاری آدمالاری تهرانا گتیریب بؤیوک مقاملار وئرردی. مقصوددان اوزاق اولدوغو اوچون تفصیلدن گنجیریک. خلاصه یازیلان سبیلردن آسیلی اولاراق فارسلا دخی آذری دیلینی اوگرنمگه رغبت گؤستریردیلر. اوشاقلارینی آذربایجانا یوللاییب آذری دیلینی اوگرنمگه تشویق اندیردیلر. بو بارهده خلق آراسیندا موختلیف لطیفه لر شوهرت تاپمیشدیر او جومله دن:

▪ باغیشلا / اوماسایدی

بیر زمان کاشاندان ایکي نفری آذری دیلینی اوگرنمگ اوچون آذربایجانا گؤنדרمیشدیلر. اولار بیر مودت قالاندان سونرا کاشانا قاییتدیلار.

بیر آذربایجانلی وئرگی آماق اوچون کاشانا گلیمیشدی؟ جماعت اونون دیلینی بيلمه ییردی، گؤنדרدیلر او ایکي نفرن بیري گل سین، او شخص فقط آذربایجان دیلیندن «کؤپک اوغلی» کلمه سی یادیندا قالمیشدی مأمورا چاتان کیمی دندی «کؤپک اوغلی» بو کلمه مأموری داهادا آجیقلا ندیردی جماعت گؤردی ایش داهادا پیس اولدی گؤنדרدیلر او بیر گلدي اونوندا فقط باغیشلا کلمه سی یادیندا قالمیشدی چاتان کیمی دندی «باغیشلا» «باغیشلا» مأمور ساکیت اولدی و مسأله نی بیر جورلوك ایله حل اتدیلر. او ووقتن بو مثلی کاشیلار آراسیندا شوهرت تاپمیش و دنیلر: اگر «باغیشلا» نمیشد کؤپک اوغلی کارها را بدتر کرده بود.

«اگر باغیشلا اولماسایدی کوپک اوغلی ایشلری خارابلا میشدی»

▪ تیز اول!

کاشاندا معروف لطیفه‌لردن بیریده بودور.
تبریزده بیر تاجیر بیر کاشی نوکر توتور. بیر گون اونا دئیر.
تیز اول! کاشی انله بیلیر کی تاجیر اونا آجیقلا نیر:
تبریزدن قاچیر گلیر کاشانا، قاپیلارین باغلاییر چیخیر داما قیشقیریر:
«تیز اول» خودتی. پدرت تیز اول – مادرت تیز اول. من نمی‌تیز اولام
بو مقعده آروادی حیطدن سسله نیر بیا پاییں – بیا پاییں خون راه نیانداز.
(گل آشاغا گل آشاغا قان سالما)

▪ دوه

بیر تاجیر اوغلی آذری دیلینی اوگرشمک اوچون تبریزه گلیمیشدی. بیر مودت گنچندن
سونرا اوز شهرلرینه قاییتدی. آناسی قوهوملاری اونی ایمتاحان ائتمک ایسته‌دیلر
سوروشدولار:
اسب، الاغ، گاو، خانه، خوردن نه دئیرلر؟
اودا جواب وئردی: آت، انششک، اینک، ائو یئمک دئیرلر. سونرا بیر سوروشدی شتره
نه دئیرلر کی جواب وئیر دوه سوروشدولار بالاسینا نه دئیرلر؟ یادیندن چیخمیشدی
جواب وئردی: دئمزلر – دئمزلر تا قالار بویور. دئیرلر «دوه»

مولانا نصرالدین سۆزلەرنىن

▪ مىلتىن رىجاسى

بىر گون مولانا نصرالدین چاىخانادا اوتورمىشىدى، اورادا اولانلار ھامىي ظاليم پادشاھىن و اونون فىلىنچن دانىشىردى و دىئىردىلر كى فىلى پادشاھ قىسىدە ساخلامايىر، فىلىدە زمىلىرى خراب اندىر، قاباغىنا گلن اوشاق و بۆيوكى آياقلايىر، ھەر كىس پادشاھا فىلىن ايشىنچن شىكايت انتسە پادشاھ اونون بوينىنى ويرىردى چاىخانادا اولانلار قارار قويدولار بىر نىچە نفر بىرلىكىدە پادشاھىن يانينا گىدىب خواھىش انتسىنلر كى دستور و نرسىن فىلى باغلاسىنلار. البته بىر يىردە خواھىش اندىلر پادشاھ باشىنى ويردىرماس. حاضىر اولانلار مولانانى اوڭلىرىنە بۆيوك سىچدىلر. باشلادىلار سرايىنا طرف گىتمگە يولدا قورخودان بىر بىر، ايكى ايكى داغىلدىلار، مولانا سرايا چاتاندا باخىب ھىچ كىسى گۆرمەدى پادشاھ مولانانى گۆزدىگە اوچون قايدا بىلمەدى.

مولانا پادشاھا سلام وئردى، پادشاھ دندى: آي مولانا خىر اولسون؟
مولانا جاب ئردى واللاھ قورىان مىلتىن بىر رىجاسى وار و دىئىرلر كى فىل تىك دارىخىر اونى ايكى انلىيەسىز.

▪ اللەھى باشىمىز چىخاردىلار

گونلرىن بىر گونوندا مولانا نصرالدین يول اىلە گىدىردى. گۆرۈر بىرى اوتوروب انونىن انىوانىندا قوھون بىيىر و قابىقلار بىر يولا آتىر. آشاغىدا اولان بىر نفر توزدان پالچىقدان قابىقلار چىخارىپ بىيىر واللاھ شوكر اىلە. مولانا چوخ غىزىلەيىب باشلىر شوكر اندن آدامى دوگمگە.

يولدان گىندىلر سوروشولار.

مولانا دنى گرگ نە اولوب؟

مولا جواب وئردى: بوندان آرتىق نه اولاجاق. او يوخارىدا قهوون يئير شوكر انتمير بو بوردا قوهونون قابيقلارين ييغيب يئير شوكر اندير. بو كيمي آداملاردير كي آلاهي باشيميزا چيخارديلار. اودا ايسته ديگيني اندير.

▪ عيسيز گوزل اولماز

گونلرين بير گونونده بير آنا و آنا اوغلانلاري اوچون بير قيز تاپدىلار و اوغلان قيزي گوزمه دن اونا نيشانلاديلار، توي انديب و اولرينه گليردiler. قيز چوخ كيغير ايدي اوغلان اوني گوزدوكدنه آز قالدي باغري چاتلاسين. قاجيب آناسينا دندي بو نه قيزدير منه آلميسيز؟ آناسي كئيني پوزمادان سوروشدي قيزين عيبي نهدير؟ اوغول دندي لالدير. آنا دندي داها ياخشى ائوده باشيميزي آغريتماز. اوغول دندي سن گوزلرينه نه دئيرسن؟ بيرى كوردور بيرى چاش. آناسي دندي: عيسيزي گوزمز اوغلم؟ اوغول - توپالدير: آنا داها ياخشى قاپي قاپي گزمز. اوغول - (چوخ عصباني اولراق) پس كنجليگينه نه دئيرسن؟ آنا - آي اوغول گوزل عيسيز اولماز.

▪ من اولموشم

بير گون مولانصرالدين آرواديدخان سوروشدي آي آرواد خلق هاردان بيلير كي بير نفر اولوب؟ آروادي جواب وئردى: هر وقتيكه اللريني قويدولار اولونون بدنييه و گوزدولر سويقدور اوندا يقين ائدرلر كي او آدام اولموش. بو سؤز مولا نصرالدينين خاطيرينده قالميشدي.

موللا بىر گون سو سوارماقدان گلندە قايلاريندا گىرمەمىش اللرىن ووردي آياقلارينا گۇردى سويوقدى اۆزى اۆزونه دۇدى بس من اولموشم؟ سونرا نە اۆزونه دۇدى وۇتىكە من اولموشم نە اۆزگەلرينە زحمت وۇرىم. گۇدىم قبرىستانا اوزانىم. بىلەدە اۇتۇدى. گۇدىب اولى دىخەسىندە اوزاندى. بىر مودىن سونرا گۇردى آياقلاريني يىيىرلر. باخىب گۇردى قوردور. دۇدى: ايندى لاپ يىيىم اولدى كى اولموشم. اگر اولمەسەيدىم قورد منى يۇمىدى. معروفدىر موللا نصرالدينىن قبرى تىركىدە آغ شەر مزارىندادىر. قبرى اوستە آشاغىداكى بيت يازىلمىش رند مىللەك لالالى مەھبۇز عالى دىلۇز خوش گۇچىنىمكىدەر جەئاندا احسن آمالىمىز

بەلۇل لۇقىفەلرىن (مەلۇمى سۆزلەرنىن)

▪ بەلۇل قۇللۇقچى

بىر گون خۇلفە قۇللۇقچىلارنىدان بىر نۇر قاتىق يىيىپ علامى ساققالىندا قالمىشىدى. بەلۇل اوندان سورۇشىدى نە يىيىشسۇن؟ قۇللۇقچى بەلۇلى الە سالماق اوچۇن دۇدى: گۇگىچىن. بەلۇلدۇدى: سىن دىمەمىشەن يىيىدىم. بەلۇل؛ چۇن گۇگىچىن فۇسلەسى ساققالىندا قالمىشىدى.

▪ بەلۇلىن ھارون الرشىدە نىسبىتى

بىر گون ھارون الرشىد يۇلدا گۇچىندە گۇردى بەلۇل آغاچدان بىر آتا مېنىب اوشاقلار ايلە اوينىيىر. ھارون بەلۇلى اۆز يانىنا چاغىرتىدى. بەلۇل سورۇشىدى مېنلە نە ايشىن وار؟

ھارون الرشيد دندې: مڼه نصيحت وئړ.

بھلول دندې: گڼچميش خليفه لارڼ قبرلرڼه و قصرلرڼه ديقث انت: اونلار مودتلا ناز و نعمت عيش و عثرت ايله بو قصرلرده ياشاييلار، ولي ايندي افسوسلر ايله گڼچميش ايشلرڼي يادلارڼا ساييلار، اما داها چاره لري يوخدور. سيزده ياخين ووقتلرده اونلارڼ حالڼا دوشه چكسيږ.

ھارون بھلولڼ نصيحتڼدن قورخويا دوشدي: سوروشدي نه انديم كي آلاھ مندن راضي اولسون؟

بھلول دندې: «بير ايش گوز كي خلق سندن راضي اولسون»

ھارون سوروشدي «نه انديم كي خلق مندن راضي قالسين»

بھلول دندې: عدالت و اينصافي بئرينه يئتير بير ايشي كي اوزونه را گوزموشن اوزگه يه روا گوزمه، مظلوملارڼ شيكايتڼي صبر ايله انشيت و مهربانچيلىق ايله جواب وئړ»

ھارون بھلولدان راضيلىق انتدي و دندې: دنيرم سنين بورجلاريوي وئرسينلر: بھلول دندې:

بورجي بورج ايله وئرمك اولماز. سنين اينده اولان مال خلقڼن مالايدير گرځ صاحيبلرڼه وئره سن.

ھارون دندې: اوزگه بير شئي ايسته.

بھلول دندې منيم ايسته ديگيم اودور كي منيم نصيحتلريمه قولاق آس و اونلاري عمل انت.

سونرا آتين حركته گئيريب دندې:

«اوزاق اولون اوزاق اولون آتيم سيزي باسار».

▪ كل نيت (كربلاي نيت)

شاھ عباس دؤوره سينده دلخكليكده شوھرت قازانان «كل نيت» اولموشدور. كل نيت شاھ عباسڼ مخصوص دلخكي ايدي.

کل نیتین دندیکلریندن دیلدرده آز قالمیشدیر. صفویه تاریخینده بعضی قیسمتلری یازلمیشدیر. آشاغیدا دیگر اولونان حیکایه آقای یحیی ذکاین یادیندا قالان حیکایه لردندیر.

▪ عینالی ایستیسی

شاه عباس تبریزده اولان زامان قیش گنجه لرینین بیرینده دندی: هر کس سویوقدا بیر گنجه انشیکده قالسا من اونا بویوک انعام وئررم. کل نیت دندی: قوربان من قاللام. صاباح گنجه کل نیت اوجا داما چیخدی و اوردان الیرینی «عینالی» داغیندا یانان چیراغا توتدی. شاه موقیشلری ایشی شاه خبر وئرдіلر. صاباحی گون کل نیت گلیب انعامینی ایسته دی، شاه عباس دندی سن شرطی پوزموسان انعام سنه چاتماز. کل نیت بیر سواز دنمه دی. بیر گنجه گوندن سونرا کل نیت بیر عیده ایله شاه عباسی قوناق چاغیردی. اوتاقدا اولان بوخاریدا بیر شمع یاندریمیشدی باجاسیندادا بیر قازان سو توگوب قویموشدی. ناهار وقتی چاتدی. ناهاردان خبر اولمادی. بیر ساعات گنچندن سونرا شاه کل نیتدن سوروشدی؟ ناهاردان خبر یوخدی، نه اولدی؟ کل نیت جواب وئردي قوربان مولا حیظه بویوروسوز کس من شمع قویموشام یانیر قازان قاینامیش. شاه دئیر:

مگر بیر شمع ایله بو فاصیله دن قازان قاینار؟
کل نیت دئیر:

قوربان مگر تبریزدن عین آلیدا یانان چیراغدان ایستی آلاق اولار؟
شاه موضوعی آنلا بیر وو ودستور وئریر کل نیتین انعامینی وئر سینلر.

كل نيت ايسه اوزگه يئردە حاضير انتديگي ناھاري دستور وئيرير شاھا و قوناقلارا گئيريرلر.
و تازا تازا مزەلي سۆزلر ايله شاھي مشغل ائدير.

▪ دخو سۆزلريندن

دخو موللا نصرالدين، پهلول دستە سینه (تېپپنه) بنزر بير شخصيت ايدي. الدە اولان معلوماتە گۆره ۵۰۰ - ۶۰۰ ايل موللا نصرالديندن سونرا دنمەلي ۱۸ - ۱۹ نجي ميلاد عصريندن قزوين کنډلرينين بيريندن آنادان اولموشدور. مزەلي سۆزلر دنمک ايله خلقي مشغول ائتميش يئري گلندە عقيللي سۆز دنميشدير.

مرحوم دھخدا صور اسرافيل روزنامە سيندە «چرند پرند» مقالەلريني دخو آديله ايمضاء ائتميشدير.

دخونين دندیکلري سۆزلر ۱۳۳۸ نجي ایلده علمیه کیتابفروشي سي طرفیندن چاپ سونرا شورالرده روس دیلینه ترجمه اولونموشدور. آشاغیدا یازیلان لطیفه لردن نومونه اولاراق یازیلیر.

▪ گیردکان و دخو

بیر گون دخو اليني سالدي بارداغتا اورادان گیردکان چيخارتسين، بير سيخيم گیردکان گؤتوردی چيخارداندا الي چيخمادي قيشقيردي آي جماعت منيم اليم بارداغدان چيخماییر. چاره ائدين جماعت ييغیلیب بير ایش گۆره بيلمەديلر، دندیلر:
«گرك حكيمة آهارماق» حكيمة آهاراندا دخونون يولداشلا ريندان بيری دخوني گؤردی ايشين سببيني سوروشدي دخو مسأله ني اولان کيمي دندي. دخونون يولداشي دندي «الين آچ چيخار».

داخو اليني آچاندان سونرا اليني چيخارتدي.

داخو سوروشدي «بس گیردکانلار نه اولسون»؟

يولداشي: بير بير چيخارت.

▪ دخو و ساققالي

بير گون بير نفر دخودان سوروشدي: سن ياتاندا ساققالون يورقاني آلتيئا قويورسان يا اوستونه؟ دخو هر نه فيكر انتديسه جواب ونره بيلمه دي. گنجه گليب ياتاندان سونرا ساققاليني يورقاني اوستونه قويدي، يوخوسي آپارمادي آلتيئا قويدي يوخوسي آپارمادي معطل قاليب ياتاجافدان دوردي و اوزي اوزونه دندي: دوغروندان من راحت ياتاندا ساققاليمي يورقاني آلتيئا قويوردوم يا اوستونه؟ آخيردا يادينا دوشمه دي.

▪ دخونين داعويه گنتمه سي

بير گون داعوا قاباغا گل ميشدي. جماعت دخونين يانينا گليب دنديلر: «سنده گل بير ايله داعويه گنك» دخو كمانييني گوئوروب يولا دوشدي. جماعت سوروشدولار «دخو جان نيه اوخوني گوئورمه دين؟ جواب ونردي من دشمن آتان اوخلاردان ايستيفاده انديب اولنارا آتاجاغم؟»

دنديلر: بلکه اولنار آتماديلار

دخو: اگر آتماسالار پس داعوا اولميا جاق منده قايدارام انوه.

▪ اوغرولا روقيصي

بير گون دخو ايكي يولداشي ايله بير باغا قيصي يئمگه گلديلر؛ بير نچه دانه يئمهميش باغ صاحبيي گلدی. بونلار گيزلنمگه مجبور اولدولار، اولنلاردان بير ي بوستانا گنديب

چغندرلر آراسیندا گیزلندی و چغندرلاردان یاپیشدی. ایکینجیسی انششگین آتیندا دالادلاندی دخو ایسه آغاچ باشیندا قالدی.

باغ صاحیبی اول بستاندا اولانی گؤردی، اوندان سوروشدو «سن بورادا نه قاییرسان؟» او جواب وئردی:

منی بورا بئل گئیرمیش. سن نیه چغندرلردن یاپیشمیان «قورخورام یئنه بئل آتا».

سونرا ایکینجی اوغرونو گؤروب سوروشدی «سن اوژگه نین باغیندا نه ائدیرسن؟» من قودوغام سو ایچمگه گلمیشم.

باغ صاحیبی. بو انششک ارککدیر سوتی هاردا ایدی

من آنامدان آجیق ائدیب آتامین یانینا گلمیشم.

بو وقت بیردن دخونی آغاجدا گؤروب سوروشدی:

آغاچا نیه چیخمیسان؟ من بولبولم.

بس اوخو. دخو اوخودی.

باغ صاحیبی دندی:

سسین انششک سسینه بنزیر.

آی آقا! سنین قیصیلرینی یئنین بوندان آرتیق اوخویا بیلمز، منم بیله اوم. اخور.

▪ پولوبوغو

آذربایجانلیلار آراسیندا موللانصرالدین شوهرت قازانیدیگی کیمی ارمیلر آراسیندا پولوبوغی شوهرت تاپییدیر.

پولوبوغی شمالی آذربایجانین قره داغ ویلایتینده آنادان اولوب و یاشامیش. اونون موختلیف لطیفه لری وار او جمله دن:

▪ سوسوز آپاریب سوسوز گئیرمک

قارا باغین خانلاریندان باش خان ملک شاه نظر پولوبوغی چوخ اینجیدیردی ایستردی اونی خیط اتتسین بیر گون بیر نئچه نفر خانلارین یانیندا پولوبوغیا دئیر: او کی سن ایدیعاً اندیرسن آداملاری سوسوز آپاریب سوسوز گئیررسن هونرین وار منی سوسوز آپاریب سوسوز گئیر.

پولوبوغی دئیر: بویور گندک.

شاه نظر ایله پولوبوغی گئیرلر بولاغ باشینا سو ایچمگه. شاه نظر ایسته بیر سوو ایچسین. پولوبوغی دئیر: اگر سیز سو ایچیسز من دئیرم ایچمه دی یاخشی بودور کی گندک بیر شاهید گئیرک.

ملک شاه نظر راضی اولور، هر ایکسی بیر یئرده قاییدیرلار شهره اورادا جریان ی نقل اندیرلر. پولوبوغی دئیر:

گؤردوز سوسوز آپاریب سوسوز گئیرم.

▪ دلیرین آدلاری

بیر گون ملک شاه نظر خانیمینا دندی کی من ایسته بیرم پولوبوغینی خیط ائلییم. اونا دنیه جگم کی شهر دلیرنین آدینی یازسین، البته او اولده اوژ آدینی یازاجاق بیر یئرده دانیشاندا او صورتی اونا گؤسترتم تا اوتانسین. پولوبوغینی ایسته دی پولوبوغی گلدی. ملک شاه اوندان شهر دلیرنین آدلارینی ایسته دی. پولوبوغی ایکی گون مؤهلت ایسته دی.

ایکی گوندن سونرا آدلاری (صورتی) گئیردی. ملک شاه نظر گؤزدی اولجه اونون آدینی یازیدیر! عصبانی اولوب اونا آجیفلان دی پولوبوغی ملکین خانیمینا دندی: سیز قولاق آسین گؤزون عقلییم یا یوخ. ملک شاه نظر بیر نئچه وقت بوندان قاباق تانیما دیگی بیر ایران تاجیرینه مین تومن پول وئردی کی گندیب ایراندا جواهر گئیرسین. کیم تانیما دیگی آداما مین تومن پول وئیر.

شاه نظر دئير کيم بيلير بلکه گئيردي؟ پولوبوغي دئير اوندان سئين آديني پوزوب اونون آديني يازارام.

▪ پولوبوغي و اوغريلار

بير گون ايکي اوچ اوغري گليرلر پولوبوغيئين ائوينه، آپارماغا قايل بير شئي تاپماييرلار چيخاندا گورورلر پولوبوغي بير گوشه ده يوزوشوب دوروب. سوروشورلار: پولوبوغي سن بوردا نه قايريرسان؟ پولوبوغي جواب وئرير: من خجالتيمدن بورادا قالميشام چون سيز آپارماغا بير شئي تاپا بيلمه ديز.

✓ گافلار

اوخويانلار مقاماتي اوخويوب آخirlاريندا ايکي اوچ نفر بير يئرده آغيز ادبياتيئين، دؤنمه آدلانان بير قيسميني اوخويارلار بو دؤنمه لره گاف دييرلر.

ميثال:

حاجي ترخانه گندن	گمي بند اولور
قايديب گلنده	يوكي قند اولور
يانارام اودووا	ميئل پروانه
گندرم اليندن	اي دل تهرانه

يانارام اودووادان آخيردک شعرين دؤنمه سيدير.

✓ نودان هوسي

موللا نصيرالدين گيلين داملاريندان حياطلارينا اوزون بير نودان وار ايدي. موللا هميشه نوداني گۆنדרنده هس اندردى اونون اوستونه مينسين.

بير گون آروادي انوده اولماياندان موللا دندي: چوخ ياخشى وقتدير گنديم مينيم نودانا. چيخدي داما نودانا ميننده نودان سينيب موللا دوشدي حياطه قول قايرغاسي سيندي باشلادي آه زار اتمگه بو موقعلرده موللارين آروادي گليب چيخدي باشلادي موللاني دانلاماغا موللا دندي هنج دانيشما قول قيچيم سيندي اما نودان هوسيندن دوشوموشم داها نودانا مينيمه جگم.

✓ بير خط اوخ گورك

بير ايرانلي، يولداشيندان كاغيذ گليز. يولدا موللا يا راست گليب دنير.

– موللا بو مكتوبي اوخو مني باشا سال.

موللا قارما قاريش بير خط اولدوغونو گؤروب دنير: – سن بونو باشقاسينا اوخوت، لاکين ايراني ال چکميز موللا مجبور اولوب دنير: – اولافارسيني اوخويا بيلمير: سونرا بو خط تورکجهده يازيلسا اوخويا بيلمير.

ايراني آجيقلا نيب دنير: – فارسي اوخوماق بيلميرسن، داها ديگيرمان داشي بويدا عمامه نهي نه اچون باشيا قويموسان؟

موللا دنير: اگر عمامه ايله اوخوماق اولسا گؤتور قوي باشيوت اوخو گورك.

✓ قازان دوغارمي؟

موللا قونشوسوندان بير قازان آليز. قايتاراندا ايچينه بير قازانچا صاحيبينه وئيرير. قازان بيهسي بونو گؤروب سوروشور.

– مولا بو قازانچا ندیر؟

مولا – قازانین دوغودور.

یئنه بیر گون مولا قونشوسوندا بیر قازان آلیر.

قونشی نه قدر گۈزله بیر سده قازان گلیر. آخیردا گلیب مولانین قاپیسینی دۈگۈر.

مولا قاپیا گندیپ سوروشور:

– نه ایسته بیرسن؟

– قازانی ایسته بیرم.

مولا – باشین ساغ اولسون قازان اۆلمۈشۈر.

قونشی تعجبۈب انیله یرک ذیر:

– مولا عمی قازان اۆلرمی؟

مولا – قازان دوغارمی؟

✓ منیم کیمی آغساققالین سۈزونه اینانمیرسان؟

بیر گون قونشی گلیب مولادان انششگینی ایسته بیر.

مولا – یوخدور.

بو وقت انششک ایچریدن آنقیرماغا باشلا بیر.

قونشی – مولا انششک ایچریده اول – اول سن سوخدر ذی بیرسن؟

مولا – سن نجه آدامسان انششگین سۈزونه اینانمیرسان اما منیم گیمی آغساققالین سۈزونه

اینانمیرسان؟

✓ بىر توك ساققالىندىن بىر توك انىشىگىن قويۇغۇندىن

موللادان بىرى سورىشور: - دۇنيانىن اورتاسى ھاردادىر؟

موللا عىناسىنى يىرە وورۇب دىير: - انلە بورادىر.

- سوروشان دىير نىن بىلدىن؟ موللا - اينانمىرسان اۇلچ گۇر. آرتىق - اسكىك اولسا اوندا دانىش.

او - ياخشى گۇگدە نە قدر اولدۇز وار؟ موللا - انىشىگىن توكى قدر.

ھاردان بىلىرسن؟

موللا - اگر سۇزومە اينانمىرسان ساي گۇر.

سروشان - چوخ گۇزل بس منىم ساققالىم دا نە قدر توك وار؟

موللا - انىشىگىن قويۇغۇندا اولان توك قدر.

- نە ايله ئايىت اندىرسن؟

موللا - بىر توك ساققالىندىن بىر توك انىشىگىن قويۇغۇندىن چك اگر دوز گلەسە

سونرا دانىشارسان.

✓ يوخوم قاچىب دىر آختارىرام

موللا گىجە يارى گزمەگە چىخمىشىدى «قاراوولچى» گزمە موللانى دوتور: - گىجە يارىسى

بورادا نە گزىرسن؟

- موللا - يوخوم قاچىيدىر اونى آختارىرام.

✓ اونى دامدان بىخىلان بىلر

موللا آروادىلە دامدا ياتىر. نىجە اولورسا گىجە يارى موللا دامدان بىخىلىر.

قونشولار بېغىلىب گىلرلر: - آي مولا نه اولدي؟
مولا - اونى دامدان بېخيلان بيلر.

✓ اينني بويونا دوزلده جكديم

شهره بير ايرانلي گلير. صؤحبت اثناسيندا دئير: - اصفهاندا شاهين نئچه يوز اوتاقلي نئچه مين آرشين مربعي نده سرايلاري وار.
مولا - بيزيم شهرده بير نئچه دانا بؤيله سراي وار حتي تازا تيكيلىن سرايين اوزوني بش مين آرشيندير...
بو حالدا او شهردن ياشايان ايرانليلاردان بيرى ايچري گيرير. مولا سؤزونه دولم انديب.
- اني ايسه اللي آرشيندير.
او - بس نئچه اولدي اني بويي ايله دوز گلمديگه...
مولا اگر بو آدام گلمسه ايدي من اونون اينني بويينا دوزلده جكديم.

✓ سن بؤيوكسن ييزده كيچيك

مولا امير تيمورون يانينا گنديب اؤز شهري اولان آقشهر اهالي سي طرفيندن بير چوخ آغير طلبلرده بولونور. تيمور آجيقلا نيب دئير: سن منيم گيبي بويوك بير پادشاهين حوزورينده نه جسارتله بؤيله آغير طلبلارده بولونورسان؟
مولا جوايىندا دئير - سن بؤيوكسن ييزده كيچيگيك.

✓ پول وئرن دودوگيده چالار

مولا شهره گئندنه اوشاقلار هاميسي دودوك گئيرمگي تاپشيريرلار.

موللا ھاميسينا ياخشى ياخشى دئير. بېرىسىدە گليب پۇل وئىر و بىر دودوك آلماغىنى
 موللا يا تاپشېرىر. قايداندا اوشاقلار ھاميسي موللانن اطرافىنى آيىرلار.
 - موللا بىزىم دودوگوموز ھانى؟
 مللا ددگى پۇل وئرن اوشاغا اوزاىب دئير.
 - پۇل وئرن دودوگىدە چالار.

✓ ايندىيەجن اولار بارىشىدىلار

قونشولارىندان بېرىسى تلهسىك موللانى تاپىب دئير:
 - موللا قادان آلىم. انودە آروادىملا بالدېزىم ووروشورلار. من آيىرا بىلمەدىم. گل اولار
 بىر چارە ائىلە.
 موللا دئير - دعا ياش اوستوندىدە ايدى؟
 - يوخ ياش مسالەسى يوخدور.
 - ايلە ايسە گنت انو، ايندىيەجن اولار بارىشىدىلار.

✓ بىزدن سونرا گلنلر يئىر

موللا نصرالدين باغىندا كىچىك كىچىك آغاچلار اكىردى بىر موللادان سوروشور:
 - موللا بونلار نە وقت بۇيويەجك نە وقت يئىمىش وئىرەجك كى سىندە يئىيەجكس؟
 موللا - بىزدن اول گلنلر اكدېگىنى بىز يئىدك. بىز اكدېگىمىز دە بىزدن سونرا گلنلر
 يئىر.

✓ من بولاري آنجاق بنيه بيلرم

امير تيمور آغشهر حاكيمينين دفترلريني تحقيق انديب سهلنكارليغينا گوره دفترلري پارچالاييب هاميسيبي اونا ينديرتدي.

سونرا موللاني چاغيريب اوني وئرگي ماموري تعيين ائتمك ايستهدي.

موللا نه قدر عوذر گتيرديسه تيمور قبول ائتمهدي.

آي باشيندا تيمور موللانين دفترلريني ايستهدي گورددي كي موللا يازيلاري كومبهيە يازميشدير. حيدتله نيب دندي:

– موللا بو نه دفتردير؟

موللا – آخيردا بولاري من بيه جگم، منده قابا قكي مامور كيمي اشتهايي آدام دييلم كي هر نه اولدي بنيه. من بولاري آنجاق بنيه بيلرم.

✓ پيسليك ياغ بارداغيندا اولوب

موللانين زامانيندا قونيه شهرينده روشوتخور بير قاضي اولور موللا تصديق ائتمك اوچون قاضييه گوندردیگی بير كاغيذين تصديقين آيلار گوزله بير، لاکين نتيجه چيخمير. آخيردا قاضي اوچون بير بارداغ ياغ آپارير.

قاضي موللايا موکمل حورمت ائتديکدن سونرا ايشيني دوزلديب يولا سالير. صاباحي قاضي بارداغدان ياغ چيخارتديقدا ايکي بارماق ياغين آلتيندان ساپ ساري پالچيق چيخير. آجيقلايب ماموري چاغيرير و دنيير:

– گنت موللا نصرالديني آداديب بورايا گتير، مامور گنديب موللاني تاپير و دنيير.

– موللا! كاغيذين تصديقينده بير پيسليك اولوبدور، بويورون گندك اوني دوزلدا.

موللا – پيسليك كاغيذه اولمويوبدور. پيسليك ياغ بارداغيندا اولوبدور.

مختلیف فولکلور حقیقده مختصر معلومات

آتالار سۆزى، باياتيلار، ناغىلار، ماهىلار، مزهلى سۆزلر دستهسىنه بعضى جهتلردن آسىلى اولاراق مربوط ائتمك مونسايپ اولمادىغي اوچن موختلیف خلق سۆزلرىنى «موختلیف فلکلور» آدلا بیر قىسمتده يازىلماسى داها مونسايپ نظره گلدى.

بورادا مؤاحترم اوخوجولار بعضى موضوعلارین قورتارمیش اولدوغونى گۆزهچکلر. بعضى شعر بندلرىنین اوصولي جهندن آز اولماسى نظره چارهاچاق بو نقصلر ايله اولارین چاپ اولماسىنى مفید گۆردوم.

خلقىمىزین گنیش ديل ادبىياتى آرادان گتمکدهدير بير کسین خاطیرینده فولکلوردان ناقىصى بير قىسمت قالیبسدا اونوندا يازىلماسى فايدالیدیر. او ناقىصى بير اوزگه سینه دنمک ايله اونون خاطیره سینه ینى - ینى قىسمتلر گلیر. نجهکى جناب آقاي دکاني نین قلیان حقیقده يادیندا فقط بير بند قالمیشدی اونى خانیم خسرویه دندیکده او دؤرد بند اوز يادیندا قالانى علاوه ائتدی^{٦٧} یا مشهدي حسن صادق زاده نین گلین قاپنانا حقیقده دندىگى بير بند شعري خانیم خسرویه دندیکده ٤ بند و کبرى خانیم فرهنگ ٦ بند خاطیرینده قالانلارینى آرتیردیلا.

اوزگه موضوعلاردا بو کیمی آرتمالار منیدانه گلیر. منیم ناقىص توپلادیقلاریمى علاقمندلر جیدیت اندیب تکمیل اندهچکلر.

بایرلم شادلیقلاری

بشر اجتماعى حیاته آلیشاندان سونرا اوزونى عمومى شادلیقلار گنچیرمگه محتاج گۆردی. انلر، میلترلر قورولاندان سونرا هر میلّت اؤزونه مخصوص شادلیقلار، بایراملار، جشنلر گونی موعین ائتدیلا.

^{٦٧} - ٢٧١ - ٢٧٢ صحیفه باخماق.

ایراندا یاشایان موختلیف میلتر هر هسي اؤزلرینه مخصوص شادلیق گؤلری اولماق ایله برابر چوخلان بری ایلین دونومونون بیرینجی گونونی نوروز آدیله بایرام اتیمگه باشلادیلار بو بایرامین تاریخی سبیلریندن و خصوصیتلردن بو کیتابدا یازیلماستینا احتیاج گؤرلمهیر.

ولی سون ایللر و ایندییه قدر دوام اتمیش و اتمکده اولان آخیر چهارشنبه (گول چهارشنبه) و بایرام موقدیمه سی حقینده بعضی معلومات یازیلماستینا فایدالی گوردوم.

▪ ایلین آخیر چهارشنبه سی (گول چهارشنبه)

گول چهارشنبه یا فارسار دنمیشکن چهارشنبه سوری حقینده آقاي ابراهیم برهان آزاد «پیام نوین مجله سینین ۱۳۴۳ نجی سایلاریندا مفصل یازمیشدیر و آذربایجان شهرلرینین گول چهارشنبه سی حقینده معلومات ونرمیشدیر، خلخال حقینده، خلخالین مرکزی هرودا یاشادیغیما گؤره اوشاقلیق خواستیتی اولراق گول چهارشنبه جشنلرینده شرکت ائتدیگیم اوچون بیلدیگیم معلوماتی یازماغی یئرلی گوردوم.

آذربایجانین باشقا شهرلرینده دخی گول چهارشنبه جشنی آز چوخ تفات ایله خلخالدا اولان جشنلر کیمی توتولار.

خلخالدا گول چهارشنبه دن اول ایلین ایکي سون چهارشنبه سینده جشن توتولار. بیرینجی چهارشنبه زیر زییل ۲ نجی چهارشنبه کول ۳ نجی آخیر چهارشنبه نجه کی یازیلدی گول چهارشنبه آدلانا. زیر زییل، و یا اردیل اطرافینده آدلانا کیمی توز چهارشنبه ده او قدر جشن توتولماز، فقط اوشاقلار داملاردا اود یاندیرارلار. کول چهارشنبه ده اوشاقلاردان باشقا جوانلار دخی شرکت ائدرلر.

گول چهارشنبه موفصل جشن توتولان چهارشنبهدير بو گونده تك اوشاقلار، جوانلار دييل بۇيوكلر ها بئله آروادلار دخي شيركت اندرلر. جوانلار الوان تازه پالتارلارلن گئيرلر. كيشيلر جوان اوشاقلار ايله برابر دامدا اد يانديريب تاراققا، فيشقيشا و توپ آتارلار. آروادلار حياطدا اود اوستوندن آتيلاندا بو سۇزلري دئيرلر: آغيرليغيم اوغورلوغوم دوش بو اودن اووستونه ساريليغيم سنده، قيرميزيليغيم منده.

▪ قورشاق سالاماق (شال سالماق)

اود يانديريب قورتارانان سونرا هامى انويته گلرلر قاباغدان حاضيرانميش آجيللاردان يئيرلر. كاسييلارلن آجيلي چوخ وقت قورغا (داس - دووگمه و سوت) بير آز ايگده كيشميش اولار. پولولار ايسه جور به جور قيمتلي آجيللاردان باشقا فصل ميوهلري دخي آجيل اوسته قويارلار. اوشاقلارلن و كولفت نؤكرلرلن آجيل پاىي اولجه وئرلر. بير آز انوده آجيل بئيلندن سونرا ينددي ياشيندان ۱۸ ياشينا قدر اوشاقلار دسته دسته اولوب اؤز و باشقا كوچهلرده تانبيان و تانيميان انولره گئدرلر، تا قورشاق سالاييب چهارشنبه ينميشي بيغسينلار هر اوشاق اؤز وضعيتينه نيسبت بير حنبيه يا كيسه گؤتورور تا ينميشلري اورايا دولدورسونلار.

هرودا قورشافي قاپي آراسيندان كندلرده ايسه باجالاردان سالارلار. اوشاقلار فوهوم قارداش و يا ياخين تائيش انولرينه گئندنه چاليشارلار اوزلريني بير جور تائيتديرسينلار. تائيش اوشاقلارا ينميشي چوخ وئرمكن علاه قيرميزي يومورتا و بير يا ايكي شاهي پول دخي وئرلر.

قرشاق سالاما هوانين موناسيب اولماسيندان آسيلي اولراق ۱ - ۳ ساعت دولم اندر. كيچيك اوشاقلار انولرينه قايداندا گئيرديكلري ينميشلردن بير قدر باجيلارينا و كيچيك اوشاقلارا وئريب قالابيني اوزلري اوچون ساخلارلار.

▪ سو آتاماق

چارشنبه گوني صويح جوانلار كيشيلر هر كسين اولدوغوندان بير مالا مينيب (آت، قاتير انششك) دستلر ايله شهرين دؤورونده چاپارلار. آروادلار ايسه بولاخلار باشينا گئديب سو اوستوندن آتيلارلار بو يول ايله چهارشنبه شادليغيني آخيرا يئتيرلر. چهارشنبه گونلرينده و بايرامدان قاباق اوشاقلار و آز ياشلي جووانلار آخشاملار انولري گزيب نورشيد اوخويوب ائو صاحيبلريندن پول آلارلار آذربايجانين بعضي يئرلرينده (اردبيل، تبريز، مرند، خوي، بو كيمي) تكه اوينادارلار.

سمني

اولو بابالاردان مادي ياديگارلار قالدغي كيمي معنوي شادليق توردن و محبت آرتيران ياديگارلار و عادتلرده قالميشدير. بو عادتلردن بيريده بايراملاردير. بايراملارين ان ماراقليسي طبعيتين آچيلماسيله وفق وئرر. نوروز بايراميدير. نوروز بايرامي حقينده آذربايجان فولكلورلريندن نومونه كيتاين بيرينجي جيلديه معلومات وئريلميشدير.

نوروز بايراميندا معمول اولان عادتلردن بيريده سمني دوزلمتك عادتيدير.

سمني دوزلمتك تك آذربايجان خلقي دگيل بوتون ميلتئر آراسيندا معمل ايميش.

آنتيك (عتيقه) موعليفي «پلوتارخين» (Plutarch) يازديغينا گؤره ميلاددان ۱۲۶ ايل ماد ميلتي (ميدايالار) تاخلي موقدس سايارميشلار و باهارين اولينده اوندان ينمك حاضيرلارميشلار. احتمال وئريلير كي او ينمك «سمني» اولموش اولار. تحقيقاتچيلارين يازديقلارينا گؤره ميلاددان مين ايل اول هندوستانين شمايندا سانسكريت ديلينده «سمني» كلمه سي وار ايميش. سانسكريت ديلينده «سمني» بوغدا دنمكدير.

قاباقلاردا اولدوغ كييمي اينديده بوغداني بايرامدا ايكي جهتن گونگرديرلر. بيرينچيسي تحويل وقتي بايرام گونلرينده سوفره يه قويماق اچون، ايکينچيسي اوندان سمني پيشيريب قوهوم قارداشا وئرملك و سوفرده قويماقدان اوترير.

سمني بنله پيشيرلر:

گونگرميش بوغدانين شيره سين چيخاردارلار. سونرا اون ي قاتيب پيشيرلر.

سمني پيشيرمك - دوزلمتك ايچتماعي حالدا اولار. بعضي گونگرتي گونگردير، بير عيده سي اون گتيرير، بير عيده پيشيرمگه كونهك اندير. خولاصه بير نچه نفر شريك اولار. پيشندن سونرا هر كس اوژ پاييني آپارار. گاهيدا تك بير نفر پيشرر.

سمني قادينلار پيشرلر و سمني پيشن يئرده چاليب اوينارلار و دنييب گولرلر. كيشيلر ايسه باشقا اوتاقدا سمنين پيشمه سيني گودرلر. حاضير اولاندان سونرا ينييب داغيشارلار. سمني بونوك قازانلاردا پيشيرلر و او قدر چالارلار تا قازاندان كونيوك چيخسين ييله حال «فينديق آلماسي» آدلانير.

بو زمان قازان اطرافيندا اولانلار فينديق، قوز، بادام قازانا تولارلار. سمني پايالاناندا آتيلميش فينديق، بادام، گيردكان آتانلارا وئريلمه ليدير و هر كس اوؤز بادام فينديق يا گيردكانيني گلن ايله قدر ساخلا ماليدير.

سمني پيشن قازانين دؤورونده اولان قيزلار و خانيملار بو سؤزلري اوخويارلار:

سمني ساخلا مني ايلده گونگر دم سني

سمنيه سالدیم بادام اطرافيني آادي آدام
قومورلار بير بارماق دادام قاينادين قازاني گلديم
گچنلره خلق سمنيني موقدس حساب اندرديلر. اولادي اولميانلار سمني ايله چيلله
كسرديلر.

نوروز گونلرينده گوگريلن سمني، اولادي اولمايانلار باشلارينين اوستونه قويارديلار. بير
اوژگه قادين اونا سو توكردې بير اوژگه سي توكولن سوي قاچيلاردې و دنيردي
«آي بوني گوگردن بو گلينده گوگرد»

بعضيلري نذير اندرديلر. نذيرلري يئرینه يئتيشن شخصلر گلن ايل سمني پيشيردې.
قوهوم قارداشي دعوت اندردې او وقت سمني پيشن يره قورغا گنيرديلر.
نذير قبول اولوب اولماماسي سمنينين داديدان آسيلي ايدې. شيرين اولاندا نذير قبول
اولموش حساب اولوناردې.

اگر شيرين اولماسايدې نذيرين قبول اولماماسي معلوم اولاردې. س
چيلله كسمك و نذير اتمك عادتلي چوخ چوخ آزالميش ولي سمني دوزلتمك گوويرتي
(بوغدا - مرجي - زيره) گوويرتمك داوام اندير.

آذربايجانين بعضي يئرلرينده سمنيدن حالوا پيشيرلر.
سمني شيره سينه اون شكر موعين ميقداردا توكوب خمير اندرلر سونرا گيردكان ووروب
قيسمت - قسمت اديب پايلارلار.

نورشد يا (نوروزنامه)^{٦٨}

سيزين بو تازا بايراميز موبارك

ايبز ايليز گونوز هفته ييز موبارك

گنجيب فصل زمستانين جفا سي

گلير فصل بهارين خوش هاوا سي

^{٦٨} - سيد يعقوب آل هاشم طرفيندن تهيه انديلميش.

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
اييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

چمنله كوهسارين وار صفاسي

گنديب قار يئر گيييندي تازا جامه
آغاجلاردا ساليير قوش آشيانه
اگر سخت اولدي قيش ييتدي تمامه
گنديب قار يئر گيييندي تازا جامه

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
اييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

قورون ايندي بساط شادمانلي
يومورتالار بويانسين ارغواني
خوش و خوشدل اولاق بايرام زماني

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
اييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

گييين تازا ليباس اللر حنالي
گرک خرج ائيله يک بايرامدا مالي
وارين پول، شادقيل اهلي عيالي

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
اييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

كنار ائيله اوزوندن فيكر ذيلت
انوين ديوارينه ير ياخشي زينت
فقير بينوايه قيل كرامت

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
اييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

آخير چهارشنبه اود يانسین دلم اوسته
عيال اولادين آتلاسين اود استه
ارك شاد اولسا، اولماز فيكر خسته

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
آييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

عزيز بايرام، عزيز دوت شادمانى
گتير ياده گنچن دؤوره زمانى
بو بايرام شاد اندر پيري جوانى

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
آييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

گندين دنيين ا بير تازا گلينه
حنا ياخسين او زولف عنبرينه
تاري و نرسين اونا اولاد نرينه

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
آييز ايليز گونوز هفتيز موبارك

خانيم باجي، اوتورما دور آياغه
گتير اينه كيشميشي قاباغه
قوناق انت ييزلري كوك قاباقاناه

سيزين بو تازا بايراميز موبارك
آييز ايليز گونوز هفتيز موبارك.

▪ تکه

تکه م تکه م آختا تکه م
بوینوندا وار نوختا تکه م
توکلری بیز بیز اولوب
قیشدا یییب شاخا تکه م
تکه م تکه م اویوون انیلر
قردلان قویون انیلر
بیغار گیلانین دوگوسون
چپیش بگین توپون انیلر
تکه م گنتدی خانلیقا
اوز قویدی یامانلیغا
تکه می اولدوردولر
آتدیلار سامانلیغا
تکه م گنتدی مرنده
تاماشادیر گلنده
یاخشی اینسان چوخ یاشار
وای بیسه دیر اولنده
کول تکه نین باشینا
قایناناسی اولنده
تکه نین آروادی خیرنسه
داغلارین قاری اریسه

بو تکه نین قندي وار
 چوخ کسسکلي کندي وار
 هر قاپيدا اوينا سا
 بير نلبکي قندي وار
 بو تکه نظر تکه
 قاپيلاري گزر تکه
 کرهگن آروادلارين
 چؤلمه گينه چنزر تکه
 بو تکه آختا تکه
 بوينووندا وار نوختا تکه
 يايذا قول اولار ساتيلار
 قيشدا چيخار تاختا تکه
 بو تکه ياريش تکه
 گردني بير قاريش تکه
 گنجي ايله کوسوپميش
 چپيش ايله باريش تکه
 تکه گلير هاوادان
 بير دوني وار يلغاوادان
 تکه دون، آرخاليق
 وئر خانيم انوين آبادان
 بو تکه آريق تکه

اي داباني ياريق تکه
تکه نين خانليقي وار
خانليقدا سلطانليقي وار
بو گلن خان يانيندا
بئش اون تومار دونلغو وار
تکه م تکه م آغلاماغا
قول قيجيوي قاتلاما
صباح بير گن بايرام گلير
گنديب چؤلده سن قالما
تکه م تکه م ناز انيلير
چوبانا آواز انيلير
بيغار قويون قوزوني
بايرامي پيشواز انيلير
تکه مي ياردان اله
تکوني داردان اله
هر کس تکه يه پاي وئرسه
ساخلا بلادان اله

▪ اوزرىك

بايراما ياخين، آخىر چەارشنبەلەردە اود ياندېراندا، بەضىي يىرلەردە، اودون ايچىنە اوزرىك تۇكوب بو سۇزلەري اوخوياردىلار.
(اينىدە بەضىي يىرلەردە اوخويانلار وار).

اوزرىك سىن ھاۋاسان

مىن بىر درەدە ھۋاسان

سنى اودا سالىرام

قادا بالا سۋاسان

اوزرىك مو ياپراغى

آستانىن تورپاغى

بالاما گۈز وىرانىن

گۈزۈنە بىر ياپراغى

قانقاۋوش اوزرىك

قادا سوۋوش اوزرىك

چىخدىم اوزرىك داغىنا

باخدىم اوزرىك باغىنا

دندىم دردىمە بىر چارە

دندى دردۈۋە اولار چارە

قانقا قوۋوش اوزرىك

قادا سوۋوش اوزرىك

بعضي يئرلرده يوخاريدا يازيلان کيمي دنميبب آشاغيداکي سؤزلري دنيرلر:

اوزرريک خان اوزرريک

بيير ياپراق اوزرريک

باشي پاپاق اوزرريک

قادا قاپيدان گلنده

قاداني سووان اوزرريک

سایا

آذربايجانلیلار آراسيندا معمول اولان «سایا» سؤزلري قديمدن قالميشدير. چوخلاري يادلاردان چيخميش و بعضيلري دگيشيکلره اوغراميشدير.

موحقيقلر «سایا» سؤزلريني ايسلامدان قاباق آذريلر آراسيندا موجود اولان «ساماني دين و آينه» مربوط انديرلر.

«نمونه هاي فولکلور آذربايجان» کيتابينين بيرينجي جيلدينده بير قيسمت چاپينا موفق اولموشدوم ايکنجي نجي جيلد اوچون آشاغيدا يازيلار قيسمت بير ياشلي خانيمدان آلبينين تقديم اولونور.

خوشبختانه آقاي ح. محمدراده صديق چوخلي ساياچي سؤزلري توپلاميش، «مهد آزادي» هفته ليک روزنامه سينده چاپ ائتميشدير. بو کيتابدا ايکينجي دفعه اولارين چاپينا احتياج گؤرونمهير.

سایا، سایا، سايادان	دامازليغي مابادان
سایاچيني گؤردونمي؟	سلام وئردي آدلينمي؟
بو سایا ياخشي سايا	هم اولدوزا هم آيا
هم چشميه هم چايا	هم يوخسولا هم بايا

بو سايا کيمدمن قاليب	آدام آتادان قاليب
آدام آتا گلنده	دونيا بنياد اولاندا
موسي چوبان اولاندا	عيسي گۆيه گندنده
جانيم قوربان جانينا	پيچاخ گلدي شانينا
جبرئيل بير قوچ گندي	اسماعيل قوربانينا
پيغمبرلر ييغيشدي	تکه تکه بولوشدي
يوز باتمان اتي اولدي	اوچ يوز باتمان قويروغي
بنيهدهکي کوپ اولايدي	گۆيدهکي ياغ اولايدي
ياغ اولماسا بال اولايدي	انو صاحبي چاق اولايدي
پاي وئرن آروادلارين	دوغديغي اوغلان اولايدي
پاي وئرمن آروادلارين	دوغدوقلاري قير اولايدي
باشيدا کئچل اولايدي	پاي گونونده قورد سالا
قورت قوشا موحتاج اولايدي	اونا بونا يالوارا
چاليشماسي هنج اولايدي	

چوبان

چوبان چوبان آي چوبان
 داغلارا فرمان چوبان
 غُزي قارا جاناوار دوشمنيدير چوبانين
 يانينداکي بوز کۆپک يولداشيدير چوبانين
 ايندهکي دگنگ قالخانيدير چوبانين
 يومورو يومورو قايلار يومروقدور چوبانين
 ياستي ياستي قايلار
 ياستيقيدير چوبانين

كندە بىتە گۈڭ اوتلار دوشگىدىر چوبانىن
گۈڭدەكى گۈڭ بولوتلار يورغانىدىر چوبانىن

▪ ساياچى^{۶۹}

سايا سايا ساپادان
دامازلىغى ماپادان
بو سايا كىمەن قالىپ
آدام آتادان قالىپ
آدام آتا گلندە
موسى چوبان اولاندا
قىزىل اۋگۈز دزاندا
قىزىل بوغدا بىتندە
جانىم آلا باش قويون
گۈزى قلم قاش قويون
قارانلىق گىجەلردە
چوبانا يولداش قويون
جانىم او خالىي گىچى
مەسى باللي گىچى
سئورم قويون آغى
گندە دولانا باغى

^{۶۹} - آقاي وئوقى، مەيدزادە و باشقا دوستلاردان الە گلمىش

گلە پاييزدا ياغي
 اول گلين قويماغي
 بو گلين اوغلان دوغسون
 آديني بابك قويسون
 گلين گلين قيز گلين
 اينجىلري دوز گلين
 ينددي اوغلان ايسترم
 آخىرينجي قيز، گلين
 سايا گلدي گوردوزمي؟
 سلام ونردى آلدوزمي؟
 بير قويونلا بير گنجي
 ساياچيا ونردوزمي؟
 ساياچيلار تبريز تبريز اطرافيندا قيش گونلرينده دسته ايله انولره گنديب يوخاريداكى
 سوزلري دنييب پول ييغارلار.

کوسا يا کوسا گلين اويونو

بايرام ياخينلاشاندا آذربايجانين بعضي يئرلرينده تکه اويناتماق، نوشيد دئمک عادت
 اولدوغو کيمي بعضي يئرلريندهده کوسا دوزلديب اوينادارلار. اويناماق (رقص) بيلن بير
 اوشاغي کوسا اوچن سچرلر، اونون اگنييه کورکي ترسه گنيديريب باشينا قند کاغيزيندان
 بير اوزون پاپاق (شوش پاپاق) قويارلار، اوزوندهده ماسک (اوزلوك) وورارلار بئلييه
 قورشاق باغلايب اوندا بالاجا زنگلر آسارلار سونرا حياطلارلا گنديب کسا اووينار، باشقا
 اووشاقلار ايسه آشاغيداكى سوزلري دنييب ال چالارلار.

آي كوسا كوسا گلسنه
گليب سالام ونرسنه
چومچهني دولخورسانا
كوساني سولا سالسانا
آي اوپروغي اوپروغي
ساققالي ايت قوپروغي
كوسام بير اوپون ائيلر
قوردونا قويون ائيلر
بيغار گيلان دوگوسون
محمودون تويون ائيلر
نوروز نوروز باهारा
گلر گلر ناهارا
باغچانيزدا گول اولسون
گول اولسون بولبول السون
بال اولسون هم ياغ اولسون
ائودهكيلر ساغ اولسون
ونرنه اوغول ونرسين
ونرمينه قيز ونرسين
خانيم دورسون آياغا
كوسانين پايين ونرسين
بايرام گلير قوهوم قارداش شاد اولسون

شادليق اولسون، لخت اولسون، داد اولسون
تائيش، بيليش، اوزاق ياخين، ياد، اولسون
قوي دوشمىن جانى چىخسىن انتسىن فغان داد اولسون
بىرجه قىسمت ونرىن كوسا شاد اولسون

بو سؤزلردن سونرا اوشاقلار باشقا ماهنيلا دىخي اوخويار سونرا كوسا حاضير
اولانلاردان پوول بىغار اوشاقلار آشاغيداي ماهىنىي اوخويارق حياشدان چىخارلار.
باهار گلدي باهار گلدي خوش گلدي
خسته گؤنول اوني گؤرجك دىنجلدي
سيزىن ب وتازا بايرامىز موبارك
آيىز ايلىز گونوز هفتىز موبارك

كندىر باز - جىيه باز (رىسمان باز)

بايرامدان بىر ايكي آي سونرا هاوالار اىستى اولاندا آذربايجانىن بعضى شىرلرىندى
كندىر باز گليب خلقي مشغول اندردى اولار ايكي مؤكم موناسىب آغاجى (شالبانى)
بىر بىرلرىنە باغلايىب ۱۰ - ۱۵ متر فاصىله ايله يئردە باسدىراردىلار سونرا شالبانىن
يوخارىداكى هاچالارىنا ايپ (كندىر) باغلاردىلار تارىم چكردىلر.
جماعت توپلاناندا سونرا بىر جوان ۲ - ۳ متر اوزونلوغوندا نازىك بىر آغاجى ايله
كندىرىن اوستونە چىخاردى و ارادا يئردە چالپان زورنانىن هاواسيله اويناردى آغاجى
ايله موازنە ساخلاردى.

بو اينايان شىخس رىسمان باز بعضى يئرلردە ايسە كندىر باجىيە باز آدلاناردى.

کندیربازین بیر دلخکی (یالانچی پهلوان) دخی اولاردی او چوخانی ترسینه گئییب اوزونه دریدن ازلوگ (ماسک) وورادی. ریسمان بازین حرکتینی ینرده یانسیلاردی اتدیگی حرکتلر ایله خلقي گولدورردی و بو یول ایله خلقدن اؤزلری اوچون پول بیفاردیلار.

خدر بی حقیقه

خدیرا خدیر دئیرلر	خدیرا چیراغ قویارلار
من خدیرا تنیله ییم	آیاغین قوجاقلایم
باشنا اورمک سالیم	
خانیم آیاغا دوسانان	خدیری یولا سالسانا
خدیرا وئرني اوگرلر	وئرمني سوگرلر

دگیرمانچی ایله بیر آروادین دانیشیقی

- دستر سنی دیشه مه میشم
 آلتیوا خارال دؤشه مه میشم
آرواد - آی دگیرمانچی میرزا دگیرمانچی
 گل آشاغی گل آشاغی
 قلم قاشدان آشاغی
 آلا گوؤزوم سنین اولسون سنین اولسون
 دارت بوغدانی باشدان اولسون باشدان اولسون
دگیرمانچی - آی اولماز خانیم اولماز سو گلیب نووا دولماز
 نوبه بگلریندیر خانیم نوبات اولماز
آرواد - آی دگیرمانچی جانیم دگیرمانچی
 گل آشاغی گل آشاغی
 آلا گوؤز دن آشاغی

پوښته بورون سنين اولسون سنين اولسون
دارت بوغداني باشدان اولسون باشدان اولسون

دگيرمانچي تېکرار

آرود

آي دگيرمانچي ميرزا دگيرمانچي

گل آشاغي گل آشاغي

پوښته بوروندان آشاغي آشاغي

قيطان دوداخ سنين اولسون سنين اولسون

دگيرمانچي تېکرار

آرود آي دگيرمانچي جانيم دگيرمانچي

قايطان دوغدان آشاغي

مخمر سينه سنين اولسون سنين اولسون

داغدان بوغداني باشدان اولسون باشدان اولسون

دگيرمانچي

آي اولدي خانيم اولدي سو گليب نووا اولدي

هاميا نوبات اولماز خانما نوبات اولدي

دوروم بيليمي گوټوروم اوږومي بنده يټتيريم

خانميين دين گوټوروم

اوغلان ايله قيزين دانيشيغي

اوغلان - گنده سن بولاغا سويي گلديه

باساسان كوزه ي سويلا دولما

ياينندا هنج بير كس اولما

اوندا گوږه يديم قيز سني

سوسامیشام سو ایسترم
سندن جوابین ایسترم
سویی تئر وئرسین ایچرم
آغ حنالی اللریندن

قیز

بیزلر سو وئرمه ریک یادا
ایلقار ایمان گئدر بادا
اصلین تاتدیر حرامزادا
قاچ گنت قالما یوللاریمدا

اوغلان

تاتام تاتلیغیمی دانا مامارام
عشقین اودونا یانمارام
سوسامیشام سو ایستیرم
آغ حنالی اللریندن

قیز

باغا گنتمه باغ قانلیدیر
یئددی قیز وار نیشانلیدیر
گنتمه گنتمه گل آل سوی
آغ حنالی اللریمدن

ساوادا پاشایان آخریلر آراسیندا

قیز ایله اوغلانین دانیشیغی

اوغلان دندیم بیر بوسه وئر کدخدا قیزی

قىز دىدى وئىرمە خان دوگر بىزى
 اوغلان دىدىم بىر بوسە وئر قارا قاشىندان
 قىز دىدى وئىرمە آچىل باشىمدان
 اوغلان دىدىم بىر بوسە وئر قىزىللى كۆيىنك
 قىز دىدى وئىرمە ئانام گۆرەجك
 اوغلان دىدىم بىر بوسە وئر ئاللىن چاتىندان
 قىز دىدى وئىرمە قاچ گىت يانىمدان

قلىان حقىندە

قلىان - قلىان سنى تارى ھاردان تاپدىن بو پركارى
 اوستون اوتدى دىيىن سارى قلىان اولايدي

قلىانين باشى كاشىدى اوني دولدوران ناشىدى
 قلىان آرادا خوشىدى مە - مە بىر قلىان
 مەن كى قلىان چكىرم يارا بىر قلىان يارا بىر قلىان

قلىانين باشى چىلىنيا
 قىز گل وئر اوني گلىنيا
 مەن دوشدوم نادان الينا
 مە - مە بىر قلىان

قلىانين باشى اۆزوندن اودي بادىمجان گۆزوندن
 مەن دوشدوم يارىن گۆزوندن مە - مە بىر قلىان

آروادلار حقينده

ايشلريميز اولوب اوزان

باشيميزا گنجيب قازان

زحمت ايله چورك قازان

وئر نور جهان يئسين

دينديرنده يامان دنسين

آرواد واردي آروادلارين نقشيدي

آرواد واردي انششك اوندان ياخشيدي

آرواد وار آريا اونون آش انلر

آروادي.....ياش انلر

آدم وار كي آداملارين نقشيدير

آدم وار كي حيوان اوندان ياخشيدير

آدم وار كي دينديررسن جان ذنير

آدم وار كي دينديرمهسن ياخشيدير

آدم وار كي گنتميهسن انشيينه

آدم وار كي چوخ گندهسن انوينه

آدم وار كي شاهمار چيخسين بتلينه

آي آقالار نهين اولار

بير بالاجا يارين اولار

گنديرسن آل قوماشي
بو شرطيله وارين اولا

آقا نوکريم آديم بو
يئددې دونومون يئنگيسي بو
ناهاريم آيراندير شاميم سو

بو جيريم بوو جينديریم
نه هوا ايسترسن دوروم سينديریم

گلین و قاینانا سوزلریندن

آي قارداشلار زمانيه دشمو شوک
آلا غارغا شوخ ترلاني بگنمز
اوغوللار آتاني قيزلار آناني
هنچ بير گلین قایناناي بگنمز

گلین گنت دنگینن قاینانین اوژونه
کولون توکسون اولي سنین گوژونه
من گلینجه انو آیرسین اوژونه
اوژي بیلیر گلسم اونا تنیلرم
سیچان اولوب قوللارین چننیرم

قاینانا اوستومه سالمیشام ایپکدن یورغان
دندیم گلین گل قاباقیمدا دولان
نه اینکی انویمی سن ائله وئران

گلین تاڇايا قويموشام اوچ دانا فينجان
ايچينه سالميشام لعل ايله مرجان
قايانا اولوبدور قورخولو سيچان
هايانا گنديرم گلير داليمجا

قايانا مين تومن خرج قويدوم گلين تويونا
گتيريب سالدیم اوغول قونوما
اوژوم قالديم اونون حسرت بويونا

گلین قايانامين آدي ماهي
چوخ چکر او بوژيله آهي
اودور ايلانلارين شاهي

گلین قايانا منله دوز دانیش
آلتينا قويارام باليش
اوغلون گلير سن آز دانیش
دامدان دوشه سن قايانا
دامجا شیشه سن قايانا

قايان آنا گلین گلین انوين گولي
اوخوياندا باغ بوليوولي
هاني بس کله نين ديلي
آنووا وئردين منه دني
باجويا وئردين مني دني

اۋزۈن يۇندىن مەنە دىنى
گۈلۈن گۈز چۈخ كىدلىرى
گۈلۈن بىلمەز چۈخ فىدلىرى
ھانى گۈلەنەن اېنك اتلىرى
گۈلۈن گۈز آغاچلىرى
اۋ سىندىرار بوداچلىرى
ھانى گۈلەنەن دداچلىرى
آنۇۋا...

قارقىشلار

جىيىن دولو بېچاچ اۋلسون
جمع جانىن ناچاخ اۋلسون
مەن سەنى چۈخ قارقىمارام
طېيىلرەن قاچاق اۋلسون
اگىنەدە گىيىمەن بىرتىرسىن
جىيىنەدە پۈلۈن قورتۇرسون
مەن سەنى چۈخ قارقىمارام
يۇدەدى ايل دىلەن تۇتۇلسون
اگىنەدە گىيىمەن ساتاسان
چىخاردىب اۋنى آتاسان
مەن سەنى چۈخ قارقىمارام
يۇدەدى ايل ناخۇش ياتاسان

قنبرەلى چايا توكەدى قوزۇنى

داماميشيغ سوفره سينين دوزوني
گندك آلاخ كدخدانين قيزيني
باخ فلکين گريدش دورانيه
گاه خزان گاه گولوستانيه

اوواخ كي واريميدي
كنچي قيلي شالواريم ايدي
قورباغا جيلوداريم ايدي
توسباغا علمداريم ايدي

ايندي كي يوخومدي
هافلي بئيئم.....

سوفره دوعاسي

بول اولسون آشينيز
آغريماسين باشينيز
اوزون اولسون ياشينيز
توكنمز اولسون معاشينيز

پوهروز

آشاغادان گلير بير جوت آرابا
من قوربانام آياغيندا جورابا
پوهروز اولدو كندلر قالدي خارابا
نه قاره ايدي پوهروزومون قاشلاري

بۇيۇك آرواد قوربان دۇدى قوچلاري

بۇھروز دىر ايگيدلرين گۇچگي
ايگيت اودور گۇيدە وورار ميلچگي

آي بىخديلار اربىيلين فېشنگين
اولادوردولر اربىيلين قشنگين

آتلي گلدي اربيله قول قويدو
خيردا قيزلار اتهينه پول قويدو
بۇھروز اولدو آرواديني دول قويدو
نه قارەدىر بۇھروزومون قاشلاري
گولە گلجك قوجاقلادي داشلاري.

مرد ايگيتلر

آخشام اولار مردايگيتلر دوزولو
قارا تنللردن آل گردنه دوزولو
يوخو گلر خومار گۇزلر سوزولو
بىر قت اولار اليم سندن اوزولو
اوندا گلە يار احوالون نئجەدي.

درين درين دريالارا آخارام
گردنيمه حماييللر تاخارام
شيبه وورستن بىر طرفه چىخارام

گندیب او گۆزلرین آغلاری قالدی
چکیلدی صبریمده داغلاری قالدی

یاغدی یاغیشلار	بانلادی قوشلار
بیچارا طالیشلار	گیلاندا ایشلار
سو آشدی داشدی	آغاردی داشلار
قاچدی یاغیشدان	دوردی یاتانلار

قچله خان قچله
دیمدیگی نودان قچله
یاریمدان خبر گتیر
سنه وئریم دن قچله

خالق دراملاری

خالق دراملاری و تاماشالاری قدیم آذربایجانلیلارین موختلیف موناسیبتلرله تشکیل
انتدیکلری مراسیملردن دوغوب اینکیشاف اتمیشدیر. مؤوسم و معیشت مراسیملرینین
هر بیرینده بیز بو و یا دیگر درجهده درام عنصرلاری تاپا بیلهریک. ب عنصرلار،
شویهسیز، زامان کنچدیگجه داها دا اینکیشاف ائتدیریلیمیش و تشکیل اشدیریلیمیشدیر.
بئلهلیکله ده حقیقی معنادا صیرف درام خصوصیتلرینه مالیک تاماشالار آیریلیب مستقیل
تشکیلده یاشاماغا باشلامیشدیر. قنید اتمک لازیمدیر کی، آذربایجان فولکلورونون هر
بیر ژانریندا مکالمه لره، درام عنصرلرینه راست گله بیلریک. مثلاً، مشهور ناغیلچیلار بو و
یا دیگر ناغیلی اوږاداکي قهرمانلارین دیلی ایله دانیشیر، هر بیر قهرمانین مقصدی،
پئشه سی، یاشی ایله علاقه دار اوږلاراق اوږ سسلرینی آچالیدیر - یوکسلدیرلر. «جیک -
جیک خانیم»، «بیز - بیزه خانیم و سیچان لی»، «شان گولوم، هونگولوم و من گولوم» و

س. عومومي اوشاق ناغىلاريني دانيشان ننه لر اۇزلىرىنى بۇرادا اىشتىراك اندن بۇتون
صرتلرین وضعيتينه سالىر، مکالمه و صحنه جيکلر دوزلدیرلر. م. قورکي اوشاقلىق
ايللرينده انشيتديبي خالق ادبياتي نومونهلري بارهده دانيشارکن يازير: «... بو ماهني اوڭا
گۆره يادىمدا باشقالاريندان مۇحکم قالمىشدير كي، ننه م اوڭو اۇخودوقدا گۆلونچ بير
صورتده آياغيني يتره دۇلر و تاغلاقلاري مهارتله شاققىلداديردي»^{۷۰}

زامان کنچديکجه خصوصي تناتر تاماشالاري دا مۇيدانا گلמים و بۇڭلاردا اۇز موضوع
رنگارنگليبي، گۆزل صنعتکارليغي ايله ديقتي جلب اتميشدير. مشهور ادبيبيميز آ.
حاقونردې اۇف گۆسترير كي، خالق تاماشالاري هر بير زامان خالقلارين حياتيندا مهم
رول اۇينامىشدير. آچيق مۇيدانچالاردا، هوسكار جماعاتين گۆزو قاباغيندا و هنج بير
دنكواراسيادان استفاده اتمدن اۇيۇن چىخاران مۇختليف سئربازلار و يالانچي پهلوانلار
كوتله نين ديقتيني هميشه جلب اتميشدير. ادیب بير زامانلار آذربايجاندا سئربازلارين
مۇيدانلاردا «شېي اۇيۇنو» آدلي تناترا اۇخشاين تاماشا گۆستردىيىنى خاطرلاير. بو
تاماشاين قيسا موضوع سوندا ونريز: «تاماشادا اىشتىراك اندنلر تنبل شبي و اۇئون
آتاسيندان عيبارت ايدي. شبي ايشلمك ايسته مير، آتاسي اۇنو دانلاير، ديله تۇتۇر كي،
تنبل ليكدن آل كچيب ايشه قورشانسين. شبي ايسه انوده اۇتورماق اۇچون مين جوره بهانه
گتيرير. اۇئون هر بير باهانه سي شيدتلي گولوش دۇغورور. بو تاماشا قيسادير، جمع سي
اۇن - اۇنئش دقيقه كچير. نصيحت اتمكدن جانا گلن آنا اۇغلونو كچه سۇزلي ايله
سۇيهرك دۇيميه باشلاير. شبي باغيرا - باغيرا بيخيلاراق بير چۇڭ ادبسيز حركتلر اندير.
جاماعات خنيران قالير، تاماشا قۇرتارير» (۱۸۹ - ۲).

خالق درام و اۇيۇنلاريني تخميني اۇلاراق اۇچ گروپا آيرماق اۇلار:

- ۱- مراسيملرله علاقه دار دراملار. ۲- ايجتيماعي مضمونلي دراملار. ۳- عاييله - معيشت
دراملاري.
- مراسيملرله علاقه دار دراملار.

^{۷۰} - م. قۇركي، ادبيات حاقيندا، باكي، ۱۹۵۰، ص ۱۴.

باھار بايرامي ايله علاقه دار تاماشايا قويولان اويونلاردان بيري «كۇسا - گلين»، ياخود «كۇسا - كۇسا» آدلانير. بۇ تاماشادا آشاغيداكيلار ايشتيراك اندير:

كۇسا، اوئون كۇمكچيسي اولان ايکينجي بير كۇسا و كنجي. چولخ زامان ايسه همين كۇمكچي كوساين عوضينه صحنه يه يالانچي پهلوان چيخير. يالانچي پهلوان سيرکلرده گردوويوموز تلخه پيكلويونو خاطيرلادير. كۇسا گئييينب تاماشايا حاضيرلاشير: اوزونه ماسكا تاخير، باشينا شيش پاپاق قويور، اوزون ليپاده نين آلتينا يولغون قۇرشاق ساريير، زينقيرۇولار آسير، چۇچه گۇتورور. اوزونه تاخدغي ماسكادا ايسه كۇساليق علامتلي آيدىنجا اوزونو گۇستري. كۇمكچي كۇسا:

آ كۇسا، كۇسا گلسنه،

گليب، سالام وئرسنه، -

دنيه باش كۇسانى مئيدانا - صحنه يه دعوت انلەيير. سۇئرا ايسه علاوه اندير:

بوئشقابي دولجورسانا،

كۇسانى يولا سالسانا.

كۇسا چيخان كيمي جاماعات اوئون خاريجي گۇروشونه، زينقيروولارينين سسيينه گولور.

كۇسا اوستو - باشيني گۇستري، قارنينا آل وورراق دنيير:

ينديييم يارما آشي، يارييسي سۇدو.

گنديييم ينددي قات پالتار، ترهسي بۇدو.

سۇئرا او، دۇوره وۇرموش جاماعاتا موراجيعتله كۇمك ايستەيير. آنجاق هنج كيم اونا هنج

نه وئرمير. كناردا دايانميش گنجلر دسته سي اوخويور:

كۇسا بير اوئون انيلر،

قۇاردان قويون انيلر.

بيغار شابران دويوسون.

ماحمدون تويون انيلر.

كۇسا اۋل كي حركتلىرىنى داۋام اتتىدىر، جاماعاتا آل اوزادارق هرلىر. خۇر ايسه يئنه اۇخويور:

آي اۋىروغو اۋىروغ
آرىتمه مېش قۇلروغو،
ساققالي ايت قۇلروغو.
يىغلاري يۇوشان كۇسا.

جاماعات يئنه كۇساني آلە سالىر، اۋنا گۈلور، استهزا اندير كۇسا دا اۋز مزهلي حركتلىرى ايله جاماعاتي گۈلدورور. ايله ندىرير. بو ايشده كۇمكچي كۇسا، ياخود بالانچي پهلوان دا اۋنا كۇمك گۇستىرير. كۇسا اۋز حركتلىرى ايله هاميني باشا سالماغا چاليشير كي، اۋ، هم پۇلسوز، عمده آجدير. بۇتون بۇنلار باخما يارقا هنج كسين كۇساي يازيغي گلير، بۇنا كۇمك ائتمك ايستميرلر. بئله اولدوغدا كۇسا دنيير كي، بو اۈلكه دن چيخيب اۋزاق بير اۈلكه يه گىتمه ليدير. بۇزادا گذراني پيس كنجير: اۋ، هونكور - هونكور آغلاير. اۋئون بۇتون حركتلىرى گۈلۈش دۇغورور. يالانچي پهلوان دا اۋۇز اۋيونلارين، حركتلىرى ايله جاماعاتي گۈلدورور. اۋ، كۇساي دنيير كي، بو آغير ووضعتىدن چيخيش اوچون كنجي يه موراجيعت ائتمك لازيمدير. كنجي نين چۇخ اۋزون ساققالي وار. كۇسا ساققاليندان تۇتور كنجي دن سۇرۈشور كي، من گلنده سنين ساققالين يوخ ايدى، بو هارادان اولدو؟ كنجي چۇخ گۈلۈنچ حركتلىرله جاواب ونرير كي، حج جه گىتميشديم، اولدا اۋزاتميشام. كۇسا دردينى كنجي يه آچير، اۋدا آغزىندا بير آجاج جاماعاتا طرف اۋز تۇتورور و پۇل ايستمير، پۇل يىغليير. كۇسا ايسه پۇلون چۇخ حيصه سيني اۋزو گۇتورور، آز حيصه سيني يالانچي پهلوان ونرير، كنجي يه ايسه بير شني چاتمير. كنجي باشينا دۇيور، آغلاير، آج بالالاريني صحنه يه چاغيرير، بالالارى ايله كۇساي يالوارير. كۇسا ايسه اۋنلارلا محل قويمور. كنجي يئنه جاماعاتدان پۇل يىغير، بۇنو دا كۇسا اۋئون آلىننن آير. كنجي نى و بالالاريني دا صحنه دن قۇۋۇر. اۋزو ايسه يۇرغونلۇغونو آلماق اوچون يىخىليپ ياتير.

كنچي ياولاش - يالاش صحنه يە داخيل اولور. يۇخولايان كۇسانى وۇروب اولدورور. يالانچي پهلوانين ايسه بۇئدان خبري اولمور. او، كۇسانين يانينا گليب مين جور اوئون چىخاير، جاماعاتي گولچورور، نهايت، آيدىن اولور كي، كۇسا اولوب. يالانچي پهلوان بۇئدان سۇئرا دا اۇز گولونچ حركتلريني داوام ائتديرير، ماهنيلار اوخويور:

آرشين اوزون، بئر قيسا،

كفن سيز اولدو كۇسا.

جاماعات سئوينير، كنچي ده بالالاري ايله صحنه يە داخيل اولوب شانلييه قوشولور، هامى اوخويور (٤١ - ٤).

بو خالق تاماشاسينين اساس غايه سي قيشين قوئولماسي و يازين قارشانماسيدير. كۇسا قيشين رمزيدير. انله اوئون كۇساليغي اوزوده قۇرو قيشين تجسومودر (تجسم). كنچي ايسه يازين، حياتين، ياشيلليغين رمزيدير. تصادوفي دنبيلدير كي، كۇساني - قيشي كنچي - ياز اولدورور و هاميني سئوينديرير. بوتون دونيا خالقلاريندا بو تاماشا بو و يا ديگر درجه ده اوزون گۇسترمكده دير. اولجه مراسيم شكلينده يارانان بو تاماشا زامان كنچديكجه اينكىشاف ائتميش، اوئندا دراماتيک عنصرلر آرتميش، هم ده بۇاريا سياسي - ايجتماعي مؤتيولر علاوه اولونموشدور. بۇنا ميثال اولاراق، مثلاً، پۇلا حريصليك، يالان، تنبلليك، زورلولوق، آلداتما و س. جهتلري گۇستره ييلريك.

ه. ساراسكي ده اۇز خاطيره لينده باكي دا باهار بايرامي موناسييتي ايله كنچيريلن « كۇسا - كۇسا» اوئونو حاقيندا يازير: « كۇسا - كۇسا» اوئونو قديم بير اوئون ايدي. بير نفر زيرك اوشاقا كوركو ترسینه گييينديرير، بير پارچا چيتدن اوزونه ماسكا تاخار و كله قند كاغيدندان باشينا شيش پاپاق قويار، آياقلارينا اوزون آغاج و بويونونا دا زينقيرۇو ساليب محله اوشاقلاري انو به انو گزديرير اوئنادارديلار. كۇساي اوئناداركن ماهنيلاردا اوخويارديلار» (٣٦ - ٣). موليف يۇخاريدا ميثال چكدييميز ماهنيلاردان بيريني ده بۇرادا ميثال گئيرير.

گۇرۇندۇيۇ كىمىيە. ساراڭسكى اصل معنادا تئاتر تاماشاسىنى دىيىل، اۇثر كى شىكىلدە، اۇشاقلاىن دا چرچىوۋەدە دوزلەتدەيىي اۇيۇنو تىۋىر ائىدىر. بونا باخماپاراق، ھ. ساراڭسكىنىن بو قىدى «كۇسا - كۇسا» اۇيۇنون حتا باكىنىن اۇزۇندەدە تىشكىل ائىدىلىيىنى ئوبوت ائتمەكەدىر. ا. حاقۇئردى اۇفون قەدىم اذربايجانلىلارنى تىشكىل ائندىيى تاماشالارنى يۇنانلارنى «دىۋىئىس» ي ابلە علاقەدار مراسىم تاماشالارى ابلە مقايىسە ائتمىش و معىن اۇخشارلىقلار تاپمىشىدىر (۲/۳۸۹).

خالق اىچرىسىندە امك مشغولىتى و خصوصىلە اكىنچىلىكە علاقەدار تاماشالاردا دوزلەلمىشىدىر. بو اۇنو گۇستىر كى، بئله تئاتر تاماشالارى چۇخ قەدىم يىر تارىخە مالىكىدىر. بۇنلار اۇز كوكلىرىنى قەدىم اذربايجانلىلارنى مۇختلىف مۇوسملردە تىشكىل ائندىيى مراسىملردن االمىشىدىر. ھەين مراسىملر زامان كىچىكىچە مۇختلىف دۇورلارنى اىزلارنى اۇزۇندە ساخلاماقلا اىنكىشاف ائتمىش، ئىشىمىش، اۇنلارنى اىجتىماعى معناسى و غايەسى داھادا قۇۋۋەتلىمىشىدىر. مۇحكە، گۇلۇش، غايىلەدە، معىشتە اۇلان نوقىسانلارنى تئقىدە، ورايىلارنى، قۇلو زۇرلۇلارنى ازانغىلىغىنا قارشى اعتراضى ھەين مۇسۇعدا اۇلان تاماشالاردا دا اۇزۇنو گۇسترمەكەدىر.

«تئىل قارداش» ادىلى خالق درامىن دا اساس مسأله اىنسانلارى امەيە، زحمتە آلىشىدىرماق، اۇز زحمتى، آلىن تىرى ابلە ياشامىن تىلىغى، تئىلارنى، اۋارا و مۇقتە خۇرلارنى ايسە تئقىدىر.

چۇخ ماراقلىدىر كى، بورادا خالق اىصلاح ائتمك، يۇلا گىتىرمك، امەيە آلىشىدىرماق فىكرىنى مۇدافىعە ائىدىر. «تئىل قارداش» درامىن دا ۳ اساس صحنە واردىر. يىرىنجى صحنەدە ايكى كىندىلى گۇرۇروك. اۇنلار يىر اكىمك اىزۇسۇندادىرلار. مۇختلىف آل - قۇل حركىتلىرىندىن، دانىشىقلارنىدىن سۇئرا ايكىسى يىرلىكەدە اكىنچىلىكەدە مشغول اولماق قارارىنا گىلىرلر. كۇئان قۇشۇب يىر شوملاماق واقتى گلندە يىرىنجى قارداش اۇزۇنو خستەلىيە وورۇر، ايكىنجى قارداش يىرى شوملايىب تۇخۇم سىپىر.

قۇلۇدغۇ اوچون ئىكە قارىندىر. بىلىندە گۈمۈش كىرى وار، بىغلارې اۈزۈن و يۇغۇندور، تىبىتچ چىۋىرىر. يۇخسول قارداشلار گۇي بىزدىن جىرىق پاتار گىمىشلر، آياق يالىندىرلار، باشلارېنا چىركىلى دۇمال باغلامىشلار، اۈزلىرى اۈتۈلدور (يعنى اۈزلىرىنى آرىق، ضەيف، سۇلغۇن گۇستىرەك اوچون اۈزلىرىنى اۈتۈلۈپلار) «(۴۵ و ۴۶). تاماشىنىن قىساجا مۇمىنۇنۇ بىلەدەر: مۈلكەدار صەنەدە گۇرۇنرەك اىككى قارداش اۈتۈلۈپلار، اىجارەيە يىر وئىرەسىنى خواھىش اندىرلر. مۈلكەدار شىرطلە راضى اۈلۈر. قارداشلار يىر آلېرلار، اىشە باشلاماق واقتى گىلدە اىككىنچى قارداش مىن جۈر بىلەنلەرلە اۈزۈنۈ اىشەن كىتار چىكىر. گاه آياغىنا چۇپ باتىر، گاه باشى آغرىيىر، گاه يالاندان ايلان سانجىر، اورەيى آغرىيىر و س. بو بىلەنلر اۈ واقتا قىر گىتېرلىر كى، آرتىق بىيىنچى قارداش يىرى كىمىش، سىپىمىش، يىتتىش تاختىلى بىچىپ دۇمىوش، چۇۋالارا بىيىمىشىدەر. انلە بو زامان اىككىنچى قارداش حاضىر چۇۋالى گۇرونجە قارداشنىن يانېنا گىلر، آلې بىلىندە وىقارلا دىيىر:

– ھى، تاختىلىمىز حاضىردەر. اىندى گل بۇلك، خىرپىيىر...

بىرىنچى قارداش – (قىي) گىچ گىلدىن. سە بو تاختىلدان بىر دىن چاتىمىر، اۈزۈم كىمىش، اۈزۈم بىچىمىش، اۈزۈمدە بىيەجەيم.

اىككىنچى قارداش – نە دىيىرسىن؟ آلېم – آياغىم دىمەمىش تاختىلى يارى بۇل، يۇخسا سەنە بىر تۇي توتارام كى، رەمىتلىك آتامىز قىردىن خۇرتلار.

بىرىنچى قارداش – يامان دىنە، آغىزىنى تىمىز ساخلا، يا جاماعات، بۇنا تاختىل چاتارمى؟ جاماعات – يۇخ، يۇخ!

اىككىنچى قارداش بىل سايىنى گۇتۇروب اۈتۈن اۈستۈنە جۇمۇر. بۇرادا ساۋاشما صەنەسى وئىرلىر. اۈنلار سۇپۇرۇشۇر، دىنك لىشىر و سۇيۇشۇرلر. آخىردا بىرىنچى قارداش اىككىنچى قارداشى وۇروب اۈلدۈر، مۇتە تۇپۇرۇر، آدمالاردا بىر – بىر اۈتۈ تۇپۇرۇرلر. اۈيۈنۈن سۇشۇنجا جاماعات سىس – سە وئىرەك دىيىر:

– كىندە يۇخ، بىچىندە يۇخ، بىيەندە اۈرتاق قارداش «(۴۷ – ۴۸).

بوتون بونلار گؤسترير كي، «آذربايجاندا خالق تئاتري رئاليستيك خاراكتر داشيميش و دمكراتيك طبقه‌لرين، باشليجا اولراق كندلي‌لرين حياتي ايله باغلي اولموشدور. خالق تئاترينين رنڤرتوراي موعين اخلاقي و تربيه‌وي اهميته ماليك كيچيك مضمونلو پيئسلردن (فارسلاردان) عبارت اولموشدور. بو اثرلر كندلي كوتله‌سينين تصرفات و معيشتيني عكس انتديرير. اوپتيميزم بو پيئسلرين اساس مفكوره‌وي خصوصيتيدير. بو پيئسلرده گولوش بعضاً چخ جيدي‌لشير، آجي بير كينايه‌يه، ساتيرايا چئوريله‌رك ايجتيماعي و اخلاقي قوصورلاري قامچي‌لاير».^{۷۱}

ايجتيماعي مضمونلو دراملار.

خالق دراملاري ايجريسينده صيرف ايجتيماعي خاراكتر داشيبان تاماشالاردا واردير. يواخاريدا دنديبميز كي‌مي اؤز منشاينيني قديم مراسيملردن آلان خالق تاماشالارينين بير چوخونا، خصوصاً خالقين او يانيشي ايله علاقه‌دار ايجتيماعي موئيولر داخيل اولموشدور. آنجاك انله تاماشا و اوينولار واردير كي، بونلار كلاسيك عنعنه ايله يارانسالاردا، اؤز مضمون و ايدينيا خصوصيتلري اعتباري ايله سون دؤورلرين محصولودور. بونلاردا خالق كوتله‌لري آچيق - آيدين ايستمار چيلارين، دين نوماينده‌لرينه گولور، اونلاري آله ساليير، حنا كسكين تنقيد ائتمك‌دنده چكينميرلر. بيزيم فيكريميزه گره بنله صيرف ايجتيماعي موضوعلار اوزرينده قورولان اثرلر، عوموميتله ادبياتيميزدا رئاليزمين، هم ده ساتيرابن مئيدانا گليب اينكيشاف ائتمه‌سي ايله علاقه‌دار ايدير. مثلاً آذربايجانين بير چوخ رايونلاريندا توي مجلسينده «خان - خان» آدي ايله مشهور اولان بير اوينون اويناييلير. اوينوندا ايشتيراك اندلر عاشيق آتيرلار. خان، وزير (و يا وكيل) سنجيلير. خان هونخور بير يئرده اوئورور. وزير («اولكه‌يه بئني حاكم گلميشدير، عداثله ديوان اندير، كي‌مين شيكايتي وارسا، گلسين!» - ذنيه، اعلان اندير. موختليف شيكايتچيلر مئيدانا چيخير، خان ايسته‌دييي كي‌مي جزالار وئرمة‌يه باشلاير. «مقصراري» اولجه‌دن حاصيرلانميش تورنالارلا دؤيدورور. «خان - خان» اوينو بعضاً او قدر جيدي بير رنگ

^{۷۱} - ج. جعفرآف. آذربايجان درام تئاتري. باكي، ۱۹۵۱، ص ۵.

آلير كي، حوكت آداملار اۆزلري بىلە «بىر ساعاتلىق خليفە» نىن حوكمونە بۇيۇن ايمەيە
مجبۇر اولورلار. چۇنچە ۋاقىت اۇيۇن درە ئىلايك قايدا و قانۇنلارنى، حاكىملرن
آزغىنلىغىنى تىقيد اندن بىر صحنەيە چئوريلير (۵۲ / ۳، ۵).

بو وچەتدن «كچل» اۇيۇنو دا ماراقليدىر. اۇيۇندا ايكي كچل قارداش، قوجا آنا، قازى،
جانلار و جاماعات ايشتىراك اندىرلر. كچل باشىنا قويۇن قازنى كچىرىر، پاتتارى
جىندىر، اوزو اولودور. پاپا قىدا جىرىلمىشىدىر، كۇۋەنە، سۇرۇلموش و ياغلىدىر. بۇتۇن
بۇنلارنى ھامىسى كچللىين علامتلىرىدىر. اۇيۇن تەخمىنەن بىلە ايفا اندىلىر: بۇيك بىر
مىيدان چانين اۇرتاسىندا بىر آغاچ باسدىرىلار. كىچىك كچل قارداش اسنىە - اسنىە
مىيدانا گىرىر، تىنبللىك نىشانلارنى گۇستىرەن حرىكلەر اندىر. بىخىلىپ آغاچنى دىيىندە
يۇخويا گىدىر، خۇرۇلدداير. بۇيۇك قارداش گلىر، خۇرۇلتۇسۇنو اشىدىر، آنجاق
قارداشنى تاپا بىلمىر. نەھىت، تاپىر، باشىنا سۇ تۇكۇر، اۇنو يۇخدان اۇيادىر، ايش
تاپشىرىپ گىدىر. او گىدىندىن سىرا كىچىك كچل آغاچنى اوستۇنە چىخىپ يۇخلاير.
بۇيۇك كچل گلىپ گۇرۇر كي، تاپشىرىلان ايشلرنى ھىچ بىرىسى گۇرۇلمەمىشىدىر.
كىچىك كچل دە يۇخدور، نە قدر آختارىسا، تاپا بىلمىر، گۇلۇنچ حرىكلەرلە قارداشنى
آختارىر، عىبەجر سىسلەرلە اۇنو چاغىرىر. بو زامان كىچىك كچل تاپىلتي ايلە آغاجدان
اۇيۇن باشىنا بىخىلىر، قارداشنىن: «نە اۇچۇن تاپشىرىلان ايشى گۇرمەمىسن؟» سۇالينا
مىن جور بىھانلر گىرىر. ھاراي - ھىشەرە آنا صحنەيە چىخىر. بىلە مصلحت اولور كي،
كىچىك كچلى قازىيا نۇكر و نرسىنلر. قازى دا مىيداندا گۇرۇنور و رازى اولور. قازى
كچلى مۇحكىمە ايشلەدىر. آنجاق ھىچ بىر حق و نرمىر. بورادا قازى ايلە ايكي كچل
قارداشنى موباحىئەسى (مباحەتە) دوشور.

سونرا بۇيۇك كچل قازى يا نۇكر اولور. قازى چۇنچە دىيىنگىن، سۇيۇش سۇين و
قەدداردىر. كچل بىلە بىر تىكلىف اندىر كي، قازى اۇنو نۇچە دىفە سۇسە، ھەر دىفە دە اۇن
مانات پۇل و نرملەيدىر. سۇيۇشە عادت ائتمىش قازى ھەر دىفە كچلى سۇيۇدۇك دە اۇن
مانات و نرملەيە مجبۇر اولور. بىلەلىك دە، كىچىك كچلنى دە قازى چىخىر. قازى بۇيۇك

قارداشيда موزدسز (مزد) قۇۋور. بو زامان مئيداندا بىر لوطو گۇرونور. او، قاطىر دونونا گىرىر و كىچلە دىيىر كى، مېنى قازىي يا سات. كىچل بىلە دە ئىدىر، لاكىن سونرا لوطو قاچىر، قازىي چۇخ بېشىمان اولور، بولونو كىچلەن گىرىي اىستەيىر، او دا قايتارمىر. قازىي ايشي محكمەيە وئىر. كىچلەر قازىيني دلي اعلان ئىدىرلر، جاماعاتدا قازىيني الە سالىر. او، چۇخ بىي آيىرچى بىر وضعيت دە كىچلەرنى ھاي - كۆيۈ ايلە صحنەن چىخىپ قاچىر. بىلەلىك، تاماشا قۇرتارىر.

بو تاماشا خالقين ھر آددىمدا قارشىلاشديغي بىر مثله اوزرىندە قۇرولموشدور. خالقى دايىم وارايلا، اىستىمارچىلار اىشلىتمىش، خاق، موزد وئرمەمىشلر.

عزيزىم شكر جانىم،

بو دردى چكر جانىم،

نە حاقىم وار، نە موزدوم،

بىلارە نۇكر جانىم، -

دنيە خالق ھمىشە شىكايتلىنىشىدىر. قازىي خالقى ھمىشە ايشلەيدىب موزدونو وئرمەينلر، كىچلەر ايسە قان - قر اچرىسىن دە ايشلەيىپ قارنى آج دولانلارنى صورىتىدىر. اويون گولونچ، مضحكەلى، يۇمورىستىك بىر شكىل دە قۇرولموش، قازىينى شخسىندە پۈتن طولمكارلار الە سالىنمىشىدىر. «خالق اوۋز اىستىمارچىلارنا بىلە شاقراق قەقەلرە گولمىكەن ذوق آلمىشىدىر». (٤/٥٤)

عايىلە - معيشت دراملارى.

عايىلە - معيشت موضوعىنىڭ خالق دراملارى اولموشدور. بورادا اساساً موضوع اوج نفر - ار، آرواد و آشانىن حرىكلرى اوزرىندە قۇرولور. بىلە خالق اوينونو و تاماشالارنا مېئال اولاراق «آشنا»، «بىچ نۇكر»، «ناپدىق چوبان» و باشقالارنى گۇسترمك اولار. پروفىسور علي سلطانلى خالقين امك مشغوليتى، ياز بايراملارى حاقىندا اولان تاماشالارنا نىسبەتاً بو موضوعدا اولان اوينولارنى گىنىش اينكىشاف تاپا بىلمەسەنن سىبىنى عايىلە دراملارىندا گۇستىرلن داھا چۇخ شىت، باياغى، بعضادە ادىسىز صحنەلرنى اولماسىندا

گۆرۈرۈك. آما بۇتون بۇلار باخماي يارق، غايىلە و مەيشت موضوع سونوندا اۇلان تاماشالاردا خالق ايجرىسىندە اينكىشاف اتميش و يايلىمىشدير.

همين موضوعدا اۇلان دراملارين بعضي ريده كوكالار واسيطە سىلە ايفا اندىلمىشدير. چوخ سادە، ايتيداني شكيلده دۈزەلدىلن كوكالار بارماق، آياق، ديز واسيطە سىلە اۇيىندىلمىشدير. بو اۇيۇنلار سىس سىز گۇستريلىر، فيكىر يانئيز حركتلر واسيطە سىلە تاماشاچىيا چاتدىرلىر. سادە، آيدىن حركتلرلە ايجرا اندىلن اۇيۇنون اساس مغزي تاماشاچىلار آيدىن اولور. «تەدقيق چوبان»، «مارال اۇيۇنو»، «كافتار كۇس» وس. بو كيمي يونكول مەيشت سوژنلرىندىن عيبارت گئنىش بير بئىرتوآرا مالىك اۇلان «كليم آراسى اۇيۇنو» هر شئيدن اول، گولودورمك و ايلندىرمك مقصدي داشيىر (۵۹ - ۵۸ / ۳ و ۵).

خالق تاماشالارينىن داها بير سىرا نولري اولموشدور. مىثال اوچون، كندىربازلار كند به كند گزرلر چوخلو اۇيۇن و تاماشالار گۇسترميشلر. كندىربازلارين اۇيۇنلارىندان بحث انحن آ. حق نوردىف بونلريدا تناتر تاماشالارينىن بير نوع آدلاندىرمىشدير. او، كندىربازلارين اۇيۇنونو آشاغىداكى كيمي تصوير اندىر: «بۈيۈك مىندانلارين بيرىسىندە ايكي - ايكي ھاجالانمىش دۇرد آچاچ باسدىرلىر: همين آچاچلار آراسىندا بىردن بىش - آلتى متر ھۈندۈردە تارىم كندىر چكىلىر. كندىرين اوچلاريني بىرە باسدىرلار. زورنا چالايب آدم بيغىرلار. خيلي جاماعات تۇيۇلاندىقدا كندىرباز اۇرتايا چىخير، بدگۈزدن قۇرۇنماق اوچون او، بويۇنلار جور به جور دوعا، پىيتىك آسىر. مۇزايىت ساخلاماق اوچون ايلندە لنگر توتور، كندىربازين كىچە پاپاق آدلانان كۇمكىچىسي واردىر. كندىرباز كندىرين اوستونىدە چۇخ قۇرۇخولو حركتلر اندىر، توللاير، اوزانير، اوينايير، مىس قاين ايجرىسىندە اۇتورارق كندىردە يىرىير، آياغىنا بير نىچە ايتى خنجر باغلايىب كندىرين اوستونىدە گزىير و سايرە. بو زامان كىچە پاپاق مىدانا سولايارق اوز اوستاسىنين حركتلرينى گۈلمەلىر بير شكيلدە تقليد اندىر و بۇيۇنلاردا بدگۈزلر كندىربازدان اۇزاقلاشدىرير. اۇيۇن زاماني كىچە پاپاق بير چوخ شيت ظرافتلر اندىر، گۈلمەلى سۇزلر دانىشىر،

تاماشاچیلارین پولودا او بیغیر» (۲/۳۹۰). بو او یونلار زامانی اساس حرکتلر کتجه پاپاق طرفیندن ائدیلیلر.

خالق مراسيم نغمه‌لري

۱. مۆلۈم (مۆسم) مەراسىملىرى. ۲. مەشىت مەراسىملىرى

[illegible]

بوتون خالقاردا بئله عادتلر، بئله بايراملار اولموشدو. آذربايجان خالقينيندا اؤزونه مخصوص مراسيم و بايراملاري واردير.

نؤلوروز (نوروز).

نوروز بايرامينين تاريخي، منشايي، بارهده موخالييف مولاحيظه لر سؤيلىنميشدير. بعضي منبع لرده نؤلوروزو چؤخ قديم لره آپارماق، مقدس اشديرمك ميللري گؤزورنر. گوي ا تانري بوتون وارليقي محض بو گونو ياراتماقا باشلاميشدير، انا گؤره او گون يئني گون، نؤلوروز اعلان ديريلميشدير. بعضي لري ايسه اونو افسانه وي پادشاه لارين ايجاد اتديگيني گؤسترميشلر. نؤلوروزون محض آذربايجاندا تاسيس اولونماسي بارهده روايتلرده دولاشميشدير. مثلاً، مشهور خوارزمي لي عالم آل بيروني (XI عصر) اؤزونون «اوتن گونلرين آييده لري» كيتابيندا بو بارهده يازير: «بعضي لري ايسه دنييرلر كي، جمشيد ديار - ديار گزمه يي خوشلارميش. گونلرين بير گونونده او، آذربايجاني دا گؤرمك ايسته يير، اؤز قيزيل تاختينا (تختي نه) آيله شير، آداملار، اونو چيگينلرينه آيب آپاريرلار. گونشين شوغارلاري جمشيدين اوستوونه دوشدوكده آداملار بو منظره ني گؤروب حنيران اولور، سنو نير و همين گونو بايرام اعلان انديرلر».

نؤلوروزو مشهر «اوستا» آييده سينين مولليغي سايلان زردشته (زرتشتا) اسناد اندلرده چؤخ اولموشدور. تانينميش آذربايجان موعلليمي، انتنوگراف و فولكلور شوناسي تيمور بي بايرامعلي بي اوو «نؤلوروز بايرامي» («كاسبي» قزنتي، ۱۹۱۳) آدلي سلسيله مقاله لرينده قتيد اندير كي، بو باهار بايرامي قيرمزي گونشين شرقينه مشهور زرتشت (زردوشت) طرفيندن تاسيس انديليپ، «كوز اوغلو» داستاني ايلك دفعه كيتابچا حاليندا لوئدوئدا (لندن ده) اينگيليس ديلينده ۱۸۴۲ - نجي ايلده چاپ اتديرين دونيا شوهرتلي شرق شوناس الكساندر خودزكو دا كيتابين صحيفه لريندن بيرينده نؤلوروزون زرتشت طرفيندن ايجاد انديلديگيني يازميشدير.

ج. و. چمن زىمىلى دە نۇرۇزۇ ئىشپىرستلىكلە علاقه ئىدىر. مىلۇ بوراسىندادىر كى، اۋزۇن
 عصرلر نۇرۇزۇن خالقي كۈتلەلرې اچرىسىندە بو قدر شۇھرىتىنى گۇلۇن پادىشاھلار اۋىو
 اۋزۇلارنى باغلاماقا، حىتى اۋىا دىنى دۇندا گىدىر مگە چايشىمىشلار. خصوصىلە
 ايسلامىن قبولۇندىن سۇنرا نۇرۇزۇ دىنى بايرام كىمى قىيد ائتمگە چۇخ جەد
 گىتىرلىمىشىدىر. دىن خادىملرىنىن بو بايرامى افسانەوى و تارىخى حۇكىمدارلارنى دىنا
 چىخماق جەھلىرىدە بىر نىتىجە وئرمەمىشىدىر. نۇرۇزۇ حقىقى، دۇنيوى خالقي بايرامى كىمى
 ياشامىشىدىر. مشهور غرب شرق شوناسى آ. مېتس (A. Mets) اۋزۇن «موسلمان
 ايتىباھى» كىتابىدا بو مسالەھە تۇخۇنراق يازىر: «خالقنى حىياتىدا ايسلامىن تائىرىنىن
 گۇجلە اولمادىغىنى بايراملار ئوبوت ائدىر. دۇغروندان موسلمان روحانىلرى نە قدر
 چاللىشىدىلار سادا نۇرۇزۇ بايرامىنى نە قاداغان (قدغن - ياساق) ائتمەھ، نەدە اۋىا دىنى دۇن
 گىدىر مەھە موفق اولمادىلار. خالقي كۈتلەلرې باھار بايرامى اولان نوورۇزۇن غىر دىنى،
 آزاد خاراكتىرىنى قۇرۇبۇب ساخلايدىلار». ت - بايرامىلى ئې اۋۇندا مولاھىظەلرې بو
 فىكىرلەرلە ھماھنگىدىر. «ھىچ بىر دىن، سۇلالەلرلىن دىشىمەسى نۇرۇزۇ و سىرادان
 چىخارماق ايتىدارىنا مايلىك اولمادى. خلىفە آلې (علې) نۇرۇزۇ قاداغان ائتمك و
 عممىتەلە حافىظەلردىن سىلمك اوچۇن ھر جورە تدبىرلەرە ال آتدى. آتجاق اۋىون بوتون
 سىلرې بۇشا چىخدى». حقىقت بودور كى، نوورۇزۇ ئىشپىرستلىكدن، ايسلامدان قايلاق
 آذربايجان خالقي اچرىسىندە برقرار اولان بىر مراسىمدىر. نوورۇزۇ چۇخ قىدىم زامانلاردا
 گۇنىشلە، يازىن گلمەسى ايلە علاقه دار يارانىپ فۇرۇمالاشان كۈتلەوى خالقي بايرامىدىر.
 البته، نوورۇزۇلا زردىتشلىگىن دە ياحىن، اۋخشار جەتلىرى چۇخىدور. نوورۇزۇن قىدىم
 آذربايجانلىلارنىن كىن، تصرفات، باغ - باغات، طىبعتىن جانا گلمەسى دۇورۇ بايرامى
 حساب ائدىلمەسى طىبىعىدىر. تۇرپاغا باغلىلىق، بۇغدا كىب - بىجرمك ايسە
 زردىتشلىگىن كىن عمدە كىفلىتلىرىنكىن اولموشىدور. بونۇلا بىلە نوورۇزۇ بايرامىنىن
 كىچىرىلمەسىندە ائلە مرحلەلر وار كى، بايرام باشلاندا، ائو ايشلىرى ساھمانا (سھمانا)
 سالىندىقدان سونرا بايىرا چىخىر، تونقال قالاير و ايسانلار نووبە (نوبە) ايلە تونقالىن

اوستوندىن توللانير و دىيىرلر: «آغىرلىغىم، اۇغۇرولوغۇم، آزارىم - بىزارىم اۇلدارا». انلە بو جەت گۇستىر كى، اۇدو آلاە حساب اندن، مقدس، علوي سايان آتشپرستلر ھىچ واخت اۇز آزار - بىزارىنى، بىر ايللىك گوناھلارنى اۇدون اوستونە تۇتۇكمىز. دىمەلى، نۇرۇز آتشپرستلىكدن دە قىدىم بىر بايرامدىر. آتشپرستلىك اۇلسا - اۇلسا اۇشون بىر سىلرا جەتلىرىنى قبول ائتمىشىدىر. گۇنشىن مقدس سايىلماسى طبعىي اۇدون مقدس سايىلماسىندان اولدىر.

نۇرۇز مراسىمى قىشنى يىتمەسى و يازىن گلمەسى ابلە باشلانير. او، اينسانلارا سئوئىچ وئرن، اۇنلار يىنى ابلە روحاندىران آن ماراقلى مراسىملردن بىرىدىر. چوئىگى قىش سۇيۇقدور. شاختايدىر، جانسىزدىر. قىشى اينسانلار اىن آل - قۇلۇنو باغلايدىر، اۇنلار ي، نىجە دىيىرلر، انۇدە اۇتورماغا مجبور ائدىر. قىشدا انلە بىل حىيات يۇخىدور. ھر شىي سۇستدور، (سىستىدىر). طبعىت، حيوانلار، قوشلار انلە بىل يۇخىدادىر. ياز ايسە حىياتدىر، جانلىدىر، اۇ يالنىز اينسانلارا دىيىل، بۇتون عالمە - طبعىتە، حىيوانلارا، يىتكىلەر جان وئرىر، دىرىلىدىر. ياز ياخىنلاشىر، طبعىت جانلانىر، گۇنش چىخىب اينسانلار يىزىدىر، ايسىتر - ايسىتمىز آدمىلار ھوسە گلير. سئوئىر، قاينايىب جوشور، اۇزلىرىنى باختيار (بختيار) حىس ائدىر. بۇتون بو جەتلر، البته. نۇرۇز مراسىمىنىن آن چۇخ يايىلماسى شرطلىدىن عامىللىرىدۇر. بو تىزە ايل بايرامى دۇنيانىن بۇتون خالقلارىندا واردىر. ھر بىر خالق اۇز ائىتىك، يىرلى، مىلىي خصوصىتلىرىنە اۇيغۇن اولاراق بو بايرامدا مراسىملر تىشكىل ائدىر، شىنلەيىر. آذربايجان خالقىدا يىنى ايل مۇناسىبىتى ابلە مراسىملر دۇزەلتىمىش، بو مراسىملردە مۇختىلىف ماھىيەت و نغمەلر ايفا ائتمىشىدىر. تىزە ايل ابلە علاقەدار مۇختىلىف اعتقادلاردا اولموشدور. سۇمنى گۇيرىتمىك، يۇمۇرتا رىنگلەمىك، ياخشى خۇرلر بىشىرىمىك يىندى نۇو (نوع) يىمىك حاضىرلاماق، سحر ائودن چىخاندا گىرى آلې بوش دۇشمەمىك، گۇنى گۇرۇلداياندا آرخاسىنى دىوارا سۇيىكەمىك وس... بۇنلاردن گۇرۇنور كى، يىنى ايل بايرامى چۇخ قىدىم دۇرۇرلەر باغلىدىر و آذربايجانلىلار اىن گۇزل عادىتلىرىنى، اعتقادلىرىنى اۇزۇندە ساخلايمىشىدىر.

ماراقلېدير كي، اينسانلار تزه ايله تاماميله تميز، سليقه ايله داخيل اولماق ايستهيىرلر. مثلاً،
اىوده هر شئي تميزلهيىر، اىو آغارديلىر، پالتار يويولور، يۇرغان - دۇشك هاوايا چىخاريلير
و س. لاکين بو ظاهرأ تميزلەنمەكدير. اينسانلار گويا اۆزلريني داخيلأ ده تميزلەمەك
ايستهيىرلر. بو ايسه بۆيۆك بير شىلىيىين (شنليگين) تشكىلپنه گىتيريب چىخاير:

نۇۋروز نۇۋروز باھارا،

گۈللر، گۈللر باھارا،

باغچاميزدا گۈل اولسون

گۈل اولسون بۆيۈل اولسون

نۇۋروز گلير، ياز گلير

نغمه گلير، ساز گلير

باغچاميزدا گۈل اولسون

گۈل اولسون بۆيۈل اولسون

نۇۋروز، نۇۋروز خوش گلدين،

خوش گلدين، بۇش گلدين؟!

بوش گلدين، دۇلو گلدين

بۇل گلدين، سۇلو گلدين (٦-٦)

ظاهيرأ اينسانلارا سادە بير ماھني كيمي گۇروىن كيچىجيك بير پارچادا گۇروون
خالقيميزين عادت - عنعنەلري، ايناملاري، آرزو و ايستكلري ايله علاقەدار نە قدر فيكىر
و حيسلر تۇيلا نەميشدير. آيدىندىر كي، نۇۋروزو خالق، نىجە دىيىرلر، بير ايل گۈزلەيىر.
نۇۋروز قديم اينسانلارين آرزو - ايستكلري، اعتقادلاريني نومايىش انتديرەجك، ايكىنچي
بير بايرام بلکہ دە اولماميشدير. خالق بۇيۆك ايتتىظارلا، هيجانلا، ديقنلە نۇۋروزون محض
نىجە گلەجەيىني گۈزلەيىر. نۇۋروز گرك خوش گلسين. نۇۋروز باھاردير، يازدير، يىني

احوال - روحيەدیر. اۇئا گۆرە دە نۇروروزون گليشي دۇغورودان دا خوشدور، توي - بايرامدیر. بونولا برابر اعتقادا گۆرە نۇروروزون، محض نئجه گلمەسي اينسانلارین بوتون بیر ایلینین نئجه گچەيي ایله علاقه‌داردیر. نۇروروزون خوش گليشي اکینین، تصرفاتین، مال - قارانین طالعی ایله چۇخ باغلیدیر. اۇئا گۆرە دە نۇروروز خوش گليديگي کیمی، هم ده گرک دولو گلсин، بول گلсин، لُر - به‌هر (گلсин، اکینه، بیچینه، مالدارلیقا عومومیتله هاوايا خوش تاثیري ایله گلсин. نۇروروز گرک اۇزو ایله برابر یاغیش، لئسان گنیرسین. اۇئا گۆرە دە خالق اۇتون محض «سولو» گلمەسینی آرزولاییر. بو باخیمدان مراسیملرله علاقه‌دار ماهنیلارین یالنینز دبعی - دنییل، انتوگرافیک اهمیتی‌ده قئید ائدیلمەلیدیر. بونلاردا قدیملردن بری ثابتلەشن اینام و اعتقادلار تاپیلیب اوزە چىخاریلمايدیر.

آیری - آیری خطیلرله (حباط)، یاخود بۇیوک بیر دوزەنلیکده تونقال قالانیر، جماعت اۇزایا بییغیلیر. آدمالار «آغیرلیغیم، اوغورلوغوم، آغیریم - آجیم، آزاریم، بزاریم تۆکل» دنییب بیر - بیر تونقال اوستوندن تولانیلار.

نۇروروز مراسیمینده اۇخونان ماهنیلار چۇخ، اوزوده موختلیفدیر. البته، بونلارین آز حیصەسي ییزه گلیب چاتمیشدیر. «باکي و اونون قضالاریندا یاشایان اهالی قیش فصلینین اوچونجو آيی داخل اولدوقدا آیین بیرینجي چرشنیه گنجەسینی بۇیوک بیر بایرام کیمی قارشیلاییلار.

بیر ایلین مودیتینه اوزرلرینه گلن بلانی و گله‌جک بدبخت‌لیکلری رفع ائتمک اوچون بۇیوک تونقال قالایب اوزریندن ینددی دفعه آتیلیدقدان سۇئرا خوۇچالارین دۇوره‌سینده اۇتوراراق آشاغیدا گۇستریلن نغمەلری اۇخویوردولار. بۇنولا اۇزیرینین بیر ایلین مودیتینده هر بُد بلادان اۇزاق اولماسینی حساب ائدیردیلر.

خوۇچایا قۇیدوم بالیغی،	تاخچایا قۇیدوم چیراغی
تا لُرهم اۇرتالیغی	رووشن ائیلەسین بوجاغی،
گردیشه سال چالمايغی	ایشیقلا ندیرسین اۇتاغی
چونکي يئتیشیب فیروز	چونکي يئتیشیب فیروز

خوش كىچە جىككىر نۇرۇز. خوش كىچە جىككىر نۇرۇز.

دېقە لايىقەدەر كى، محمد فۇلۇدە «نوروز» و «فروز» سۆزلەرنى بىر شەرىندە قۇشا
ايشلىتىشىدۇر.

ھەر يىردە تا نۇرۇز ئۇلا

گۈل بستان فروز ئۇلا،

نۇرۇز تىك فروز ئۇلا

ايامى - شاھى - ئۇلىيا.

يېنى ايلدە گۈنشى چاغىرماق مراسىمىدە ئۆلمۈشۈر. چۈنكى گۈنشى يازىن رەزىدەر. ئۇ،
يېرى ايسىدەر، طەبىئەتە جان وئىر. بونا گۈرە دە گۈنشىن شۇئارلارنى اىنسانلار بۇيۇك
سۈنۈنچ، بايرام گىرەر:

گۈن چىخ، گۈن چىخ!

كۈھلن ئاتى مېن چىخ

ئۇغلن قايدان ئۇچدۇ.

قىزىن تەندىرە دۈشدۇ.

كۈچل قىزى قوي ئۇدە،

ساجلى قىزى گۈنۈر چىخ.

بو ماھىددا خالق بۇيۇك بىر ئۇلۇھە يارادىر. طەبىئەت - كۈلەيى، ياغىشى، بۇلۇدو
جانلاندۇرەر، ھەرسىنىن ئۇزۇنە مەخسۇس كىفەتلىرىنى سادالايىر، گۈنشى ايسە
ھامىسىندان چۇخ سۈر و اۈستۈن تۇتۇر.

يازىن گەلمەسىنە باخمايلاق بۇندان سۇئاردا سۇيۇقلار دۈشە يىلەر. طەبىئەتن ايللر بۇيۇ
تەجرۇبەدن كىچىر خالق حەي رۇيتلەردە، ماھىلاردا بىلە بىر ھادىئەنى موعىن واسىقەلەرلە
ياد اندىر. بىلە رۇيت و ماھىلار گۈشتىر كى ايتىدايى اىنسان طەبىئەتن ئۇزۇن بىلە كۈل
(كل) ھالىندا جانلى سايىشى و اۇئا آغ ئۇلانلار بىن جزا آلاغاينى اىنانمىشىدەر. بۇئۇنلا
علاقەدار بىلە بىر رۇيت وادىر: بىر قارى ياز گىرەدن سۇئرا گۈنشى بىر گۈندە

كنچىلىرىنى چۆلە چىخارىر، جُهره سىنى دە گۆتۈرۈپ گۈنۈن آلتىندا اۆتۈرۈپ ايشى ايله مشغول اولۇر. قارى دىيىر كى، فلك (فلك سۆزۈ رىۋايەتە سۆتۈرلار علاوه اولونموشدور، اولۇر قارىنىن بو «سۆيۈشۈ» عومومىتلىە طبيعتە موراجىعتلە دىيىلمىشىدىر) بىلە _ بىلە اولسون، داھا كىچىلەرىم يازا چىخمىشىدىر.

مارت گۆزۈنە بارماغىم

چىخىدى يازا اوڭلاغىم

قارى ايله مارتىن دىيىشمەلرى حاقىندا خالق اېچرىسىنىدە چۆخلى ماھىلار موجوددور. قارىنىن بو سۆزلەرنى انشىدن قېش گۈيا ترمەن گىرى قايدىر، چۈۋەغون، طوفان قوپارىر. بۇرادا كىچىلەرنى تەسۋىرى تەسادۇفى دىيىلىدىر. رىۋايت اولكوز، آت، قۇيۇن و باشقا انو حيوانلارنى ايله علاقه داردا يارانا يىلردى. بىزجە رىۋايت دە كىچىلەرنى تەسۋىرى يازىن گلىش مەراسىمىنىن دايمى كىچى ايله باغلى اولماسى ايله علاقه داردىر كى، بۇندا چۆخ قىدىم سىتايىش و اعتقادلارلا سىلەشمەككەدىر. حتى يازىن گىلە سىندىن سۆتۈر قىشىن يىنىدىن اۈزۈنۈ گۆسترمەسى بارەدە ماھى بىلە ساخلا نمىشىدىر:

نۆۋرۈز گۈنى ياز اولۇر.

قىرخ كۈتۈك دە آز اولۇر.

كىچىمىش دە اۈزۈن مۇدت قۇزاقلىق، ياخۇد ياغۇللىق اولاندا انل مۇختلىف غىنەۋى تەدبىرلەرە آل آتمىش، بۇتۇنلا، دۇغرىدان دا يا گۆنشىن، يادا ياغىشىن گىلجە بىنە اينانمىشىدىر. مەقس سايىلان يىنلردىن گۆتۈرۈلن تۇرپاق، ياخۇد گىتېرىلن جام ياغۇللىق اۈزۈن سورىندە قىزدىرىلمىش، قۇزاقلىق اولاندا ايسە سۇيا سالىنمىشىدىر. ياخۇد هر اىكى حالدا خالقىن بىر _ اىكى نومايندەسى بۇتون كىد اھلىندىن مۇختلىف ارزاق شىئەلرى تۇپلايىر، انولرىن بىرىندە بۇتۇ بىشىرىب بۇتون جماعتە پايلايىر، ياخۇد دا ھامى مەقس حساب اندىلن بىر يىرە تۇپلاشىب اۈتدەن يىتىر. بۇ دا ياغىشىن، ياخۇد گۆنشىن شائىنە دۈزەھلىن مەراسىمدىر. موسم مەراسىملرىندە قىدىمىن برى آذربايجانلىلارنى اېچرىسىنىدە يارائىب ياشايان داھا اىكىسى بارەدە دانىشماق لازىمدىر. بۇتلاردان بىرى «خىلدۇر»، اىكىنجىسى ايسە «قۇدۇ» _

قودو» مراسىملرىدىر. بۇلاردا ايتىدايى اينسانلار اين اعتقادى، دۇنيا گۇرۇشى، طبعىت
 ھادىئەلەرنە مۇناسىبتىن گۇسترن مراسىملردىر. «خىدىلر»، «خىدىر نىي»، ياخود «خىدىر
 ايلياس» ھاقىندا اۇلان نغمەلر ياشىللىق، ياغىش آرزو ايسە تشكىل ائىدىلن مراسىملردە
 اۇخونموشدور. قۇراقلىق چۇخ قدىمدن برى اينسانلار عذاب وئرمىش، اۇنلار اين
 تصرفاتىنى، اكينلر نىي ياندىرىپ ھو ائتمىشدىر. بۇئون قارشىسىنى آماق مقصدىلە
 ياشىللىق، سۇ مەبۇدلار نى سىتايىش ائىلىمىش، اۇنلار اين شائىنە تشكىل اۇلوان مراسىملردە
 ماھنىلار اۇخونموشدور.

خىدىر ايلياس، خىدىر ايلياس
 بىتدى چىچك، گلدى باز.

خانم آياغا دۇرسانا. قارا تويۇق قانادى
 يۇك دىيىنە وۇرسانا، كىم وۇردو، كىم سانادى،
 بۇشقاي دۇلدورسانا، مەلەنە گلندە
 خىدىرى يۇلا سالسانا، ايت بالدىرىم دالادى.

لاكىن چۇخ زامان اۇزون مۇدت ياغىتتى اۇلوردو. تصرفاتا، اينسانلار اين گۇزلر نىي
 دىكدىيى مەھسۇلا بۇيۇك زىان وئىردى. بئلە اۇلدوقدا ايسە «قۇدو - قۇدو» مراسىمى
 تشكىل ائىلىمىش و ماھنىلار ايفا اۇلونموشدور. كندىن جاوانلارى گۇنون ايكىنجى
 يارىسىندا گۇنشىن رمزى اۇلان بىر گلىنجىيى لۇمىر، قاپى - قاپى گزىر، تاماشا دوزەلدىر،
 چاللىر. اوخويور، شئەنير و پاى تووپلا بىردىلار. بو ماھنىلار، البته، رنگارنگ، اۇزودە كللى
 مىقداردا اۇلموشدور. مضمونو ايسە گۇنشىن رمزى اۇلان قۇدونون شائىنە دىيىلن
 تەرىفلردىن عىبارتدىر:

قۇدو - قۇدونو گردون مو؟ قۇدو قايماق گرک،
 قۇدو قايماق گرک، قۇدو قايماق گرک،
 قۇدو بوردان كىچىندە قۇدو گون چىخارماسا
 قىرمىزى گونو گۇردون مو؟ گۇزلر اين اۇيماق گرک.

XIX (۱۹) عصرين بىر سۇرا مەنبەلىرىدە بۇ مەراسىمىن ئازىركىچە كىچىرىلمەس گەندىشى تەسۋىر ئۆلۈنمۈش ۋە نۆمۈنەلەردە گەندىرىلمەيدۇ. مەراسىم قۇدۇ - قۇدۇ، كۇدۇ - كۇدۇ، دۇدۇ - دۇدۇ، دۇدۇ - دۇدۇ ۋە سايە شەكلىدە ئىشلەتمەيدۇ.

«كەچىن ئاينى ئۆزۈن سۇرۇن ياغىشلىرى گۈللىرىنى بىرىدە مەن ئاز مەزىلىمىن (مەنل) خەتلىنىدۇ گەن قەيە سەسلەنمەيدۇ. خەتە چەيدىم ۋە ئىلە بىر مەنلەر گۈلدۈم:

ئىلە مۇسلىمان ئاغلانلار بىر ئىچەسى ئاللىرىدە كەي ئاغلار ئىلە دۇيە - دۇيە نە ئىسە ئۆزۈرىدۇلار. ئۆزۈرىدۇلار قۇرتار دىقەن سۇنرا ئۆنلەرىن بىرى مەنمە يانمە، بۇنىمە كەربا بۇيۇن باغى سالىنمەش بىر كۆكلا گەندىرى. كۆكلا ھەنچ شۇيەسىز قەدىن شەكلىدە ئىدە. مەن ئۆشەقەن بۇنىن نە ئۆلۈگۈن سۇرۇشۇم. ئۆشەق:

- قۇدۇدۇ - دەندە.

- قۇدۇ نەدە؟ - دۇيە مەن سۇرۇشۇم.

- گۈن، ئا - دۇيە ئۆشەق فەكەرىلەشمەن جەۋاب ۋەندە:

مەن ئۆشەقەن ئۆزۈگۈ نەمەن مەن دەمەسىنى خەۋەش ئىدەم. ئۆشەق نەمەن مەن ئۆزۈدۇ، مەن يەزىم. ھەمەن نەمەن مەن بۇيۇك ۋەندە مەكەبەنى مۇغەللىمە جەناب ۋەزىر ئۆزۈ گۈستەردەم. مەلۇم ئۆلدۇ كەي، بۇ نەمەن ئىلە بىر ۋارىتەدە ئۆنە بىلە ئىمەش:

دۇدۇ، دۇدۇنۇ گۈلدۈنۈز مۇ،

دۇدۇيا سەلام ۋەندەنمە؟

دۇدۇ گەندەن بىرى

ھەنچ گۈن ئۆز گۈلدۈنۈز مۇ؟

ئىدەن مەسەلەدە كەي، «دۇدۇ» يا خۇد «قۇدۇ» مۇعەن بىر ئىلە ھەدە (ئەلە). ھەمەن كۆكلا ئىسە ئۆنۈن سۇرۇندە.

«دۇدۇ» يا خۇد «قۇدۇ» نۇن گۈنلە ئەلەسى ئىدەندە. «دۇدۇ» يۇخ ئۆلۈجە گۈنلە

بەتەر».

XIX (۱۹) عصرده شكيده تۇپلانا، چاپ اولونموش بير نومونه ني قئيدلريله بيريكده بۇرادا اولدوغو كيمني وئيريك. بيزجه، بو، همين مراسيم اوچون چوئخ سجهه ووي پارچا دير: «جيسكينليك گونلرده شكي شهرينده تاتار (آذر ب. پ. آ.) اوشاقلاري حيطلري گزير بو ماهيني اولخويور. عوضينده اونلار ائو صاحبلاريندن بۇل، يارما، اون، ياغ، يومورتا و س. آيلرلار.

قۇلدو، قۇلدو دۇرسانا	داغدا دانا ئييردي
چۇمچه ني دۇلدورسانا!	يئنگه اوڭرا يويوردو
قۇلدوئي يولا سالسانا	يئنگه اوڭرا چاتينجا
آلا! آلا! (خورلا)	گلين بير اوغلان قايردي
قۇلدو آچيفا باتميشدا	آلا! آلا! (خورلا)
قارمالاديم چيخارديم؛	ونره نين اوغلو اولسون
قيزيل قايا ديييندن	ونره نين قيزي اولسون
بير قيرمизи گون چيخارديم	آديدا فاطما اولسون
آلا! آلا! (خورلا)	قاشلاري چاتما اولسون
قارا تۇيوق قانادي	اودا چاتلاسين اولسون
كيم ووردو، كيم سانادي	آلا! آلا! (خورلا)
بالديريم ايت دالادي	
آلا! آلا.	

معيشت مراسيملري.

معيشت مراسيملري ده خالقين عادت و عنعنلري، معيشت، اعتيقادلاري و س. ايله باغلي اولاراق تشكيل انديلميشدير. آذربايجان خالقي ايجريسین ده ياس، ذفن، دۇغوم، تۇني مراسيملري ده اولموش، همين مراسيملرده ده مۇختليف ماهنيلار اوخونموشدور. قديم معيشت مراسيملريندن بير ي وصف - خالدير. «وصف - حال» خالين وصف ي، وضعيتين ايضاحي دنمكدير كي، اصلينده فال معناسيني ايفاده اندير. وصف حاللار قديم

آذربايجانلىلار يىن عادتلىرىنى، دۇنيا باخىشىنى، اعتىقادلىرىنى ايضاح ائتمىك اوچۇن مۇھىم اهمىيەت مالىك مەراسىم نەمەلىرىنىدىر. ئىنىي ايلىن ياخىنلاشماسى ايله علاقەدار اولاراق اينسانلار اولجەدن اۇز طالعلىرىنى يولخلاماق، اوللارنى نەين - ياخشىلىغىنىمى يولخسا يىسلىيىمى گۆزلەيدىيىنى سىناقىدىن كىچىرىمىك ايسىتىپىرلىر. ووصف - حال مەراسىمىنى قاندىلار، خوصوصىلە گللىن و قىزلار تشكىل ائدىرلىر. بو بارەدە گۆركملى آذربايجان يازىچىسى ي. و. چمن زمىنلى يازىر: «خالقىمىز آراسىندا نۇرۇز بايرامىنا بىر آي قالمىشدىن باشلا ياراق چىرىنىبە آخشامى ووصف - حال كىمى بىر عادت واردى. قاندىن و قىزلار تۇپلاناراق، بىر باديا (بادىيە) سو قۇيار و ھەردىن بىر نىشان آلىپ سۇيا سالاردىلار. باديا باشىندا اوتۇران قاندىن تصادوفن (تصادف) اىنە كىچىن نىشانى سۇلدىن چىخارىپ بىر ووصف - حال سۇيلىر، بو قاندا ايله فاللا باخاردىلار. دىنمەلى، نىشان وئەرىن اۈرەينىدە بىر ئىلت اولار و ئىتىنىن بۇنىش وئەجەيىنى و يا وئەمەيەجەيىنى سۇيلىنەن ووصف خالدىن دۇياردى» (۷۴ و ۱۰) ي. و. چمن زمىنلى ووصف خاللاردا مىثال گىتىرىمىكدىن اول بو ماھىنلار يىن باياتى، آغى و باشقا نومونەلەردىن فرقىنى گۆستىرىك علاوئە ئىدىر: «باياتى، آغى، ووصف - خالىن بىر - بىرىنە بنزەيىشى ظاھىرىدىر. آغى دايم كىرلى، ووصف - حال اۈمىد (امىد) وئەن، نىشە دۇغۇران و مەنەت باغىشلايانىدىر. بۇلار بىر - بىرىندىن يانلىز مضمۇنجا آيرىلىر. قۇرۇلۇش اعتىقادى ايله بىر - بىرىندىن آيرىلماز». سۇئرا ادىب ووصف - خاللاردا آشاغىداكى نومونەلەرى مىثال وئىرى:

آغلاما ناچار آغلاما،	اوتۇرۇشۇم سىكىدە
اينىدە ھاچار آغلاما	اۈرەيىم سىكىگدە
قاپىنى باغلايان آلاھ	اۈچ قىزىل آلا گلدى
بىر گۈن آچار آغلاما.	بىر قىزىل ئلبكىدە.

ياس و دۇن مەراسىملەرى مەيىشت مەراسىملەرى اىچرىسىنىدە مۇھىم بۇر تۇتۇر. بو مەراسىملەر آدمىي اۈلدۈكدە اۈتۈن باشى اۈستۈندە يا ائودە، يا دا باسدىرىلان زامان دۈزەلدىلىر. بۇلار يىن اساس حىصەسى، البته، ائودە اىجرا ائىلىمىشدىر. بو زامان اۈخۇنان ماھىنلار

ایسه آغی آدی آتیندا مشهور دور. «قدیم تورکلرده (آذربایجانلیلاردا ر. ک) ساغچولار (آغیچیلار) مېت یابیندا قویوز آدلی آلت چالراق اوْتون حاْقیندا اوْخویارلارمیش، بورادا اوْلو تعریفلیر، اوْتون نوقصانلاری اوْتودولور، قهرمان کیمی تعریفلیر» (۷۸، ۱۰). آغیلارین اوْخوندوغو مراسیملرین نْجه تشکیل اندیلمه سی باره ده بیز گُورکملی ادیب آ. حق و نردي اوفون) «آذربایجاندا تاتار» آدلی مقاله سینده چوْخ ماراقلی بیر قنیده راست گلیریک. او یازیر: «قدیم آذربایجاندا اؤلن بویوک قهرمانلار اوچون آغلاماق بیر عادت ایدی. قهرمان اؤلن گونو جماعتی بیر ینره توپلاییردی. بو توپلانتییا «یوق» دئییردی (یوقلاما - آغلاماق سوزونده دیر). توپلانلار اوچون فْناقلیق دوزلردي، خصوصي دعوت اندیلمیش «یوقچولار» ایسه ایکي سیملي قویوز چالیب اوْینایاردیلار. یوقچو اولجه مرحوم قهرمانین ایگیدلیکلریندن دانیشیب، اوْتو تعریفله یردی. سوْترا ایسه غملي هاویا کنچیب شانلی قهرمان اوچون آغی دئییردی. توپلانلاردا هونکور - هونکور آغایاردی».^{۷۲} آغیچي قهرمان حاْقیندا ماهنی اوْخویانا قدر اووْتو تأثیرلی، یانیقلى سؤزلره تعریف اندر، سنا ایسه ماهنییا کنچردي. مثلاً، «آچیلمايان توفنگين (تفنگین - ک)، سییریلمه یین خنجرین اؤز جانینا قوربان، آی کیمی دؤغدون، گون کیمی باتدین، میننده آت باغری یاردین، دوشنده ینر باغری یاردین، سایدیغینا سلام و نردين، سایمادیغینا یان و نردين، دوشمیننه دیرسک گؤستردین، قنیمینه قان اؤددوردون، آتینین بدؤو آتینا، چینیین سوزن توفنگینه، ترکینین دؤلؤ خولرجونونا، آغزینین کسرلی سؤزونه آتان قوربان آی...»^{۷۴}

آعاجدا خزل آغلار	جان قارداش، جانیم قارداش
دییینه گؤزل آغلار،	آغلاییر جانیم، قارداش،
بنله اوْغلو اولان آنا	باش قویدوم دیزین اوسته
سرکردن گزر آغلار	قوي چيخسين جانيم، قارداش.

^{۷۲} - آ. حق و نردينو. سنجیلمیش اثرلری. I جلد. باکی ۱۹۵۷، ص ۳۳۹

^{۷۴} - آرواد آغسی، ماهنی، هاخیشتا، سئوگ، لایلا، قایانا - گلین سؤزلری، معلم میرزه عباسزاده، باکی ۱۹۱۸، ص ۳.

آغلار عصريلر بۇيۇ يالئيز قهرمانلار اوچون دئيبيل، بۇتون اۇلۇلر اوچون اوخوموشدور. اونا گۇرهدە آذربايجان شيفاهي خالق ادبياتيندا بۇنلار سايجا چۇخ، مضمونجا رنگارنگدير. «زاقافقازيا تاتالارينين (آذربايجانلييلارين - ر. ك) عادتينه گۇرهدا عايله عضولارينين بيريسينين اولومونحن سونا ۱۰ - ۱۵ گونون مودتينده هر گون مرحوم انوينده اوئون بۇتون قۇھوم - اقره باسي، قونشولاري، تانيشلاري تۇپلاشير و آغلاشيرلار. بۇنلارين ايجريسينده بير نفر آغي اوخويور قالانلاري ايسه هۇنكورتو ايله اونا جاواب وئريرلر:

آناسي يانار اوغلان بۇستاندا تاريم آغلار

حريفى قانار اوغلان باسما يارپاقيم آغلار

آنا دئيبير گۇيرچين نه قدير ساغام آغلارام

تابوتا قوونار اوغلان اۇلسم تۇرپاغيم آغلار (سند - ح)

مراسيملردن ان چون ياييلان و مشهور اۇلان تۇي مراسيملريدير. بۇ، چۇخ قديمحن باشلاراق ان شان، شوخ، گۇز كنجيريلن معيشت مراسيمي اولموشدور. تۇي مراسيمي عادت اوزره آذربايجاندا ان چۇخ پاييز واختلاريندا كنجيريلير: اۇ زامان كي اداملار محصولو تۇپلاييب قۇزتارميش، آسوده شمشيلر، تۇي يني عايله حياتي، خوشختليك دنمكدير. نه قدر باجاريرسا، خالق بو مراسيمي دۇبەلر، شوخ كنجيرميه چاليشير و بۇنون اوچون هر جور واسيطه لر ال آتير. تۇيلار نيشان قۇيماق واختيندان باشلاير. نيشانلي ياييندا هله قيز انوينده چۇخللي اوينولار، صحنه جيكلر دوزەدليلير. بۇتون بۇنلاري انحنلر ايسه قيزلاردير. اۇنلار نه اينكي قادين حتي كيشي رۇلارينا دا گيريرلر. تۇيدا ايشتيراك انحن شخصلرين، مثلاً، قيزين آناسي، اوغلانين آناسي، قيزي موللا (ملا)، كۇبه گيرن قاري، انلچي، يينگه، تزه ئي و سايره روللار گيرير، ماراقللي اوينولار گۇستيريرلر. تۇي مراسيمي باشدان آياغا قدر ماهينلارلا موشاييعت اولونور. بو شان، گۇزل، اويناق، ليريك، بعضاً تيكانلي، ماهينلار تۇيۇن، شانلي بين بزه ييدير. ماهينلار همده موسيقي، رقص و اوينولارلا موشاييعت اولونور. تۇي مراسيمي نين بير سيرا مرحله لري واردير؛ انلچي ليك نيشانلار، خينا گنجه سي، گلين گلمه، زيفاف گنجه سي، تۇيۇن داغيلماسي، دۇواق تاپما

و س. ھر بىر مرحلەنىن ئۆزۈنە گۆرە ماھىيلارنى ئۆلمۈشچۈر كى، بۇلار بىلا واسىپتە ھەمىن
 مرحلەنىن اساس خوصوصىتلىرىنى ئۆزۈندە تۇتالايمىشدىر. مىثال، آشايىداكى ماھىيلار
 چۇنچە احتمالىي كى، ئانچىلىك، ياخۇد نىشانلا ما زامانى ايفا ئاندىلىمىشدىر:

قۇلدا، گلىمىشلىك بىزە سىزە قىرمىزى ياستىق اوزو،

ھوۋىرت ئاندىنىز بىزە. سۇندا يا سالدېز بىزى

بۇ گىچە قىز سىزدەدىر سۇندا سىز اۆتۈرمۈشچۈق

ساباخ آپارىق بىزە سۇندا يا سالدېز بىزى.

ھەمىن ماھىيلاردا ھەم دە اۆدۈرۈن غايىلە مەشىت طرەزى - مۇناسىپتلىر، عادىتلىرىن اىزلىرى
 ساخلانمىشدىر.

قۇلدا ئونىن وار اۆلسون اىگىد اۆلان مرد گرگ

دۇرد يانى دىوار اۆلسون قىلې سۇندان پاك گرگ

قىزىنىزى اىستەپىرىك آخچا ونرىب قىز آلان

قۇي اۆجۈز بازار اۆلسون اىگىدە اورگ گرگ

اۆلۈن گىت - گلچن سۇنرا قىز انونىن راضىلىغى آلىنىر و قىزى اوغان انونىن آپارىلار. بۇ
 مرحلەنىن دە ئۆزۈنە گۆرە ماھىيلارنى وار:

ونردىم بىر دانا، كىگىرى دۈۈز قۇي قۇدا

آلدىم بىر سۇنا آشىنى سۈۈز قۇي قۇدا

آي قىز آناسى، بىز كى قىزى آپاردىق

قال يانا يانا. اورەينە بۇز قۇي قۇدا

قىزىن آناسى آرتىق ايش - ايشچن كىچىن سۇنرا اۆزۈنە سىندىرمايلاق اۇنلار جاواب
 ونرمەلى اولور:

ساندىق اۈستە كۈچۈ ووار

كۈچۈنۈن قىرخ اۆچۈ وار

آل اندىب قىز آپاردىز

سىزدە ئېلار گۈچۈ وار.

گلىن اوغلان ئويىنە گىتيرىلر كىن دە موختىلىف ماھىيلار اوخونور:

آنام باجىم قىز گلىن! آتەيى چىن چىن گلىن!

آل آياغى دوز گلىن! چىنى گۇۋىر چىن گلىن!

يىددى اوغلان ايسترم، گلىنلر آراسىندا

يىر جەنە قىز گلىن! ھامىدان گۇۋىچك گلىن.

گلىن قاينانا ھاقىندا اوغلان ماھىيلار توۋى مراسىمىنىن كىن ماراقلى نومۇنەلرىدىر. مەلۇم دور

كى، گلىن - قاينانا آراسىندا ھمىشە ھىددىت، چكىشمە، نارازىلىق اوالموشدور كى، بۇندا

قاينانانىن دىلىندىن دىيىلمىش ماھىيلاردا آيدىن گۇرۇلمكەدەر:

گلىنە باخ گلىنە گلىن گلىر، خان گلىر

آلىن قۇبار بىلگىنە انولرى بىخان گلىر

گلىنە سۇز دىيىلمز آلىندە اولگۈچ - تىيە،

چىخار، گىدر اوپونە باشلارى قىرخان گلىر.

دامدا دىرك قاينانا دۇغدون اوغول قاينانا

طولەدە كۆرك قاينانا يىندىن نوغول قاينانا

اوغلان انوۋە گلىندە اوغلان آلىم آلىندىن

مىندىن زىرك قاينانا چاتلا، بۇغول قاينانا

حتى نۆۋەسىنى اوخشايدىدا قاينانا گلىنە اوغلان «مىھنىتى» گىزلەدە بىلىمىز:

سارىم ساغىم، سۇنغانىم،

ياد قىزىندىن دۇغانىم،

يارىسى ايلان بالاسى

يارىسى جانىم پاراسى.

بوتون بۇتلاردان باشقا ئې، گلېن، اۇنلارېن آتا و آنالارې اۇنىياندا بىلە يا آيرې - آيرې
 شىخىلر، ياخۇد دا خالق خۇرلارې طرفىندىن ماھىلار ايفا اندىلمىشىدىر بو ماھىلار دا بىر
 طرفدىن صنعتى، موسىقىنى سئون و قىمتلندىرېن آذربايجانلىلارېن اورك چىرىپىنتىلارې
 دۇيولورسا، اۇ بىرې طرفىدە مۇختىلف عصرلرە ائلىن عادت و غىنەلرېنە داير چۇخ
 قىمتلى جەتلر قۇرونوب ساخلا نىشىدىر.

عمومىيەتلى، تۇي مەراسىملرىندە اۇخونان ماھىلارېن آن چۇخ يايىلانى و ھەدە آن ڈىرلىسى
 گلېن حاقىندا اۇلان نومۇنەلردىر. گلېن ال تۇيۇن، سۇئرادا انويىن ياراشىغىدىر. گىنلرېن
 شىخى جىياتىنېن ان خوشىخت آنلارې تۇيلا، دويۇنلە باغلىدىر. اۇئا گۇرەدە گلېن
 ماھىلارې سايجا چۇخ و كىفېت اعتبارې ابلە رىنگارىدىر.

دۇر آياغا قىز گلېن	سۇزوم سۇيۇن قۇربانى
تئلرېنى دوز گلېن.	ياخشى بۇيۇن قۇربانى
تۇيخانا، سنى گۇزلر	سن بىرى بىر مەن باخىم
دوش اۇرتايا سوز گلېن	اۇلوم بۇيۇن قۇربانى
گلېن، باختىن مەبارك	بالاجا حىيران گلېن
گلېن تاختىن مەبارك	بويۇنا حىيران گلېن.

باجىلارېن قارداشلار حاقىندا اۇخودوغو و عمومىيەتلى، دىگر قۇھوملار حاقىندا چىشىدلى
 ماھىلار ائتنوگرافىك باخىمدان مەلم اھمىيەت كىسب اندىر.

سۇيۇن بىندىنە قۇربان	سەن مەنم آغام قاينىم،
قارداش كىندىنە قۇربان	سالان گل باغا قاينىم
خىطدە آت يەرلى	گۇلوم آلمانا چىچەيى
سىنەبىندىنە قۇربان	سەن سادىغا قاينىم
مەبارك، آي مەبارك	گلېن گلدې خالى دۇشە
قارداش شىرىن مەبارك.	قاينىلارې چىخسىن قۇشا.

جمعیت دە علمین، تئخنیکانین، مدنیتن اینکیشافی ایله علاقه دار اولاراق مراسیملرده اؤز تاثیرینی تدریجا ایتیرمیش، بورادا تصویر اولونان عادت، عنعنه، اعتقادلارین بیر چوخو اوئودولموشدور. آنجاق ماهییلار مراسیملرین آیری - آیری مرحله لریندن آیری لاراق مستقل اینکیشاف ائتمه یه باشلامیشدیر:

یوگ اوستونده گوجو وار	آغ آلمانا نییدی،
گوجونون قیرخ اوجو وار	بوداقدان سالانییدی
قیزین میلی اولماسا	جاوان دئی وئردیلر،
اولغانین نه گوجو وار؟!	ساققالی چالانییدی.

بعضی قدیم مراسیملر زامان کنچدیگجه اؤز اهمیتی نی ایتیرمه یه باشلا ییر، کؤهنه ایب سیرادان چیخیر. لاکین ایندیکی دؤورده خالقیمیزین عادت و عنعنه لرینی، دؤنیا باخشینی، اعتقادینی، معیشت طرزینی، طبیعت، جمعیت مونا سیبتینی، پسیخولوگیاسینی اؤیرنمک ایشینده بو مراسیملرین مهم علمی اهمیتی واردیر.

عادت عنعنه لر

اوشاغین آنادان اولماسی و اونا مربوط عادت لر

تاریخچیلره و تاریخه علاقه مند اولانلارا بشریتین منیدانه گلمه سی و موختلیف دؤورلر گنجیره مه سی معلوم دور. بو دؤورلردن بیر آتالیق (مادر شاه ی) دؤوره سی دیر. بو دؤورده اوستگینلیگ آنالار ایله ایدی. اولار تصروفات ایشلرینده داها آرتیق زحمت چکیردیلر و اونا بونا امر اندیجی اولار ایدی.

سوندا بعضی ایختیراclar منیدانه گلدی و تصروفات ایشلرینده ده دگیشیکلیک اولدی نتیجه ده آتالیق دؤوره سی بیتدی و آتالیق (پدر شاه ی) دؤوره سی گلدی. آروادلار

کیشیلرین نوفوڌي آئیندا قالدیلار. بو ایش حتی سون زمانه قدر دولم اندیردی بعضی
ینرلرده ایندیده دولم ائتمکدهیر.

بعضی میلترلر قیز دوغلاندا شاد اولمازدیلار حتی میلترلرین بعضیلری (او جوملهدن عربلر)
قیزلارین دیری - دیری باسدیرادیلار. کؤهنه‌دن قالمیش عادت آرواد و قیزلاراپیس
باخماق ایندیده بعضی میلترلر آراسیندا حتی آذربایجان تورکلر آراسیندادا واردیر. بیر آرواد
چوخ قیز دوغاندا او قیزین آدینی «قیز قایت»، «قیز بس» و «قیز تمام» قویارلار.
طبیعی‌دیر اوشاق دونیا به گلنه قدر اونون اوغلان یا قیز اولماسی معلوم دیلیدیر. بعضی
سینلی قادینلار دوغمدان قاباق اوشاغین قیز یا اوغلان اولماسینی دنیلر حتی اؤز نظرلری
اوستونده باغلاشارلار.

بویلو آروادلاری گؤزله‌مک

بیر آرواد بویلی اولاندا مخصوصاً بیرینجی قارنیندا اونی قوهوم قارداشلاری و یاخین
دوستلاری گؤزلرلر. قارنلیقدا تک قالماغا قویمازلار تک حمامه گئتمه‌سینه مانع اولارلار.
هابلنه قبر اوسته گئتمه‌سینی مصلحت گؤرملر. بعضی موهوم پرستلر دوعا یازاندان دوعا
آلارلار تا بویلی اؤزیله دولاندیرسین بو طریق ایله اونی جیندن و شیطان‌دان حیفظ ائتمک
ایسترلر.

يىرىكلە دۈۋرەسى

بولىي آروادىن يىرىكلە دۈۋرەسىنە داھا اهمىت وئىرىلر. قوھوم قارداش چالپىشار اونا قاقىلدان بىر غذا يىتتىرسىن ياخىن قونشولار چوخ وقت انولرىندە پىيشن غىرعاىي غذادان حتماً بولىيا پاي گۇندىرلر تا خلق دىمىشكن اومماسىن. بعضى بولىيلار اىلك آيلاردا عاىي غذالاردان خوشلاري گلمز، بعضيلري دوگي، كۇمور، تورپاق و گىل پىئىرلر. بىر عىدەسىي تورش غذالاري داھا آرتىق سنورلر.

دوغوش؟ (دوغماق)

پوالو و يوخسول آروادلارىن دوغوشونون گىدىشىندە فرقلر واردىر. زحمتكش و يوخسول آروادلار چوخ وقت آسانلىق اىلە دوغوب كۇرپەسىنن گۇبگىنى بىر نفر بىلىجى آرواد كىسندن ۲-۳ گون سونرا اۇز عاىي ايشلري اىلە مشغول اولار. شهر و قصبەلردە ماملار اولار دوغوش ياخىن اولاندا مامانى حاضىر اندىرلر. ماما دوغانىن آياغلاري آلتىنا نىچە كرپىچ يا موناسىب قازان يا ياپما قوبار و اراسىنا كول تۇكرلر دوغانىن ياخىنلارىندىن ۴ آرواد ۲ نفر دوغانىن چىگىنلرىندىن ۲ نفر ايسە بىلىندىن توتارلار. بۇيوك آنا يا ياشلى بىر قادىن اۇزى و يا اونون دستوريلە دوغوش اولان اوتاغىن دۇرد بىر طرفىنە دوز تۇكرلر تا اوشاغا گۇز دگمەسىن. دوغانىن يانىندا اولان آروادلار يانلارىندا دوعا ساخلامالىدىلرلار. ماما يا دوغانىن يانىندا اولان آروادلار بىر نىزىجە دوغوش گىچ اولاندا بىر نفرى گۇندىرلر دلم اوستە اذان وئرسىن. دوغوش گىچ اولاندا بىر نفرىن خواھىش اندىرلر دوعا يا قرآن اوخوسون و بعضى موقىلردە مخصوص دوعا يازانا دخى موراجىعت اندىرلر.

دوغوشون باشلانماسيندان اوشاق يئره گلنه كيمين دوغانين اري ياخين كيشي قوهوملاري ايله باشقا اوتاقدادوغوشون نتيجه سيني گوزلرلر. اوشاق دونيايه گلندن سونرا اوغلان اولاندا اوغلان حدس ويرانلار سؤيوزلر و داها آرتيق مغرور اولارلار.

اوشاغا پالتار آهارماق (سيسموني)

دوغانين بيرينجي قارني اولاندا آتاسي انويندن اوشاق اوچون سيسموني گؤندرلر. سيسموني عيبارت اولار ۱۰ دست اوغلان و قيز پالتاري، بير بنشيك، ايكي دست ياتاجاق، آفتابه لگن قونداق و اوشاق كؤهنه سي آب نبات شكر و زعفران. سيسموني بويلولوغون ۹۷ آيلاريندا گؤندرلر.^{۷۵}

گؤيك كسدي

اوشاق يئره دوشندن سونا مامام اونون گؤيگيني كسيب اوشاغي ۴ دفعه سو ايله يويار، آخيرينجي دفعه يويندا گولاب قاتار تا اوشاق معطر اولسون. عادت اوزره بيرينجي قاريندا دوغانين قوهوملاري هر كس او قوهه سينه گؤره گؤيك كسدي وئرر. اوشاغي و دوغاني راحت اندندن سونرا قديملرده و اينديده بعضي يئرلرده اود يانديرارلار تا جين و شيطان اوشاقدان و دوغاندان اوزاق اولسون بيرده عادتدير كي بير آز كئاني دوعا سويوندا

^{۷۵} - سيسموني كلمه سيني آقاي بلوك باشي زيرستان كلمه سينه مربوط ييلير، و قم اهلي زايمانا زيرمون دنيرلر. آذربايجاندا سيسموني كلمه سي ايشلنمز اوشاق پالتاري دنيرلر.

ايسلاذيب اوندان بير نچە دامجى اوشاغين آغزينا تۇكرلر. بعضى يئرلردە مومكون ائندلر اوشاغين دماغيني تربت ايله باساردىلار.

اوشاغين باشي اوستە قند، قىزىل و چۆرك قويارلار تا اوشاغين گلجكدە دانىشىغي شيرين، وارليغي چوخ و عۇمرى اوزون اولسون.

اوشاغى راحت ائندىن سونرا گرگ بيرينجي دفعە اونا قنداغ يا شكر ايله كرە وئىرلر بو غذاني وئىر گرگ آز يىنن آدام اولتا تا اوشاق گلجكدە قارىنلى اولماسين.

دوغوش عادتلىرىدىن بيريدە اودور كي دوغانين قوھوملارىدىن بيرى سوغاني ميل اوستە تاخيپ او ميلي ۷ دفعە دوغانين و اوشاغين دۇورونە و ديوارلارا چكرلر، چكن دئير، «من ديوار چكىرم» سوروشارلار «كىمە» او دوغان اروادين آدينى دئير مثلاً «سارا و اوشاغينا» او وقت حاضير اولانلار بير يىردە دئيرلر «الهي موبارك انلەسين».

سونرا ميلي، قاچىنى بېچاق ايله بير يىردە قويارلار دوغانين دوشگى آلتىنا.

بيرينجي و ايكنىجي گونلردە دوغانا خشىل^{۷۶} يا قويماق^{۷۷} وئىرلر.

قىدىملردە دوغانى ۴۰ گون تميز بىلمىدىلر. ائودن چىخماغا حقى يوخ ايدى ۲۱ گون سو وئىرمىدىلر، خيال ائىزدىلر كي سو ايچسە سوتى قورويار. ايندى ايسە دوغان اون گونە قدر تميز سايىلماز. ناماز قىلماقدان آزاددير. اگر اوروجلوقدا دوغسا اوروج دوتا بىلمىز.

دوغان حمامە گىندە گرگ تىك اولماي، مامادان باشقا بير نچە نغردە يانىندا اولمايدىر.

بيرينجي قارىن دوغانلار حمامە گىتمەدن اول ماما يا تجربەلى دوغان قوھوملاردان بيرى نخوداونى ايله يومورتانى خمير ائديپ دوغانين بئلىنە سالار تا دوغانين بئلى مؤحكم

^{۷۶} - خشىل - اون و چوخلى ياغدان برىك پيشىرىپ و اوستونە بال يا دوشاب توكوب دوغانا وئىرلر.

^{۷۷} - قويماق - اون و ياغدان پيشىر و بير قدر دورى اولار چوخ وقت اوستونە شكر توكوب دوغانا

اولسون. دوغان حمام ايچريسيه گنچن وقت اونون يانيندا اولانلاردان بير نفر ميل باشيندا اولان سوغاني دوغانين آياغي آلتيندا از، سونرا قاباقي خميري بئليندن گۆتوروب ازيلميش سوغاني يومورتا ساري سي و موميا^{۷۸} ايله دوغانين بئلينه سالار. باشينا قيرخ آچار سويي^{۷۹} تۆكرلر تا چيليله^{۸۰} دوشمه سين. دوغانين باشينا تۆكولن سو اون سويي آدلانير. تميز ليک و اوشاغي يوماق ايشلري قورتاراندا سونرا دوغان انوينده حمامه، فصله موناسيب ميوهلر و شيريني گئيرلر تا حمام ايشچيلري و حمامه گلنلر ينسينلر. دوغان ايله حمامه گلنلر اونون انوينه ناھارا گندرلر و حمام ايشچيلري اوچون دوغان انويندن غذا گؤندريلر.

آد قويدی

آد قويدی چوخ وقت دوغانين ينددينجي گونونده آخشام اولار، قوهوم قارداشلاردان دعوت اولار. چالماق اوبناماق دنمک گولمگه مشغول اولارلار. آد قويماقليق موختليفيدير، بير عيده قرآنا ايستيخاره انديب اوندان آد سچرلر، بير عيده ننه و بابالارينين آدلاري قالماق اوچون اولارلاردان بيرينين آدينين قويا. بير عيده ايسه اوشاغي ن ظاهيرينه باخيپ موناسيب آد وئرر مثلا گل تكين، گل چهره، رستم، قهرمان و بو کيمي. بير عيده نظردن ساخلماق اوچون امام و يا امامزاده آدلاري قويا رلار. غلامعلي، حسينقلي، غلامرضا و بو کيمي (بابا آدي کيچيک اوغولا چاتار)

^{۷۸} - موميا - بير داويدر كي اونين قيزارميش ياغدا اريدلر.

^{۷۹} - بير تمیز سويون ايچريسيه ۴۰ دفعه قيرخ آچاري ساليب چيخاردارلار.

^{۸۰} - چيلله - دوغموش اروادلارين دوغماقدان قالماسي.

بعضيلري ده آد قويما گنجه سي، دنييلن آدلاري كاغيذده يازيب دورد بوكوب قرآن آراسينا قويارلار، قرآني آچديقدا هانسي آد چيخسا او آدي اوشاغا وئيرلر.

سون زمانلار ميلي احساساتي اولانلار خلق قهرمانلارينين بابك، ستارخان، حيدر خان و بو كيمني آدلاري اؤز اوشاقلاري اوچون سنجرلر.

موتاسيفانه بونودا اذغان ائتمك لازيمدير كي بعضي به اصطلاح فرنگي مابلار اؤزلريني خاريجيلره اوخشاتماق اوچون اوشاقلارينا خاريجي آدلاري قويورلار اوللاري سونيا، جاني تامسون، تانيا، نينا و بوكيمي آدلار ايله معروف انديرلر.

آد موعين اولاندان سونرا ملا يا بير باجاران شخص اوشاغن قولاغينا اذان دنييب آدينې قولاغينا سسلر، سونرا اوشاغي ساغ طرفينده كي شخصه وئير اودا اؤز يانيندا كينا وئيرر دؤوره دولانديرارلار تا اوشاق اولينجي شخصين ايینه چاتار.

اوشاغي بير بيرينه وئرنده دئيرلر:

آل اوشاغي وئر اوشاغي

تاري، ساخلا بو اوشاغي

بعضيلري ايلك آدي قيز اولاندا فاطمه اوغلان اولاندا محمد سسلر سونرا قبول اولونموش آدي دئير.

بو قاعيده ايله آد قويماق قورترار و دعوت اولونانلار شام يئيرلر.

ايلك دوغوشدا دعوت اولونانلار اؤز قووه سينه گؤره اوشاغا و آناسينا تۇحفه وئيرلر.

قولاق كادي

كۆرپه قيز اوشاغي اولاندا چوخ وقت قولاغيني آد قويدې گنجه سي ماما، يا دوغانين فاميليندن بيرې دلر.

ایگنه‌نین اوجونی اوددا قیزاردیب قیزاردیب قیزین قولاغینی بیر قدر کول ایله اواندان سونرا ایپلیک ساپی گنجیردیب دوگون وورار. بیر آر مودتدن سونرا ایپی چیاردیب قورقوشومدان حلقه سالارلار و بیر مودت سونرا اونی دگیشیب موناسیب سیرقا تاخارلار. بعضاً اوغول اوشاقلاری قالماق اوچون اونوندا قولاغینی قیزلار کیمی دنشرلر قیزلار کیمی دنشرلر گاهدا بئله اوشاقلار آدینی درویش یا یولچی قویاردیلار تا گۆز دگمه‌سین.

بشیک

بشیک مونا سب بیر آغاجدان قاییراردیلار، ایندیده بعضی کندلرده نومونه‌لرینی گۆرمک اولار. بشیگین ظاهیری قیسمتیندن باشقا کی اوشاگی قویماق اوچون مونا سب ایدی اوستونه یونولموش آغاج ووراردیلار تا اونون اوستونه مونا سب پارچا سالماق اولسون. بشیگین اوستونه سالینان پارچا بشیگین اوچ طرفینی تورتاردی تا میلچک و میغمیغا گنچه بیلمه‌سین، داخیلینده ایسه ایکی آلت وار ایدی بیر لوله او بیرسی ایسه بارداغا بنزر تاختادان قایریلمیش بیر آلت ایدی، اوشاق ایدرار اندنده لوله واسیطه‌سیله اورادا جمع اولاردی تا یانا جاق کئیف اولماسین.

نننی (لولو)

نننی دریدن و یا یون پارچادان دوزلدردیلر، کندیلر چوخ وقت اونی توخویارلار. نننین ایکی طرفیندن آغاج گنجیردیب ایپلر ایله باغلاردیلار، ایپلری ایکی طرفده دۆرد

يئردن ديوارا يا آغاچا ميخلارديلار، سونرا اوشاغي اورادا يئيرديب لاي لاي ايله يوخويا
ونررديلر.

ننني نين و بنشيگين اوستونده چوخ وقت دوعا، طيليسم گؤز مينجيغي، قويون گؤزي
آسارلار تا اوشاغا گؤز دگمه سين.

بنش ياشينا قدر اوشاق آنا، يا بؤيوك آنانين ترييه سي آلتيندا اولار. قديملرده پولاي
اولانلار اوشاغا مخصوص دايه ساخلارديلار.

بنش ياشيندان يوخاري موعين غلام توتارديلار و اغلب آتالارينين ليياسي شكيلينده ليياس
گنيديرديلر، افسرلر اوغلانلارينا افسر ليياسي و ملالار ايسه ملا ليياسي گنيديرديلر.

ديشليک يا هديک

اوشاقلار ايلک دفعه ديش چيخارداندا اونا ديشليک يا هديک (مرجي، نخود، بوغدا، لپه)
پيشيرديلر و ياخين دوستلار و قوهوم قارداش پايلارديلار.

سويت تويي

قيمملرده قارا عرب و سامي ميلتئر آراسيندا ختنه ائتمک عادت ايدي، حتي قيزلاريدا
ختنه ائدرديلر، بو ايشي موقدس حساب ائديب عيادت بيلرديلر.

اوغلانلارين کيشيلىک آلتى دريسيندن و قيزلاردا ايسه چوچولو دريسينين آخيريندان
کسرديلر. عيسويلر بو عادتى ترک ائديب زردشت پيغمبردن قالان تعميد غسليني قبول
ائتديلر.

ایسلام دینی انتشار تاپاندان سونرا یئنه اوغلان قیز ختنه سی معمول اولدی ولی آذربایجان تورکلر و فارسلا قیزلاری ختنه ائتمه ییب اوغلانلارین ختنه اندیلمگینه کیفایت ائدیلمیر. ایندیجه دوام ائدیر. ختنه گونی اوغلانا تازه پالتار گئیدیریب چهار پایه اوسته اوتوردارلار یا قوجاغا آلارلار سونرا دلاک ایتی بیر اولگوج ایله ختنه اندر، سونرا تمیز الیمیش کول اوستونه توکر. سونرا دعوت اولونانلار شادلیق اندیب شیرینی و میوه یئیرلر. پولولار ختنه تویندا بیر نچه گون توتوب چالقیچیلار دعوت اندیب شادلیق اندرلر. ختنه اولونان ۴۰ - ۳۰ گون فته ایله گزر تا یاراسی یاخشی اولسون. بیر نچه اوشاغي بیر یئنده ختنه اندنده سایلاری تک اولمالیدیر.

اونلنک و توی عادتلی

قدیم زماندا اونلنک و تویلاردا موراعات اولونان عادتلر چوخ ایدی. گنتدیگجه آزالماقدادیر. بونلا بئله یئنده او عادتلردن بیر قیسمتی قالمیش و موراعات اولونور. توی و اونلنک قاعیده لریده فولکلوردان بیر قیسمتی تشکیل ائدیر. توی موناسیبتلیه دئییلن ماهیلار، ناغیلار اوینانیلان اویونلار فولکلورون اهمیتی داهادا آرتیریر و آشکارا چیخاریر.

قالباق دؤوره لده اوغلان قیزی و قیز اوغلانی اکین وقتینده یا ائلین کؤچ زمانی و یا بولاغدان سو گئیرنده گؤرردیلر و بیر بیرله سنویشدیلر. اوغلانین ایگیدلیگی و قیزین باجاریفی بیرینجی نؤوه ده نظرده توتولاردی. قیزلار اوغلانلار عشقلرینی ییلدیرمک اوچون بیر بیرلرینه سؤز آتاردیلار ماهیلار ایله علاقه لرینی ییلدیردیلر. نومونه اوچون آشاغیداکي ماهنی یازیلیر.

قیزلاردان:

بولاغ اوسته دوران اوغلان

بوغلاريني بوران اوغلان

ونر منيم خاللي باشماغيم

داباني گوللي باشماغيم

اوغلانلاردان:

بولاغ اوسته دورماميشام

بوغلاريمي بورماميشام

منده يوخ خاللي باشماغين

داباني گوللي باشماغين

قىزلاردان:

بيزيم يوللار آران اولور

آران اوسته دوران اولور

بيزي بوردا گورن اولور

ونر منيم خاللي باشماغيم

داباني گوللي باشماغيم

اوغلانلاردان:

بيزيم يئرلر قاميش اولور

اوني يئين چاموش اولور

موشتولوغى اؤچوش اولور

منده دير خاللي باشماغين

داباني گوللي باشماغيم

قدیم زماندا قیزین گۆزلیگی دیبل اونون یئنی عایلهیه مولحق اولدوغوندا نه کیمی کومکلیک انده بیلهجگی داها آرتیق نظره آلیناردی. گلین اولان قیزین ساغلاملیغیدا اساسی مسأله لردن بیر یی ایدی. قیزی نیشانلایاندا ایقتیصادی مسأله داها آرتیق نظرده توتولاردی. ایندیده ترکمنستاندا و کرماندا دول آروادلاری آماغا داها آرتیق رغبت اولار. دول آروادلارین باجاریغی و آز چوخ واری بو ایشین سببلریندنیر. اصلا ایندی بوتون ایراندا انولنمک بعضی عایله لرده چوخ وقت ایقتیصادی منافع، قیز و اوغلانین فامیلینین مقامی داها آرتیق نظرده توتولور. کین و توی شرایطی آغیر گؤتورولور.

قیز قاجیرتماق یا قوشولوب قاقماق

قاباقلاردا چوخ، ایندیسه آز قیز قاجیرتماق یا باشقا سؤز ایله قوشولوب قاقماق ایقتیصادی وضعیتدن آسلیدیر. قیز یا اوغلان طرفی و یا هر ایکسیسی توی شرطلرینی یئرینه یئتمیرمگه قادیر اولمادیقدا قیزین قاجیریلماسی قایاغا گلیر. بو ایشه بعضی موقعلر قیزین آنا آناسی راضیلیق وئریرلر. بعضاده اونلاردان ایجازه سیز اولاردی. قیزی قاجیرداندا ملا و یا نوفوذلی شخصین انوینه آپاراردیلار. اورادا عقد انجام تپاردی. ایک ی اچ گون سونرا اوغلان قیزین آنا آناسینین یانینا گلیب عودر ایستردی و باغیشلناردی. بو یول ایله انولنمک مسأله سی ساده قورتاراردی. بعضی موقعلرده قیز قاجیرماغین سببی قیزین آنا یا آناسینین لجاجتی اولاردی اونلار قیزی بگنیدیگی اوغلانا وئرک ایسته مزدیلر. قیز ایله اوغلان بیر بیرینه علاقهل ی اولدوقلاری اوچون قاجاردیلار. بعضی وقت بو ایش دعوایه چکردی، موحیطه

گۆره توفنگ ووروشمالاري اولاردي. قيز طرفلري چاليشارديلار قيزي سالدیرسينلار اوغلان و اونون دوستلاري قيزي آپارماغا چالیشاردی. قاچیریلماق ایشی چوخ وقت انلار آراسیندا اوز وئرردی. قیز قاچیرماق عقد مجلسیندن قاباق و سونرادا اولاییلردی.

اره گندن قیزین کدرلی اولماسی

قیزی نیشانلاماق توی موقدیمه سی حاضیر ائتمک و باشقا لازیم گلن ایشلری گۆرنندن سونرا گلین اوغلان انوینه گنتمه دن ایلک دفعه غمگین اولاردي آنا آناسیندان آیریلدیگی اوچون آغلاردي.

روسیه عالیملریندن آکادمیک سوکولوف یازدیغینا گۆره روسیه ده، قدیم لر تویدان قاباق مخصوص آغلادانلار گلردي کي آغلادیجی سۆزلر اوخوسون. آغلادیجی اولمادیغدا گلین اۆزی آغلادیجی سۆزلر اوخویاردی.

ایندیده آذربایجانین بعضی یئرلرینده تویدان قاباق حضرت فاطمه روضه سی اوخویارلار و بعضاً قیزلار آغلار. بو ایش قدیم زمانلاردان قالمیش عادتلرین سونیدیر.

آذربایجانلیلار آراسیندا توی عادتلری

یاخین شرق اۆلکه لرینده یاشایان میلترلر آراسیندا انولنمک عادتلری و توی شرطلری اۆز میلی خصوصیتلرین ساخلاماق ایله برابر آز چوخ بیر بیرلرینه اوخشار. آذربایجان تورک میلّتی نین انولنمک و توی عادتلرینین عومومیتی اولماقلا برابر بعضی محللرده مختصر تفاوت ایله ایجرا اولونار.

من دوغولادوغوم و ياشادىغيم هرودا (خلخالدا) انولنمك و توي گنديشلىرىنى عملده گوردوگوم اوچون اونى آذربايجاندا ياشايان خلقلرين توي عادتلر نومونه سى اولراق گئيريرم.

قىز سچمك

۶۰ - ۷۰ يىل بوندان اول شهرلده اوغلان يا قىز بير يىرلىرىنى گوروب سئومگى چوخ آز اولاردى. چوخ وقت قىزلاري، اوغلان آنالاري اوز سليقهلىله بگه نردى. آنا حمامه گندنده يا قوناقلقدا بير قىزين اونا انتديگى حورمتدن اونون اوچون چكديگى زحمتدن راضى قاليب اخلاقي خوشونا گليردى. او قىزي اوغلونا مصلحت گورردى. قىزين ال ايشيني دخى گوروب بگنمكه قىزين نيشانلى اولماغىنى آرتيراردى.

آنا قىزي بگنندن سونرا آتائين نظرىنى جلب اندردى آنا ايسه خانىمي دئين سوزلري نظرده آلاق ايله برابر چاليشاردى قىز آتاسينين مادي وضعيتيندن معلومات اله گئيرسين. آتادا اوز نظريله وضعيتى موناسيب گوردوكدە راضى اولاندان سونرا اوغلارينا دئيردىلر: فيلانكسين قىزىنى سنه آلاجايق. اوغلان قىزي گورمه دن هنج بير سوز دنمزدي و عملا راضى اولاردى.

آذربايجان تورك خلقي نين آراسيندا اوغلانلارين اوتانماغينا بئله بير حيكايه نقل انديرلر.

انششك مسالەسى

بىر كىنالىين اوغلى ياشا دولموشىدى روھاً آرزو اندىردى ئولنسىن كىنچىن مادي
وضعىتى اىجازە وئىرمىردى بىر گىجە ار آرواد اوتوروب دانىشىردىلار اوغلاندا ياتمىش
حالدا ايدى.

آرواد دىدى: آي كىشى حىسنىن ئولنمك و قىتدىر نە اندك؟ جواب وئىردى: آي آرواد
بىزىم كى پولىموز يوخدور. نىجەدىر انششكى ساناقت توي اندك. آرواد راضى اولدى.
ولى بىر نىچە گون گىچدى خبر اولمادى.

بىر گون اوزى توتار توتماز آناسىنا دىدى:

آنا جان داھا انششك مسالەسىندىن باھاملا دانىشمىرسىز آرواد كىشىنى تلىدىردى تا اولاغى
ساتىپ حىسنى ئولندىرسىن.

گۆبك كىسدى

نىشانلى اتىمگىن بىر نوعى دە گۆبك كىسىر. بو نوع پولى فامىللىر آراسىندا داھا آرتىق
اولار. بو عادت قاباقلاردا چوخ اولاردى. فامىلدە بىر موناسىب اوغلان اولاندا اگر او
فامىلدە بىر قىز دونىياا گلە ايدى گۆبگىن كىسىدە دىردىلر: بو قىز فىلان اوغلانىدىر.
بو سۆز اىلە نىشانلاماق انجام تاپاردى و اولىنجى اىلدن باشلايلاق بايرام تۇحفەسى و
لازىم گلندە سوقاتلار قىز ئونە گۆندىرەمك عادى شىكل آلاردى گۆبك كىسدى
نىشانلامىن بىر قىسمى آخىرا چاتىپ اىكى اوشاق بۇيۇب ار آرواد اولاردىلار بىر
قىسمى ايسە زمان و شرايطدن آسىلى اولاراق پوزولاردى.

نىشانلى اتىمك و ئولنمك ايشلىرىندە موشاطەلرىن قارىشماسى تائىر دىيىل ايدى. اونلار
بعضاً بىر انعام آماق اىلە بىر قىزى يا اوغلانى بىلەيب يا تەرىف اندردى.

قىزى تائىببىب نەزىرە تۇتاندان سۇنرا رەسمىي ئىلچىلىك باشلاناردى.

فالا باخدىرماق - ئىستىخارە ئىتمەك

قاباتلاردا ئاتولمەك نىشانلاماق مۇسۇبەتتىن ئاساسلارنىدىن بىرىدە فالا باخدىرماق ئىدى. گەجەك گەلەننىڭ ۋە كۆرەنەننىڭ قالىنا باخىلاردى ئونلارنىڭ ئالغىي مۇشەخەس ئولاردى. ئىندى فالا باخدىرماق ئاز ئولۇسا ئىستىخارە ئىتمەك ئۆز ئىرىندە دورۇر رەسمىي ئىلچى گۇندەرمەك، ئەقەد ئىتمەك، توي ئىتمەك گۇنلارنى گەرك ئىستىخارە ئىلە مۇەين ئولۇنسۇن ۋە ياخشى بىس ئولماق ساعەتتى تەقۇمىلە بىلەنسۇن.

رەسمىي ئىلچى گەتەمەك

رەسمىي ئىلچىلىگە بىرىنچى نۇبەدە خانىملار گەندەرلەر. ئەدەت ئوزۇرە گەندەرلەر ئاراسىندا ئوغلان بۇيۇك ئاناسى (ئانا يا ئاتا ئاناسى) بىيەسى يا خالاسى ئولمايدىر. ئىچاق گەندەرلەر چۇخى ئاغ بىرچەكلەر ئولار. ئوغلان ئاناسىدا چۇخ ۋەقەت گەندەرلەر ئاراسىندا ئولار. بىرىنچى نۇبە گەندەرلەر سايى ۳ - ۴ نەفەردن ئارتىق ئولماز.

قىز ئونىن بۇ ئىشەن قاباتقادات خەبرى ئولمايدىر. ئونلاردا ۳ - ۴ نەفەر مۇناسىب ياخشى ئاداملارنى ئەدەت ئىچاق. قىز ئوۋى چالباردى ئوغلان ئىلچىلەرنى ياخشى قارشىلاسىن. فەسل مەۋەسى، شىرنى، قەلەن، چاي مەمۇلا خەزىر ئولاردى.

ئادىلانماق ئوچۇن نەزىرە تۇتۇلان قىز ئارتىق قۇناتلار قۇلۇق ئىچەردى. قەلەن، چاي، شىرنى گەتەرمەك ئونۇن ئەۋەدەسىنە ئولار بەش ئوغلان ئىلچىلەرنى چالبارلار قىزىن

اوزوندىن اۋيسونلار، بونىلا اونون اغزىندان ابي گليب گلەمەسىنى بېلىسىنلار باشىنا و باش توكلرىنە مخصوص دىقت اندرلار كي قىز كىچل اولماسىن.

بىر آر دانىشىقدان سونرا آداخلانماق مسالەسى موعىن اولاردى قىز انونىن بۇيوكلرى اۋز طرفلرىندىن موافىقتلرىنى دىيرلر و اصل موضوع كىشىلرىن گۇرونەسىنە قالار.

(خلخالدا بىرىنچى موافقت آلماق «هي» آلماق آدلانار)

كىشىلرىن رىسمى دانىشىغا گىتمەسى

اوغلان انلچىلرى، فامىل آغساققالارىندان اولاردى (بۇيوك آتاسى، عمىسى، دايىسى) قىز انونىنە گىتمەك اول اۋز آرالارىندا دىدى قويدى اندردىلر (مصلحتلەشردىلر) عومومى بىر نظر تاپاندىن سونرا قىز انونىنە گىتەردىلر.

قىز انونىدە اۋز نۆۋەسىندە فامىل آغساققالارىنى چاغىراردىلار. دعوت اولونان و اوغلان انونىندىن گىتەلرىن سايى ھەرسى ۵ - ۶ نەردىن آرتىق اولمايىدى. جمع اولاندىن سونرا شىرنى، چاي ايچىلردى و دانىشىق باشلاناردى، اگر توي اتمەك قاباقدا اولسايدى ايش قىزىن نىشانلاماغا حاضىر اولماسىلە تمام اولاردى. موبارك اولسون، ساغلىق ايلە ايش بىتەردى. و بىر نىچە گون سونرا اوغلان انونىندىن اوزوك و طاقە شال و شىرىنى گىتەردىلر و بونلا آداخلانماق رىسمىت تاپاردى.

عقد / اتمەك (كىيىن كىسمەك)

بعضى يىللردە مومكون اندىلر آداخلى اندىن بىر آر سونرا قىز و اوغلان طرفىنىن آغساققالارى گۇرۇشوب عقد شرطلرىنى و كىيىنمىوعىن اندردىلر. ھەر كىس اۋز قوۋەسىنە

گۆره موعین دست لیباس، اوزوک، قولباق، بویون باغي، آینا، شمعدان و باشقا لازیم گلن شئیلر حقینده راضیلاشیب عۆدهلرینه آلدیلا. بعضی یئرلرده آز چوخ سوت پولی (باشلیق) (فارسلا ر دنمیشکن شیریه آلدیلا).

کین میقداری عادی صورته قیز آناسینن یا اره گتیمیش بؤیوک باجیسینن کیننی قدر توتولاردی و بو راضیلیقدان سونرا ایستیخاره ایله عقد گونی موعین اولاردی.

تعین اولونموش عقد گونونده خانیملا و آقلا هر هسی آیری اوطاقد جمع اولاردیلا. کین اوچون دعوت اولموش ملالاردان ییری اوغلان و ییری قیز طرفیندن وکالت آیب عربجه عقد کلمه لرینی دئیردیلر و پرده دالیندان قیزدان رضایت آلدیلا. رضایت آذریاجان تورکلر آراسیندا (هابلی) معروف دور.

قاعده اؤزه قیز بیرینجی دفعه بلی دنمزدي ایکنجی دفعه ده دنمزدي اوچونجی دفعه دئیردی. اگر اوچونجی دفعه ده اوتانماق یا باشقا سببلردن بلی دنمه سه ایدی او وقت اونون یانیندا اولان آدلار اونو چیمدیکلردی. رضایت آییناندا سونرا کین و عقد مجلسینه اوغلان طرفیندن گتیریلن شئیلر بیر کاغیذه یازیلاردی. ملالار طرفیندن و ها بنله قیز و اوغلانین آتالاری و ایکی شاهید طرفیندن ایضالاناردی قیز آناسینا وئریدیلر. عقدنامه ایضالایاندا سونرا شادلیق باشلاناردی.

بو شادلیق آروادلار اوتاقیندا داها گنیش اولاردی. اولار دسته جمعی موبارک اولسون^{۸۱} کلمه سیله شادلیقلارینی بیلدیریدیلر و شیرینی یئیریدیلر چالقچیلا چالاردی اویناماق باجارانلار اویناردی چالقچی اولمایاندا خانیملا اؤزلری دایره (قوال)، قارمان، تار چالاردیلا، اویناماق باجارانلاری اوینادیلار.

^{۸۱} - فارسلا ر لولولو دنییب آغیزلارینا اللری ایله وورالار.

عقد اندىن سونرا مومكون اندىلر گلىنىي آپارادىلار مومكون اتىمىنلر آنا انوينده قويوب
بىر نىچە مودىتىن سونرا توي اندىب آپارادىلار.

آداخلى بازلىق

قىم زماندا آداخلى بازلىق قىز و اوغلانين شيرين دؤورهلريندن بىرىدى، آدى صورته
آداخلىلار توي گونونه قدر بىر بىرىنى گۇرمگە حقلىرى يوخ ايدى، طبعىي اولراق اوغلان
جان آتاردى آداخلىسىنى گۇرسون و ھابىله قىزدا جان آتاردى اوغلانى گۇرسون، بو ايش
آسانلىق ايله مومكون اولمازدى.

قىز اوچون اوغلانى اوزاقدان گۇرمك آسان ايدى، قىز باشقا تويلاردا يا عزا گونلرينده
اوغلانى گۇره بىلردى، اوغلان ايسه قىزى بىر تاماشا اوچون بىر دامدا يا سكىده
اوتورماغىندان خبر توتاردى، اوز فىكرىنچە آداخلىسىنىن نظرىنى جلب اتمك اوچون اورا
ياخىنلاشاندا زنجىر ووران اولسايدى دسته اورايا چاتاندا زنجىرى داھا آرتىق شىدتلە
ووراردى، باش ياران اولسايدى قمەنى داھا مۇحكىم ووراردى بو جور بىر بىرىنى گۇرمك
چوخ اهمىتسىز ايدى، قىز و اوغلان بو ايشدن او قدر حظ آلا بىلمزدىلر فقط قىز اوز
دوستلارى قىزلارا دىئىردى:

«گۇردوز منىم آداخلىم نە ياخشى زنجىر ووروردى و يا نە ياخشى باش يارىردى» اصلى
آداخلى بازلىق گىزلىن دوزهلردى، بو ايشى قىزىن بۇيوك باجىسى يا اينانلىمىش كولفت
دوزهلردى، قىز اوغلانين گلن ساعتىندين خبرى اولاردى، طۇله سكىسىنده يا باغى اولان
باغىن گوشەسىنده سماورى قاينادىب حاضىر اندردى فصل ميوهلرىنى لازىم گلن شىرىنى
بوشقابلاردا قوياردى، قىزىن اورگى تاپ تاپ تاپىلداردى، او دقىقەلرى ساپاردى بىر سس

گلدیکده دؤنوب اورایا باخاردی، اوغلان دخی اؤز نؤبه سینه گونلری و ساتلری
سایاردی گؤروش وقتی یاخینلاشدیقا اورگی چیرپیناردی.

آدخلی بازلیغا گنتمک چتین ایدی اوغلان باغ دیواریندان یا سو گیلیغیندن گرک گنچه
ایدی، چوخ آز اولاردیکی انو کولفتی یا قیزین اینانیلمیش آدامی باغین یا انوین کوچه
قایسینی آچیق قویسون و اوغلان یاواش تعین اولونموش یئره گل سین، بو یول ایله
آدخلی بازلیغا موفق اولماق بؤیوک شادلیق تۆره دردی و لذت وئرردی، بعضی اوتاقچا
قیزلار و اوغلانلار بو چتینلیکلردن سونرا بیر بیرلی ایله دانیشمادان آیریلار دیلار، بعضاً
اوغلان قیزین قارداشینا و آتاسینا تصادوف اندیب زحمته دوشردی، چتینلیک ایله
قاجاردی یا باغ اوغروسی آدینا کؤنک یئردی، طبیعیدیر اوغلان آدخلی بازلیغا گندنه
قیزا موختلیف تۆخفهلر آپاراردی.

خلق آراسیندا آدخلی بازلیق حقیقده گولمه لی بیر قدر ادبدن قیراخ لطیفه لر دوزه لیب
دیللرده دنیرلر:

بال بارداغی، حسین دئین دیلره قوربان او لطیفه لر دندیر. (ایندی جوانلار آدخالنمادان
اول گونلر و آیلا نطرده تدوغو قیز ایله گرمگی قاباکی آدخلی بازلیق ایله موقایسه
اندیب تفاوتونی حبس اتتسینلر).

ساوادا معروف دور کی بیر نفر ایکی یولداشینین مصلحتیله آدخلی بازلیغا گندیر، او قاپیدا
اولان دشیکدن باشینی سالی ر وضعی یوخلا سین. اونی قیزین آتاسی حیوان سالی ر ویریر
اوغلان باشینی چکنده چیخماییر زور اتدیکده قاپی یئریندن چیخیر قاپی باشیندا قاجیر
یولداشلاری دوشونمهدن قورخوب قاجیرلار و بیر مودت سونرا متوجه اولوب قاپینی
سیندیریلر و آدخلی نجات تاپیر.

بايرام تۇحفەلىرى

بعضى وقتلار آداخلانماق ايله توي آراسىندا فاصىلە چوخ اولاردي، بو فاصىلەلەردە بايراملار قاباغا گلندە اوغلان انويندن قىز انوينە بايراما مۇناسىب بايراملىقلار گۇندىرديلر و ھا بىلە فصلين اۋزۇنە مەخسۇس نوبىر مېۋەلەرىدە اوغلان انويندن قىز انوينە گۇندىرلەردى.

نوروز بايرامىندا ھەر كىس اۋز قوۋەسىنە گۇرە شىرنى، لىياس، قىزىل، جۋاھىردە گۇندىرمەلەيدى. ھتى قىزىن ياھىن فامىلە ياددان چىخمامالەيدى.

قوربان بايرامىندا پارچا؟ شىرنىدن باشقا، قوربانلىق اوچون بىر قوچ داھا گۇندىرمەك واجىب ايشلردن ايدى، قوچون باشىنا و آياقلارىنا ھنا ياھاردىلار، اورۇچلۇق بايرامىندا دوگى و اون ھالۋاسى گۇندىرمەك ياددان چىخمازدي قىز انويندن ايسە اوغلان اوچون كۈنەك، جوراب، عرقچىن گۇندىرلەردى و اعلەب نىشانلىنىن اۋز ال ايشى اولاردي. اوغلان قىز انوينىن ياھىن فامىلەندىن مەكە، كرەلا، مەھدە گىندىب قايدان اولسايدى بىر بىرلىرىنن اولەرنە سوقات گۇندىرلەردى. بعضى زىھىتىش اوشاغلارن توي اىتمەگى فوراً مومكۇن اولمازدي، اونلار خارىجە گىندىب ۷ - ۸ ايل غورىتدە قالاردىلار تا پول قازانىب توي اىتسىنلەر، ولي بو مودتدە آزادا اولمۇش اولسا سوقات اونودولمازدي.

تويلارن نۇعلەرى

تويلارن نۇعلەرى مۇختەلىف دىر. سادە تويلار، مۇفەلل تويلار، دۇۋرانلى تويلار و پول بېغماق تويلاردي.

سادە تويلاردا عقد اىتمەك ايلە گلەنى گىتىرمەك سادە طرزە بىر گۇندە اولاردي، مجلسى ايشىقلار يا فامىل ھوسكارلارى اۋز چالماغلارى ايلە باشا چاتدىراردىلار و ايشىتىراک

اندنلري مشغول اندرديلر. بۇيله سادە تويلاردا اوشاغلاردان باشلايaraq ايشتيراك اندنلرين چوخي اويناردى. اوغلانين باجيسي آناسى حتماً اويناماليدىرلار.

دۇوراني تويلاردان - دعوت اولونان جماعته قند گۇندريب تويا گلەمەسى خواهىش اولوناردى، تويا گلنلر هر كس اۆز قوۋەسىنە گۆرە موئين اولونموش بير شخصە نقد پول يا تعهد (حجت) ونرمەلىدى. بو قصد ايله توي ايشلرينە كۆمك اولوناردى. بىلە تويلار مراغه اطرافيندا داها چوخ معمولدور.

پولالى تويلاردان مقصد بير كاسيب كورەكن اوچون توي وسايلى دوزلتمك ايدى، محلە بۇيوگى يا فاميل آغساقالى بىلە تويون مسؤليتىنى عۆدەسىنە آلاردى توي بگليگين قبول اندردى، او كورەكن نامنە دعوتلر گۇندردى، چالقىچيلار، موطرلر دعوت اولاردى بىلە توي فقط كيشيلر آراسيندا اولاردى، مجلس قيزيشاندان سونرا توي بگى چالقىچيلار بير شاباش ونردى (البته توي اوچون) اۆزگەلىدە اونا باخيپ هر كس اۆز قوۋەسىنە گۆرە شاباش ونردىلر بو پول ايله چوخلى پول بىفاردى، توي خرچىنى اندندن سونرا كورەكنە بير ثروت اولاردى و او باجاراردى بير كاسبلىق اتتىن.

گنىش تويلار

تويلاردان بير قىسمى گنىش تويلاردى هر كس اۆز مادي وضعيتىندن آسيلي اولاراق ۳ - ۷ - گونه قدر توي مجلسى قوراردى. چوخ وقت ايلين موناسيب فصلينە سالياناردى. اغلب بۇيوك حياطلاردا چادير قوراردىلار بو تويا شەردە باشايانلارين چوخي دعوت اولوناردى. كندلردن و باشقا شەرلردن دوستلار و قوۋوم قارداشلار ياددان چىخمازدىلار.

هروون (خلخالين) اۆزۈندە ايشى آشيقلىق اولان آشيقلار يوخىدى، كندلردن و باشقا شەرلردن هر كس اۆز قوۋەسىنە گۆرە بير نچە چالقى دستەسى دعوت اندردى.

چالقيچيلارين آراسيندا زورنا، دايره، و ني چالان اولدغو كيمي اوخويان و بير ايكي نفر موطربده اولاردي.

موطربلر جوان اوشاقلاردان عيبارت ايدي، اونلار اويما^{۸۲} بيرچك قويوب اويناياندا موحيطه نيسبت آرواد پالتاري گنيرديلر. موطربلر ياخشي اوينيارديلار. چنك چالماقدا مهارتلي وار ايدي.

آشيقلاري تشويق ائتمك اوچون اونلار شاباتش وئرديلر. موطربلر داها آرتيق پول جمع ائتمك اوچون باشلاريني پوللي آداملارين ديزي اوسته قوياردي. قوناقلار چاديردا دؤوره اوتورارديلار و هر كسین قاباغينا فصله مونايب آما، آرمود و بو كيمي ميوه‌لر قويارديلار. تفريح اوچون ميوه‌لري ياخين تانيشلار بير بيرينه ديگيرله‌درديلر ميوه‌ني ينمينلر انولرينه آپارارديلار. قوهوم قارداش و قونشو آرواد قيزلاري دامدان چادير آراسيندان توي مجلسينه باخيب گوردوكلريندن و انشيتديكلريندن خط آلارديلار.

تويلاردا اويون چيخارتماق

گننيش توتولان تويلاردا آشيق دسته‌لريندن علاوه اويون چيخاردانلاردا اولاردي. بعضاً چالقيچيلاردا دا اويوندا شيركت اندرديلر. منيم گوردوگوم و ياديمدا قالان اويون، ديگيرمان اويونديير:

ايكي نفر چاديرين اورتاسيندا بير بيرينين قارشيسيندا اوتوراردي، ايكي آجاي چيگنلرينه قويوب اونلاري باغلارديلار، بير بيرينه گولمه‌لي سؤزلر دنييب نؤوه ايله بري او بيرينين

^{۸۲} - باشيني فيخديرمايب قيزلار كيمي قيسا وورارديلار.

اوزونه اون، سونرا سو پوفلردى، هر ايكىسىنىناوزونده خمير دوزهليب گولونچ حال تاپاردى. و تويا گنلرين نظرين جلب اندىب گولمكلرينه سبب اولاردى. اويونچولاردان بير قارنى و دۇشي اوستونه موختليف شكللر چكردى قارنى^{۸۲} و سينه سى حركت اتمك ايله اونلارا گولونچ حال ونرردى. ووروب خلقي گولدورر و يا آياقلارينى بوينا آسيب چايدىدا يئيريدى.^{۸۴} بئله گنجهلر ۳- ۴ ساعت دوام اندردى چالماق، اويناماق دۇوره سى قورتاراندا سونرا شاما دعوت اولونموشلار قالىپ باشقالارى گئدردى. پولولارين توپلاريندا آروادلارين چالقىچيلارى علي حده اولاردى.

جهيز/وتاغي و جهيز آهارماق

گلین آهارمادان اول جهيز اوتاغي دوزلتمك و اونى تاماشا اوچون حاضيرلاماق توي عادتلىرىندن بيريدى. بورادا گلینين تيكديگى عرچينلر، كۈينكلر، مؤهر قابى، پول و چوبوق كيسه سى، جانماز، توخودوغو هيبه لر، خورجونلار جنجىملر، مومكون اندلردنن توخودوغو خالچالارى آسلاردىلار يا دوزردىلر. آتا آنا طرفيندن وئريلن مىس قاپلار، صانديقلار و باشقا لازيم اولان شئيلر جهيز اوتاغىندا قويولاردى. تازا گلينه جهيز حاضيرلاماق اوچون قاباغچادان قوهوم قارداش توپلاشار، هاميسى كۈمك اندردىلر. اونلاردان بعضيلرى يون يوياردى، كيمي دارادى، بعضيلرى ايسه اييرردى، بير عيده ده يورغان دۈشك سالماق ايله مشغول اولاردىلار.

^{۸۲} - هرودا قارينا شكل چكىب گولدورن لوطى ميانه لى ايدى.

^{۸۴} - مايالاق آشان مجره لى/ خلخال كندلريندن/ لوطى ايمانقلى ايدى.

قدیمدن قالیش بو عادت ایندیده آذربایجان کنلرینن چوخ قیسمتینده قالیب و آر دا اولموش اولسا موراعات اولونور.

بگ چیخماقدان قاباق حاضیرلانمیش جهیزی اوغلان انوینه آپاراردیلار جهیزی برنمیش قاطیرلار اوستونه یوکلردیلر و هر قاطیرین اوستونده قیز انوینن یاخین موناسیب یاشلی اوشاقلاریندان بیر اوتوراردی. اوغلان انوی طرفیندن اونلارا خلعت وئریدیلر. البته جهیزدن اوغلان انوینه گؤندریلمەدن اول ایکی نوسخه صورت گؤتورولوب بیر اوزی قیز انوینده قالیب بیر اوزیده اوغلان انوینه وئريلمەلیدی.

حنا یاخماق

گلین آپارمادان بیر ایکی گون اول قیز انوینده حنا یاخماغا دعوت اولوناردی هوسکار چالغیچی دستهسیده چالماق اوخوماقایله بیغیلانلاری مشغول ائدریدیلر.

آرودالار باشلارینا آیاقلارینا و اللرینه حنا یاخاردیلار قیزلار ایسه اللرینه یاخاردی. بعضیلری ایسه فقط فیندیقا دوزلدردی (دیرناغلارینا حنا یاخاردیلار) آذربایجانین بعضی شهرلرینده (مراغه اطرافیندا) اوغلانین حنا یاخدی گنجهسی اولار.

خلخالدا اوغلان اوچون مخصوص حنا یاخدی گنجهسی اولماییب بگ چیخان گونی حمامه حنا گؤندرلر و حمامدا حنا یاخیلاردی.

بگ چیخارتمان

گلین گتیرمکدن بیر گون اول بگ چیخارتماق معمولی عادتلردندیر. اوغلان طرفیندن قیز و اوغلان طایفه سینین جوانلاری بگ حمامینا دعوت اولوناردی. قیز انوی طرفیندن بگ

اوچون قشنگ تېكىلمىش بىر بوقچادا تومان كۆينك پالتار گۆندىرلدى. بگىن ساغ و سول
 توشونادا كۆينك و جوراب گۆندىرمك واجىيى ايشلردن ايدى. فصل ميوهسى حنا و
 شيرينده حتماً اولمايدى. چوخ وقت زورناچى دسته سىده دعوت اولوناردى.
 نطافت و حنا ياخماق قورتاراندى سونرا بگ پالتارىنى گىيىب حمامدان ساغتش و
 سولتوش و باشقا دعوت اولانلار ايله چىخاردى و زورناچىلار چالا چالا و شادلىق انده
 انده بگى اۆز انويىنە آپارادىلار. چالغىچىلار بىر مودت انوده چالادىلار، بىر عىده بگىن
 قاباغىندا اويناردى مونسىب اولدوغدا آناسىدا اويناردى. سونرا مخصوص دعوت
 اولونموشلار ناھارا قالاردىلار. هميشه ساغتش انولنمىش جوانلاردان سچىلردى او
 اوغلانا جىنسى مسالەلرى اۆگرتمەلىدى.

گلىن گىرمك

گلىنى اوزاق يولدىن گىتىرنده آت اوستە مىندىرىپ قاباغىنا بىر گۆزگى توتاردىلار. آتى
 ياواش ياواش آپارادىلار زورناچىلار چالا چالا يىغىلانلار گولە _ گولە گلىنى اوغلان
 انويىنە آپارادىلار، گلىن اوغلان انويىنە ياخىنلاشندا بگ اوغلان كى اۆز ساغتش و
 ساتوشىلە قاباغىدان دامدا دوراردى تا گلىن گلندە آما آتسىن. آلمانى بعضاً بىر نچە
 يىردىن بىر آز كسرلر تا گلىنە دگندە اذيت انتمەسىن.
 آلمانى معمولا اوج دفعە بگ آتاردى اوچونجى آلمانى بگ، گلىن ياخىنلاشندا آتىپ
 آشاغى دوشردى. گلىن قاپىدىن گىرنده قاباغىنا گۆزگى چىخاردىلار و اوغلانىن آناسى
 طرفىندىن گلىنىن باشىنا گوموش پول و نقل سېرلردى و گلىنى قرآن آتتىدىن گىچىردىلر.

بعضي يئرلرده گلين واريد اولاندا آياغلارين طشت اوستونه قوياردي. بعضي يئرلرده گلين گلنده توفنگ آتارديلار. موقدس مابلار ايسه، گليني درويش اوخويا اوخويا بگ انويته آباراديلار.

گردک/وتاغي

توي گنجهسي گلين و بگ اوچون موعين بير اوتاق گردک اوتاغي آدلاناردي. چالماق، اوخوماق، اويناماق قورتارانندان سونرا رسمي دعوت اولونموشلار شام ينييب گنديرلر، فقط قيز انويندن گلميش يئنگهلهر قالاردې. سونرا بگي گردک اوتاغينا گوندرلر. يئنگه اغلب موشاطهlerden اولار. اولار تجروبهلي آروادلار اولمايدير كي جينسي مسألهله واريد اولسون. او گردک گلينه لازيم گلن جينسي مسألهلي آتلاتسين.

ديل آتي

معمولي عادتlerden بيريده ديل آتي ونرمک دير. اوغلان چاليشار گليني سوزه گتيرسين، گلين اولجه دانيشماز تا اوغلان مجبور اولار بير قيزيل گلينه باغيشلاسين بو پول ديل آتي آدلانير فارسلا (زير لفظي) دنيرلر. اوغلان قيزي تصرف اندندن سونرا گردک اوتاغيندان چيخار يئنگهلهر (۲-۱) نفر گردگه گيريب نيشانلي دستمالي آليب ياخين فاميلينه گؤسترلر. بعضي يئرلرده قيز تصرف اولوناندا توفنگ آتارلار.

بئىل باغلاماق

گلىنىي بگ انويىنە آپارمادان اول اونون بئىلىنى باغلار دىلار. بئىل باغلايان اوغلان دده ننه لىي
گرک اولسون.

گلىنىي بئىلن باغلاياندا بو سۆزلر اوخونار:

گلىن گلىن قىز گلىن

اينجىلرين دوز گلىن

يئىددى اوغلان اىسترم

سون بئشىگىن قىز گلىن

دوآق قاپدى

گلىن گئىرنىن ايكى- اوچ گون سونرا دوآق قاپدى انجام تاپار. اوغلان و قىز طايقاسىنىن

خانىملاري و قىزلاري جمع اولار، گلىنىي بير صندل اوسته اوتوردارلار. اوغلان

طايقاسىندان يئىددى-سككىز ياشىندا بير اوغلان گلر گلىنىي دوآغىن قاپار. اونون اينده

ايكى قىسا آچ اولار آچاغلاري قويار گلىنىي باشينا و دئير:

قاپىم قاپمايىم؟ بير آرواد جواب وئىر: قاپما باختوردير.

اوغلان - قاپىم قاپمايىم؟ جواب: قاپما اوغول دوغاجاق.

اوچونجي دفعه اوغلان دئير: قاپىم قاپمايىم؟

جواب - قاپسان سنه خلعت وئىيله جك.

اوغلان دوآغى قاپىب قاچار. سونرا اونا تۇحفه وئىرىب دوآغى گئىر آلارلار.

جهیز پایلاماق

دوآق قاپدیدان اچ-دورد گون سونرا اوغلان انوي قیز گنیرمیش جهیزلردن، البته ال ایشلریندن، اوغلان و قیز قوهوم قارداشلارینا پای گؤندرلر.

ایاق آچدی

توي عادتلریندن بیریده ایاق آچدیدیر. قیزی آناسی یئددی سککیز گون گلین گئنددن سونرا کورهکنی بیر عیده ایله رسماً دعوت اندر و موفصل قوناقلیق وئرر. بیرینجی کورهکن قوناقلیغی آذربایجاندا «ایاق آچدی» آدلانیر.

توي گونودور ال چالین

تویلاردا دنییلن تویون موبارک اولسون «ماهنیلار چوخدور خلق ماهنیلاری ایله شاعیرلر دنین ماهنیلار قاریشمیش و اییرماسی چتیندیر. آذربایجان خلق شاعیری آقای اعتمادین «توي گنجه سی» عونوایله یازدیغی «موبارک اولسون» یا جوان شاعیر آقای مجیدزاده نین توپلادیغی «توي گونودور ال چالین» ماهنیسیندا و هابئله قیمتلی یازیچی آقای ذکانین خاطیرینده قالان «موبارک بادا» ماهنیسیندا بؤیوک اوخشاییشلار وار.

آقای ذکانین خاطیرینده قالان ماهنی عینیله بوردا یازیلماسی داها یئرلی گؤرولدی.

آقای اعتمادین ایسه آشایداکی بیتینه قناعت اولونموش.

دولدور شربتیه جامی

قوناقلارا وئر سلامی

ساغ اولسون اوغلان آدامي

تويون موبارك اولسون

(موبارك باد)

آقاي مجيدزاده ايسه آشاغيداي گنيرديگي بيتلر ايله ماهنيسيني باشلاير.

اوغلان ايگيت قيز قشنگ

هامي دنسين اوركدن

آي قيز تويون موبارك

اوغلان تويون موبارك

نوبارك بادا

۱

يئتيشدي قوربانون اولوم تويون نوبارك

اي گول ريحان نوباركبادا

۲

بازاردان آلايم سوغاني

بو سوغاني او سوغاني

ياشين اوغلان دوغاني

تويون نوبارك نوبارك بادا

۳

بازاردان آلايم مکهني

او مکهني - بو مکهني

ياشاسين اوغلان اکني

تويون نوبارك نوبارك بادا

۴

توي دوگوسون آرتموشوخ

قىز ننه سين قارىتموشوخ

توي چاديريني قورموشوخ

انشاله نوبارك نوبارك بادا

۵

بازادان گليب آيناسي

اوستونده وار نيشاناسي

دده سينين بير داناسي

ننه سينين ارک نازي

اي گل ريحان نوبارك بادا

۶

بازادان آلايم سينيني

او سينيني بو سينيني

ياشاسين آقا قاينيني

تويون نوبارك نوبارك بادا

۷

بازادان آلايم قارپيزي

او قارپيزي بو قارپيزي

ياشاسين اوغلان بالدوزي

تويون نوبارك نوبارك بادا

۸

گيرديم بهيين اوتاغينا

عباسين قويدوم يانينا

باجيسي قوربان بويونا

اي گل ريحان نوبارك بادا

۹

نقده گله دسته دسته

آج تۆكولسون سينهن اوسته

قيسمت اولسون هامى دوسته

تويون نوبارك نوبارك بادا

۱۰

قوي گلين انوده يئريسین

شوقي دونياني بوروسون

دوشمنين گؤزي چوروسون

تويون نوبارك نوبارك بادا

اي گل ريحان نوبارك بادا

آشيق سۇزلاریندن

دریادا چوخ اولار ناققا بالیق

بگي ساحلا سین یارادان خالیق

بالا بانچي ايسٽر اٽلس آر خاليق

آشيق ايسٽر ماهوت دونليق

موھوم/ایشلر

بشر اولينجي ياشاييش دۈۈرلرينده ضعيف اولدوغو اوچون اۈزوندن قوتلي و باجاريقيچيلار فوق العادليگ قاييل اولوب اوندان قورخاردي اونا حۇرمت بسلردي بير اۈزگه سۇز ايله اونا آلاھليق قاييل اولاردي.

بير مودت قوتلي حيوانلاري اوچان بۇيوك قوشلاري آلاھ بيلردي. بير مودت ايلديريمي، گونشي، اودي و بونا اوخشايلانلاري آلاھ ساناردي.

بعضي وقتلر اونلار موچسمهلر اۈز اللر ايله دوزلاديب باش آلاھ، عشق آلاھي، غضب آلاھي: تاخيلي آلاھي و بو كييمي ادلار ايله مشهور اندردى اونلار اوچون معبدلر دوزلاردى. آتارلاري اينديده موجوددور.

اينسانلار موختليف يوللار ايله چاليشارديلار اۈز دوزلنديكلري آلاھي راضي سالسينلار. بير زمان اينسانلاري قوربان اندرديلر. بير مودت حيوانلارين قوربان ائتمهگينه قناعت ائتديلر حيوانلاري قوربان ائتمك اينديده دوام اندير. البته ايندي آلاھه دييل آلاھه يولوندا موقدس يئرلرده بعضاً ائولرده قوربان كسيرلر.

آلاھلارين محبتيني جلب ائتمك، راضي سالماق اوچون اول بۇيوك آتالار ايقدام اندرديلر، سونرالار ايسه موعين آداملار واسيطه اوچون منيدانا گلديلر. اونلاردان بۇيوك قيسمتي معبد آدينا خلقدن نذر و نياز و قوربانليق آليب اۈز نغلرينه ضبط انديرديلر. موخشخص دينلر منيدانا گلندن سونرا ذيكړ اولونان آلاھلارين سايب آزالدي. اونلارا ايطاعت اندنلر محدود اولدولار، بشرين بۇيوك قيسمي گۈزه گۈرونمهين آلاھه ايطاعت ائتمگه باشلاديلار.

بير او گۈزه گۈرونمهين آلاھه اينانلار چوخالديسا ولي آلاھي راضي سالماق عادتلي و اونون عاميللري دوام ائتدي و اينديده دوام ائتمكدهدير.

ذیکراولونان عادتله هر میلین آراسیندا اؤزونه نیسبت شدید و ضعیف اولموشدور.
آذربایجان تورک خلقیده بو ایشدن ایستیتنا اولایلمزدی.
سؤیلهن عادتله هر زمانین اؤزونه نیسبت بیر شکلده اولموش و اولماقدادیر.

موصلي (موصلايه چيخماق)

بیر اوزون مودت باهار یاغیشلاری یاغمیاند کندیلر ناراحت اولورلار. قدیمدن قالمیش
عادت اوزره اوشاقلار بیر قولچاق (مترسک) دوزادیب باشینا چادیر سالارلار. قاپی قاپی
گزدیریب آشاغیداکي شعرلری اوخویارلار.

چمچه خانیم نه ایستر آلاهدان یاغیش ایستر

الی قولي خمیرده بیرجه قاشیق سو ایستر

آلاه بیر یاغیش گوئدر دنلمریز قورودی

آلا داغین بولوتی یتیملرین اومیدی

بالالاریم اولودی زمیلم قورودی

چای داشی چاخماق داشی یاندی اورگیمین باشی

آلاه بیر یاغیش گوئدر گوئرسین داغلار باشی

یوخاریدا یازیلان سؤزلری دنیندن سونرا ائو صاحیبی بیر کاسه سو تۆکر چومهچه خانیمین
باشینا.

بو بو گلرده شهرین یا کندين خارجینه اوجا بیر یئره چیخارلار اورادا محل مولاسیین
باشچیلیقی ایله ناماز قیلارلار و دوعا اوخویارلار.

ایش تأثیرلی اولماق اوچون گاهی موصلا ساعتلرینده بالالاری آنالاریندان آیریرلار.
هائبله قوزولاری و بوزولاری آنالاریندان آیری ساخلاییرلار.

فولکلورون چوخ قیسمتلرینده واریاتلار اولدوغی کیمی موصلي حقینده واریاتلار
واردیر شجه کی آقاي مشرینین موصلي حقینده توپلادیغی معلوماتدا بعضی دگیشیکلیک
واردیر.

چومچه خاتين تراسينده كلخوراندا (اردبيلين ۲ كيلومترينده) ۳ نجى ۴ نجى سطيئرلري
بنله دير:

هر قايپيا دايانسا بير نعلبكي پاي ايستر
قروين سلطان آباد كندينده بيرنجى سطيئرده ديرلر

چومچه خاتين چن ايستر
يا همدانين لالچين كندينده ديرلر
چومچه بالغ ياغ ايستر
خددان ياغيش ايستر
بالالارين ياغليا
خدايا شوكر انلهيه

جادوچيليق (جادوگري)

موهوم ايشلردن بيرى جادوچيليقدير. جماعتين بير قيسىمى انله خيال انديرلر كي بير
شخص جادو انتمك ايله اونيله ايسته نيلم كيمي رفتار انتمك اولار، اوني ياخشى
ياشاماقدان محروم پيس وضعيتده ساخلماق اولار. جادوچيلار چاليشارلار انله
گؤسترسينلر. كي بيرينين اولو باباسي جادوگر اولدوغو اوچون اونون اوغلي و نوه سي
فقط جادو انده بيلر.

اونلاردان بير عيده سي گوزباشيندا بعضيلري انلرينده اوتوروب خلقي آداتماغا
چاليشارلار. بير قيسىمى ايسه كندلرده و شهرلرده دولانارلار.
اونلار موختليف واسيطه لر ايله و ديل توكمك ايله عوام جماعتي و دوشونمه پنلري
آلادارلار. اونلارين پول قيزيل حتي جواهيرلريني اللريندن آيلرلار و يوخسوللوقا
ساليارلار.

افسونچولوق

بوغاز قايتارمايا، چيلله كسمه يه، ساغاتماغا، ياغيش ياغديرماغا، ياغيش كسمه يه و سايره عاييد چوخلو افسونلار واردير.

ياغيش ياغديرما	ياغيش كسمه
داش باشي	قودو داشي،
ياش باشي	اودو داشي،
ياش اولدو	قودو كسسين
اوست - باشيم.	ياغيشي.
سودا داشيم	قوناق گلسين
قودا داشيم	هوندو باشي
بابا داشيم	گتيرسين
گلر	قيزيل گونو،
گنتمز	آپارسين
ياغيشيم	ياغيشي.

افسونلار موضوعا چوخ رنگارنگدير. افسونلارين آن قديمي تصرفات فعاليته ايله باغلي اولاراق يارانميشدير.

هاش گنده	چاخ داشي،
هوش گنده،	چاخماق داشي،
بو اوخ سنه	آلاه ويرسين
توش گنده.	ياغيشي.

م. قوركي سوونت يازيچيلارينين قورولتاينىنداكي معروضه سينده دئيميشدير: «قديم ناغيللارين، افسانه لرين، اساطيرين، سيزه معلم اولدوغونا، شوبهه انتميرم، لاکين چوخ ايسترديم كي، بونلارين اساس معناسي داها دريندن آنلاشيلسين. بو معنا قديم ايشچي اينسانلارين اوز امکلريني يونگول لشديرمه يه چاليشمالاريندان، دورد آياقلي و يا ايکي

آياقلى دوشمن عليه نه سىلا حلا نملاريندان و همچنين سؤز قووه سي ايله، سحر و افسون اوصوللاري ايله طبيعتين اينسانا دوشمن اولان بلالارينا تاثير ائتمك آرزولاريندان عيبارتدير». بنله افسون، جادو، سحر و معجزه لر بيز قديم ناغيلا ريميزدا داها چوخ راست گليريك. چوخ ناغيلا ريميزدا سحر قهرمانلارين اينده آزمان قووه لر اوزرينده غلبه اوچون واسيطه لردن بيريدير. دنمه لي، قديم اينسانلارين بو اعتقادلاري، طبيعت، وحشي حيوانلار اوزرينده غلبه چالماق آرزولاري، سحر، افسون، وس. شكيلده مراسيم و ناغيلا ريميزدا گليب بيزه چاتميشدير.

افسونچولوقدا موهوم ايشلرين بير اوزگه قيسميدير. افسونچولار چوخ وقت بير موزي حيواني ايلاني، عقربي افسون اندرلر كي انوده ياشايانلاري سانجماسين افسونچولار تخته بيتي، قريب گز، سچان و بو كيمي حيوانلاريدا آرادان آپارماق اوچون دوعا يازارلار. دوعاني سودا ايسلاداندان سونرا موعين يئرلره سپرلر تا موزي حشرات آرادان گتسين. ذيكر اولونان ايشلره قديم زمان اينانان چوخ ايدي.

جادوگر افسونگر حتي چوخ وقت اوزوده اينانيردي اينديسه اولار اوزلري اينانمير فقط خلقي آلاذيب پوللاريني اللريندن چيخا ديرلار.

دوعا يازماق

دوعا يازماق دوعا آماق و دوعا يا اينانماقدا موهوم ايشلر دندير. دوعا يازانلار خلقي آلادانلار ايشلرينده موته صيص اولارلار دؤكتورليق اندرلر، اوشاق دوغماغا، گؤز آغريسينا، خولاصه هر چاره سيز مرضه ده دوعا يازارلار و بو يوليله خلخين پولوني ايندن آيرلار. بو عادت ان قديم زمانلاردان قالميش گت گنده شكليني دگيشميش ولي موتاسيفانه اينديده بعضي يئرلرده آز چوخ دوام اندير. بعضي دوعا يازانلار چوخ اوزلي

اولارلار، حقیقت قارشیسیندا اوزدن گنتمزلر بعضیلری ایسه موعل قالدیقدا تی تی پی تییه دوشرلر.

نومونه اوچون آشاغیداکي موضوعون یازیلما سینی موناسیب گوردوم:
مریضلریمدن بیرری دوعا یازان ایدی. دوعا یازماغی اؤزونه بابالاریندان ارث آپارمیشدی. بیر گون قیزینی موعالیجه اوچون گنیرمیشدی معلوم اولدی بو قیزین بئلی آغیرمیش دوعا آلاماق اوچون گلن قاری آروادلاردان بیرری دستور وئریر کی قیزین بئلینه اوننی نغده خمیر انلهیب سالسین نتیجهده قیزین بئلی یانیر دریسی سویولور.

دیننده آی کیشی سن اؤزگهلرینه دوعا یازیب موعالیجه ائدیرسن نه دؤکتور عوضینه بیر قارینین سؤزونه قولاق آسین البته موعل قالیب تی تی پی تییه دوشدی.

مریضلریمدن بیر اؤزگهسی دوعا یازیب ایستیخاره ایله تأمین معاش ائلردی. قیزی مریض اولدوغو اوچون گنیرمیشدی. سورغودا معلوم اولدی کی قیز اره گندیب و بوشانمیشدیر دانلادیم سن اؤزگهلرینه محبت دوعاسی یازیرسان نه قیزووا یازمادین؟ طلاق آلاماغا مجبور اولدی البته جواب وئره بیلمه دی و وئرهده بیلمزدی.

بو کیمی موضوعلاردان چوخ نومونه لر گنیرمک اولار حقیقی دانماق اولایلمز. بئله عادتله نه تک آذربایجاندا و باشقا ویلایتلرده حتی تهراندا گورمک و انشیتمک اولار. بعضاً گوندهلیک تهران روزنامه لرینده فیلان دوعا یازانیا فالچینین توتولماسینا توش گلیمک اولار.

فاللار

فاللاردا موھوماتين بير قىسمىدیر. اونون نوعلري چوخدور ورق فاللي، نخود فاللي، آينا فاللي، اينه فاللي، حافيظ فاللي (كف بين) اله باخدیرماق بولارین هرەسینین اؤزونه مخصوص قاعیدهلري واردير.

بولار هامیسي موھومات دوشونمیینلري آلداتماق و پول قازانماق اوچون بير واسیطهدير. فال باخدیرماق تک دالدا قالمیش خلقلر آراسیندا دییل مدني میلترلر آراسیندا داوادییر.

ایکینجي جهان موھاربهسي زماني لندنه فال ایله دعوانین نتیجه سینی بیلیمک اوچون دوشونمیینلر چوخ پوللار خرج اندرديلر. روزنامه لرين یازدیغینا گؤره آمریکا دا ایلده یوزمین دولار فال باخدیرماغا مصرف اولور.

فال باخدیرماق آذربایجاندا آز دییل، ایشلرینی فالچیلیق ایله گنجیردنلر شهرلري و کندلري گزیب دوشونمیینلري آلا دیب پوللارینی اللریندن چیخاردلار.

قدیمدن قالمیش موھوم عادتلر چوخدور. اونون باره سینده موفصل کیتابلار یازماق اولار نجه كي عقیده مند شخصلر یازمیشلار. موھوم عادتلر او قدر کؤک سالمیش حتي اوخوموش خانیملاردا اونلار ایلانارلار، مثلا چالیشارلار كي اؤز باخین آداملارینا دستمال موستقیم و یئرمه سینلر، قایچینی وئرنده یئره قویسونلار، ایکی تانیمیان آرواد و کیشي آراسیندا گنجه سینلر. لیاس گنینه، تیکنده ایلک دفعه بیر نفر قدمي یونگول آدام ایچري گیرسین، دیرناقلاري گجه لر توتما سینلار. بو کیمی موھوم عادتلردن چوخ سایماق اولار و هر ایشه ده بیر نتیجه موعتیدیرلر دستمالی موستقیم وئرنده آیریلیق دوشر. قایچینی موستقیم وئرنده ایکی نفر آراسیندا دعوا اولار، ایکی تانیمایان آرواد آراسیندا کیشي گنجیب گنتسه آروادي اؤلر. تازا باشلان ایش اوسته قدمي آغیر آدام

گلڻس او ايش گنج قورتارار و بر عكس قديمي يونگول حقيده خلق آراسيندا آشاغيداكى
شعده ايشلهنير:

سنيين ايشين ايرهلې	شيطانين ايشي دالي
سنيين ايشين ايش اولسون	گۇيدن گنچن قوش اولسون
حوريلر باجين اولسون	دنولر امه جين اولسون
ينل كيمي گلسين	سئل كيمي آخسين.

موهوملارلر ان معمولي اولانلاريندان بيريدى گۇز وورماقدير. اوشاغا گۇز وورسالار
چارهسي دوعا يا يومورتا سينديرماقدير. اينانميش آنا مريض اوشاغي ياخيندان گۇرنلرين
آدلاريني بير بير ذيبب يومورتاني سيخار، هانكيسينين آديني چكتده يومورتا سينسا او
آدام گۇز وورموش اولار (گلگنلر سينديراندا چوخ وقت قاين آنا آدينا سينار) او وقت اودا
اوزريك تۇكلرل وورانلارلر گۇزئين كور اولماسيني آرزو اندرلر.

بوغاز باسان - چۇچى - (تولوردان)

موهوم ايشلردن بيريدى چۇچولوك يا فارسلا رنميشكن تولواردارليقدير. اوشاقلارا
سويوق دگمگ نتيجهسينده بوغازلاري آغريز. خلق آراسيندا بوغاز آغريني درك ائتمهيب
بوغازدا بير شئي قالماسيني حدس وورارلار. بوغازي موعاليجى ائتمك اوچون گرک
چۇچي ياتينا گئتمك چۇچولرين اوز ايشلرينده مهارتلري واردير. اولار فصله و وقته
نيسبت بوغازي آغريانين بوغازيندان دوگي، قارپز قوهون دنهسي و بو كيمي شئيلر
چيخاردارلار، و اوشاق صاحيبينه نيشان وئرلر، بعضا ايني اوشاغي آغرينا سالار بعضا
ايسه بوغازي خاريجدن سيفارلار.

بۇيە ايش آذربايجاندا چۇچولوك ايله معروف اولدوغو كيمي فارسلاردا تولواردايق آدلانار.

كاشاندا بهداري رييسي اولدوغوم زمان ۵ - ۶ نفر آرواد بو ايش ايله مشغول ايديلر. بو ايش سلامتليگه ضررلي اولدوغو اوچون قاباغيئي آلماق ايستهديم. كاشاين مؤعتبر تاجير و مجلس نومابنده سي گليب مندن خواهيش انلهديكه تولواردارلارين قاباغيئي آمايام. او ديرديكي اونلار اؤز ايشلرينده ماهيرديرلر. حتي منيم قيزيمين بوغازيندان اوچ گون قالميش چيني تيكه سيني چيخارتديلار.

من او نومابنده قارداشي قانع انده بيلمهديم او اينانديغيندان ال چكمهدي. آذربايجانين بعضي يرلرينده و هابئله من دوغولدوغوم خلخالدا چۇچولوك عوضينه اوجاغا آپارماق معمولدور.

اوجاغيلار موعين شخصلر اولارلار. چوخودا سينلي قادينلار اولار. بير اوجاقدا بير قازان اولار و بير اوزگه اوجاقدا اود اوستونده قيزارميش داشلار. بوغازي آغرييان اوشاغي قازان اوستونده توتارلار اوددا قيزارميش داشلاري سوبا سالارلار نتيجهده بوخار بوغازي آغرييان اوشاغيين آغزينا بورنونا و گؤزونه دگر و بو طريق ايله اوشاغيين بوغازي ياخشي اولار.

اوجاغيين قيزارميش داشلاريني اودا سالاندا بير دوعا اوخور بوخار قورتارانندان سونرا تنز گرگ پارچاني ايسلاذيب اوشاغيين بوغازينا يا آلتينا ياغلاسينلار.

فالگيرها به كار خودشان اعتقاد ندارند

مثل اين است كه كار فالگيرها و پيشگوها نميخواهد از رونق بيفتد، همه خانمها ميگويند به فال و پيشگوني عقیده ندارند، اما عملاً به اين موضوع علاقه دارند و باز هم

نزد فالگیر و پیشگو می‌روند. در فرانسه بیش از سه هزار فالگیر هست و در آلمان این رقم به دوهزار می‌رسد، عده‌ای از اینها شغل اصلی‌شان فالگیری است و عده دیگری از روی تفنن آن را به صورت کار فرعی خود در آورده‌اند، در ایران آمار دقیقی در دست نیست ولی تعداد آنها به هر حال کم نیست. کیهان روزنامه‌سیندن گنجیر یلمیش.

ياس عادتلىرى ۋەزا ساخلاماق

ابتدائىي دۈۋەرلەردە بىشرىن اىلك ايجتىماعى ياشايشىندا اۋلۇلرى باسدىرمادىلار. چاپا يا دىنيزە آتاردىلار. بو عادت تىز ترك اولوندى. اۋلۇلرى باسدىرماغا باشادىلار ھر زمانىن، محلين اۋزونە گۈرە عادتلىرىنىدانه گلىدى، بىر نىچە مىن ايل تارىخىن اول اۋلۇلرى باسدىرندا كىشىلرىن سىلاخلارنى آروادلارنى ايسە زىنت وسىلەلرىنى اولار ايلە بىر يىردە باسدىرادىلار. بعضىلرى اۋلۇلرىن قىرىنە يىمەلى و اىچمەلىدە قويدىلار تا اولاردان اىستىفادە انتسىن، بعضى يىرلەردە اۋلۇنى ياندىرادىلار حتى اىندىدە ھندوستاندا اۋلۇنى ياندىرانلار وار.

زىر دىننىە مەقتد اولانلار قىمىرلەردە اۋلۇنى بىر موعىن بورج اوستونە قويدىلار تا قوشلار گلىب ايتىنى يىسىن. اتي يىنىن سونرا سوموكلرىنى بورجون قويوسونا تۇكردىلر ھر مىلت اۋلۇلرى باسدىرماق، ياندىرماق و بورجلارا قويماق ايلە عقىدەلرىنە گۈرە اۋلۇلرە حۇرمەت بىلە يىردىلر. بعضى دگىشىكلىكلر ايلە اۋلۇلرە حۇرمەت بىلەمك، دىنلر مىدانە گلىدىكىن سونرا موراغات اولونوردى.

يىھودىلر، عىسوىلر اۋلۇلرىنى قىرىستاندا باسدىرىپ اولانلار احترام قاىلىدىلر، اۋلۇيە احترام قاىل اولماق ايلە برابر بعضى مىلتلر اۋلۇدن قورخادىلار. حتى اسلاو مىلتى اۋلۇنى قايدان چىخارتمازدى، پنجرەدن يا دىواردان يول آچىپ اورادان گىچىردىلر و سونرا او يىرى توتاردىلار تا اۋلى قايتىماسىن.

اۋلى باسدىرماق خلق عادتلىرى، مذهبى اوصوللار ايلە قاتنىشمىش عومومى شكل آلمىشىدىر.

دىنلار طرفىندىن دىنىيىل اوصوللارنى چوڭى خلىقن عادتلىرىنىن گۇتورولموشدىر نىجەكى موسلمانلار آراسىنىدا معمول اولان احسان وئىرمىك ختم توتماق ھفتە و قىرخ و ايل ساخلاماق يھودىلار و عىسوىلار آراسىنىدا معمولدور. اولاردا اۆز بايراملارنىدا و جمعهلرىنىدا (يکشنبە و شنبە) قىر اوستونە گىتمىگى ئواب بىلرلر. اۆلى تشىيع اندىندە مذهبى دوعالار اوخوماقدا اولاردا معمولدور. آذربايجان توركلر آراسىنىدا معمول اولان ياس عادتلىرىدە مذهبى اوصوللار ايله قارىشمىشىدىر.

✓ غىسل وئىرمىك

جان وئىرمىك حالىنىدا اولان مريضلىرىن اوزونى اطرافىنىدا اولانلار قىبلە طرفە دۇندىرلر. باجاران بىر شىخس دىنىي جەتتىن اۆلى اوچون دوعا اوخويار. نفس قىطع اولاندان سونرا آغزىنى گۇزونى آچىق قالمايش اولسا باغلارلار. نفس قىطع اولمادان قاباق اكر اۆلەنىن اولادىندان موسافىرىدە اولموش اولسا اونون عكسىنى سىنەسى اوستە قوياىلار تا اۆلن اىنتىظار چىكمەسىن. اكر اۆلمىك گىجەيە دوشسە اونى انودە يا مىلە مسجىدىندە ساخىلارلار انودە اۆلندە سىنەسى اوستە قرآن قوياىلار و قرآن اوخويان، قرآنندان سورەلر اوخويار و چىراغدا صوبحە تىك يانار.

صوبح اولاندا تابوت گىتريب اۆلونى دۇرد نفر تابوتا قوياى تا غىسل وئىرن انوہ آبارسىنلار. قدىم زمان اۆلورلر انولردە غىسل وئىردىلر ايندىدە كىندلردە و بعضى شىرلردە غىسالخانىه اولمادىغى اوچون يىننەدە انولردە يا ياخىن چاپىلاردا غىسل وئىرلر. اىستى سو حاضىر انىمىك اوچون بۇيوك قازانلار قايىندارلار. حىاطلاردا اۆلونى يوياندا بىر پردە يا چادىر چىكلر، تا گلىب گىندىن گۇرمەسىن. اۆلى كىشى اولاندا موردە شور غىسل ايشلىرىنى يىرنىنە

يئتىرر، آرواد اۇلى يويانى اولمايىدا بىر نەر باجاران آرواد غىسل وئرمەلىدىر. (شرعا كىشىي اۇلى يويانى اولمايىدا كىشىلردن بىر غىسل وئرمەلىدىر)

غىسل باشلامدان اول اۇلونون ياخىن اۇلوسو اۇلونى سويوندوروب غىسلە اىجازە وئرمەلىدىر. اۇلونون اوستونە بىرىنجى دفعە اونون ياخىن آداملار يىرى سو تۇكوپ گرگ آدىنى سىسلەسىن و دىنسىن: قورخما بىز سىنن قوھوملار بىر بورادا حاضىرىق. بو سۇزلردن سونرا اۇلى يويانلار اۇلويە كىسە چكىب صابونلارلار، تىمىز اولاندان سونرا اول سدر سويى سونرا كافور سويى، سون اوچونجو دفعە سىندە تىمىز سو ايله غىسل وئىرلر. غىسل تمام اولاندان سونرا تۇلى يويانلار بىر مىقدار كافور اۇلونون آلىنىا، اللرىنىن اىچىنە، و دىزلىرىنىن گۇزۇنە و آياق باش بارماقلارنى سورتورلر.

تا اۇلى ياخشى اىي وئرسىن و حشرات يوخونلاشماسىن. سونرا لازىم گلن يىرلىرىنە پامىق قويارلار. سونرا يارىم متر اوزونلوغوندا سوگود يانار آغاجىندان بىر چوبوق حاضىر اندىب باشىنا پامىق سىرىندىن سونرا اۇلونون قولنىغى آلتىنا قويارلار.

اۇلۇلر كىشى اولاندا بىر يوز دانەلىك تىسىج اىينە وئىرلر. آرواد اولاندا بىر توربىت (كربلا تورباغى) بويون باغى بويوندا سالىب پنچ تىن توربىتى گۇزلىرىنىن اوستونە قويارلار و بىر توربىت اوزوگ بارماغىنا تاخارلار، سونرا كفن اندىرلر. كىشىلرىن كىنى بىش تىكە اولار گۇز و چانە باغلاماق اوچون، بىر فىتە گۇبىكىن دىزە قىد و بىر قىدىفە يا كۇينىك باشدان دىزدن آشاغىيا قىد بىر اوزون پارچا كى باشدان آباغا قىد اۇلونون ھىر يىرىنى توتسون بو پارچانى حىتما آغ اولمايىدىر ھىر اىكى طرفدن باغلارلار.

آروادلار بىر كىنى اىسە ۷ تىكەدىن عىبارت اولار. بورادا باش باغلىسى ايله دۇش باغلىسى علاوہ اولار.

اۇلى يويانلار ايشلىرىنى قورتاراندىن سونرا اۇلونون قاباغاتدان جىيىنە قويولموش پولى موزد اولاراق گۇتوررلر و اۇلى صاحىبىدە عليحدە انعام ونرر. اۇلونون پالتارلارىدا ارلى يويانلار چاتار. بعضى پولىي آداملار اۇلمدن قاباق كفنلىرىنى موقدس يىرلردە تىروك اندىب (ضريحه سورتوب) ساخلارلار.

✓ جنازه تشييعى

اۇلونون غسلى قورتاراندىن سونرا اونا اۇلى نامازى قىلارلار. اوندان سونرا بىر جعيە قويوب اوستونە شال چكىرلر و تابوتا قوبارلار. تابوتى ال اوستە آپارارلار. تابوت گۇتورن شىخصلر عادت اوزرە و ثوبا گۇرە گرک ۷ قەمدىن تابوتا ياپىشىب مقصدە طرف يولا دوشسونلر.

قىدىم زمانلا قىرىستان شەر آراسىندا اولدوغو اوچون تابوتى يازىلان كىمى قىرىستانا آپارارديلار. ايندىسە شەرلردىن قىراق اولدوغونا گۇرە بىر نىچە يوز قەم آپارىب مخصوص اۇلى آپاران ماشىنلارلا قوبارلار و موشايىعت اندىلر عومومى يا خوصوصى ماشىنلا قىرىستانا گىندىلر.

اۇلى انودە يويولاندا قىرىستانا قدر يازىلان قاعىدە اوزرە جنازه تشييع اولونار. آذربايجانىن چوخ كىندىرىندە (غىسلخانى) اولمادىغى كىمى بعضىلردە قىرىستاندا بوخدور. آقاي غلامحسین ساعدىنىن يازدىغىنا گۇرە خىاو اطرافىندا بعضى شاهسون كىندىرىندە قىرىستان بوخدور. خلق مجبور دولار اۇلونى قونشى كىند قىرىستانىنا آپارسىنلار. او وقت اۇلونى «ماخىرقايا» دوهىە باغلايب دوهىنىن بوينوندان بىر باشماق يا چارىق تايى آسارلار ياخىن كىند قىرىستانىنا كىتىرىب باسدىرارلار و قايىدارلار.

جنازه تشييعي موقعلرينده مخصوص قرآن اوخويان قرآن سورهلريندن چوخ وقت (الرحمان) اوخويوب تشييع اندلر (لاله الاله) دنیه دنیه اولوني موشاييغت اندرلر. قديم زمانلاردا آروادلاردا اولونون تشييعينده شيركت اندرديلر، آغلاماق باش يولماق شيون ايله اولاريني موتاثير گؤسترديلر. بعضي موسلمان خليفهلري آروادلارين تشييعينده شيركت ائتمه لريني قدغن ائتدي، اينديسه يولدا دييل قبر اوسته گنديب اوردا تائورلريني نيشان وئرلر. آذربايجان شهر و قصبه لرينده خانيملار اولن گوني هفته باشي قبر اوسته گنتمزلر.

✓ قبر و اولو باسیرماق

معمولي صورتده قبرلرين ايکي متر درينليگي اوچ چاريک اني و ايکي متر اوزونلوغو اولار.

اولوني گيريپ قبرين ياخينيندا قويارلار، و اگر اولي نامازي غسالخانادا قيلينماميش اولسا بير ملا پيشنمازليغي ايله ناماز قياينار، عادت اوزره تشييع اندلرده نامازدا شيركت اندرلر. ناماز قورتارانندان سونرا اولونون منسوبلاريندان بير نفر باشي آچيق آياغي يالين قبر ايچينه گيريپ باشقالاري اولوني قبرين ياخينينا گيترلر ۳ دفعه يئردن قالخيزيب ۴ نجی دفعه قبر ايچينه اولانا وئرلر، او شخص اولوني ساغ طرفي اوسته قيله طرفينه ياتيرار و کفين اوز طرفيندن بير قيمتي اچار بير کرپچ باشي آلتيندا قويوب اوزي اولونون آياق طرفيندن قبردن چيخار، سونرا بير آخوند تلقين دوعاسي اوخويار. دوعادن قبر قازانلار بؤيوک کرپچ ايله قبرين اوستوني اورتوب توپراق تۇکرلر.

قبر قازانلار توپراق تۇکندن سونرا قبر اوستونده اولانلار هر کس بير ميقدار توپراق قبر اوستونه تۇکرلر.

توپراق قورتارانداڭ سونرا مرثيه اوخويان مرثيه اوخويوب فاتحه وئرر. آروادلار شيون ساليب چتينليك ايله قبردن آيريلارلار.

كيشيلر ايسه باش بارماقلاريني قبر تورپاغى اوسته قويوب فاتحه اوخويارلار. سونرا قبردن آيريلارلار.

دسته ايله اولونون انوينه گليب فاتحه اوخويوب اولونون ياخين آداملاريندان باشقا هامى گنر.

آذربايجان توركلر اولونون بيرنجي گنجه سيني شام غريبان آدلانديرىب او گنجه احسان وئرلر و روضه خوان گليب روضه اوخويار. بعضى يئرلرده قبر اوستونده اود يانديرارلار.

✓ اوخشاماق

آذربايجان توركلر آراسيندا اولونو اوخشاماق اوزگه سوز ايله اونون حقينده آغى دنمكلر داها آرتيق معمولدور، اولونون ختم و هفته سينده، قيرخ و ايلينده روضه خوان اوخويان زمان مونا سيب آغىلار دئيرلر.

آغىلاردان بير نئچه نومونه:

آنالار يانار آغلار	گونلري سانار آغلار
دوني گوي گؤگرچينلر	قبريمه قونار آغلار

داغلارين قارى منم	گون دوشسه اريمرم
قبريمي قوزئيده قويون	جوانام چوريمرم

بوستاندا طاغيم آغلار باسما ياپراغيم آغلار
ساغام اوزوم آغلارام اؤلسم تورپاغيم آغلار

✓ ترسه قاول چالماق

بناو(بناب) ايله قوشاچاي كندلرينده گنج اولموش اوغلانلار بىر ياس تورني دير. گنج اوغلاو اولموش آنا يا دا بىر قوالچي قوالى ترسه آليب چالماغا باشلايىپ، اوخشاما دير. بو مراسيم چوخ حوزونلو اولوب هانئيمى قان آغلدار. بو رسم اونا گوره دير كي آنانين اوغلونا توي آرزوسو قالماسين. قوال چالانين يانيدا بعضا بىر بالابانچي دا اولار. چوخ يانيخلى چالينار.

✓ ختم قويماق

عادت اوزره اؤلونون اوچونجو گونونو ختم قويلارلار. بورادادا پوللي پولسوز اؤلولرين وضعيتي آشكارا چىخار. پولسوزلار اؤز انولرينده كيشيلر بىر اوتاقدا آروادلار ايسه اؤزگه بىر اوتاقدا بيغييلارلار. اوتاق ايكي اولماياندان بىر اوتاقدا ختم قويولار آروادلار چاديرلارينا بورونوب اوتاغين بىر گوشه سينده اگلشلىر. روضه خوان اولاندا روضه اوخويوب مجلسي ختم انلر. اولماياندان آغىچيلار يانديرجي آغىلار ايله اوتورانلاري ختميده كيشيلر كيميدير، فقط بورادا هر تازه گلن اوچون اؤلونون محزون اندرلر.

اما پوللولار، محلين مسجيدلرينده ختم توتورلار و تائينميش واعىظلر ختمه تذكر اوچون دعوت اولونار. بئله مسجيدلرده مسجيدين شبيستانينا بىر شال ساليئار اونون اوستونده ايكي دست قاب قدح و بىر جعبه قرآن جزولري قويلارلار. هريني گلن اوچون موعين

بىر شىخس اوجا سى ايله فاتحه دئير قرآن اوخويانلار ايسه ياواش سسله قرآندا سورهلر يندناوخويارلار.

هر تاره گلن شىخسه قئيد اولونان قرآن جزوهلر يندن بيريسيني وئريلر ساوادي اولانلار آليب اوخويار اولميانلار فاتحه وئرمگه قناعت اندرلر.

واعيظين منبره چيخماغى ياخين اولاندا مجلس بؤيوگى مجلسين ختمينه ايجازه وئرر، جزوهلري و شالي بيغارلار.

قرآن اوخويانلار الرحمن سورهلريندن بير نئجه آيه اوخويالار.

واعيظ اولن شىخسه موناسيب وعظ انديب آخيردا اونون ساييقيه سيندن تذکر وئريب و مجلس قورتارار. پولوللارين آرواد ياخينلاري (آرواد، قيز، باجي، آنا، خالا و کيمي) نوبه ايله بير اوخشاما دئيرلر و بيرده آرواد قيسمينده روضه خوان اوچ يا بنش نفر اولار و نوبه ايله منبره چيخارلار. ختمدن خبري اولمايان آروادلار اولونون هفته سینه قدر تک تک يا دسته ايله عزا صاحيبينه تسليت وئرمگه گلرلر.

عادت اوزره اولونون ان ياخين آداملاري آروادلار قارا پاتار گئيرلر. کيشيلر ايسه قارا پاتار گنيمديگده ياخالارينا قارا و برار يا قارا کروات باغلارلار.

✓ هفته ليک

اولونون ينددي نجى گنجه سي علاقمند اولانلاردا خبر اندرلر (قاباغلاردا چاچي انديسهر روزنامه واسيطه سيله) مومکون اندن اؤز وسيله سي ائتميه نلر ايسه عزا صاحيبى طرفيندن حاضير اولموش وسيله ايله قبر اوسته گندرلر. هميشه هفته ساخلانان گون، گون اورتادان سونرا اولار. بورا مخصوص روضه خوان قاباقدان دعوت اولونار.

جماعت گلمه‌دن عزا صاحیبي طرفیندن بیر نئچه نفر گلیب قبر اوستونه و اطرافینه فرش سالار و فصله موناسیب میوه یا شیرینی قویار، مرثیه قورتاران‌دان سونرا قیرخ نفر فقیره عزا صاحیبي طرفیندن قاباق‌دان حاضیرلانمیش حالوا وئرلر. موجود اولان میوه و شیرینیده بعضاً فقرا آراسیندا پایلار.

آذربایجان تورکلر هفته‌ده و هابنله قیرخ‌دا میوه شیرینی قویمازلار فقط حالوا پایلار.

✓ قیرخ ساخلاماق و قییر داشی

چوخ وقت قییر داشی قیرخ گونی اوچون حاضیرلار. هر کس اؤز مادی وضعیتیندن آسیلی اولاراق قییر داشی اوسته بیر عربی جومله (هذا قبر - هوالباقي) باشدا یازان‌دان سونرا اولنن آدینی فامیلینی دوغولان و اولن تاریخی یازیلار. بعضیلری ایسه موناسیب شعرلر قییر داشی اوسته قازدیرارلار. آذربایجاندا قییر داشی عربی و فارسی یازیلار بعضی قییر صاحیلری آنا دیلی - آذربایجان دیلینده قییر اوسته یازارلار.

آقای غلام‌حسین ساعدی ایلخچی قریستاندا داش اوستونده آشاغیداکي شعرلری گؤرموشدور:

بیر پری پیکر ملک صورت لبیندیر بو مزار

گؤر نجه خاک ایله یکسان ائله‌یبیدیر روزیگار

آذربایجان تورک دیلینده اردیلده تبریزده حتی تهراندا قییر اوسته آذربایجان تورک دیلینده یازیلیمیش شعرلر واردیر. نومونه اوچون بونلاری گئیرمک اولار.

✓ قىير/اوستونى يازىلارنىڭ

جىران گۈزلىرىدە تورباخ دولوب

اوسانما اۈزۈمە اورگىمە باخ

سۇنمىز بىر شۇغلەندىر آنا باخىشى

ايشىغىنىي اۈلۈم سوسدورسىپاچاخ

اىستەم گۈز ياشلارنى تۈكمە مزارىم اوستە

قىرىمە الوان چېچك قويما گرگىمىز دىر منە

خلقىمە بىر عۇمر خىدمت ائلەدەم پاك قىلبە

سندە گنت دونىيادە واركن خلقىۋە خىدمت ائلە

اۈلۈنۈن قىرخىندا قىير اوستە گنتىمك قاباقچادان اعلان اولونار. علاقەسى اولانلار

چاللىشارلار موعىن ساعىتدە قىير اوستە حاضىر اولسونلار. حاضىر اولانلار چاي قەۋە

ونىرلار. قران و مرىيە اوخوناندىن قاباق يا سونرا اىستىيەنلر ميوە و شىرىنى ينىرلر و فاتحە

اوخويوب قايدىدارلار.

✓ ايل دۇنومو

ايل دۇنوموندە قىرخ كىمىي عمل اولار، ولي بعضى شىخىلر قىير اوستە دعوت ائتمەيىب

اىلرىندە احسان ونىرلر. فقط ان ياخىن قەۋەم و دوستلار قىير اوستە فاتحە ونىمە

گندىرلر.

✓ **ياسلاما و ياسدان چىخماق**

بعضى عايىلەردە خوصوصاً پۇلۇللاردا بىر نەزەر اۆلۈگۈدە عزا صاحىبىي طرفىنچىن ياخىن قۇھۇملارنى لازىم گىلنلەرنە ياس پالتارى گۇندىرلەر «ياس پالتارى» آروادلار چوخ وقت آلتى آيا قدر اگىنلەرنىن چىخارتمازلار، كىشىلەرنى ايسە ياس پالتارلارى قىرخ گوندىن آرتىق دوام ائتمەز. عايىلە بۇيۇگون ايجازەسىلە قىرخدان سونرا لىياسلارنى دىگىشەرلەر. آروادلارنى ياسدان چىخارىلماسى تشرىقات ايلە اولار فامىلدىن بىر نەزەر ياشلى قادىنى بىر رىنگى كۆينىك و حنا آلىپ عزا صاحىبىنىن انوينە گىدىپ اونون قارا پالتارىنى چىخارىپ رىنگى پالتارى اگىنە گىدىرىپ اونى ياسدان چىخارار. بوندان سونرا بوتون ياس ساخلايانلار لىياسلارنى دىگىشەپ حنا قۇيارلار و بونىلە ياس قىسمتى قورتارار. بعضى يىرلەردە عزا صاحىبىي ختمە و ھەفتەيە گىلنلەرنى گۇرۇشونە گىندەر و اونلاردان رىضايت اندەر.

✓ **موقەدس يىرلەردە اۆلۈلەرى باسدىرماق**

ايسلام دىنىنە مەتقەد اولانلار چاليشارلار اۆلۈندىن سونرا اونلار موقەدس يىرلەردە باسدىرسىنلار. البته بو ايش فقط وارلىلار اوچون مۇمكىن اولار. اونلار انلە خيال اندىرلەر كى توپلايدىقلارى پۇللار ايلە موقەدس يىرلەردە باسدىرىلىپ نجات تاپاچاقلار. موقەدس يىرلەردە باسدىرىلماق عىسويلەر و يھۇدىلەر آراسىندا آز چوخ مەمۇلادور.

✓ موققه‌لر

ياشلي آداملار اؤلمه‌دن قاباق وصيت اندرلر اولارين ثلثونحن اولار اوچون ناماز قيلديريب اوروج توتسونلار و بيرده اؤز مولكلريندن بعضي قيسمتي خنير ايشلر اوچون وقف اندرلر. بئله وقف يئرلري بوتون موسلمان باشايان يئرلرده اولدوغو كيمني آذربايجاندا چوخدور ولي تاسوفلر اولسون، كي چوخ قيسمتي اؤز يئرینه مصرف اولماز. اولاردان بعضي مسؤللاري باخانلاري سوء ايستيفاده اندرلر.

✓ کنکارده بعضي خصوصيتلر

بعضي کندلرده اولو کيشي اولاندا اونون پالتارين قيليچيني اورتايا قويوب اوخشارلار. حتي آئينيدا آريا آيب اونا موناسيب اوخشارلار و آغلاشارلار. شاهسون اوبالاريندا ييري اولنده او بير اوبادا خبر توتان كيمني پياده آغليا آغليا گلرلر اوبادا اولانلار ايسه آغليا آغليا اولارين قاباغينا گنديب ينيحن بير يئرده قاييدارلار. يانديرجي آغيلار اوخويوب باشلارين يولارلار بعضي کندلرده آروادلار ساچلارين بير بيرينه باغلايب سينه وورا وورا آلاچيغي دولانارلار. اولونون آنا باجيسي بير ائل و قوهوملاري ايسه گون حنا قويمازلار.

✓ آذربايجاندا عزا ساخلاماق

ايسلام عالمينده عوموما و هابئله ايران و آذربايجاندا عزاليرليق گنديشي تحليل و تجزيه ائتسک بو عزاليرليقلاردا ديني اساسلاردان باشقا هر ميلتين عادت و عنعنه‌لريني گورمک اولار.

نومونه اولاراق من دوغولدوغوم و اوشاقلیق دؤورلرینی گنجیردیگیم خالخالدا (هرودا) عزادارلیق گنڊیشینی یازماغی موناسیب گوردوم. محرم آیی عزا آیی آدلانیر. بو آیا ۱۰ - ۱۵ گون قالمیش حاضریلق گنڊر.

✓ قارغارا گنڊریمک

خالخالدان باشقا آذربایجانین هج ینرینده قارغارا گنڊریمک معمول دیل. تحقیق ائتدیگیمه گؤره اوچ یوز ایله یاخیندیر خالخالدا قارغارا گنڊریمک معمولدور اونون ایلمک باشلانماسینین سببلریندن موناسیفا نه اده معلومات یوخذور. قارغارانین ایجتیماعی فایداسی اونی قوروداندان سونرا مسجد تعمیر ی اوچون ایشلمکدیر.

قارغارا اوزون نیسبتاً یوغون تیریزی آغاجیندان اولار مسجدین ایش بیلنلری (دولاندیرانلاری) ۱۰ - ۱۵ گون محرمدن قاباق بیر باغ صاحیبینین راضیلیغی ایله ۳ - ۵ آغاج هرودان اوزاق دسته ایله بیر باغا گنڊرلر. او باغدا نظرده توتولموش آغاجی کسرلر اونون سون باش قیسمتیندن باشقا قول بوداغینی وورارلار، سونرا شهردن گلیمیش شخصلر و هابنله کنده اولان آداملار آغاجی صلوات ایله ینردن قالخیزارلار تا آهارماق اوچون حاضیر اولسون. سونرا آغاجین اوستونه بیر شال سالیب بیر اوشاغی اورادا اوتوردارلار. و قارغارانی چیگنلرینه آیب صلوات دنیه دنیه یاعلی سسلنه سسلنه شیپور و طبل چالا چالا مسجد منیدانیه گنڊرلر.

اورادا بازارچیلار طرفیندن قارغارانین گنڊریمه سی موناسیبتله قوربان کسیرلر. قارغارانی منیدانین اورتاسیندا قازیلیمیش چالایا باسدیرماقدان اول اونون باشیندا ساخلانیمیش بوداغلار کیچیک پارچالاردان قارا آغ یاشیل قیرمیزی بایراقلار تیکرلر و ان

سون بوداغلارینین باشینا نارینج گنچیردیلر. بو ایشلر قورتاراندا سونرا قارغارانی آغیر زحمت ایله قازیلیمیش چالادا باسدیرارلار.

دورد-بش گون محرم آییندن اول و محرمین اونونجی گونلرینده آخشاملار جوانلار و اوشاقلار اونون دؤوره سینده شاخسی - واخلسی علی مدد - حیدر دنیه دنیه دؤر وورارلار. شاخسی - واخلسی دینلرین الینده مونسایب آعاج اولار و دسته باشینین دنمگی ایله حرکتلر نظم ایله انجام تاپیب و سؤزلر نظم ایله دنییلر. یازیلیمیش قارغارا موضوعونی تک بیر مسجد هرودا اولان بوتون مسجیدلر و حتی تکیهلرین چوخی اوچون گئیرلر. البته تکیهلر اوزاق یئرلردن مومکون انتمه ییب هرو باغلاریندان کیچیک تیریزی آعاجلاریندان ایستیفاده اندرلر.

✓ طشت گئیرمک

قارغارادان باشقا دینه مربوط اولماییب عزا عادتلریندن بیریده طشت گئیرمکدیر. طشت گئیرمک خلخال و اردیل ویلایتلریندن باشقا آذربایجانین باشقا یئرلرینده معمول دیلدیر. طشت گئیرنده قتل گونونده اولان رسملرین چوخی انجام تاپار. طشتلری اولجه دن بیر مجتهد یا دسته باشی انوینده قویارلار. سونرا دستهلر او انوه گلیب، طشتلری تشریفات ایله کی قتل گونی موضوعوندا یازیلاچاق مسجد، آپارارلار. بیرده طشتی نذر انله مییش شخصلرین انویندن گئیرلر اورایا فقط زنجیر ووران دسته سی گلیب شربت ایچندن سونرا زنجیر وورا وورا طشتی مسجدیه آپارارلار. عادت اوزره دسته باشینا خلعت وئرلیلر. مسجدیه پایلاماق اوچون طشت ایچریسینه خلعت وئرلیلر. مسجدیه پایلاماق اوچون طشت ایچریسینه نجه کله قند قویارلار تا مسجدیه اولانلارا شربت وئرسینلر.

✓ مسجدلارده آد يازدىرماق

هرودا ايكي بۇيوك عمومى مسجدلردن (آشاغا كوچه مسجدى و بوخارى كوچه مسجدى) باشقا هر محله نىن اۆزونه مخصوص مسجدى اولار. او مسجدلرده محرم آينىدا ۱۰ - ۱۵ گون روضه خوانلىق اولار، سینه و زنجير وورالار. هر مسجدىن اۆزونه مخصوص محله اوشاقلاريندان آد يازدىرالار، باشقا سۆزله عوضولرى اولار. عوضولرىن چوخي اوشاقلاردير. آتالارى اوغلانلارنىن آدينى يازدىرىب موعىن قدر پول وئرلر. يازىلانلاردان بير عيدهسى حسىنى، كى مرهمده قارا گىرلر، بى عيدهسى ايسه، كى ياشىل گىرلر، اولار. مرهمده بو مسجدلرده شام وئرلر اۆز عوضولرىنى چاغىرالار. بير گنجهدە انولرىنه پاي گۆندرلر.

✓ ياخا باغلاماق

قتلنن اوج گون سونرا عادت اوزره موسلمانلار يىن ياخاسى (هئج اولمازسا كۆينگىن باش دوگمهسى) آچىغ اولار. قتلنن اوجونجو گنجهدەسى محله مسجدلرىندە ياشلى آداملار اوشاقلار يىن ياخاسىنى باغلارلار.

✓ تکیه دوزلتمک

محرم آییندان بیر نچه گون اول هر محله نین اوشاقلاری بیغیشیب اؤز محله سینده تکیه دوزلدرلر. تکیه نی دوزلتمک اوچون هر کس اؤز انویندن مومکون اولان قدر چیراغ، فرش ایستیکان نعلیک، قلیان، سماور، و باشقا لازیم اولان شئیلردن گتیرر.

اوشاقلار پول، اودون، کؤمور و گون بیغماق اوچون دستلره بؤلونورلر. پول بیغانلار بیر گولابدان گؤتوروب توش گلن کیشی و آرواددان گول آب و نرملک ایله پول خواهیش اندرلر بو یول ایله پول جمع اندیب تکیه باشچیسینا وئرلر تا اودا تکیه خرجینی ایداره انتسین. اودون کؤمور گون بیغانلار چوخ وقت آخشاملار انولره گندیب بیر نفرین باشچیلیغی ایله آشاغیداکي سؤزلردن دئییب اودون، کؤمور، گون ایسترلر.

آي علي اکبري

قانا باتان تنلري

دوغرانان عمامه سي

گلدي باجين نامه سي

آي علي اکبري

✓ قتل گونو (عاشورا)

بو گونده کچیک محله لر، بؤيوک مسجدلر دستلرله بیرلیکده دسته چیخاردارلار. آشاغا کوچه لرده یاشایانلار آشاغا مسجد اطرافیندا یوخاری کوچه لرده یاشایانلار ایسه یوخاری مسجد اطرافیندا دستلری حاضر اندرلر.

آشاغیداکي نظم ایله موغین بیر محلدن چیخیب یاواش یاواش اؤزلرینی گون اورتایا یاریم ساعت قالمیش مسجدلر منیداینی یتیررلر.

دسته‌نین قاباغیندا بیر نئچه علم اولار، سونرا علما، تجار محزون حالدا علم دالیندا دورارلار، سونرا پیشخیدمت دسته‌سی گلر، اولار تمیز لباس گئییب بیر شال چیگینلرینه سالارلار، گوموش باشلی قلیانلار ایله علما تجار دالینجا دورارلار، سونرا سینه وورانلار، اولاردان سونرا زنجیر وورانلار، سونرا قمه سانجانلار ان سونرا ایسه باش یارانلار اولار. هر دسته‌نین اورتاسیندا یا قاباقیندا سینه وورانلار اولار بیر نئچه یندره دسته‌ده عزا موسیقیسی چالارلار.

هر قیسمتین موغین نوحه اوخویانی اولار موغین سؤزلر ایله اونلاری و اطرافینداکی جماعتی موثأثیر اندرلر.

گون اورتاچاگی منیدانه چاتاندا او ساعتده کربلا حادثه‌سینی شبیه‌لر ایله گؤسترلر. زنجیر وورماقلیق و باش یارماقلین شیدت تاپار، علملر جوشه گلر، مرثیه دینلر، روضه‌خوانلار یاندیرجی سؤزلر ایله عاشورانی موجسم اندرلر.

گون اورتادان یاریم یا بیر ساعت سونرا بو تشریفات بیتیر و عزا دسته‌لری داغیماغا باشلار. دسته‌لر داغیلاندا موهمکون اولانلار چالیشارلار غریبلرین مؤحتاجلاریندان ناهار اؤز انولرینه آپارسینلار. انولرین چوخوندا تورشولی پیلو پیشیرلر.

محرم آیی حقیقنده دبلرده بنله بیر ضرب‌المثل وار.

بیر بدوی عرب محرم آییندا شهره گندنده چوخلاری طرفندن اونی ناهارا قوناق دعوت اندیردیلر، یاشاما چاغیریدیلر همان شخص بیر گونده اوروجلوق آییندا شهره گلیر هنجکس اونی دعوت ائتمیر. او آیلارین آدینی سوروشور محرم آیینی (محرم‌الحرام) و اوروجلوق آیینی ایسه (رمضان المبارک) آدلانیر. عرب دنیر:

«هذا رمضان» الحرام ذاک محرم‌التبارک

قتل آخشامي و ايکي گنجہ اوندان سونرا مئيدانلاردا کربلا جرياني شبيهه ايله خلقه گؤستررلر زنجير وورماق دخي سون ايکي گنجده دوام اندر.

۵۰-۶۰ ايل بوندان اول آز چوخ تفاوت ايله باکودا دا عزاداريق مجلسلري اولاردي، باکودا ياشايان شمالي آذربايجانليلارين شماخيليلار، قارا باغليلار و بوکميلرين مسجدلري اولدوغو کيمي باکودا ياشايان جنوبي آذربايجانليلاريندا اؤزلرينه مخصوص مسجدلري اولاردي تبريزلير، اردبيللير، زنجانليلار، حتي خالخاليلاريندا سايجا آز اولمالاريندا باخمياراق اؤزلرينه مخصوص مسجدلري وار ايدى. باکودا معروف جمعه مسجدى تازا بير، محمديار مسجدى و محله مسجدلريندن علاوه بعضي يئرلردن بيرده حاجي آقا کاروانسراسي ايدى (قوشا قالا قاپيسي ياخينليغيندا) و بيرده ايتيحاد مکتبى ايدى.

اوشاقلاردا اؤزلرينه تکیه دوزلرديلر.

قتل گوني باش يارماق قمه سانجماق زنجير و سینه وورماقدا علاوه اولوناردي. بعضي دستهلر بيبي هنييته زيارته گنديب اورادا قتل رسمني يئرینه يئتيرديلر. ديگر اولونان عزا مجلسلرينده مرثيهلر نوحهلر موختليف آهنگلر ايله كي اولارين بير قيسمتي خلق آهنگلريندن آليشميش ايدى اوخوناردي.

ترکيده ياشايان ايرانليلاردا ترکيه شيعه لريله بيرليکده استانبولدا معروف والده خان مسجدينده محرم توتارديلار.

قتل گوني ايسه مراسيمي استانبول شرق ساحيلينده ايرانليلار مزارليغيندا يئرینه يئتيرديلر.

ماھىيلار - تراھلار

ماھىيلار فولكلورون بۇيۇك بىر قىسمىنىي تەشكىل وئىرەر. اۇلار موسىقىي و شعرىن باشلاپ قىچىدۇر. ماھىيلار اوصولا اۆچ نۇعدۇر.

لېرىك، حماسە دىنىي. ماھىيلار اۇ بۇيۇك قىسمىنىي لېرىك ماھىيلار تەشكىل ائىدۇر. لېرىك ماھىيلار حماسە و دىنىي ماھىيلاردا قاقاق مۇيدانە كلىمىشەدۇر. لېرىك ماھىيلار اۆچۇخى زەمتەكشەلر اۆياتىنى مۇنەكس ائىدۇر. اۇلاردا كىندىلر اۆچكەدىگى زەمتەلر و چىنىلەكلەر آشكارا چىخىر، اۇلار عاىلە اۆياتىنى بىسلىك و ياخشىلىقلارنى بىلدىرەر. كىندىلەر زامانى كىندىلەر دۇقە كىرەك اۆچۇن مۇختەلف ماھىيلار اۆخۇبارلار. اىش مۇقەددە قىزلار و اۇغلانلار بىر بىرلەنە ماھىيلار اىلە سۇز ائارلار. اۆزگە بىر سۇز اىلە بىر بىرلەنە علاقلەلرنى بىلدىرەر. نۇمۇنە اۆچۇن آشاغىداكى ماھىينى كىرەك اۇلار.

قىزلار كلىن باقالىم قىزلار اىگىتلەر سىزى كۆزلەر

بىر سىرايا كلىم سۇلەيەلىم چۇخ سۇزلەر

اۇغلانلار قارشىدان قىزلار باخ جانىم ائشە ائار

بۇگۇن بۇلە كىندەسە قىزلار جۇملە مىز باقار

قىزلار ھى داغلار اۇجا داغلار باشىندان سۇلار چاغلار

بىزى سۇن اىگىتىن اۇرگىندىن باغ باغلار

فۇلە طەبەسى مۇيدانە كلىندىن سۇنرا اۇلار اۆزلەرنە مۇصوص ماھىيلار مۇيدانە كلىدۇ. اىش باشىندا يا دىستەلر اىلە كىرەكە كلىندە اۆخۇباردىلار نۇمۇنە اۇلاراق آقاي چاي اۇغلۇنۇن يازدىغى شعر فولكلور و رۇحىندە اۇلدۇغۇ اۆچۇن مۇناسىب كۆرۇندۇ.

خالچا

يەنە صف باغلايىب باخىرسىز مەنە

قانلار اۆرنگىدۇر بۇيۇبۇب مەنى

اىنچە بارماقلارلا مۇلۇم بالالار

گنجەلەر یاتمايیب توخویوب منی

سویوق زیرزمیده نازیك - بیلکلر
هلهده قلییمه دۋه دویورلر
آلئیمداکی رنگیم بارماق قانیدير
«ریه» دنییب توخوجومو سۋیورلر

ایسترسیز اۋزومو تانیئتدیرام سیزه
گئدك کارخانایا اوجاق باشینا
اوشاقلار اۋخوسون غملي سۋزلری
آلاق دقترلرین باخاق یاشینا

دزگاهین باشیندا خیرداجا قیزلار
اوزلرین چنویریب توخورلار منی
کیفسه مییش هاۋادا قانلی پیچاقلار
ایلمه گین ایچینده بوقورلار منی

آچیلین داغیلین قانلی دوگونلر
سورمویون قانیمی طالیم زالیلار
چورویون، اویولون دار آغاجلاری
بوغماین سسیمی طالیم قالیلار

باغلی پنجره یه پرده سالماین
اویارام داملاری باخارام گونه

اۋرتمەيىن قايلارې كور قوش دگىلم

آچارام - چاچارام - چاتارام گونه

خلق طرفىندىن سربازلىق اوچون دخي موختىلىف ماهىلار دوزلمىشىدىر. سرباز ماهىلارې روسلار آراسىندا داھا چوخ يازىلمىشىدىر. اکتىابر اينقىلايىندىن قاباق خوصوصاً ۱۸ نجى عصر روسىيەدە سرباز گىتمىك ايله اولومه گىتمىك برابر ايدى، اونا بنا سرباز آپاران يئرلەردە الو اغلاشمالارې كىمى اغلاشمالار اولاردى و مىلتىن ذوق اهلى مونسىب ماهىلار دوزلەردى.

سربازلىقىن آغىر وضعى تەركىيەدە دخي اۋز انىكاسىنى خلق فولكلورلەرىندە بوراخمىشىدىر. نومونە اوچون آشاغىداكى باياتىيا قناعت اولونور.

آغ گلېن آللى گلېن

هريانى پوللى گلېن

نەن ياسلى دورورسان

قوجاق عسگرى گلېن؟

ايراندا سربازلىقىن قديم دۋرەلەرىندىن صرف نظر انتىك قاجار دۋرەسىنى نظره آلساق چتىن اولماسى موشخص اولار. او دۋرەدە سربازلىق بو نىچە اوصولى ايله اولاردى. يعنى هر كند اۋز نوفوذونا گۈزە ۱-۵-۱۰ سرباز وىرەردى بو سربازلارېن عايىلەسى محلى كىدچىلەر طرفىندىن تامين اولاردى و اۋز وىنەدە كۈمىك خىرج وىرەردىلەر. سربازخانەلەردە سربازلار ياخشى تامين اولمايدىلارې اچون قىراقدا كىسب ايله (قصابلىق باققالىق و بو كىمى ايشلەر ايله) مشغول اولاردىلار. يقىندىر كى او وقت خلق آراسىندا آتالار سۈنۈزى باياتىلار و ماهىلار يارانمىش، مونسىفانە ھەلەلىك الە گىرىمىك مومكون اولمامىشىدىر.

ايراندا رسمى سربازلىق قانونى گىچىدىن سونرا اىجبارى نامىنە سربازلارې بىغاندا خلق آراسىندا بعضى ماهىلار يارادىلمىشىدى ا جوملەن دىللەردە دىيىلەردى:

پهلوي بۈركى سارى

گوئور باشیوا قی باری
ز حمت چک اوغول بویوت
آپار سینلار ایجباری

سرباز گندیر قانلی گوله
گوئوز یاشیمیز دوئدی گوله
سرباز گنتمه حاللاشاق
حاللاشیب دویمامیشیق
بیز آیریلیق گوئرمه میشیق
اوتور میشدیق چای ایچیردیق قاپی دوئولدی
دیوارمیز آچاق ایدی آجان توکولدی
آنامین باجیمین اورگی توکولدی
قونشولار یامان ایدی گوئردی سنویندی
خلق ژاندارملار حقینده دخی سؤزلر قوشموشدولار دیللرده اوخوناردی او جومله دن:
گمی دوئوره سینه جاندار دوزولدی
هقتیرین گولده سی ایضا سوزولدی
آنامان باجیمدان الیم اوزولدی
آلاه آماندی گوئر نه زماندی
جاندارین ظولمی عرشه دایاندى
گمینن دوئوره سی ایضا تاییا
جاندارملار بوشلی دوشدی هامییا
گمیچی بیزی دولدور گمییه
آلاه آماندی گوئر نه زماندی
جاندارین ظولمی عرشه دایاندى

هر ميلت اؤزونه مخصوص ماهييلاردا خلق قهرمانلاريني اونوتماديغي كيمي آذري
ميليته اونلاري اونوتمايش بابك كوراوغلي - قاجاق نبي اوچون موعين ماهييلار
قوشدوغو كيمي مشروطه قهرمانلاري ستارخان، حيدر خان عمو اوغلي، باقر خان، و حسين
باغبان و اونلارا اوخشار قهرمانلار حقينده قوشمالار دوزلتميشلر.

شمالي آذربايجان مشهور يازيچيلاريندان مرحوم جعفر جبارلي «اود گليني» پئسينده
«بابك خرمدين» قهرمانليغي آشكارا چيخارميش و ۲۰ ايل عرب اشكالچيلاريله
موياريزه سيني گؤسترميشدير.

كوراوغلونون قهرمانليغي ۱۶-۱۷ نجي ميلاد عصرلرينده او قدر شوهرت تاپميشدي كي
اونون حقينده نه تك آذريلر ارميلر، گرجيلر تركاملار، اوزبكلكر، توركلر، قيزقيلار و
قزقلاردا كيتابلار يازميشلار. سون زمانلار آزاد نبي اوفون يازديغينا گؤره «كور اوغلي» نين
۱۲ جور واريانتي يا اؤزگه ايصطلاح ايله قولي توپلانميشدير. سون زمانلاردا غلامحسين
صدر افشاري فارس ديلينه نظم ايله دوئدرميش. كوراوغلي حقينده دنبيان شعرلردن فقط
آشاغيدكي ايكي بنده قناعت اولونور

قير آتا ساريليب دوشميشم يولا

اوروم دنييب چنلي بئلحن گليرم

آلماس قولچاقلاري باغلاديم قولا

پولاد گنييب چنلي بئلحن گليرم

كوراوغليام قوچاق اوغلي قوچاغام من

چتنيدير كي مرد مئيدانچان قاجام من

هاوادا دور اندين طرلان قوشام من

سارلار شكاريمي آلا قويمارام

آذربايجاندا ميلادين ۱۹ نجى عصرينده ايگيت قاچاق نبي ده اوڭز دسته سيله چار مامورلارينا و ظاليم فنودالارا قارشى آپارديغي موباريزهده شوهرت قازانميشدير. خلق آراسيندا اونون ريشادتي و آروادي هجرين فداكارليغي ديل ازيري اولموشدور. نومونه اوچون:

او قارلي داغلاري دومان بورودي

دوشمن طرفينه قوشون سورودي

ايگيتلريم بو گون داعوا گويندي

مرد اولوب نر كيمي گيرك منيدانا

گوجوموزي گولسترک بو گون ديوانا

قوي سنه دنسینلر آي قاچاق نبي

هجري اوڭزوندن چوخ قوچاق نبي

ايران مشروطه قهرمانلاري حقينده خلق آراسيندا دنييلن سوزلر آڭ دگيل موتاسفيانه بير ينره توپلانمايشدير. اولار دان بير قيسمتي ستارخان و حيدر خان عمو اوغلي حقينده «دو قهرمانان آزادي» کيتابيندا گتيرميشم. ينني اله گلن اشعاردان نومونه لر:

ستارخان حقينده

آي وطن جيسمينه چون روح روان ستارخان

روح پاكين اولاجتنده روان ستارخان

آي وطن خاديمي آي عقده گشاي ميلت

آي زبردست جهان شير ژيان ستارخان

آچيديغين جادهده ميلت يئرير سورعتله

ونرمه دي دست قضا بير دم امان ستارخان

حیدر عمو / اوغلی حقیقه

۱- عمو اوغلو گلدي خویا
یتیمترین قارنی دویا
یاشاسین گوزل عمو اوغلی
خلق ماهیلا رینین بویوک بیر قیسمتینی خانیملار قوشمیشلار. اونلار ایش گوزره گوزره،
اوجاق باشیندا، تندییر قیراغیندا، سوت ساغا ساغا انشیدیگلری ماهییلاری اوخویوب یا
اوزلریندن یئنی ماهییلار قوشموشلار. بیر ینرده، تک - تک اوخویارلار.
اوزگه میلنلر خلق ماهییلارینی چوخدان توپلامیش و توپلاماقدادیرلار.
روسیهده «سابولیواسکی»^{۸۵} آدلی بیر تاریخچی ۴۷۷۴ خلق ماهیسی توپلامیشدیر. ایراندا
ایسه خلق ماهییلارینی توپلاماق فولکلورین باشقا قیسمتلری کیمی بیر آز مودتدییر
باشلانمیش. وزرات فرهنگ و هونر سون ایللرده بو ایشه اهمیت وئریب مخصوص بیر
ایداره «اداره فرهنگ عامه» تاسیس اتمیش او ایداره یئنی یئنی ققدملر گوتوروب و
گوتورمکده واردیر.
آذربایجان ماهییلارینین چوخ قیسمتی دیللرده قالمیشدیر اونلارین بیر قیسمتی آقاي
مجیدزاده «آذربایجان ترانهلری» نامیه ایکی جیلده چاپ اتمیشدیر.
آشایداکی ماهییلار چاپ اتمیشدیر.
آشایداکی ماهییلار چاپ اولونامیش. آذربایجان خلقی آراسیندا یاییلان ماهییلاردان
نومونه دیر:

قیر ایله اوغلانین دانیشیغی

قیر - من بیر دانه جیران اولسام داغلارا قاچسام نئیلرسن؟
اوغان - من بیر آوچی اولام سنی آولسام نئیلرسن؟
قیر - سن بیر دانا آوچی اولسان من بیر گول آغاجی اولسام باغلاردا بیتسم نئیلرسن؟
اوغان - سن بیر گول آغاجی اولسون باغلاردا بیترگن اولسن من بیر دانه باغبان اولام
گولوی درس نئیلرسن؟

قیز - سن بیر دانه باغبان اولسون گولومي درهجك اولسون من بیر آووج داري اوللام يئره سپيلسم نئيلرسن؟

اوغلان - سن بیر آووج داري اولسون يئره سپيلهجك اولسون من بیر دانه خروس اوللام سني دنلهسم نئيلرسن؟

قیز - سن بیر دانه خروس اولسون مني دنليهجك اولسون من بیر دانه تولكي اوللام خروسي يئسم نئيلرسن؟

اوغلان - سن بیر دانه تولكي اولسون خروسي ينيجك اولسون من بیر دانه تازي اوللام سني دوتارسام نئيلرسن؟

قیز - سن بیر دانه تازي اولسون مني توتاجاق اولسون من بنش آرشين مخمل اوللام صندوقا گتتسم نئيلرسن؟

اوغلان - سن بنش آرشين مخمل اولسون صندوقا گيرهجك اولسون من بیر دانه آچار اوللام صندوقي آچسام نئيلرسن؟

قیز - من بیر دانه گلين اولسام مخملي گنيسم نئيلرسن؟

اوغلان - من بیر دانه اوغلان اولسام سنيله انولنسم نئيلرسن؟

تبریر خلق ماهیلاری

گول آغاجي دگيلم هر گلنه اگيلم
 اليني چك اليمدن من سئوگيلين دگيلم
 نئجه بنله عرض ايلهيم قيزيل گولم من
 قوللارين سال بوينوما سئوگيليم من
 اينده الي ياريم اولميشام دلي ياريم
 بو گونوم بنله گنچدي صاباحي گلر ياريم.

گل گل بویونا قوربان

داغلار باشی توتوندور

کیمین گونلی بوتوندور

اگیل اوپوم اوزوند

دونیا اولوم ایتیمدیر

گل گل بویونا قوربان

دانیش دیلینه قوربان

الده گولونه قوربان

خلق ماهیلا رینین بیر خصوصیتی اوندادیر کی دیلدن دیله گنجیب عصرلرجه دوام اندر
اونلارین دوامی یازی ماهیلا ریندان چوخ راقدیر.

سون ایکی عصرده فولکلورون هر قیسمتینه اهمیت ونریلدیگی کیمی خلق ماهیلا رینین
توپلانماسینادا اهمیت ونریلیر حتی دنیلنرینده سسلرینی ضبط اندیرلر.

بوئوک موسیقی اوستادلاری موزار، شوبرت، چایکوفسکی ریمسکی کرساقوف خلق
ترانه لرینی اوژ اثرلرینه سالمیشلار. بو ایش اونلارین داها آرتیق اوجالماسینا سبب
اولموشدور.

شمالی آذربایجاندا عزیزبگ حاجی بیگ اوف، مسلم ماقامایف جهانگیر جهانگیروف و
باشقالارینین شوهرتینه داها آرتیق سبب ماهیلا رینی اوژ اثرلرینه گئیرمه لری اولموشدور.

خلق ماهیلا ری تاثیر آلتیندا منیدانه گلن یازیلان ماهیلار شهرده ایشله یین صنعتکارلار
قوللوچولار و فحله لر واسیطه سیله کنلرده یاییلمیش و خلق طرفیندن ازیرلنمیشدیر
گاهی خلق ماهیلا ریه یازی ماهیلا ری او قدر بیر بیریه قاریشمیش کی اونلاری بیر
بیریندن آیرماق چوخ چتین اولور.

بنله قاریشیققلار تک آذری و فارس ماهیلا ری دگیل بوتون میلتر آراسیندادا اولموش و
دوام اندیر.

دینی نوحه‌لر (ماهنیلار) اؤز نوبه‌سینده ساییزدير اونلار حقیقنده چوخلي کیتابلار چاپ اولموش او جومله‌دن «دخیل وراجي» چاپ اولونمايش ال یازیلاریدا آر دییل. خلق ماهنیلاری ایله دینی نوحه‌لر آهنگینده چوخ چوخ یئرده اوخشییش واردیر.

حماسه‌لر

حماسه‌لر فولکلورون ان قدیم قیسمت‌لریندیر. حماسه‌لرده هر میلتن تاریخ، یاشاییشی و قهرمانلاری آشکار اولور میلترین یازیچیلاری چوخ وقت فولکلورون بیر قیسمتینی نظمه چکیب داها آرتیق گنیشلنمه‌سینه سبب اولموشدور.

شرقین ان قدیم حماسه یازانلاریندان بیریده ایرانین معروف شاعیری فردوسی اولموشدور. او یازدیغی شاهنامه‌نی ۱۰۳۴ ایل بوندان اول یازمیشدیر ۳۵-۳۰ ایل اونون اوستونده ایشله‌میشدیر.

یونان حماسه‌سینی یازان معروف یونان شاعیری هومور اولموشدور. او اؤز یازدیغی «ایلیاد» (Eliada) اثرینده یونانیلرین داعوادا ریشادتلرینی گؤستریش «اودیسیا» Odessia اثرینده ایسه صولج طرفدارلاری اولماسینی و بعضی خصوصیتلرینی آشکارا چیخارمیشدیر. بنله حماسه یازانلار آلماندا فرانسادا انگلستاندا و باشقا میلترلرده اولموشدور.

روسیه حماسه یازانلاریندان «کریواسکی» Kirwski داها آرتیق معروفیت تاپمیش اونون یازدیغی اثر ۱۸۷۴ نجی ایللرده اؤز اولومیندن سونرا چاپ اولونموشدور. فردوسینین یازدیغی شاهنام ایله هومورین یازدیغی «ایلیادا و اودیسیا» موقاییسه اولونسا اونلاردا چوخ اوخشییشلار تاماق اولار.

فردوسینین یاراندیغی قهرمانلار دمیرچی کاوه رستم و سهراب سیاوش چوخ میلترلرده دیل ازیری اولموشدور. آذربایجان و ترکیه یازیچیلاری اونلاردان نوماییشلر یازمیشلار و یازیلان نوماییشلر دفعه‌لرده ترکیه‌ده ایران‌دان و ترکی دانیشان (اوزبک - ترکمن و بو

کیمی) یئرلرده نومایشه قویولموش و چوخ توجه ایله ایستقبال اولموشدور. شاهنامه دنمک اولار بوتون معروف دیلره ترجمه اولموشدور.

۱۹۳۴ میلادا شورالاردا شاهنامه یازیلما سینین مین ایلیگی موفصل جشن توتولدی. ایراندا ۱۳۱۲ نجی ایلهده بوتون میلترین عالیمترین ایشتر اکیله موفصل جشن توتولدی و کنفرانسلا ر ونریلدی.

آذری میلترین خصوصیتی، و اخلاقی و قهرمانلاری حقیقده ایلك ال یازیسی «دده قورقوت» کیتابیندا آشکارا چیخمیش.

بو کیتابدا ۱۰ - ۱۱ نجی عصرده آذربایجاندا یاشایان خلقالر آتایا بسله دیکلری احترام گؤزه چارپار.

دده قورقوت کیتابی ۱۲ بویدان (قیسمتدن) عیارتدیر. هر قیسمتینده او تاریخده اولان اخلاقلین و دوشونجه لرین بیر نوعیندن بحث اولونموشدور. بو یازیلا رین بیر قیسمتی نشر بیر قیسمتی ایسه نظم ایله دیر. نظم قیسمتی عاشیقلار ساز و اوخوماق ایله ایجرا اندیلر دی.

دده قورقوت کیتابی آلمان، ایتالیا، روس تورکی، و تورکمن دیل لرینه ترجمه اولونموشدور. ایراندا دگرلی و گؤرکملی شاعیر سهند اونون ۳ قیسمتی فوق العاده طرزده نظمه گتیرمیش و نشر اتمیشدیر، اوچ اوزگه بؤیوک ایسه چاپا حاضر لانیر.

دده قورقوت کیتابینین بعضی حیکایه لری ایله هومورین یازدیغی (Odessa) حیکایه لری ایله موقایسه ائتسک اولارین قهرمانلاری آراسیندا چوخ اوخشیاش نظره چارپار. دده قورقوت کیتابیندا تبه گوزون اولدورمه سی حیکایه سینه اودیسا (بولیفین) حیکایه سینده پولیفین (Poliphin) اولدورمه سینده شباهت وار دیر. اولارین ایکیسیده بیر گؤزلی ایدیلر. بو اوخشیاشلار میلترین بیر بیرینه فولکلوری اخذ اتمه سینه بیر دلیل دیر.

فولکلورین عوموماً و هابئله حماسه لرین بیر میلتن او بیر ی میلته اینتیقالینه بؤیوک سبب خلق عاشیقلری (اوزانلار) اولموشدور.

بو عاشىقلار آذربايجاندا اولدوغو كيمي باشقا ميلتئر آراسيندا دا اولموش و هر يئرده بير آدلا معروف اولموشدور.

اوزيكلرده «ناقشي» قازاقلاردا «آكي» فارسلاorda «نقال - قصه گو» هابئله آدلار ايله آدلانميشلار. اونلار حماسه لر دنمك ايله خلقين محبتيني جلب انديرديلر.

حماسه لردن نومونه

مينديم قير آئين بنلينه

كاشكي دوشمن يوز اولايدي

چكنده ميصري قيلينجي

دره ته دوز اولايدي

آتي مينديم گرديرمگه

دوشمن باغرين ازديرمگه

دونا چايين اوزديرمگه

قير آت بير قواص اولايدي

خلق نوماييشلري

خلق نوماييشلري ايكي نوعدير. بيرينچيني خلق اوْزي ياراتميش ايكنيجيسي ايسه خلق اوچون يارانيلميشدير.

اگر نوماييشين ايلكيني دانيشيق شكلينده گؤستريلمه سيني نظره توتساق بؤيله نوماييشلري بشرين ايتيادي قورولوشوندا گؤرمك اولار.

ايتيادي حالدا اونلار شيكاري، باليق توتماني اوْز حركتلري (مييكلري) ايله گؤستريرديلر.

بؤيله نوماييشلر ايتيادي حالدا بوتون ميلتئر آراسيندا اولموش سونرالار تدريجي صورته شكلريني دگيشديرميشلر.

عيسي دينينه موعتقيد اولان ميلتيرين آراسيندا ايلك دفعه نوماييشلر مذهبي جنبه آلدې. كليسالاردا روحانيلىر دستور و وايشتيراكيله انجام تاپدى. ايراندا و آذربايجاندا زرتشت پيغمبر موعتقيدلري اوخوماغا، موسيقيه موخاليڧ اولماديغي كيمي نوماييشلرده موخاليڧ دگيلديرلر.

ايسلام ديني ايراندا و آذربايجاندا ياييلاندان سونرا بير اوزون مودت تك نوماييشه دگيل موسيقيه و شكل چكمله اوخوماغا موخاليڧت اولونوردې. آرخيوژلارين (باستان شوناسلارين) تاپديغي عتيقهلردن نوماييشلرين ايكي ميم ميلاددان اول ايراندا موجود اولماسي آلاشيلير.

ايلك ايجتماعي حالدا ياشايان بشر شيكاردان قايداندا، اودلار قيراغينا ييغيشيب رقصلر و موخاليڧ حركتلر ايله اوزلريني مشغول اندردې بو حركتلري عين حالدا عبادت حساب اندرديلر.

بشر آراسيندا دانيشيق توسعه تاپاندان سونرا ناققاليق داها آرتيق گنيشلندي. ناققالار گوزدوكلري داعوالاري انتديكلري شيكارلاري و حاديهلري باشقالاري اوچون دنييب اولاردا علاقه ايله قولاق آسارديلار.

زردشت دينينه موعتقد اولانلار قولاق آسانلاري ناققاليقدان باشقا اوخوماق و بير نوع نوماييشلر ايله مشغول اندرديلر.

عيسي پيغمبره موعتقيد اولانلار زرتشت دينين تائيري آلتيندا كليسادا اوخوماق و نوماييشي منع انتمه ديلر. ايسلامدان قاباق نوماييشلرين سايقه سي اذربايجاندا چوخندانير. ترشحي تاريخ بخار كيتابيندا يا «سياوشين اولمه سي حقينده» يازديغيدان اوچ ميم ايل بوندان اول اوخوماقلار دوزلايد مونسايب نوماييشلر ونرميشلر. گزيغون⁸⁶ (آتين تاريخ يازاني) يازديغيدان ۴۰۰ ايل ميلاددان اول ايراندا ياشايان خلقلر داعوا زمانلاريندا قوشون ايله بيرليكه اويونچولار (بازيگر) آهارارديلار قوشوني مشغول انديب روحيله ريني قوي انسينلر.

او تاریخده ونریلن نومایشلر آزاد هاوادا ایجرا اولوناردی تک ایراندا یاشایان خلقلر دگیل یونانیلر، روملرده بنله نومایشلری آزاد هاوادا ایجرا اندیریلر.

ونریلن نومایشلرین دنیلن سؤزلری اوخوماقلارین اوزی اللرده یوخدور. کتیبه‌لرده اولان عکسلر، دیلحن دیله یاییلان حیکایه‌لر اونلارین موجودیتی ثبوت اندیر. اونلارین بعضیلری ایسلامین یاییلدیغیندان سونرا یئنه‌ده دوام اندیر.

فارس‌لار آراسیندا «بر نشستن کوسه» یا آذریلر آراسیندا «کوسا گلین» قدیم زمانلاردان قالمیش نومایشلردندیر.

کوسه گلین حقیقده «نومونه‌های فولکلور آذربایجان»نین بیرینجی جیلدینده معلومات ونریلمیشدیر.

قدیمدن قالمیش اوینلاردان بیرده خمیر یا پالچیق قایریلان سلطانلار، کی اونی دوزلندن سونرا اوچ یول آراسیندا قویور اونا حورمت اندیرلر سونرا ایسه یاندیراردیلار.

ابوریحانین یازدیغیندان بو اوین ۴۰۰ هجریه قدر دوام ائتمیش ولی بیر آز سونرا شکلینی دگیشیب عمر آدیله بو ایشی گۆزدولر اونون موجسمه‌سینی دوزلادیب یاندیردیلار.

ایسلامدان سونرا نومایشلر

ایسلام مذهبی ایران و آذربایجان خلقی آراسیندا یاییلدان سونرا نومایشلر و اوخومالار و شکل چکمک قدغن اولوندی، روحانیلر حیدی صورته موخالیفت اندیردیلر. نجه کی یازیلدی کوسا گلین، نوروز بایرامی دوام اتدی سلطان یاندیرماق عوضینه عمری یاندیردیلار.

روحانیلر دیگر اولونان نومایشلره موخالیفت اندیردیلر مذهبی ولی نومایشلره مانع اولماییب ترویج اندیردیلر. مذهبی نومایشلر صفوی و قاجار سیلسیله‌لری دؤوره‌سینده داها آرتیق رواج تاپدی.

شهرلرده تعزیه‌لرده موین شخصلر نومایش وئرگه ماهیر اولدولار. اونلارین بعضیلری ایمام، بعضیلریده شیمیر روللاریندا مهارت قازاندیلار. مذهب نومایشلری شهرلرده و

بعضاً بۈيۈك كندلرده گنیشلنمك ايله برابر ناققالیق دخی باشلاندى و گنیشلندى بو بارهده ایراندا آلتى دفعه سیاحت گلمیش شاردن (Chardin) اۈز سیاحتنامە سینده یازیر تبریز مئیدانى، من گۈزدوگوم دونیا مئیدانلارینین بۈيۈكلریندندیر. اورا هر گون آخشام چاققارلى خلق ايله دولو اولور اولار تفریح و تاماشا اوچون گلیرلر، تفریحلر عیبارتدیر: شوعبدە بازلیق ایپ اوسته اویناماق، شعر اوخوماق و ناغیل دنمك.

شاه عباس زمانیندا تبریز، قزوین، اصفهان شهرلرینده مخصوص قهوه خانهلر وار ایدي كي بورادا ناققالار ناغیل دنیردیلر.

ناغیل دنیلر تاریخی قهرمانلاردان دانیشماق ايله برابر دینی قهرمانلاردان حضرت علی، سیدالشهدا ریشادتینی بۈيۈك مهارتله سۈیلر دیلر.

دینی قهرمانلار حقینده دبلرده دنمکن علاوه کیتابلار دخی یازیلیردی.

آذربایجاندا چوخ وقت دخیل و قمري وراجي کیتابلاریندان ایستیفاده اولونوردی.

مذهبی نوماییشلر ناققالیق قاجاریه دۈوره سینده داها آرتیق وسعت تاپدی. اونون اوچون موعین تکیهلر بنا ائتدیلر. اولاردان معروفی تهراندا اولان دولت تکیه سی، سون ایللرده قدر دوام اندیردی. مذهبی نوماییشلر آذربایجانین شهر و کندلرینده داها آرتیق گنیشلنمیشدیلر. محرم آییندا خصوصاً قتل گونی شیهه لردن باشقا زنجیر ووران باش یاران، قمه سانجانلاردا اولاردیلار. آروادلار عومومی شیهه تعزیه لره باخماق ايله برابر اولزلرینه مخصوص شیهه دستهلری وار ایدي.

منیم خاطیریمده هرودا زییده خانیم آدلی بیر ساوادلې خانیم اۈز حیاطیندا آروادلار اوچون شیهه چیخارداردی. تمام ایشتیراك اندلر خانیملار ایدي. تاماشا ائتمگه کیشیلرین حقی یوخ ایدي مگر آز یاشلی اوغلانلار. بنله خانیملار دسته سی تهراندا و اصفهاندا وار ایدي. فتحعلی شاه زمانی، داها آرتیق ایدي.

اويونلار (شادلىق نومايىشلىرى)

بشرىت شادلىق ايله ياشاماغي داها آرتىق سئوير. مذهبى نومايىشلىر، روضه‌لر هامىيا تسلىي ونره بيلمىدى.

اونا بنا اۆزلريني جور به جور تفريحلىي ايشلىر ايله مشغول اندردىلر. ايتىدايي چالغيدان ايتىفاده اتمك اونلاري هميشه قانع اتمىدى.

احتياج قارشىسىندا اويونلار مئيدانه گلدى. وقت حوكومتلىرى دوغولموش نومايىشلره موخالىفت اتمىدىلر.

صفوي دؤوره سىنده نومايىش دسته‌لىرى آرتىر موعىن مطربلر دسته‌سى دوزلىر. اونلار سيار ايدىلر. لازىم گلنده ائائىه‌لريني گؤتوروب بو شهردن او بيرى شهره گنردىلر.

مطرب دسته‌لرينين چوخى اعيان اشراف طرفيندن دعوت اولوناردى. روحانىلر موخالىفندن اۆزلريني قوروماق اوچون رقاصلىغي جوان اوشاقلار ايجراء اندردىلر. اغلب مطرب دسته‌سى قاراچى آدلاناردى. بو دسته‌لر صفوي و زنديه دؤوره‌لرينده اصفهاندا شيرازدا ساكين اولايلىرىلر.

مطرب دسته‌لىرى نومايىشلىرى ايجراء اندنده گاهى اشراف و اعيان طبقه‌لريني تنقيد اندردىلر.

بو مطرب دسته‌لىرى اوزون زمان دولم ائتدىلر.

آخير وقتلرده شادلىق دسته‌سى آيله اۆزلرينه بير دسته‌لر دوزتدىلر كي لازىم گلنده اورايا موراجيعه ائتسىلر.

مطرب دسته‌لريندن باشقا آشاغي طبقه‌ده اۆز آرالاريندا عاشيق دسته‌لىرى ساز آواز ايله برابر يارادىب از محلى تويلاريندا و شادلىقلاريندا اونلاردان ايتىفاده ائتدىلر. عاشيق دسته‌لىرى آذربايجاندا داها آرتىق گننىشلندى بؤيوك مهارتيله باياتيلار، قوشمالار، تصنيفلر اوخوماق ايله خلقى مشغول اندردىلر (بو باره‌ده توي بؤلؤگونه موفصل يازيلمىشدى).

اونوتماق لازىم دگىل مطرب دسته‌لرينين چوخى آشاغي طبقه جوانلاري و هوسكارلاري طرفيندن تشكىل ونريلمىشدى.

مطرب دسته‌لري سون ايللره قدر آذربايجاندا و ايراندا دوام اندردى تهراندا نومائيشلري حوضي اوستونده وئرديلر «نمايشهاي سر حوضي» معروف اندير. خلقي مشغول اندن اويونلاردان بيريده فارسلا ر آراسيندا «خيمه شب بازي» آذربايجاندا ايسه «قارا گؤز، شاه سليم» و لوتي ابراهيم» اويونلاري ايدي. سون قيسمتده جناب آقاي يحيي ذكاء گننيس معلومات توپلاييب حاضي انتديگي اوچون اوخوجولاري آقاي ذكابين گله جكده چاپ انده جگي كيتابي اوخوماغي توصيه انديريم. و اميد انديريم كي آقاي يحيي توپلاديغي و يازديغي كيتابين چاپينا تنزليك ايله موفق اولسونلار.

مؤختلف خلقلار فولكلوري

آذربايجان فولكلور نومونه‌لري ايکينجي جيلدينده معلومات توپلاديغا نظرده توتدوغوم ايراندا ياشايان خلقلرين فولكلورلريندن ده نومونه‌لر گتيريم. بو ايشه ايقدام انتديکده خصوصي دوستلاريمدان علاوه فرهنگ عامه ايداره‌سینه موراجيعه انتدیم ايداره‌نين معاوني آقاي بلوک باشي چوخ سوينج ايله لازيم گلن (ماتريالي) معلوماتي منيم ايتخياريمدا قويدی.

من آقاي بلوک باشينين اوژ توپلاديغي فارس فولكلوريندن اصفهان، دامغان، قم، بندرعباس لهجه‌لرينده نومونه‌لر گؤتورويلر طالش، لهجه‌لريندن دخي نومونه‌لر سنچديم آقاي كريم پور (همان ايداره عوضوي) ده تورکمن ديليندن توپلاديغي فولكلورلريندن نومونه‌لر وئردی. کورد خلقي فولكلوريندن آقاي قاضي اوژ چوخ توپلاديغي فولكلورلردن کافي قدر نومونه‌لر ايتخياريمدا قويدی.

گيلکي فولكلوريندن ايسه پهلوي شهرينده تحصيل اندن بير خلخاللي منيم اوچون گؤئدردي. آقاي تظهيرينين تصحيحي ايله چاپ حاضير اولدي. چاپ موقعينده کيتاب باسيلان چاپخانه‌ده اعراب و موناسيب لاتين حرفلري اولماديغي اوچون فارسي فولكلوريندن باشقا موناسيفانه اوژگه فولکلورلرين چاپي مومکون اولمادي.

توپلانیب فولکورلاری منیم ایختیاریمدا قویان دوستلاردان تشکور ائدرک اومید ائدیرم
کی گله جکده یننی توپلانا آذربایجان فولکورلرله اونلاریندا چاپینا موفق اولام.

از ضرب المثلهاي فارسي

آتالار سؤزوندن

- ۱- برد قمار باختن است.
- ۲- کم بخور همیشه بخور
- ۳- بلای سفر بهتر که در خانه جنگ
- ۴- اولاد پیدا می شود پدر و مادر پیدا نمی شود.
- ۵- توی دعوا حلو پخش

۱- قومارین آخیری اودوزماقدیر

۲- آز ینی همیشه ینی

۳- سفرین بلاسی انو داعواسیندان یاخشیدیر

۴- اولاد تاپیلار آنا آنا تاپیلماز

۵- داعوادا حالوا پایلامازلار

از دو بیتها

بیا تا دوستی از سر بگیریم

برادروار دور هم نشینیم

زمانه بی وفا و عمر کوتاه

مبادا دور از یکدیگر بمیریم.

چيستانها - (تا پها جا لاردان)

در بسته و بوم بسته قلندير تو حياط نشسته

(آي)

يز پلنگ بي دم نه جوي خورد نه گنم

گشت زند بيبان نفع دهد به مردم

(بال آريسي)

چه چيز است مرغ بيبال و پر

سرش نبري نگويد خبر

کاغذ (مکتوب)

دستمال آبي پر از گلابي

(گوئي و اولدوزلار)

ضرب المثلهاي گيلکي

۱- آخوند ميري چاره نيه واپر بميره

۲- آدم زرنگ جاي نخوسه اونه آب ببره

۳- اي نفر بمير که تيره نبکنه

۴- کوه به کوه فانسه آدام به آدم مارسه

۱- آخووند اولمک ايله چاره اولماز گرک آتين اوله

۲- زيرنگ آدام بير ينرده ياتماز آلتينا سو چيخا

۳- بير فر اوچون اول تا او سنين اوچون قيزدير

۴- داغ داغا چاتماز آدام آداما چاتار

- ۱- اون چیه که همیشه بیا ایسا (قاپی)
- ۲- اون چیه که روزنو کره شب خانم (سوپورگه)
- ۳- اسر بسته اسر بسته وسط بنشته گل دسته (هندوانه)
- ۴- سه تا دکان دوش به دوش اولی مخمل فروش دومی آرد فروش سومی چوب فروش (ایده)
- ۵- اون چیه که چشم ناره اما گریه کونه (بولوت)

ترکمان فولکلوروندان

یاد ایللرده آیراچیلیق چکاندان
 اورسه سو گه خورلاسهده ایل یخشی
 غریبلیق اولدورمز، اولدورمهده گولدورمز
 اول نامه دور ایمادیلار دویدولار
 اول نامه دور اولوغ گونه قویدولار
 اول کم ایدي دابانیندان سويدولار
 شاعیر بولسنتک شوندا بزه خبریر
 جواب
 اول دیدار دور ایمادیلار دویدولار
 اول نماز دیر قیامته قویدولار
 نسیمی دابانیندان سويدولار
 بزدن سلام بولسین جواب شيله دور

كركوك فولكلورلريندن نومونهلر

بو بۆلگۆده يازيلان فولكلور كركوك يازيچيلاريندان مؤحترم اوقات عطار اترزي باشينين يازديغي «كركوك اسگيلر سۆزي» كركوك خوراتلري و ماغنيلري و كركوك هولاري كيتابيندان ايقتيباس اولموشدور.

كركوك قارداشلاريميزين بعضي يازي قاعيدهلري ييزيم يازي قاعيدهلريله موطايقت انتمه يير، من اولارين سؤزلرينين اصليني ساخلاماق اوچون دگيشيكلير و نرهمديم. كركوك قارداشلاريميز اغلب عيراقين شماليندا كركوك اربيل، آلتون، كويري - تازا خورمات - بايات و بو كيمي شهر و كنترلده ياشايرلار. موصل و كربلاده ده اولارين ي سايي آر دگيلدير.

اولار اؤزلريني تركمان آدلانديرلار و سايلاري ياريم مليونه ياخيندير. ولي عربلر اولاري ۱۴۰ مين گؤستيريئرلر اما ۱۹۵۷ نجى ايل عراق احصائيه سينه (آمارينا) گؤزه كركوكليالرين سايي ۳۸۸۹۱۲ نفردير.

تكجه كركوك شهرينده ۱۵۳ مين آدام ياشاير كي بولارين %۷۰ - ۶۵ اؤزلري دنميشكن تركمانلاردير.

موجود اولان كركوك فولكلوري آذربايجان فولكلوري ايله موقاييسه ائتديكده كركوك فولكلورلريندن آذري فولكلورلرينه اوخشاماسي گؤزه چاريير.

مؤحترم اوخوجولارا تقديم اولونان كيتابداكي فولكلورلري موقاييسه ائتسهلر مساله آشكارا چيخار.

جانلي ميثال اولماق اوچون آشاغيدايي نومونهلر دخي علاوه اولونور.

كركوك آذريلري دنيرلر:

اگيل بايلقين گؤتور

من گؤتورسم سؤز اولار.

آذربايجاندا دنيرلر:

قيز دستمالين قوزا

من قوزاسام سوژ اولار.

يا آشاغيداکي باياتيدا:

کنان کؤينک بدن يار

مني قويوب گئدن يار

اول بئله دگيلدين

سني بير اوگرदन وار

آذربايجاند ايکي سون ميصرعلر تغيير تاپيب بئله دنيلير:

سن کي بئله دگيلدين

سني بير اوگرदन وار

تک باياتيلار، ماهنيلار، اسگي سؤزلر دگيل اوشاق اويونلاري و باشقا عادتلرده آذربايجاندا ياشايان آذريلر ايله کرکوک آذريلري آراسيندا چوخ اوخشاماقليقلا واردير.

گوگده نه وار گؤي مينجيفي، بنفشه و بونا اوخشار ايونلار بيزده اولدوغو کيمي کرکوک آذريلري آراسيندادا واردير. بيزلرده بيرينين اوشاغي بير مودت اولماياندا سونرا دوغولاندا

اونون آدينين ديلنجي (يولچي) قويوب قاپي قاپي گزديرديگيميز کيمي کرکوک آذريلريده همان ايشي گؤرورلر. و بيزلرده کؤک سالميش عادتلردن پيشيك ديلي ايله اوزوني

ياللياندا اوشاق انوي سويورنده قوناغين گلمه سيني گؤزله ديگيميز کيمي کرکوک آذريلريده همان عاده مؤعتقيدديرلر. يا بير يولا چيخاندا اونلارين داليجا سو آتالار کي

ايشي اوغورلي چيخسين بيزدهده همان ايش واردير اوشاق بشيگيني بوش تربتمک - توکي - ديرناغي يئره آتماق ايستي سويي يئره توکمک بيرينين پالتارين اگينده تیکمک

بيزلرده پيس اولدوغو کيمي کرکوک آذريلريندهده پيس حساب اولونور. آذربايجانين داهي دوغروسو ياخين شرقي دگرلي شلعييري فضولي کرکوک آذريلري آراسيندا «۹۰۰»

هجري صلف شهرينده آنادان اولموش و فارس و عرب ديللرينه اولدوغو کيمي شعرلريني بؤيوک قيسمتيني آذري ديلينده اوژ دوغما خلقينين ايستيفاده سي اوچون

ياز ميشدير.

کرکوک اسگیلر سوازو

- ۱- آدام ایله مینجه دیشله مز
- ۲- تولکینین فرمانی اوخینجه دریسی دباغه گندر.
- ۳- چوخ گرن چوخ بیلی چوخ یاشایان چوخ بیلمز.
- ۴- حلوه دنمه غینن آغیز شیرین اولماز
- ۵- سن آغا من آقا اینکلری کیم ساغا.

کرکوک خوراتلریندن

یئرده نه بگم
قیمام گیولره دگم
حقندن نجه روادی
نامرده بویون اگم

سنم سنسیز
گزریم سنم سنسیز
هارادا بیر غریب گؤرسده
بنله بیل منم سنسیز

شامی بئله
حلبی شامی بئله
گاه قاو گاه قاو رغا
کیچرتدخ شامی بئله

مردہ سري
دولدورور مردہ سري
دونياني نامرد آليب
آز قاليب مرد اُثري.

ماھنيلار

بوردان تبريز گواروني	تيہ سي دوز گواروني
قیز گوز گوني نيلسين	اوزودن اوز گواريني
بوردان تبريزہ کمين	گل قابخ ديزہ کمين
قیز الھي سوسه و	قاچ گندغ بيزہ کمين
بورا بير قاز گليدي	گوزلري باز گليدي
بو بويده بو نيشانده	کرکوکہ آز گليدي.

ييلمہ جہلر

دام اوستندہ گوموش سيني	(آي)
بير اوفاجيق بيل داشي	دولانير داغي تاشي (گوز)
ياشيل قويدوم آخشاھدان	قيرميزي چيخدي صباھنان (حنا)

ترکيہ فولکلورونھان

الماس اوزوک دار بارماق
مراديم سني آماق

هر ايگيدين حقيدير
قيزي گورونده آماق

باغچادا گزن اوغلان
چهره سي گوزل اوغلان
آنان سينا قيز بولموش
پارايي قازان اوغلان
ترازيني چوخ انديب ساتيشا قويارلار.

اوز زحمتيله و اوز خرجينه كيتاب نشر اندلر ايسه موحيطي و وضعي نظره آيب كيتابين
تراچيني ۱۰۰۰ - ۲۰۰۰ آرتيق اتمزله و اونوندا ساتيماسي اوزون مودت اپارار. بو
وضعيت آذربايجان ديلينده اولان نشريله ده آرتيق قاباغا گلير.
آذربايجان نشريله رينين چتنيلىكلريندن بيرده چاپخانه لرده آذربايجان حروف چينلرينين
اولمماسيدير. اولانلار ايسه زحمت حقيقي %۴۰ - ۳۰ فارس حروف چينلريندن آرتيق
آيلار.

تقديم اولونان كيتابين متني حاضير اولدوغوندا سونرا دوستلاردان و علاقه مندلردن آقاي
جواد كريمي حروف چينلرين ايشيني آسان اتمك اوچون بير چتنيلىك ايله ماشين
اتميشدير (يازي ماشينيندا آذربايجان ديلينه اويغن بعضي علامتلر يوخدور). كيتابين
تصحيح ايسه ياخين دوستلاردان آقاي مجيدزاده اوز گونليك ايشيني گوزندن سونرا
قبول اتميش و بير يئرده تصحيح ايشلريني انجام و نرميشيك بونولا يننه نشر اولونموش
كيتاب غلطسيز اولماميش.

شرائيطي نظره آيب قاباغا گلن نقصلردن عودز ايسته ييب مؤاحترم اوخوجولاردان
نقصلي تذكور و نرمله ريني خواهش انديرم. تا گلجكده اولارين رفعيته چاليشماق.
سون اولاراق تقديم اولونان كيتابين توپلانماسينا، نشرينه چاپ قيسمتلرينه كومك
اندلردن بالخاص آقاي حسين ابريشميدن جواد كريميدن و مجيدزاده دن تشكورلر انديرم.

قايىقلار:

- ۱- آذربايجان فولكلورو آنتولوگياسى، ترتيب انحن آ. آخوندوف. I جيلد، باكي، ۱۹۶۹.
- ۲- آذربايجان كلاسيك ادبياتي كىتابخانا سى ۲۰ جيلده. I جيلد «علم» ۱۹۸۲
- ۳- نغمه لر، اينانجلار، آلفيشلار. توپلايىب ترتيب اندني آ نبي او ف دير. ۱۹۸۶. «يازىچى».
- ۴- نوؤروز، توپلايىب ترتيب اندني آ. نبي او ف دير. «يازىچى» ۱۹۸۹.
- ۵- نوؤروز بايرامى، ترتيب اندني آ. نبي او ف، ۱۹۹۰.
- ۵- خالقىميزين دنيىملري و دوؤوملاري، توپلايىب ترتيب اندني م. حكيم او ف. «معاريف» ۱۹۸۶
- ۶- خالقين سوز خزينه سي، ترتيب اندني پ. افنديف، «معاريف»، ۱۹۸۵.
- ۷- خالق ادبياتىندا آچىلمايش صحيفه لر، توپلايىب ترتيب اندني م. حكيم او ف، «معاريف» ۱۹۹۰.
- ۸- ف. كوچرلي. بالالارا هديه، «گنجليك»، باكي، ۱۹۶۷.
- ۹- سند - ح
- ۱۰- ي. و. چمن زمينلي. اثرلري III جيلد، باكي، ۱۹۷۷.
- ۱۱- م. عاريف. خالق اوئون و مراسىملرينده تئاتر و تاماشا عنصرلري سنجىلمايش اثرلري ۳ جيلده ۳- نجو جيلده باكي، ۱۹۷۰.
- ۱۲- توئي و هالاي ماهنيلاري، توپلايانلار ب. س. شاه سويلو، ل. م. آغايف، ز. آ. باغىراوف، «گنجليك». ۱۹۸۰.
- ۱۳- تدقيقلر VII - I جيلدلر. باكي، ۱۹۸۷-۱۹۶۱.
- ۱۴- م. ح. طهماسب. VII عصره قدر آذربايجان شىفاي خالق ادبياتي آذربايجان ادبياتي تاريخى، I جيلد، باكي، ۱۹۶۰.
- ۱۵- م. ح. حكيم او ف. خالق مؤوسملري و عاشىق صنعتى... تدقيقلر، IV كىتاب، ۱۹۷۳.
- ۱۶- م. سىدوف. ياز بايرامى «گنجليك»، ۱۹۹۰.
- ۱۷- آ. نبي او ف. آذربايجان - اؤزبك فولكلور علاقه لري، باكي، ۱۹۷۸.

- ۱۸- آ. نبي‌اؤف. آذربايجان فولكلورونون ژانرلاري، ب د اؤ - نوئن نشري، ۱۹۸۳.
- ۱۹- آ. نبي‌اؤف. اتل نغمه‌لري، خالق اؤيونلاري، آذر نشر، ۱۹۸۸.
- ۲۰- ب. عبدالله‌اؤف. حاقين سسي، آذر نشر، ۱۹۸۹.